

บทนำ

การวิจัยเรื่อง “บทบาทขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ และมุมมอง/ความคิดเห็นต่อการปฏิรูปสื่อ” เป็นโครงการย่อยภายใต้โครงการศึกษาวิจัยเพื่อจัดทำแผนสำหรับการปฏิรูปสื่อ ซึ่งเป็นไปตามแผนการปรองดองแห่งชาติเพื่อการปฏิรูปประเทศไทย ที่ริเริ่มโดยนายกรัฐมนตรี โดยเชิญชนหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ตัวแทนภาควิชาการ และประชาชนทุกภาคส่วน ร่วมเดินทางปฏิรูปประเทศไทย เพื่อเป็นทางออกในการฟื้นฟูและนำบ้านเมืองกลับคืนสู่ภาวะปกติหลังเหตุการณ์ความไม่สงบในช่วงเดือนมีนาคม – พฤษภาคม พ.ศ. 2553

แม้การปฏิรูปสื่อในประเทศไทยจะดำเนินมาได้กว่าหนึ่งทศวรรษแล้ว แต่ผลลัพธ์จนถึงปัจจุบันยังคงค่อนข้างไม่เป็นที่น่าพอใจนัก ไม่ว่าจะเป็นพิจารณาในระดับโครงสร้าง (structure) ที่ยังคงไม่ได้รับการปฏิรูป เนื่องจากสื่อวิทยุโทรทัศน์ระดับชาติเกือบทั้งหมดยังคงเป็นของรัฐ หรือยังคงถูกควบคุมโดยรัฐ ส่วนในระดับปฏิบัติการ (performance) ก็ยังพบปัญหาในสื่อกระแสหลัก และสื่อทางเลือกใหม่ๆ ที่มีการนำเสนอเนื้อหาซึ่งขาดความน่าเชื่อถือและขัดกับหลักจริยธรรมอันดีทางวิชาชีพ¹ โดยเฉพาะในบริบทของความขัดแย้งทางการเมืองและการแบ่งขั้วทางความคิดในสังคมไทยปัจจุบันซึ่งสื่อล้วนว่ามีบทบาทค่อนข้างสูง

ในส่วนพัฒนาการของการปฏิรูปสื่อของไทย นักเคลื่อนไหวจากภาคประชาสังคมโดยเฉพาะนักกิจกรรมที่ต่อสู้เรื่องสิทธิเสรีภาพ องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการหัวก้าวหน้านับเป็นผู้จุดประกายแรกของกระแสการปฏิรูปสื่อในระดับโครงสร้าง โดยเฉพาะโครงสร้างของสื่อวิทยุและโทรทัศน์ที่กรรมสิทธิ์ถูกผูกขาดมายาวนาน ขณะที่องค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อแม้จะเริ่มแสดงบทบาทในการปฏิรูปสื่อหลังภาคประชาสังคม แต่ก็ยังเป็นภาคส่วนที่เป็นหัวใจของการปฏิรูป อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวระดับนโยบายเพื่อปฏิรูปใช้ตรวนของการควบคุมสื่อมาแต่ในอดีต ไม่ว่าจะเป็น การเรียกร้องให้ยกเลิกกฎหมายที่ควบคุมสื่อแบบเบ็ดเสร็จ เช่น พร.17² และ พร.42³ เป็นต้น

¹ ดวงกมล ชาติประเสริฐ และคณะ. สรุปปัญหาทางจริยธรรมจากการนำเสนอเนื้อหาของสื่อมวลชนว่าประกอบด้วยประเด็นหลักๆ คือ ความไม่เป็นกลาง การตัดสินใจตกเป็นข่าว การนำเสนอเนื้อหาที่ไม่ถูกต้อง การนำเสนอเนื้อหาที่มีความรุนแรง การนำเสนอเนื้อหาลามกอนาจาร การนำเสนอเนื้อหาที่ก่อให้เกิดความงมงาย และการขาดความเคารพศักดิ์ศรีของมนุษย์ ดูเพิ่มเติมใน ดวงกมล ชาติประเสริฐ และคณะ. (2547). สถานภาพการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ที่เกี่ยวกับจริยธรรมวิชาชีพสื่อมวลชน. โครงการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.).

² ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 17 ประกาศเมื่อ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2501 โดยควบคุมหนังสือพิมพ์ให้ต้องยื่นคำร้องขออนุญาตตามแบบพิมพ์ที่กำหนด และห้ามเสนอเนื้อหา เช่น ละเมิดต่อพระมหากษัตริย์ กล่าวร้าย เสียชื่อเสียง ยุยง挑拨พวกราชชาติหรือพวชนชาวไทย และรัฐบาลไทย ข้อความกล่าวร้ายรัฐบาลส่งเสริมลัทธิคอมมิวนิสต์ ฯลฯ โดยมีพระราชบัญญัติยกเลิก เมื่อปี พ.ศ. 2518

³ คำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 42 หรือ พร.42 ประกาศเมื่อ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ได้ให้อำนาจรัฐควบคุมหนังสือพิมพ์อย่างเข้มงวด จำกัดสิทธิเสรีภาพการเขียน การพิมพ์ และการโฆษณาของผู้ประกอบการหนังสือพิมพ์ โดยมีการออกพระราชกำหนดยกเลิก ในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2533

ในงานวิจัยฉบับนี้ คณะผู้วิจัยได้รับมอบหมายให้ทำการศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มองค์กร/วิชาชีพ สื่อบริการดำเนินงานของสื่อและต่อแนวทางการปฏิรูปสื่อ หากเมื่อพิจารณาข้อมูลในเบื้องต้นและกรอบ การศึกษาอย่างถี่ถ้วนแล้ว จึงพบว่ามีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มเติมเนื้อหาในส่วนของพัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์ของการปฏิรูปสื่อจากการเคลื่อนไหวในระลอกแรกหลังปี พ.ศ. 2535 จนถึงการจัดประเด็น ขึ้นมาใหม่โดยนายกรัฐมนตรี นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ในปี พ.ศ. 2553 และข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมและการ ดำเนินการต่างๆ ขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อในช่วงเวลาดังกล่าวเพื่อเป็น บริบทที่จะเป็นฐานในการทำความเข้าใจและเชื่อมโยงกับมุมมอง/ความคิดเห็นของตัวแทนจากองค์กร/ สมาคมวิชาชีพสื่อที่ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการปฏิรูปสื่อ

ด้วยกรอบดังกล่าว โครงการวิจัยในส่วนนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังต่อไปนี้

- 1) เพื่อศึกษาบทบาทขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อในการปฏิรูปสื่อ โดยเน้นในส่วนของประเด็นแนวทาง และกลไกในการปฏิรูปสื่อจากความเคลื่อนไหวระลอกแรกของการปฏิรูป (หลังปี พ.ศ. 2535) จนถึง ความเคลื่อนไหวในระลอกใหม่ (พ.ศ. 2553)
- 2) เพื่อศึกษามุมมอง/ความคิดเห็นขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อเกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อภายหลังการ ประกาศแผนปรองดองแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2553

โดยจะศึกษาองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อทั้งที่เป็นสื่อกระแสหลักดั้งเดิมเช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ (ฟรีทีวี) และสื่อใหม่ที่พัฒนาขึ้นหลังการปฏิรูปสื่อในช่วงแรกอย่าง โทรทัศน์แบบบอกรับสมาชิก (เคเบิลทีวี) วิทยุชุมชน วิทยุธุรกิจท้องถิ่น และ ทีวีดาวเทียม ตลอดจน สื่ออินเทอร์เน็ตที่มีปฏิรูปการสร้า งนำเสนอเนื้อหา การเข้าถึงและการมีส่วนร่วมในสื่อ จากสื่อเดิมๆ

รายงานการวิจัยนี้ แบ่งการนำเสนอออกเป็น 6 ส่วนด้วยกันตามเนื้อหาในแต่ละบท คือ

- บทที่ 1 ความเป็นมาของการปฏิรูปสื่อในประเทศไทย
- บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย
- บทที่ 4 บทบาทขององค์กร/สมาคมวิชาชีพในการปฏิรูปสื่อในอดีตสู่ปัจจุบัน
- บทที่ 5 มุมมอง/ความคิดเห็นขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อต่อการปฏิรูปสื่อ ภายหลังการประกาศแผน ปรองดองแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2553
- บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะจากการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นผู้นำและผู้บริหารองค์กร/สมาคม วิชาชีพสื่อ หรือสมาคมที่เป็นตัวแทนของสื่อ คณะผู้วิจัยจึงขอแสดงความขอบคุณมา ณ ที่นี้ด้วย

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 ความเป็นมาของการปฏิรูปสื่อในประเทศไทย.....	1
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อ.....	23
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	40
บทที่ 4 บทบาทขององค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อในการปฏิรูปสื่อจากอดีตสู่ปัจจุบัน.....	46
บทที่ 5 มุมมอง/ความคิดเห็นขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อเกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อหลังการประกาศ แผนปรองดองแห่งชาติ.....	78
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	120

บทที่ 1

ความเป็นมาของการปฏิรูปสื่อในประเทศไทย

เส้นทาง “การปฏิรูปสื่อในประเทศไทย” จากปี พ.ศ. 2535 สู่ปี พ.ศ. 2553 เป็นช่วงเวลาแห่งพัฒนาการแบบลุ่มๆ ดอนๆ มาโดยตลอด จนกระทั่งกลับมาอยู่ในจุดสนใจอีกครั้งเมื่อถูกยกระดับเป็นวาระแห่งชาติบรรจุเป็นหนึ่งในแผนปรองดองแห่งชาติ ที่ประกาศโดยนายกรัฐมนตรี นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ หลังจากเหตุการณ์ความไม่สงบในช่วงเดือน มีนาคม – พฤษภาคม พ.ศ. 2553

หากพิจารณาในบริบทสากล การปฏิรูปสื่อมักเป็นปัจจัยนำ เป็นการเคลื่อนไหวควบคู่กัน หรือเป็นผลสืบเนื่องจากการปฏิรูปการเมือง หรือกระบวนการประชาธิปไตย โดยมีเงื่อนไขสำคัญในการก่อเกิดคือ เทคโนโลยีสื่อใหม่ๆ การขาดความน่าเชื่อถือ และขอบธรรมนในสื่อ และวิกฤติการณ์ทางการเมือง ซึ่งในประสบการณ์ของสังคมไทย ก็พบองค์ประกอบเหล่านี้อย่างชัดเจน ทั้งในการปฏิรูปสื่อรอบแรกซึ่งพัฒนาไปพร้อมๆ กับการปฏิรูปการเมืองในช่วงก่อนและหลังปี พ.ศ. 2540 และในความพยายามรอบใหม่ของการปฏิรูปสื่อซึ่งริเริ่มโดยนายกรัฐมนตรี และมีเป้าหมายค่อนข้างชัดเจนว่าต้องการปฏิรูปสื่อที่เคลื่อนไหวทางการเมือง เนื่องจากสื่อถูกมองว่าเป็นตัวการสำคัญในการสร้างความขัดแย้งทางการเมือง

สมัยวิกฤติการณ์ความขัดแย้ง พฤษภาคม พ.ศ. 2535 ระหว่างกลุ่มผู้ชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตย กับรัฐบาลที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งของพลเอก สุจินดา คราประยูร มีการใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ในการกระจายข่าวสารทางการเมือง เพื่อตอบโต้การปิดกั้นและแทรกแซงสื่ออย่างเข้มงวดของรัฐ จนนำไปสู่ปรากฏการณ์ “มือบมือถือ” ที่ขยายวงกว้างและนำไปสู่จุดจบของรัฐบาลทหารในที่สุด

ส่วนเหตุการณ์ความไม่สงบทางการเมือง ในเดือนมีนาคม – พฤษภาคม พ.ศ. 2553 สื่อใหม่ที่เข้าถึงและเปิดรับง่าย อย่างวิทยุชุมชน เคเบิลทีวี ทีวี่ดาวเทียม ตลอดจนสื่อใหม่ที่ใช้สื่อสารสร้างเนื้อหา และกำหนดผู้รับเองได้ อย่างอินเทอร์เน็ต ได้เปิดพื้นที่การสื่อสารทางการเมืองซึ่งเคยถูกผูกขาดโดยรัฐ และสื่อที่เลือกข้างรัฐ ให้ผู้ปฏิบัติการสื่อที่ต่อต้านรัฐ สามารถนำเสนอประเด็นและวาระทางการเมืองที่แตกต่างได้

หลังเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 ภาคส่วนต่างๆ ของสังคมได้ร่วมกันผลักดันวาระการปฏิรูปสื่อขึ้นเป็นหนึ่งในวาระแห่งชาติ อันก่อให้เกิดเหตุการณ์ที่มีผลต่อการปฏิรูปสื่อที่สำคัญอย่างน้อย 3 เหตุการณ์ คือ

1. การยกเลิกคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์หรือ กบว. ซึ่งมีอำนาจในการเซ็นเซอร์รายการก่อนออกอากาศทางโทรทัศน์ แต่แทนที่ด้วยระบบใหม่ที่กระจายให้แต่ละสถานีโทรทัศน์ตรวจสอบเนื้อหารายการของตนเอง โดยมีคณะกรรมการวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์แห่งชาติ หรือ กกช. ซึ่งมีกองงานสนับสนุนอยู่ในกรมประชาสัมพันธ์ทำหน้าที่กำกับดูแลเนื้อหารายการหลังการออกอากาศไปแล้วแทน

2. การถือกำเนิดของทีวีเสรี (Independent TV) ซึ่งเป็นการให้สัมปทานเอกชนในลักษณะการกระจายการถือครองหุ้นเป็นครั้งแรก (เดิมสัมปทานสื่อโทรทัศน์ประเทศไทยจะให้กับบริษัทเอกชนเพียงรายเดียว แต่สัมปทานไอทีวีกำหนดให้ผู้ถือหุ้นรายใหญ่ที่สุดถือได้ไม่เกิน 10%) เพื่อเป็นหลักประกันไม่ให้เกิดการครอบงำการนำเสนอข้อมูลผ่านการเป็นเจ้าของกิจการ รวมถึงการกำหนดสัดส่วนรายการสาระ-บันเทิงของสถานี ให้สาระเป็น 70% และบันเทิงเป็น 30% เพื่อสร้างแนวทางด้านเนื้อหาที่แตกต่างจากสื่อโทรทัศน์กระแสหลักที่มุ่งเน้นแต่ความบันเทิงเป็นสำคัญ
3. การบัญญัติเนื้อหาว่าด้วยการปฏิรูปสื่อไว้ในรัฐธรรมนูญเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2540 อันประกอบด้วยมาตราสำคัญ 3 มาตรา คือ มาตรา 39 40 และ 41 โดยมาตรา 39 ให้หลักประกัน เสรีภาพในการแสดงออกของประชาชน ห้ามการปิดกั้นและแทรกแซงเนื้อหาในสื่อวิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ ขณะที่มาตรา 40 วางเจตนารมณ์ในการปฏิรูปการจัดสรรและการใช้คลื่นความถี่เพื่อประโยชน์สาธารณะ ให้ทุกภาคส่วนเข้าถึงได้ โดยเฉพาะภาคประชาชน โดยกำหนดให้มีองค์กรอิสระเพื่อทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ดังกล่าวตลอดจนกำกับดูแลกิจการวิทยุ โทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม ส่วนมาตรา 41 ให้หลักการเพื่อคุ้มครอง เสรีภาพ ของนักวิชาชีพสื่อมวลชนที่ทำงานในองค์กรของทั้งรัฐและเอกชน

หากพิจารณาจากประสบการณ์ในนานาประเทศ การปฏิรูปสื่อมักจะมีรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งอย่างประกอบกันดังต่อไปนี้

- 1) การก่อกระแสหรือแรงจูงใจให้ปฏิรูปนโยบาย กฎหมายและการกำกับดูแลสื่อ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสถาบันสื่อในสังคม ซึ่งส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อสิทธิและเสรีภาพทางการสื่อสารของประชาชน
- 2) การปรับเปลี่ยนเนื้อหา (ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ) และวิถีปฏิบัติของสื่อกระแสหลัก โดยการเปิดพื้นที่ให้ผู้ผลิตสื่อทางเลือก หรือการจัดสรรและส่งเสริมเนื้อหาบางประเภท และ การยกระดับมาตรฐานทางวิชาชีพของผู้ผลิตสื่อ
- 3) การสร้างหรือเสริมพลังให้เกิดสื่อที่เป็นอิสระ มีความเป็นประชาธิปไตย และเป็นสิทธิเป็นเสียงให้ผู้ด้อยโอกาส หรือคนชายขอบในสังคม
- 4) การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับผู้ดู ผู้ชม ผู้ฟัง และ ผู้ใช้สื่อ โดยสร้างความรู้เท่าทันสื่อ เพื่อให้เกิดการบริโภคสื่ออย่างวิเคราะห์วิจารณ์ และ ความสามารถในการตรวจสอบสื่อ ผ่านการเฝ้าระวังสื่ออย่างเป็นระบบ และการส่งเสริมการตรวจสอบสื่อจากสังคม

ไม่ว่าวิธีการหรือแนวทางจะเป็นอย่างไร เป้าหมายสำคัญของการปฏิรูปสื่อในนานาประเทศก็มักจะหนีไม่พ้น “บทบาทของสื่อเพื่อประโยชน์สาธารณะ” ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของรัฐ กลุ่มทุน หรือ อำนาจใดๆ โดยเป้าหมายนี้จะต้องใช้กับ ทั้งสื่อกระแสหลัก (หมายถึง สื่อขนาดใหญ่ที่มีักดำเนินการในระดับชาติ และ

เป็นสื่อเชิงพาณิชย์) สื่อของรัฐ และ สื่อภาคพลเมือง หรือ สื่อของประชาชนที่อาจจะเพิ่งจัดตั้งขึ้นใหม่ แม้ความคาดหวังต่อการแสดงบทบาทดังกล่าวจะแตกต่างกันไปในแต่ละประเภทของสื่อก็ตาม

ในบริบทของสังคมไทย ความพยายามและความเคลื่อนไหวที่อยู่ภายใต้กรอบคิดของการปฏิรูปสื่อในช่วงกว่าทศวรรษที่ผ่านมา ครอบคลุมแนวทางในทั้ง 4 รูปแบบที่กล่าวไปข้างต้น แต่ให้น้ำหนักกับบางประเด็น หรือ บางมิติชัดเจนมากกว่า ในภาพรวม แนวทางของการปฏิรูปสื่อที่ปรากฏนับแต่หลังเหตุการณ์พฤษภาประชาธรรม พ.ศ. 2535 จนถึง เหตุการณ์ความไม่สงบทางการเมืองในช่วงมีนาคม – พฤษภาคม พ.ศ. 2553 สามารถแบ่งได้เป็น 5 แนวทางด้วยกัน ซึ่งการแบ่งนี้ไม่ได้แยกขาดจากกันเสมอไป เพราะในหลายๆ กรณีมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องและส่งเสริมซึ่งกันและกัน ดังนี้

แนวทางที่หนึ่ง : การปฏิรูปโครงสร้างของสื่อและการกำกับดูแลสื่อโดยภาครัฐ

แนวทางแรกแห่งการปฏิรูปนี้ปรากฏอย่างต่อเนื่องและชัดเจนที่สุด ทว่าอาจจะไม่ได้ประสบผลสำเร็จสูงสุด วิธีการหลักที่ใช้คือการขับเคลื่อนทางนโยบาย และกฎหมาย ตลอดจนการรณรงค์ทางสังคม เพื่อนำไปสู่โครงสร้างใหม่ของการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการสื่อสารที่กระจายกว้างขวาง และเท่าเทียมมากขึ้น โดยมีองค์กรกำกับดูแลใหม่ที่เป็นอิสระ เป็นผู้วางกฎเกณฑ์ให้เกิดการแข่งขันอย่างเสรีและเป็นธรรม และการใช้สื่อเพื่อประโยชน์สาธารณะ จากการขับเคลื่อนของ กลุ่มนักวิชาการ นักเคลื่อนไหวในภาคประชาสังคม และ นักวิชาชีพสื่อ ไปพร้อมๆ กับการเคลื่อนไหวเพื่อปฏิรูปการเมือง ได้นำไปสู่การร่างและผ่านรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนในปี พ.ศ. 2540 ที่บรรจุเจตนารมณ์ของการปฏิรูปสื่อไว้ใน มาตรา 39 40 และ 41 ดังกล่าวไปแล้วข้างต้น

บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญทั้งสามมาตราเกี่ยวข้องโดยตรงกับ สิทธิและเสรีภาพทางการสื่อสารของประชาชน และสื่อมวลชน เริ่มด้วยสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ (มาตรา 40) เนื่องจากสิทธินี้เป็นประการด่านแรก หากไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรสื่อที่สำคัญอย่างคลื่นวิทยุได้ ก็ย่อมไม่มีความสามารถที่จะสื่อสารและแสดงออกได้อย่างเสรี ตามที่กฎหมายคุ้มครองไว้ไม่ว่าจะเป็นในฐานะประชาชน องค์กรสื่อ หรือ นักวิชาชีพสื่อ (มาตรา 39 และ 41) มาตรา 40 จึงถือว่าเป็นหัวใจสำคัญที่สุดของการปฏิรูปสื่อนี้

ในแพ่งแห่งการปฏิรูปสื่อนี้ ภาคประชาสังคมค่อนข้างมีบทบาทนำที่ชัดเจน สะท้อนให้เห็นในเบื้องต้นผ่านการจัดตั้งคณะทำงานเพื่อตามผลการบังคับใช้มาตรา 40 เป็นการเฉพาะ ซึ่งคณะทำงานดังกล่าวต่อมาได้พัฒนาเป็น คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ (คปส.) ที่ไม่เพียงรณรงค์ในประเด็นเกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อ แต่ยังมีบทบาทชัดเจนในการตรวจสอบกระบวนการ ดำรงในทางนโยบาย และมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการออกกฎหมาย และนโยบายด้านสื่อ

ตัวอย่างเช่น ในการร่างกฎหมายลูก หรือกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญของมาตรา 40 คือ พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการ

ไตรมาสแรก พ.ศ. 2543 ก็มีตัวแทนจากคปส.⁴ อยู่ในคณะกรรมการการร่างกฎหมายนี้ของสภาผู้แทนราษฎรด้วย เมื่อมีกระบวนการสรรหาคณะกรรมการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2544 ตัวแทนจากคปส.⁵ ในขณะนั้นพบความไม่ชอบมาพากลในกระบวนการ และยื่นฟ้องต่อศาลปกครองจนนำไปสู่การวินิจฉัยให้กระบวนการสรรหาเป็นโมฆะในที่สุด

ขณะเดียวกัน มีกลุ่มนักวิชาการทำงานอย่างใกล้ชิดสอดรับกันกับภาคประชาสังคมโดยการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อมาอย่างต่อเนื่อง ที่ค่อนข้างโดดเด่นคือโครงการวิจัยการปฏิรูประบบสื่อ (พ.ศ. 2545 – 2547) ซึ่งเป็นการวิจัยกลุ่มครอบคลุมประเด็นแห่งการปฏิรูปสื่อทั้งในเชิงโครงสร้าง เนื้อหา และการมีส่วนร่วมของสังคม ทีมวิจัยนำโดยนักวิชาการจากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) และจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย⁶ งานวิจัยนี้เป็นการบ่มเพาะองค์ความรู้ในเบื้องต้น เกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อ ซึ่งต่อมานักวิจัยบางคนในทีมก็ได้ไปสร้างงานวิจัยซึ่งแตกแยกจากโครงการนี้และนำองค์ความรู้ไปใช้เพื่อขับเคลื่อนทางนโยบายเกี่ยวกับสื่อสารมวลชน ที่เห็นเด่นชัดก็คือการมีเข้าไปมีบทบาทในการร่างและพิจารณากฎหมายเกี่ยวกับสื่อหลายฉบับในช่วงหลายปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะช่วงหลังเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2549⁷ และในการเคลื่อนไหวต่อรองทางนโยบายด้านสื่อกับภาครัฐ

อย่างไรก็ดี การเคลื่อนไหวขององค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการจะไร้น้ำหนักโดยสิ้นเชิงหากไม่ได้การนำและประสานแรงจากองค์กรหรือสมาคมวิชาชีพสื่อ ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของนักวิชาชีพหรือผู้ประกอบการด้านสื่อสารมวลชน องค์กรหรือสมาคมวิชาชีพสื่อถือว่าเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรง (direct stakeholder) และอยู่ในตำแหน่งที่พึงได้รับผลโดยตรง (direct beneficiary) จากการปฏิรูปสื่อ โดยเฉพาะการปฏิรูปในระดับโครงสร้าง บทบาทขององค์กร/สมาคมวิชาชีพเริ่มปรากฏให้เห็นชัดเจนนับแต่มีการสรรหา กสช. เนื่องจากตามโครงสร้างของกรรมการสรรหากสช. ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 ประกอบด้วยตัวแทนจากกลุ่มบุคคล 4 กลุ่ม รวม 17 คน ได้แก่

1. ตัวแทนจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง 5 คน
2. ตัวแทนจากนักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์และสื่อสารมวลชน 4 คน
3. ตัวแทนจากองค์กร/สมาคมวิชาชีพ 4 คน

⁴ รศ.ดร.จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 เป็นกรรมการของคณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อในขณะนั้น

⁵ นายพิทยา ว่องกุล เป็นรองประธานคณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อในขณะนั้น

⁶ ทีมวิจัยโครงการวิจัยการปฏิรูประบบสื่อ (พ.ศ. 2545 – 2547) ประกอบด้วย ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ ธนวิทย์ สุทธิรัตนกุล รศ.ดร.นวลนอญ ตรีรัตน์ ธาณี ชัยวัฒน์ ผศ.ดร.วิลาสินี พิพิธกุล รศ.ดร.ฐิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์ วีระยุทธ กาญจน์ ชูฉัตร ผศ.ดร.พิรงรอง รามสูต รณนันทน์ และดร.เจษฎา โทณะวณิก

⁷ ตัวอย่างเช่น พระราชบัญญัติการกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 เป็นต้น

4. ตัวแทนจากองค์กรเอกชนและภาคประชาชน 4 คน

หลังจากนั้น บทบาทขององค์กร/สมาคมวิชาชีพด้านสื่อในการปฏิรูปโครงสร้างของสื่อก็เริ่มปรากฏให้เห็นมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะในการปฏิรูปด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของสื่อและการกำกับดูแลสื่อ ซึ่งมีการเคลื่อนไหวและผลสัมฤทธิ์ออกมาเป็นรูปร่างอย่างชัดเจนภายหลังเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2549 ที่ตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพสื่อเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญในฐานะ ผู้เสนอ ผู้พิจารณา และผู้กดดันทางนโยบายสำหรับกฎหมายใหม่ๆ อย่าง พระราชบัญญัติจัดแจ้งการพิมพ์ พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 ที่ปลดปล่อยสื่อจากการควบคุมของรัฐ อีกทั้งยังเปิดเสรีให้เกิดรูปแบบการประกอบกิจการใหม่ๆ นอกเหนือจากกิจการของรัฐตามที่เป็นมาในอดีต

และเมื่อนายกรัฐมนตรี นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้เสนอแผนปรองดองแห่งชาติโดยผนวกการปฏิรูปสื่อเป็นหนึ่งในวาระและมอบหมายให้คณะดี คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นผู้ประสานงาน ทางกลุ่มองค์กร/สมาคมวิชาชีพอันประกอบด้วยแกนหลักคือสภาการหนังสือพิมพ์ สมาคมวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทยก็ได้จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและความรับผิดชอบสื่อมวลชน (คพส.) ขึ้นเป็นคณะกรรมการคู่ขนานเพื่อเป็นตัวแทนของภาควิชาชีพอีกชุดหนึ่ง ภายใต้วาระ “ปฏิรูปสื่อรัฐพัฒนาสื่อเอกชน” ในวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2553

นอกจากนี้ ในส่วนของภาครัฐก่อนหน้านี้ ก็มีการริเริ่มจากรัฐบาลในสมัยของ นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ที่มีการจัดตั้งคณะกรรมการศึกษาแนวทางการปฏิรูปสื่อภาครัฐ ในปี พ.ศ. 2552 ซึ่งมี รศ.ดร.วราภรณ์ สามโกเศศ เป็นประธาน และประกอบด้วยกรรมการที่มาจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคประชาสังคม และองค์กรวิชาชีพสื่อ

คณะกรรมการศึกษาแนวทางการปฏิรูปสื่อภาครัฐได้เสนอผลการศึกษาในเดือนกันยายน พ.ศ. 2552 ใน 3 เรื่อง คือ⁸

1. แนวทาง การปฏิรูปช่อง 11 เสนอให้จัดตั้งองค์การมหาชนด้วยการออกเป็นพระราชกฤษฎีกา อยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการองค์การมหาชนที่เป็นอิสระ เป็นองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลปีละ 280 ล้านบาท มีรายได้จากโฆษณาภาพลักษณ์ รายได้จากค่าเช่าเวลา และออกเป็นมติคณะรัฐมนตรีให้หน่วยงานภาครัฐให้งบประมาณสัมพันธกับองค์กรแห่งใหม่นี้

ทั้งนี้ คณะกรรมการได้ร่าง พระราชกฤษฎีกาองค์การมหาชนช่อง 11 เสนอให้นายสาทิตย์ วงศ์หนองเตย รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี พิจารณาแล้ว เพื่อเสนอขอความเห็นชอบ จากคณะรัฐมนตรีเพื่อประกาศใช้ อย่างไรก็ตาม เพื่อให้องค์การมหาชนช่อง 11 มีรายได้ที่มั่นคง รัฐบาลจะต้อง

⁸ แหล่งข้อมูลจาก คอด้มนันท์: จัปกระแสดการเมื่อง: ผลศึกษาปฏิรูปสื่อภาครัฐ. โลกวันนี้วันสุข. 25 มิถุนายน พ.ศ. 2553.

จัดทำพระราชบัญญัติกำหนดแหล่งที่มารายได้ ซึ่งอาจจะมาจากการจัดเก็บภาษีเครื่องรับโทรทัศน์และวิทยุทัศน์ เพื่อเข้ากองทุนสื่อสนับสนุนช่อง 11 ต่อไป

2. แนวทางการปฏิรูป อสมท. ปัญหาของ อสมท. ที่พบคือ ปัญหาความขัดแย้งทางโครงสร้าง การเป็นหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในเวลาเดียวกัน คือ อสมท. เป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ฯ ถูกประเมินผลจากผลกำไร ขณะเดียวกันมีภารกิจเชิงสาธารณะ นอกจากนี้ยังพบปัญหาการถูกแทรกแซงทางการเมืองผ่านการแต่งตั้งคณะกรรมการบริษัท (บอร์ด) ข้อเสนอของคณะกรรมการเห็นว่าการปฏิรูปสื่อ อสมท. คงไม่สามารถดึงกลับมาเป็นกิจการสื่อรัฐได้เหมือนในอดีต และไม่เหมาะสมที่จะให้เอกชนถือหุ้นใหญ่แทนรัฐ

ดังนั้น แนวทางที่เป็นไปได้คือรัฐบาลโดยกระทรวงการคลังจะต้องปรับดัชนีชี้วัดและการประเมินผลงานโดยบริษัท ทริสเทตติ้ง ให้สมดุล เช่น ปรับจากการประเมินผลงานด้านการเงินเป็นหลักไปสู่การประเมินแบบสมดุล (Balanced Scorecard) ด้วยการใช้สัดส่วนรายได้ การมีส่วนร่วมให้คะแนนมากขึ้น นอกจากนี้เพื่อให้บอร์ดไม่ถูกแทรกแซงทางการเมือง ควรกำหนดให้ อสมท. มีกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเสียงข้างน้อย หรือ กรรมการอิสระ 2-3 คน ที่ถูกเสนอชื่อโดยหน่วยงานนอกภาครัฐ เช่น สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ เพื่อถ่วงดุลบอร์ดที่เหลือทั้งหมด ให้เกิดความโปร่งใสในการทำงาน

3. บัญญัติ 10 ประการในการปฏิรูปสื่อภาครัฐ เพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิรูปสื่อรัฐทั้งระบบ เช่น แนวทางการจัดสรรทรัพยากรคลื่นความถี่ การส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย มาตรการสนับสนุนทรัพยากรด้านการเงิน การส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพและผู้ชมผู้ฟัง เป็นต้น

แนวทางที่สอง : การปรับเปลี่ยนเนื้อหาในสื่อ

แนวทางของการปรับเปลี่ยนเนื้อหาในสื่อ เป็นผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวและต่อรองทางนโยบายของเครือข่ายที่เคลื่อนไหวในภาคประชาสังคม ทั้งในส่วนของภาควิชาการ เครือข่ายพ่อแม่ผู้ปกครอง และองค์กรมหาชนที่มีกำลังทางการเงินและมีเครือข่ายกว้างขวางในภาคประชาสังคมอย่างสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ หรือ สสส.⁹ รวมถึงเป็นการตอบรับหรือริเริ่มทางนโยบายของภาครัฐ

⁹ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นหน่วยงานของรัฐที่มีใช้ส่วนราชการ หรือรัฐวิสาหกิจ จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ พ.ศ. 2544 อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของนายกรัฐมนตรี มีรายได้จากภาษีสรรพสามิต ยาสูบและสุราในอัตราร้อยละ 2 ต่อปี

สสส. มีบทบาทในการติดตามข้อเสนอและสนับสนุนการผลักดันนโยบายการปฏิรูปสื่อ ซึ่งระบุอยู่ในแผนที่ 10 เรื่องการสื่อสารการตลาดเพื่อสังคม เป็นหนึ่งในแผนงานหลักทั้ง 13 แผน ขององค์กร บทบาทที่จัดขึ้นเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์เรื่องการสร้างความตื่นตัว และค่านิยมใหม่ในสังคม เพราะ สสส. ให้ความสำคัญการปฏิรูปสื่อ ในฐานะหนทางนำไปสู่การปฏิรูปสังคม และแนวทางสำคัญในการปฏิรูปสื่อ คือ การพัฒนาผู้บริโภค เพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมการบริโภคสื่ออย่างสมดุล รู้เท่าทันและรับข้อมูลอย่างรอบด้าน เพื่อให้ทันกับภูมิทัศน์สื่อซึ่งเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยเฉพาะยุคออนไลน์ และโซเชียล มีเดีย ที่ทุกคนสามารถเป็นสื่อบุคคล และรับข่าวได้รวดเร็ว ดังนั้น การปฏิรูปสื่อ

ตัวอย่างของผลการเคลื่อนไหวในแนวทางนี้คือในช่วงของรัฐบาลพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร (ชุดที่ 1) ที่มีความพยายามในการปฏิรูปเนื้อหาในสื่อที่ส่งผลกระทบต่อปรับเปลี่ยนผังรายการของโทรทัศน์ประเภทฟรีทีวี โดยการออกมติคณะรัฐมนตรี ฉบับวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 กำหนดให้มีรายการเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และครอบครัว ในสถานีโทรทัศน์และวิทยุของรัฐอย่างน้อย 1 – 1 ชั่วโมงครึ่ง ในช่วงเวลาระหว่าง 16.00 – 22.00 น. ซึ่งการออกมติคณะรัฐมนตรีฉบับนี้เป็นผลมาจากการกดดันจากกระแสสังคม และผลการศึกษาเชิงวิชาการจากหลายแหล่ง ที่ชี้ให้เห็นว่ารายการโทรทัศน์ที่มีความเหมาะสมทางด้านเนื้อหา และสร้างการเรียนรู้ในทางบวกให้กับเด็กและเยาวชนยังมีจำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณการเปิดรับสื่อโทรทัศน์ของเด็กและเยาวชน

มติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับรายการทีวีเพื่อเด็ก (วันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546)

แนวทางและมาตรการการใช้สื่อของรัฐเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็กเยาวชนและครอบครัว คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการตามมติคณะกรรมการการกลั่นกรองเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรี คณะที่ 4 และ คณะที่ 7 ตามที่รองนายกรัฐมนตรี (นายจาตุรนต์ ฉายแสง) เสนอแนวทางและมาตรการการใช้สื่อของรัฐเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และครอบครัว ทั้งนี้ คณะรัฐมนตรีเห็นว่า การจัดทำรายการวิทยุและโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น ภาครัฐควรกำหนดกรอบหลักเกณฑ์กว้างๆ เท่านั้น และเปิดโอกาสให้ภาคเอกชน และผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ และเป็นมืออาชีพ ในการจัดทำรายการ เป็นผู้พิจารณาดำเนินการในรายละเอียดเองตามความเหมาะสมภายใต้กรอบหลักเกณฑ์ดังกล่าว โดยอาจจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อทำหน้าที่ติดตามดูแลการดำเนินการ รวมทั้งพิจารณาให้รางวัล สิ่งจูงใจ หรือเงินสนับสนุนตามความเหมาะสม โดยกำหนดให้สื่อวิทยุกระจายเสียงจัดสรรส่วนเวลาสำหรับเนื้อหาสาระของรายการวิทยุเพื่อเด็ก เยาวชน และครอบครัว ร้อยละ 10 – 15 ของเวลาออกอากาศ โดยให้เริ่มจากรายการวิทยุของกรมประชาสัมพันธ์ก่อน สำหรับของสถานีอื่นๆ ให้ดำเนินการตามความพร้อมของแต่ละสถานี และกำหนดระยะเวลาการออกอากาศระหว่าง 18.00 – 22.00 น. เป็นเวลา 1 ชั่วโมง [04/11/2546]

มติคณะรัฐมนตรีฉบับนี้ได้เป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการสานต่อให้เกิดผลในเชิงรูปธรรมโดยภาคประชาสังคมและวิชาการ โดยโครงการวิจัยและพัฒนา TV4Kids เป็นโครงการแรกที่ทำขึ้นเพื่อขับเคลื่อน

กระบวนการนี้ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากนักวิชาการ นักวิชาชีพ และนักเคลื่อนไหวสื่อเพื่อได้มาร่วมกันศึกษาวิจัยในด้านต่างๆ และได้รับการสนับสนุนแหล่งทุนจาก สสส.

นอกจากการขับเคลื่อนในส่วนของภาควิชาการแล้ว ในส่วนของภาคประชาสังคมยังมีการรวมตัวกันของเครือข่ายครอบครัวและเครือข่ายสื่อเพื่อเยาวชนที่ร่วมมือกันในการกดดันรัฐบาลและผู้ประกอบการให้ในการแก้ปัญหารายการโทรทัศน์ที่ไม่มีความเหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชน รวมถึงการส่งหนังสือเปิดผนึกถึงนายกรัฐมนตรี โดยได้เสนอมาตรการ 4 ข้อ คือ

- 1) ขอให้โทรทัศน์ทุกช่องให้ความสำคัญกับการนำเสนอเนื้อหาในช่วงเวลาตั้งแต่ 16.00–22.00 น. โดยต้องไม่มีเนื้อหาที่สื่อถึงเรื่องเพศที่ไม่เหมาะสม เรื่องความรุนแรง และเรื่องที่เสี่ยงต่อสุขภาพ
- 2) ขอให้รัฐบาลสนับสนุนกลไกเฝ้าระวังสื่อ
- 3) สนับสนุนให้สถานีใช้มาตรการตรวจสอบตัวเองอย่างเคร่งครัด
- 4) ขอให้ช่วงเวลาหลังข่าว 2 ทุ่ม อย่างน้อย 1 ชั่วโมง เป็นช่วงเวลาเพื่อการเรียนรู้ของเด็ก

มาตรการทั้ง 4 ข้อนี้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือกันของภาคประชาสังคมในการกระตุ้นให้รัฐบาลเห็นถึงความสำคัญ และเอาใจจริงเอาใจกับเนื้อหาที่นำเสนอในสื่อโทรทัศน์ โดยเน้นไปที่การให้ความสำคัญในการส่งเสริมเนื้อหาที่มีคุณภาพและเหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชน

ต่อมาในยุคของรัฐบาลพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ซึ่งแต่งตั้งโดยคณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติ (คมช.) ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์แห่งชาติขึ้นโดยมีรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมฯ นั้นในขณะนั้นคือ นายไพฑูรย์ วัฒนศิริธรรม เป็นประธาน โดยคณะกรรมการดังกล่าวมีหน้าที่กำหนดนโยบายการพัฒนาสื่อภายใต้วาระ “จัดสื่อร้ายขยายสื่อดี” โดยเฉพาะสื่อสำหรับเด็กและเยาวชน มีแนวทางในการปราบปรามสื่อที่เป็นภัยต่อเด็กและเยาวชนในทุกรูปแบบ ต่อมาในยุคของรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์แห่งชาติขึ้นมาตามวาระของรัฐบาลใหม่โดยมีกระทรวงวัฒนธรรมเป็นแกนหลัก

ทางกระทรวงวัฒนธรรมมีบทบาทอย่างแข็งขันในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์สื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์แห่งชาติ โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ระดับจังหวัดซึ่งมีผู้แทนจากนายกเทศมนตรี องค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชน ร่วมเป็นคณะกรรมการและกำลังเร่งจัดตั้งคณะกรรมการในระดับตำบลทั่วประเทศ เพื่อแก้ปัญหาเด็กติดเกมในระดับชุมชน ทั้งนี้ทางกระทรวงได้รับการจัดสรรงบประมาณจากรัฐบาลเป็นจำนวน 20 ล้านบาท ผ่านสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติให้ดูแลกดขันร้านเกมเป็นพิเศษ

นอกจากนี้ในสมัยของรัฐบาลอภิสิทธิ์ กรมประชาสัมพันธ์ตามนโยบายของนายสาทิตย์ วงศ์หนองเตย รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีที่ต้องการให้มีคลื่นวิทยุสีขาวนำเสนอเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ต่อเยาวชนและครอบครัวได้มีการเรียกคืนคลื่นวิทยุเอฟเอ็ม 105 จากผู้รับสัมปทานรายเดิมที่เป็นวิทยุธุรกิจ

เพื่อนำมาทำเป็นคลื่น "วิทยุไทยเพื่อเด็กและครอบครัว" ซึ่งเริ่มออกอากาศในวันครบครว ในวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2552

รูปแบบและเนื้อหารายการของวิทยุไทยเพื่อเด็กและครอบครัวเน้นกลุ่มผู้ฟังเด็กและครอบครัว ซึ่งปัจจุบันไม่มีคลื่นวิทยุใดเปิดพื้นที่ให้กลุ่มดังกล่าว โดยเนื้อหาในรายการจะนำเสนอทั้ง ข่าว สารคดี และความรู้ ในรูปแบบที่เด็กและเยาวชนเข้าใจได้ง่าย โดยจะมีการนำเสนอสาระจากสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย บางรายการมาใช้ประโยชน์ทางคลื่นวิทยุไทยด้วย ทั้งนี้ การเรียกคลื่นวิทยุของกรมและนำมาใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปสื่อของรัฐบาลอภิสิทธิ์

ในส่วนขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ การเคลื่อนไหวเพื่อปรับเปลี่ยนเนื้อหาสะท้อนให้เห็นชัดเจนที่สุดในกรณีของสถาบันอิศรา¹⁰ ที่ได้ริเริ่มการปฏิรูปรูปแบบการทำและนำเสนอข่าวด้วยการการตั้งกองบรรณาธิการข่าวอิสระจากการร่วมมือของสื่อมวลชนจากส่วนกลางและสื่อมวลชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และด้วยการนำปรัชญาและแนวคิดสื่อเพื่อสันติภาพมาปรับใช้ในการทำงานจริง สำหรับการรายงานข่าวในสถานการณ์ความขัดแย้งรุนแรงอย่างพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

แนวทางที่สาม : การสร้างองค์กรสื่อสาธารณะ และการเปิดพื้นที่ให้สื่อใหม่ที่เป็นอิสระ

จากทีวีเสรี สู่วิถีสาธารณะ

แม้การกำเนิดของไอทีวีหรือสถานีโทรทัศน์เสรีหลังเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 จะปรากฏการณ์สำคัญที่สะท้อนถึงความพยายามในการปฏิรูปสื่อแต่ความพยายามดังกล่าวก็ไม่สามารถนำไปสู่การปฏิรูปเนื้อหาในสื่อโทรทัศน์ได้อย่างยั่งยืน สืบเนื่องจากการแทรกแซงทางการเมืองและทางธุรกิจ จนนำไปสู่การยกเลิกสัญญาสัมปทานไอทีวีในต้นปี พ.ศ. 2550¹¹

¹⁰ สถาบันอิศรา เกิดขึ้นจากการรวม “สถาบันพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย” และ “ศูนย์ข่าวอิศรา” ในปีพ.ศ. 2552 ดูรายละเอียดในบทที่ 4

¹¹ การจัดตั้งไอทีวี (Independent Television หรือ ITV) หรือสถานีโทรทัศน์เสรีโดยอาศัยคลื่นความถี่ในย่าน UHF ของสำนักปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นความพยายามที่จะเปิดพื้นที่ใหม่สำหรับการสื่อสาร เพื่อนำเสนอข่าวสาร สาระ ความรู้สู่ประชาชน รูปแบบของสถานีเป็นสัมปทานที่มีกระบวนการประมูลอย่างโปร่งใส อยู่ในสายตาของสื่อมวลชนและสาธารณะ มูลเหตุของสัมปทานไอทีวีสืบเนื่องจากช่วงเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 ที่สถานีโทรทัศน์ทั้งหมดอยู่ภายใต้การครอบงำของรัฐ ซึ่งสามารถบิดเบือนการนำเสนอข่าว ให้เป็นไปตามที่ตนต้องการได้ ประชาชนจึงไม่สามารถรับรู้ข่าวที่ทหารเข้าปราบปรามประชาชนในช่วงนั้นได้ อย่างไรก็ตาม แม้การดำเนินงานของไอทีวีในยุคแรกจะค่อนข้างเป็นที่ยอมรับในการเป็นสื่อทางเลือกที่เป็นอิสระ และมีการนำเสนอข่าวแบบมีอาชีพ มีข่าวแบบสืบสวนสอบสวน แต่ก็ต้องประสบกับภาวะการขาดทุนอย่างหนัก จนนำไปสู่การแก้ไขสัญญาสัมปทานให้ผู้ถือหุ้นรายใหญ่ได้

การเปลี่ยนแปลงสัญญาสัมปทานดังกล่าวนำไปสู่การเข้ามาถือหุ้นไอทีวีโดยบริษัท ชินคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2543 และการแทรกแซงการทำงานของบรรณาธิการ การกำหนดและขึ้นราคาประเด็นให้ฝ่ายข่าว จนเป็นเหตุให้ฝ่ายข่าวออกแถลงการณ์ขอเรียกร้องจำนวน 7 ข้อต่อผู้บริหารชินคอร์ปให้ยุติการครอบงำ กดดัน และแทรกแซงสื่อ เพราะถือเป็นการละเมิดมาตรา 41 แห่งรัฐธรรมนูญ หากแต่ก็ไม่เป็นผลให้การแทรกแซงต่างๆ ยุติลงได้ ตรงกันข้ามกลับมีการบีบให้ฝ่ายบรรณาธิการที่ไม่เห็นด้วยกับการแทรกแซงข่าวต้องลาออก รวมถึงการปลดฝ่ายข่าวและพนักงานที่มีส่วนร่วมในการออกแถลงการณ์

การสร้างสถานีโทรทัศน์สาธารณะเกิดขึ้นหลังเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2549 ในช่วงรัฐบาลชั่วคราวรัฐบาลพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ หลังการออกกฎหมายเฉพาะคือ พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2551

ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้รัฐบาลพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ตัดสินใจปรับเปลี่ยนสัมปทานไอทีวีเดิมมาเป็นทีวีสาธารณะ เกิดจากแรงเคลื่อนไหว ผลักดัน จากเครือข่ายภาคประชาสังคมที่ต้องการให้มี “สื่อสาธารณะ” ที่เป็นอิสระอย่างแท้จริง ทำหน้าที่ให้ความรู้กับสังคม มีรายการเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ชม อันเป็นข้อสรุปที่ได้จากงานวิจัยชุด “ปฏิรูประบบสื่อ” ของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ทั้งนี้ ก่อนเกิดการรัฐประหาร กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนเคยเสนอแนวคิดเรื่องการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์สาธารณะ โดยนำเอาช่อง 11 มาปรับปรุง แต่ไม่ได้รับการตอบสนองจากรัฐบาลทักษิณ

ในการผลักดันให้เกิดทีวีสาธารณะในสมัยรัฐบาลพลเอกสุรยุทธ์ กลุ่มภาคประชาสังคมอันประกอบด้วย กลุ่มพ่อแม่ ผู้ปกครอง เครือข่ายครอบครัว กลุ่มเด็กเยาวชน นักวิชาการ องค์กรเอกชน ตัวแทนสื่อมวลชน และ สสส. ได้รวมตัวกันเป็น “กลุ่มเพื่อนทีวีสาธารณะ” ร่วมกับสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) จัดทำงานวิจัยถึงรูปแบบโทรทัศน์สาธารณะที่เหมาะสมกับประเทศไทย

หลังจากได้ชุดข้อมูลดังกล่าว กลุ่มเพื่อนทีวีสาธารณะได้มีการทำงานในรูปแบบเครือข่ายเพื่อสร้างการรับรู้ ความเข้าใจ รับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มคนต่างๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ตลอดจนการติดตาม ร่วมผลักดัน และเร่งรัดให้กฎหมายผ่านการพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.)

ต้นปี พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติองค์การแพร่ภาพและกระจายเสียงสาธารณะ มีผลบังคับใช้ตามกฎหมาย (วันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2551) และที่ไอทีวีได้เปลี่ยนเป็น “สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส” หรือ “ทีวีไทย” ในวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2551

ในเวลาต่อมา ไอทีวีภายใต้การบริหารงานของชินคอร์ปฯ ได้เปลี่ยนทิศทางจากเดิมที่เป็นสถานีข่าวสารเป็นสถานีเชิงพาณิชย์มากขึ้นเรื่อยๆ โดยมีการเพิ่มสัดส่วนรายการบันเทิงมากกว่าที่กำหนด อันเป็นการทำผิดข้อตกลงในสัญญาสัมปทาน หากแต่หน่วยงานที่รับผิดชอบในเวลานั้นกลับนิ่งเฉย มิได้ดำเนินการใดๆ เพื่อแก้ไขเรื่องดังกล่าวให้ถูกต้อง ซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการที่ครอบครัวของนายกรัฐมนตรีนั่งในขณะนั้น เป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ในบริษัทคู่สัญญาสัมปทานดังกล่าว

ภายหลังการรัฐประหารวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 รัฐบาลพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ได้มอบหมายให้สำนักปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (สปน.) ทำการตรวจสอบการกระทำผิดสัญญาสัมปทานของสถานีโทรทัศน์ไอทีวี และพบว่ามีการกระทำผิดสัญญาสัมปทานจริง เป็นเหตุให้คณะรัฐมนตรี (ครม.) ยกเลิกสัมปทานและยึดคืนความถี่คืนกลับมาดำเนินกิจการต่อ โดยเปลี่ยนชื่อจากไอทีวีเป็น “ทีไอทีวี” มีสถานะเป็นหน่วยบริการรูปแบบพิเศษ (Service Delivery Unit - SDU) ภายใต้การดูแลของสำนักปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี เริ่มออกอากาศ วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2550

วิทยุชุมชน และวิทยุธุรกิจท้องถิ่น

นอกจากการจัดตั้งที่วิสาหกิจแล้ว ยังมีการเคลื่อนไหวสำคัญอีกอย่างน้อย 2 ช่องทางใหญ่ ซึ่งเปิดพื้นที่การสื่อสารที่เป็นอิสระโดยภาคประชาชนในช่วงหลังปี พ.ศ. 2540 ที่โดดเด่นก็เช่นการก่อเกิดและแพร่กระจายของ วิทยุชุมชน ซึ่งนำไปสู่การเกิดขึ้นของวิทยุธุรกิจท้องถิ่นและวิทยุขนาดเล็กที่มีวัตถุประสงค์/บทบาททางการเมืองตามมาในภายหลัง และการแพร่กระจายของอินเทอร์เน็ต รวมถึงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอย่างโทรศัพท์มือถือ

จุดเริ่มต้นของวิทยุชุมชนมาจากการตีความเจตนารมณ์การปฏิรูปสื่อตามมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 ที่บัญญัติให้คลื่นความถี่เป็นทรัพยากรสาธารณะและสาระในมาตรา 26 ของพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม ตามที่ให้หลักประกันสิทธิการเข้าถึงและใช้ประโยชน์คลื่นความถี่วิทยุโทรทัศน์แก่ภาคประชาชนเพื่อประโยชน์สาธารณะในลักษณะไม่แสวงหากำไรทางธุรกิจไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 หากประชาชนไม่มีความพร้อม องค์กรอิสระต้องให้การสนับสนุน เหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้นความเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมในการสร้างกระบวนการเรียนรู้และเข้าถึงสิทธิการสื่อสารอย่างเป็นรูปธรรม

การออกอากาศสถานีวิทยุชุมชนที่ดำเนินการโดยภาคประชาชนอย่างเต็มรูปแบบแห่งแรกของประเทศไทย เกิดขึ้นที่จังหวัดกาญจนบุรี ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2544 และขยายตัวเป็น 145 สถานีทั่วประเทศ ซึ่งรวมตัวกันเป็นเครือข่ายในชื่อว่า “สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ (สวชช.)” ในปีถัดมา

ในระลอกแรกของความเคลื่อนไหว วิทยุชุมชนดำเนินการภายใต้หลักการ “ของชุมชน-โดยชุมชน-เพื่อชุมชน” กล่าวคือ คนในชุมชนเป็นเจ้าของสถานีร่วมกัน คนในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการและผลิตรายการ เพื่อประโยชน์ร่วมกันของชุมชน ใช้กำลังส่งต่ำ มีระยะกระจายเสียงไม่เกินระดับอำเภอ เพื่อสร้างการสื่อสารสองทางระหว่างคนในชุมชนด้วยตนเอง ดำเนินการแบบไม่มีโฆษณา ไม่แสวงหากำไรเชิงพาณิชย์ ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจรัฐ ทู่น การเมือง หรืออิทธิพลใดๆ

หากในช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่มีองค์กรอิสระที่กำกับดูแลกิจการวิทยุและโทรทัศน์ (กสท.) จึงเกิดสัญญาณภาคในการใช้สิทธิการสื่อสารของประชาชนตามเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญ การทดลองออกอากาศวิทยุชุมชนของภาคประชาชนเผชิญกับปัญหาการสั่งระงับการออกอากาศ โดยกองงานคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ (กองงาน กกช.) ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวรณรงค์ยืนยันสิทธิการสื่อสารของประชาชนที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญและในพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ พ.ศ. 2543 จนเป็นเหตุให้คณะรัฐมนตรี (ครม.) มีมติเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2545 ว่า “หากจะห้ามมิให้ประชาชนดำเนินการวิทยุชุมชน ก็อาจเป็นการขัดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ” และมอบหมายให้สำนักปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (สปน.) ดำเนินการจัดทำมาตรการและหลักเกณฑ์ชั่วคราวเพื่อควบคุมการใช้คลื่นความถี่ของวิทยุชุมชน

ในปีต่อมา ครม. มีมติเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2546 มอบหมายให้กรมประชาสัมพันธ์เป็นหน่วยงานพิจารณาดำเนินการ และในปี พ.ศ. 2547 กองงานคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ (กองงาน กกช.) หน่วยงานภายใต้กรมประชาสัมพันธ์ ได้มีมติกำหนดหลักเกณฑ์โดยเปิดให้วิทยุชุมชนสามารถหารายได้จากการโฆษณาไม่เกิน 6 นาทีต่อชั่วโมง เป็นผลให้เกิดการจัดตั้ง “สถานีวิทยุขนาดเล็กเพื่อแสวงหากำไรเชิงพาณิชย์” เป็นจำนวนมากในเวลาอันรวดเร็ว เฉพาะในสามเดือนแรกหลังการอนุญาตให้จัดตั้งสถานีวิทยุที่มีโฆษณาได้ เกิดการตั้งสถานีวิทยุขนาดเล็กเพื่อแสวงหากำไรเชิงพาณิชย์มากกว่า 2,000 แห่ง

กลางปี พ.ศ. 2547 สถานีวิทยุขนาดเล็กเพื่อแสวงหากำไรเชิงพาณิชย์ ได้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย (วทท.) แยกออกมาจากวิทยุชุมชนที่ดำเนินการอยู่เดิม มีวัตถุประสงค์เพื่อประกอบวิชาชีพวิทยุเชิงพาณิชย์ระดับเล็กหรือระดับท้องถิ่น ดำเนินการแบบธุรกิจโดยผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุระดับท้องถิ่น (ไม่เกินระดับจังหวัด) เพื่อสร้างความหลากหลายและสมดุลระหว่างข้อมูลข่าวสารของท้องถิ่นและข้อมูลข่าวสารจากส่วนกลาง (สื่อกระแสหลัก) โดยมีการจดทะเบียนเป็นสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย (สวทท.) ในเวลาต่อมา

ต้นปี พ.ศ. 2548 มีการตั้ง “สถานีวิทยุชุมชนคนรักประชาธิปไตย” โดยกลุ่มที่มีความเห็นทางการเมืองต่างกับรัฐบาลในช่วงเวลานั้น นำเสนอเนื้อหาที่เป็นการตรวจสอบ วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล และเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดตั้งสถานีวิทยุขนาดเล็กที่มีบทบาท/วัตถุประสงค์ทางการเมืองเพิ่มมากขึ้นเป็นจำนวนมากโดยกลุ่มการเมืองต่างๆ ในเวลาต่อมา

หลังการเกิดเหตุการณ์รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 มีการปิดสถานีวิทยุขนาดเล็กที่มีบทบาท/วัตถุประสงค์การเมืองจำนวนมาก ต่อมา พ.ร.บ.การประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 มีผลบังคับใช้ (5 มีนาคม พ.ศ. 2551) โดยมีเจตนารมณ์เพื่อให้มีกลไกกำกับดูแลวิทยุชุมชนในระหว่างที่ยังไม่มี กสช. จึงระบุในบทเฉพาะกาล มาตรา 78 และ 79 กำหนดให้คณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ หรือ กทช. ทำหน้าที่ออกใบอนุญาตชั่วคราวไม่เกินหนึ่งปีให้กับวิทยุชุมชน และตั้งคณะกรรมการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ขึ้นเพื่อร่วมทำหน้าที่ในการพิจารณาการออกใบอนุญาตดังกล่าว

เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2552 กทช. ออกประกาศ เรื่อง “หลักเกณฑ์และวิธีการอนุญาตประกอบกิจการบริการชุมชนชั่วคราว (วิทยุกระจายเสียงชุมชน)” มีผลบังคับใช้วันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2552 และเปิดให้วิทยุชุมชนตลอดจนวิทยุขนาดเล็กทุกประเภทแจ้งความประสงค์จะประกอบกิจการกระจายเสียงวิทยุชุมชน หรือลงทะเบียนในนามวิทยุชุมชน เพื่อนำวิทยุขนาดเล็กทั้งหมดเข้าสู่ระบบของการกำกับดูแล โดยให้สิทธิทดลองออกอากาศ 300 วัน และในระหว่างนี้ ให้สถานีที่ดำเนินการตามหลักการวิทยุชุมชนสามารถยื่นขอรับใบอนุญาตต่อ กทช. ได้

การเปิดให้แจ้งความประสงค์จะประกอบกิจการกระจายเสียงบริการชุมชน เป็นเหตุให้เกิดสถานีวิทยุขนาดเล็กเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 1,500 สถานี

ปลายปี พ.ศ. 2553 สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ (สวชช.) ได้ทำการสำรวจจำนวนสถานีวิทยุชุมชนที่ดำเนินการตามหลักการอย่างแท้จริง พบว่ามีอยู่ประมาณ 200 สถานีทั่วประเทศ เปรียบเทียบกับข้อมูลของ กทช. เมื่อเดือน มิถุนายน พ.ศ. 2553 พบว่า มีสถานีวิทยุขนาดเล็กทั้งหมดกว่า 7,500 สถานี เป็นสถานีที่ขึ้นทะเบียนกับ กทช. 6,521 สถานี สถานีที่ไม่ขึ้นทะเบียนกับ กทช. 1,050 สถานี โดยมีสถานีที่ยื่นเอกสารขอรับใบอนุญาตชั่วคราวกว่า 900 สถานี (ข้อมูล ณ เดือน มกราคม พ.ศ. 2554)

สื่อทางเลือกออนไลน์

ส่วนความเคลื่อนไหวของการใช้ อินเทอร์เน็ต และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอย่างโทรศัพท์มือถือ กลายเป็นสื่อในการสร้างพื้นที่สาธารณะทางการสื่อสาร และเสริมสร้างความเข้มแข็งในเชิงข้อมูลข่าวสารให้กับสังคมได้อย่างมาก โดยเฉพาะในแง่มุมที่แตกต่างจากสื่อกระแสหลัก เกิดเครือข่ายสื่อสังคมอันเป็นการสื่อสารรูปแบบใหม่ที่ส่งผลสะท้อนต่อการสื่อสารเดิมที่มีอยู่

เหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 การสื่อสารผ่านโทรศัพท์มือถือ และการส่งต่อข้อมูลข่าวสารผ่านอีเมลกรุป เป็นสื่อสำคัญที่นำข้อมูลเหตุการณ์จากสำนักข่าวต่างประเทศมาเผยแพร่ให้ประชาชนได้รับรู้ ในขณะที่สื่อชนิดอื่นๆ ถูกปิดกั้น ทำให้อินเทอร์เน็ตเริ่มเป็นที่พึ่งทางการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ไวใจได้ของประชาชน

การเกิดขึ้นของ บางกอกดอทคอม และพันทิป ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2539 – 2540 เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างพื้นที่สาธารณะให้ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตได้แลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นทางสังคมควบคู่ไปกับการพัฒนาเว็บไซต์ประเภทข่าวสาร ซึ่งเป็นช่องทางสำคัญในการนำเสนอปัญหาของประชาชนต่อสาธารณะ เป็นแหล่งข้อมูลและมีส่วนกระตุ้นให้สื่อกระแสหลักที่มีอยู่เดิม ให้ความสำคัญและมีพื้นที่ให้กับเรื่องราวข่าวสารของประชาชนมากขึ้น เช่น เว็บไซต์สำนักข่าวประชาธรรม¹² ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากโครงการ “ข่าวที่ไม่เป็นข่าว”¹³ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอปัญหาชาวบ้านที่ไม่ได้รับการเสนอในสื่อกระแสหลักในแง่ของสื่อมืออาชีพ

¹² สำนักข่าวประชาธรรม เกิดจากแนวความคิดของนักคิด นักพัฒนาเอกชน และนักกิจกรรมภาคเหนือในช่วงปลายปี พ.ศ. 2542 จากความคิดที่ว่าข่าวสารภาคประชาชน อันได้แก่ ปัญหาความยากจน ปัญหาคนชายขอบและปัญหาของชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ยังมิได้ถูกนำเสนอสู่สังคมมากเพียงพอ เนื่องด้วยข้อจำกัดของสื่อมวลชนและของภาคประชาชนเอง ทูณพานิชย์และบริโคนิยมมีส่วนทำให้เกิดการสื่อสารทางเดียวจากรัฐมาสู่ประชาชน และจากเมืองสู่ชนบท (อ้างอิงจาก <http://www.prachatham.com/about.htm>)

¹³ โครงการ “ข่าวที่ไม่เป็นข่าว” เกิดจากแนวคิดในการเสนอประเด็นสังคมที่ไม่ถูกพูดถึงในสื่อมวลชนกระแสหลัก เนื่องจากไม่ใช่ประเด็นที่กระทบคนหมู่มากหรือมีความเร้าอารมณ์แบบข่าวทั่วไป โดยมีต้นแบบจาก “The Project Censored” ในสหรัฐอเมริกาและแคนาดา ที่เป็นโครงการค้นหาเหตุการณ์ที่มีผลกระทบสูงต่อสาธารณะแต่กลับไม่ถูกนำเสนอเป็นข่าว

เว็บไซต์ไทยท็อปอิก¹⁴ ที่นำเสนอปัญหาของภาคประชาชนในมุมมองจากภาคประชาชน เว็บไซต์ประชาไท¹⁵ ซึ่งเกิดขึ้นโดยมีเป้าหมายส่วนหนึ่งในการนำเสนอข่าวปัญหาและเป็นพื้นที่สาธารณะในการแสดงความคิดเห็นของภาคประชาชน เป็นต้น

ส่วนสนับสนุนประการสำคัญ ในการสื่อสารโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ อาจกล่าวได้ว่า มีความคืบหน้าแบบก้าวกระโดดนับแต่ปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา เทคโนโลยีโทรศัพท์แบบสมาร์ทโฟนทั้งในระบบปฏิบัติการวินโดวส์ แอปเปิล และแอนดรอยด์ ที่มีจุดเด่นเรื่องการให้บริการด้านสื่อสารข้อมูล บริการเสริม (นอกรายการ) ประเภท โปรแกรมพูดคุย (แชท แอปพลิเคชัน หรือที่เรียกติดปากว่า แชทแอปฯ) และการใช้งานดาต้า เริ่มเป็นที่นิยมในวงกว้างมากขึ้น จนมีฐานลูกค้าใช้งานมากกว่า 2 ล้านเครื่องในปัจจุบัน โดยมีบริษัทยักษ์ใหญ่สองรายที่ครองตลาด คือ ไอโฟน ของค่ายแอปเปิล และแบล็คเบอร์รี่ มีลูกค้าบริษัทละกว่า 800,000 เครื่องในประเทศไทย รวมถึงการเข้ามาของเทคโนโลยีใหม่ล่าสุด คือ แท็บเล็ต หรือ คอมพิวเตอร์พกพาส่วนบุคคลในระบบหน้าจอสัมผัส ที่กำลังเริ่มเป็นที่นิยมตลาดในไทย อย่างเช่น ไอแพด จากค่ายแอปเปิล และแท็บเล็ตอีกหลายยี่ห้อของค่ายโทรศัพท์มือถือ และคอมพิวเตอร์ ที่เตรียมแผนทยอยนำสู่ตลาดกว่า 10 แปรนต์ ประมาณการณ์ยอดขายในอีกหลายแสนเครื่องในปีนี้

การเติบโตในเชิงฮาร์ดแวร์ดังกล่าว ไปสอดคล้องกับการเบ่งบานขึ้นของเครือข่ายสังคมออนไลน์ มีการพัฒนาของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในแง่ของซอฟต์แวร์และโปรแกรมใหม่ๆ และการหลอมรวมสื่อเข้าไปสู่การสื่อสารใหม่ นำโดย เครือข่ายจากต่างประเทศชั้นนำ อาทิ Hi5 Myspace Facebook และ Twitter กลายมาเป็นรูปแบบใหม่ของการสื่อสารระหว่างประชาชนที่แพร่หลาย เพราะสามารถใช้ทั้งคอมพิวเตอร์ สมาร์ทโฟน และแท็บเล็ต เป็นช่องทางในการเข้าถึงที่สะดวก

ลักษณะของการสื่อสารระหว่างบุคคลได้แบบทันทีทันใดในเครือข่ายสังคมเสมือนในโลกออนไลน์ ก่อให้เกิดผลสะท้อนถึงโลกความเป็นจริง พลวัตดังกล่าว เกิดขึ้นสืบเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จาก ทวิตเตอร์ และ เฟซบุ๊ก เป็นเครื่องมือในการสร้างกระแสทางการเมืองของกลุ่มการเมืองทุกชั่ว และอีกแง่มุมหนึ่ง ก็เป็นเครื่องมือเชื่อมโยงให้เกิดการรวมตัวพลังเครือข่ายภาคประชาชน

¹⁴ จุดเริ่มต้นของไทยท็อปอิกดอทคอม ในเว็บไซต์ของไทยท็อปอิก กล่าวอ้างว่าถือกำเนิดจาก "การขาดเสรีภาพในการสื่อสาร และการขาดเสรีภาพในการแสดงความเห็น" เริ่มจากเมื่อปี พ.ศ. 2541 เมื่อเกิดความคิดเห็นขัดแย้งกับกรณีวัดแห่งหนึ่งในพุทธศาสนา การถกเถียงนำไปสู่การสร้าง "Sensitive Forum" ในหมู่นักที่ตีความความกระจ่างในข้อสงสัย เกิดเป็นเว็บเพจเพื่อเสนอข้อมูลอย่างเป็นรูปธรรม ครบถ้วนทั้งภาพ อักษร เสียง ข่าวสารจากสื่อมวลชน การชี้แจงจากฝ่ายต่างๆ ฯลฯ เพื่อเสริมศักยภาพของข้อมูล และเมื่อนำสิ่งเหล่านี้เข้ามารวมกันอย่างเป็นหมวดหมู่ เป็นพลังในการนำไปสู่ความร่วมมือทางข้อมูลอย่างรอบด้าน (อ้างอิงจาก <http://www.thaitopic.net/aboutus.php>)

¹⁵ หนังสือพิมพ์อิสระบนเว็บไซต์เกิดขึ้นจากการก่อตั้งของคณะบุคคลซึ่งประกอบด้วยสมาชิกวุฒิสภา, นักกิจกรรมสังคม, นักวิชาการด้านสื่อมวลชน และสื่อมวลชน โดยมาจากการริเริ่มของจอน อึ้งภากรณ์ สมาชิกวุฒิสภา ที่ได้เห็นการทำงานของสื่ออิสระในฟิลิปปินส์ ชื่อ มินดา นิวส์ (<http://www.mindanews.com>) จึงเกิดแรงบันดาลใจ กลับมาหาหรือบุคคลต่างๆ เพื่อประชุมปรึกษาถึงการจัดทำหนังสือพิมพ์บนอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ซึ่งเริ่มดำเนินงานอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2547 ผ่านทางเว็บไซต์ <http://www.prachatai.com> เพื่อเป็นสื่อข่าวสารออนไลน์ที่เป็นอิสระและส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย

ในการรณรงค์ทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ร่วมกัน เช่น กรณี Big Cleaning Day ร่วมทำความสะอาดพื้นที่หลังการชุมนุมของคนเสื้อแดง ซึ่งเกิดขึ้นจากการนัดหมายผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์และการ “ทวิต”¹⁶ หรือเผยแพร่ข่าวในกลุ่มคนที่อยู่ในเครือข่าย ทั้งที่รู้จักและไม่รู้จักกันมาก่อน รวมถึงการระดมความช่วยเหลือและแจ้งข่าวในเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ เมื่อปี พ.ศ. 2553 ที่ผ่าน

มา

โครงการเฝ้าระวังสื่อเพื่อสุขภาวะของสังคม (Media Monitor) ทำการศึกษาปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองในเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Media)¹⁷ วิจัยเนื้อหาการสื่อสารผ่านช่องทางสื่อใหม่ 4 กลุ่ม ได้แก่ 1.เว็บเพชบุ๊ก 2.ทวิตเตอร์ 3.เว็บบอร์ดพันทิป 4.การใช้ฟอร์เวิร์ดเมล ระหว่างการชุมนุมของคนเสื้อแดงในช่วงเดือนเมษายนเป็นต้นมา พบว่ามีการใช้พื้นที่สื่อออนไลน์เพื่อการสื่อสารทางการเมืองในระดับกว้าง คึกคักและเข้มข้น แต่แนวทางการแสดงออกออกไปในทางสร้างความแตกแยกมากกว่าสร้างความสมานฉันท์ ลักษณะของการสื่อสารผ่าน เพชบุ๊ก สะท้อนอารมณ์รุนแรง มีลักษณะแบ่งฝักแบ่งฝ่ายวิจารณ์ฝ่ายตรงข้ามอย่างหนัก ผ่านการสร้างวาทกรรมผ่านชื่อกลุ่มที่มักจะขึ้นต้นด้วยว่า “มั่นใจว่าคนไทยเกินล้านคน” ขณะที่การใช้เพื่อเรียกร้องสันติวิธีและระบองคิให้เกิดสันติวิธีนั้นน้อยมาก ตัวอย่างกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกมากที่สุดคือ กลุ่มมั่นใจว่าคนไทยเกิน 1 ล้าน ต่อต้านการยุบสภา ที่ในขณะนั้นมี 556,339 คน

สื่อทวิตเตอร์ โดดเด่นด้านการใช้เพื่อติดตามข้อมูลข่าวสารอย่างเกาะติด ต่อเนื่องโดยมีนักข่าวเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในการกำหนดวาระข่าวสารมากกว่ากลุ่มอื่น¹⁸ ขณะที่ เว็บบอร์ดพันทิป ห้องราชดำเนิน ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะออนไลน์อีกแห่งหนึ่งในการพูดคุยเรื่องการเมือง ก็มีการกวัดขุ่นมากขึ้นจากผู้ดูแลเว็บให้มีการใช้ภาษาสื่อสารให้เหมาะสม ไม่ทำร้ายผู้อื่น เช่นเดียวกับ ฟอร์เวิร์ดเมลทางการเมือง ซึ่งมีทั้งเนื้อหาให้ความรู้ ความจริงเกี่ยวกับการชุมนุมทางการเมือง รวมถึงการเผยแพร่ข้อเขียนที่ทั้งแสดงความชื่นชมและความเกลียดชังในสังคม

แม้หลังจากผ่านเหตุการณ์ชุมนุม ความเข้มข้นในการแสดงความคิดเห็นเชิงการเมืองผ่าน เพชบุ๊ก ทวิตเตอร์ และฟอร์เวิร์ดเมล จะเริ่มลดน้อยลงไปตามภาวะการเมืองที่ผ่อนคลายจากเหตุการณ์เผชิญหน้าขัดแย้งรุนแรง แต่ลักษณะเด่นของการใช้สื่อเครือข่ายดังกล่าว ในฐานะเป็นกลุ่มตัวแทนของความคิดเห็นต่อประเด็นต่างๆ ในสังคม ก็ยังปรากฏให้เห็นสม่ำเสมอ

¹⁶ ทวิต (Tweet) เป็นการส่งข้อความความยาวไม่เกิน 140 ตัวอักษรผ่าน instant message จากโทรศัพท์มือถือ อีเมล หรือจากเว็บไซต์ ทวิตเตอร์ (Twitter) เอง โดย Twitter จัดเป็นเว็บไซต์เครือข่ายทางสังคม (Online social networking) ชนิดหนึ่ง อยู่ในจำพวกเว็บไมโครบล็อกกิ้ง (Micro-blogging)

¹⁷ <http://mediamonitor.in.th/home/forum/b1/t289/>

¹⁸ ในช่วงเหตุการณ์ความไม่สงบซึ่งประชาชนมีความตื่นตัวทางข่าวสารสูง นักข่าวทั้งรุ่นเก่าและใหม่มีสถิติของคนที่มี followers มากที่สุดทาง twitter ตัวอย่างเช่น สุทธิชัย หยุ่น นภาพัฒนจักร์ อัดตุนนท์ และ ณัฏฐา โกมลวาทิน เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น กรณีของอุบัติเหตุรถชนด้าชีวิคชนรถตู้โดยสารบนทางยกระดับดอนเมืองโทลล์เวย์ เป็นเหตุให้มีผู้เสียชีวิต 9 คน และบาดเจ็บอีกหลายคน เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2553 เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของอิทธิพลของ เฟซบุ๊ก ในการใช้สื่อแสดงความคิดเห็นของผู้คนในสังคม หลังจากที่มีการแสดงความไม่พอใจผู้ขับรถชนด้าชีวิคที่เป็นต้นเหตุ จนนำมาซึ่งการตั้งกลุ่ม “มั่นใจว่าคนไทยเกินล้านคนไม่พอใจ (ชื่อของเด็กสาวที่ขับรถชนด้าชีวิค)” สร้างปรากฏการณ์มีสมาชิกเข้าร่วมหลักแสนคนภายในช่วงระยะเวลาข้ามคืน (และหลังจากเหตุการณ์ราว 2 สัปดาห์มีสมาชิกรวมกว่า 300,000 คน) และอาจกล่าวได้ว่า จำนวนตัวเลขดังกล่าวเป็นอุณหภูมิต่อความไม่พอใจของคนในสังคมที่แสดงออกว่าต่อต้านการถูกปิดกั้นข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเจ้าของเพจขึ้นข้อความเตือนว่า เว็บเพจของกลุ่มอาจถูก “สั่งปิด” เพราะผู้มีอิทธิพลรวมถึงการนำเสนอในเชิงตรวจสอบข้อมูลข่าวสารทางอินเทอร์เน็ตว่า มีการลบล้างข้อมูลส่วนตัวและรูปภาพของผู้ต้องหาจากคดีนี้ทันทีหลังเกิดเหตุ

หรือแม้กระทั่งประเด็นความเคลื่อนไหวของแฟนฟุตบอลทีมชาติไทย ที่ออกมาชุมนุมเคลื่อนไหวอย่างเป็นทางการเพื่อกระตุ้นการทำงานของสมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทย และใช้ช่องทาง เฟซบุ๊ก ตั้งเป็นกลุ่ม “มั่นใจว่าคนไทยเกิน 1 ล้านคน ไม่เอาสมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทยชุดนี้” ที่มีสมาชิกมากกว่า 27,000 คน และยังไม่รวมถึงกลุ่มสาธารณะที่แสดงออกในประเด็นสังคมและการเมือง ในเชิงประชดประชัน เสียดยี่สิบ ด้วยอารมณ์ขันปนตลกร้าย เช่น “มั่นใจว่าคนไทยเกิน 10 ล้านคน ประสาทแตกเพราะการเมือง” มีสมาชิกกว่า 25,000 คน

แนวทางที่สี่ : การสร้างความรู้เท่าทันสื่อ

การสร้างความรู้เท่าทันสื่อ เป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับผู้บริโภคสื่อโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ในการเปิดรับเนื้อหาผ่านสื่อในเชิงวิเคราะห์วิพากษ์ การสร้างความรู้เท่าทันสื่อนี้โดยส่วนใหญ่แล้วจะเกิดจากการเรียนรู้ของเด็กผ่านการชี้แนะของผู้ปกครอง และการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษา รวมถึงการพัฒนาความคิดในเชิงวิเคราะห์วิพากษ์ของเด็กเองผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์และสื่อต่างๆ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในปัจจุบันเนื้อหาที่นำเสนอผ่านสื่อมีความหลากหลายทั้งในเชิงเนื้อหาและคุณภาพ ดังนั้นการสร้างความรู้เท่าทันสื่อยังคงเป็นประเด็นที่สังคมควรให้ความสำคัญ ซึ่งองค์กรหรือหน่วยงานที่ได้ออกมาแสดงบทบาทชัดเจนในการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อให้กับผู้บริโภคโดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน คือ องค์กรภาคประชาสังคม ทั้งในลักษณะของการดำเนินกิจกรรมของแต่ละองค์กรเอง และการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพและสร้างผลที่เห็นได้ชัดเจน

การสร้างการรู้เท่าทันสื่อในองค์กรภาคประชาสังคมจะให้ความรู้ในการเปิดรับสื่อต่างๆ ให้กับเด็กและเยาวชน โดยจะเน้นไปที่สื่ออินเทอร์เน็ต เนื่องจากเป็นสื่อใหม่ที่ผู้ปกครองบางส่วนยังไม่มีความรู้หรือทักษะมากพอที่จะให้คำชี้แนะและปกป้องดูแลเด็กได้ รวมถึงลักษณะของสื่ออินเทอร์เน็ตที่เปิดกว้างทางด้านเนื้อหา โดยเนื้อหาต่างๆ ในอินเทอร์เน็ตถูกสร้าง เผยแพร่ และเข้าถึงได้อย่างง่ายดาย

ในปัจจุบันมีองค์กรภาคประชาสังคมหลายองค์กร เข้ามามีบทบาทในการสร้างความตระหนักรู้ เรื่องอินเทอร์เน็ต และการสร้างการรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ต ตัวอย่างเช่น มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย¹⁹ ที่มีการจัดกิจกรรมให้ความรู้เรื่องอินเทอร์เน็ต และสร้างการรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ต โดยให้ความสำคัญกับการผลิตสื่อส่งเสริมการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างปลอดภัยและสร้างสรรค์ และจัดอบรมให้ความรู้ในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่อง โดยทางมูลนิธิฯ มีการผลิตสื่อความรู้และสื่อรณรงค์การใช้อินเทอร์เน็ตอย่างปลอดภัย และสร้างสรรค์ และเผยแพร่ให้แก่สมาชิก โรงเรียนที่เป็นเครือข่ายโรงเรียนต้นแบบ และผู้สนใจทั่วไป ทั้งในรูปแบบของเอกสาร หนังสือ ซีดี และไฟล์ดิจิทัลโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย และไม่มีลิขสิทธิ์ เพื่อให้มีการนำสื่อเหล่านี้ไปใช้ประโยชน์มากที่สุด

ส่วนกิจกรรมการจัดอบรมให้ความรู้ ทางมูลนิธิฯ มีการจัดอบรม ทั้งในลักษณะของการอบรมการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และการอบรมเรื่องการรู้เท่าทันอินเทอร์เน็ต ที่เนื้อหาเรื่องความปลอดภัยออนไลน์ (online safety) เพื่อให้เน้นเด็กรู้เท่าทันภัยอันตรายและความเสี่ยงที่จะมาจากอินเทอร์เน็ต และใช้อินเทอร์เน็ตในทางสร้างสรรค์ ผ่านการปลูกฝัง “Netiquette” หรือจรรยาบรรณสำหรับผู้ใช้อินเทอร์เน็ตแก่เด็กและเยาวชน ไปพร้อมกับการส่งเสริมให้ผู้ปกครอง และครูมีความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อที่จะสามารถดูแล และให้คำแนะนำเด็กได้อย่างถูกต้อง

นอกจากนี้ ยังมีการผลักดันให้จัดตั้ง “องค์กรเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคด้านสื่อในประเทศไทย” โดยมีแผนงานสื่อสุขภาวะเยาวชน (สสย.)²⁰ ซึ่งเป็นแผนงานภายใต้นโยบายของสำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ซึ่งมีมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก เป็นผู้จัดการแผนงาน เป็นเจ้าภาพในการประชุมหารือ และสร้างความร่วมมือระหว่างภาคี อาทิ เช่น เพื่อผลักดันให้เกิดองค์กรดังกล่าว เนื่องจากเห็นความสำคัญว่า ปัจจุบันในประเทศไทยยังไม่มีองค์กรของผู้บริโภคสื่อที่ทำหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค รวมทั้งการส่งเสริมพัฒนาให้เกิดสื่อที่สร้างสรรค์ และส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อในสังคม เหมือนดังองค์กรที่

¹⁹ มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรที่เกิดการรวมกลุ่มของผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ยุคบุกเบิกของประเทศไทย เช่น กลุ่มบุคคลจากศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (NECTEC) กลุ่มบริษัทผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (ISP) และกลุ่มอาจารย์มหาวิทยาลัย ร่วมกันก่อตั้งมูลนิธิขึ้นในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2546 ปัจจุบันการดำเนินงานของมูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย ให้ความสำคัญกับการให้ความรู้เรื่องสื่ออินเทอร์เน็ตต่อเยาวชน ผู้ปกครอง และครู เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และสามารถใช้อินเทอร์เน็ตได้อย่างปลอดภัย และสร้างสรรค์ ในขณะเดียวกัน ทางมูลนิธิฯ ยังมีการขยายผลไปสู่การขับเคลื่อนประเด็นของสื่อสมัยใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชน เช่น เกมคอมพิวเตอร์ อีกด้วย

²⁰ แผนงานสื่อสุขภาวะเยาวชน หรือ สสย. เป็นแผนงานภายใต้นโยบายของสำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ โดยเริ่มดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาระบบการสร้างเสริมสุขภาพ และการเผยแพร่สื่อที่มีคุณภาพต่อเด็กเยาวชน ครอบครัว และสังคม ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในสังคมจากภาครัฐ เจ้าของสื่อ ผู้ผลิตสื่อ ภาคธุรกิจ ภาคสังคม ชุมชน ครอบครัว ตลอดจนเด็กและเยาวชน โดยบทบาทหลักของแผนงานสื่อสุขภาวะเยาวชน คือ การให้การสนับสนุนด้านเงินทุนแก่องค์กร หรือประชาชนที่สนใจดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่สร้างสรรค์สำหรับเยาวชน ซึ่งเข้าข่ายกับยุทธศาสตร์ 5 ด้านของแผนงาน สสย. คือ 1) การพัฒนาช่องทางเผยแพร่สื่อสร้างสรรค์ 2) การสนับสนุนการผลิตสื่อ 3) การพัฒนาศักยภาพผู้ผลิตสื่อ 4) การสร้างกระแสสังคม และการมีส่วนร่วม 5) การผลักดันนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสื่อเพื่อเด็ก เยาวชน และครอบครัว

เกิดขึ้นในต่างประเทศ รวมทั้งในด้านของผู้บริโภคสื่อก็ยังไม่มีการรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิหรือปกป้องสิทธิของตนเอง สสย. จึงมุ่งหวังที่จะผลักดันให้เกิดองค์กรที่มุ่งเน้นในการให้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ และปกป้องคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคด้านสื่อทุกแขนงโดยเฉพาะ รวมทั้งส่งเสริมและพัฒนาสื่อสร้างสรรค์ต่อไป แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังกล่าวยังอยู่ในขั้นเริ่มต้น เพราะการจัดตั้งองค์กรเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศไทยจำเป็นต้องใช้เวลา และระดมความร่วมมือในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของตัวองค์กรเอง เช่น โครงสร้างและสถานภาพในเชิงกฎหมายขององค์กร และในด้านการยอมรับของภาครัฐ ซึ่งจำเป็นต้องมีการผลักดันกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคสื่อเพื่อรองรับองค์กรที่จะเกิดขึ้นด้วย

ในด้านการกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนเองนั้น มีการจัดตั้ง “โครงการศึกษาเฝ้าระวังสื่อและพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพของสังคม (Media Monitor)”²¹ เกิดขึ้นเพื่อให้ภาคประชาชนได้มีส่วนในการเฝ้าระวังและกระตุ้นให้สื่อมวลชนทำหน้าที่ตรวจสอบกระบวนการกำหนดนโยบาย สาธารณะและติดตามผลกระทบของนโยบายสาธารณะที่เกิดขึ้นต่อประชาชนด้วยความเข้มข้น

ทั้งนี้ เนื่องจากสื่อมวลชนเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ ดังนั้นหากสื่อมวลชนอยู่ในภาวะอ่อนแอ ไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดจรรยาบรรณ เช่น ไม่เสนอข่าวสารอย่างรอบด้าน โดยปราศจากอคติ นอกจากจะไม่สามารถสนับสนุนการกำหนดนโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนแล้วการนำเสนอข่าวสารของสื่อเองก็ยิ่งอาจสร้างความเสียหายแก่ผู้บริโภคและประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะกลุ่มเด็ก สตรี คนยากจนและผู้ด้อยโอกาสทางสังคมกลุ่มต่างๆ

องค์กรประกอบที่สำคัญในการกระตุ้นให้สื่อมวลชนทำหน้าที่ดังกล่าว โครงการนี้ จะนำข้อมูลป้อนกลับ (feedback) จาก ภาคส่วนอื่นๆ ของสังคมไปยังสื่อ เพื่อทำให้เกิดพัฒนาระบบและแก้ไขปัญหามีแนวคิดหลักว่า กลไกการเฝ้าระวังสื่อโดยผู้บริโภคหรือภาคประชาชน นอกจากจะช่วยให้ผู้ประกอบวิชาชีพสื่อได้รับความคิดเห็นป้อนกลับต่อการประกอบวิชาชีพของตนอย่างเป็นระบบ สังคมยังได้รับข้อมูลเรื่องการดำเนินการของสื่อจากหน่วยงานที่เป็นอิสระ การเฝ้าระวังสื่อนี้ยังเป็นการพัฒนามาตรฐานด้านจรรยาบรรณให้มีความรับผิดชอบต่อผู้บริโภค และสังคมได้โดยไม่ต้องอาศัยการแทรกแซงโดยรัฐ ซึ่งมีความล่อแหลมต่อการจำกัดสิทธิเสรีภาพของสื่อด้วย

²¹ โครงการศึกษาและเฝ้าระวังสื่อเพื่อสุขภาพของสังคม (Media Monitor) เริ่มต้นมาจากแผนงานพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี (HPP) มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ ทำสัญญาให้สถาบันพัฒนาสื่อภาคประชาชน มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม (Civicnet Thailand) โดยเป็นโครงการที่มีระยะเวลาดำเนินการ 3 ปี (เมษายน พ.ศ. 2548 – มีนาคม พ.ศ. 2551) แต่มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ ได้ขอปิดโครงการก่อนกำหนดระยะเวลา ด้วยเหตุผลว่า โครงการดังกล่าวมีระยะเวลาดำเนินการที่ยาวนานกว่าแผนงาน HPP จากนั้นโครงการฯ จึงได้รับการต่อสัญญาอีกครั้ง โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการ เสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) มาจนถึงปัจจุบัน

แนวทางที่ห้า : การกำกับดูแลตนเองและการส่งเสริมจริยธรรมของสื่อมวลชน

อีกหนึ่งแนวทางที่สำคัญของการปฏิรูปสื่อ คือการสร้างมาตรฐานในการกำกับดูแลตนเองของสื่อมวลชนผ่านการบังคับใช้จรรยาบรรณวิชาชีพ ขององค์กรและสมาคมวิชาชีพ แม้จะมีสมาคมวิชาชีพสื่อจำนวนไม่น้อยที่จัดตั้งขึ้นมา และดำเนินกิจกรรมอยู่ก่อนหน้าระลอกแรกของการเคลื่อนไหวในการปฏิรูปสื่อ แต่การแสดงบทบาททั้งในเชิงปฏิบัติ และการขับเคลื่อนทางนโยบาย เริ่มปรากฏให้เห็นชัดเจนภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 ที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการส่งเสริมการกำกับดูแลตนเอง และมาตรฐานทางจริยธรรม ซึ่งก็มีผลเกี่ยวเนื่องกับการจัดตั้งสภาวิชาชีพแห่งแรกของสื่อมวลชนในประเทศไทย คือ สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ ในปีเดียวกัน

สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติเป็นการรวมตัวกันของเจ้าของ บรรณาธิการ และนักวิชาชีพหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย วัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้งคือ เพื่อส่งเสริมเสรีภาพ ความรับผิดชอบ ยกระดับผู้ประกอบการวิชาชีพและกิจการหนังสือพิมพ์ และเพื่อส่งเสริมสนับสนุนสิทธิการรับรู้ข่าวสารของประชาชน²² โดยมีการออกระเบียบปฏิบัติและข้อบังคับต่างๆ เช่น ข้อบังคับว่าด้วยจริยธรรมแห่งวิชาชีพหนังสือพิมพ์ และแนวปฏิบัติตนของผู้ประกอบการวิชาชีพหนังสือพิมพ์ในด้านต่างๆ เช่น การเสนอข่าวและภาพข่าวผู้หญิงและเด็กถูกละเมิดทางเพศ เป็นต้น

สภาการหนังสือพิมพ์มีผลงานการกำกับดูแลสื่อที่โดดเด่นชัดเจนใน 4 เรื่องหลักๆ คือ

- 1) การขอความร่วมมือและการออกแถลงการณ์ เมื่อเกิดกรณีซึ่งเป็นที่สนใจของสังคม เช่น การขอความร่วมมือผู้สื่อข่าว ให้ระมัดระวังเรื่องการรับของรางวัลในงานแถลงข่าว และการออกคำแถลงของคณะกรรมการส่งเสริมจริยธรรม ต่อกรณีข่าวการพบซากศพทารกในโกดังเก็บศพ เป็นต้น
- 2) การประกาศข้อบังคับทางจริยธรรม เพื่อเน้นย้ำถึงข้อบังคับทางจริยธรรมที่สมาชิกในองค์กรต้องยึดถือร่วมกัน ในการนำเสนอข่าว เช่น ประกาศสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติเรื่อง การพาดหัวข่าวและตัวโปรยที่ใช้ภาษารุนแรง เป็นต้น
- 3) การรับเรื่องร้องเรียนและ วินิจฉัย เกี่ยวกับ การปฏิบัติของหนังสือพิมพ์ที่เป็นสมาชิก
- 4) การเป็นแกนหลักในการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและความรับผิดชอบของสื่อมวลชน (คพส.) เพื่อเป็นองค์กรกลางในการปฏิรูปสื่อในรอบใหม่หลังเหตุการณ์ความไม่สงบในเดือน มีนาคม – พฤษภาคม พ.ศ. 2553

การจัดตั้งสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติได้กลายมาเป็นต้นแบบของการจัดตั้งกลไกในการกำกับดูแลตนเองในสื่อสารมวลชนแขนงอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น สภาวิชาชีพผู้ดูแลเว็บไทย (สำหรับสื่ออินเทอร์เน็ต) และ สภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย (สำหรับสื่อวิทยุโทรทัศน์) ซึ่งก็มีบทบาทในการยกระดับมาตรฐานทางวิชาชีพและความยั่งยืนในระดับที่ต่างกัน แต่รูปแบบที่ร่วมกันของสภาวิชาชีพต่างๆ ก็คือ การ

²² http://www.presscouncil.or.th/th2/index.php?option=com_content&view=article&id=9&Itemid=100002

มีกลไกในการรับเรื่องราวร้องเรียน วินิจฉัยเกี่ยวกับการปฏิบัติขององค์กรสื่อที่เป็นสมาชิก และตอบกลับต่อสาธารณชนที่ได้รับผลกระทบจากการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน

อย่างไรก็ตาม ความพยายามในการกำกับดูแลตัวเองในบางกรณีก็ไม่สามารถบรรลุเป้าหมาย เช่น ในกรณีของการจัดตั้ง สมาคมวิชาชีพผู้ดูแลเว็บไซต์ไทย ซึ่งก่อตั้งมาเมื่อปี พ.ศ. 2547 เพื่อสร้างกรอบกติกาขึ้นมาควบคุมจริยธรรมของผู้ทำเว็บไซต์ รวมถึงสร้างมาตรฐานของเว็บไซต์ที่ดีขึ้นมาในประเทศไทยนั้น ปัจจุบันไม่สามารถดำเนินการได้ เพราะขาดกลไกการบังคับใช้ให้เกิดผลทางปฏิบัติจริงทางอินเทอร์เน็ต ขณะที่ สมาคมวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย ก็เพิ่งอยู่ในช่วงก่อตั้ง บทบาทในระยะแรกจึงจำกัดอยู่ที่การทำงานในเชิงประชาสัมพันธ์ และให้ความรู้มากกว่าการกำกับดูแลจริยธรรมอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน

นอกจากสมาคมนักวิชาชีพแล้ว ก็ยังมีสมาคมวิชาชีพต่างๆ ที่ทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาและยกระดับวิชาชีพสื่อมวลชน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมด้านการฝึกอบรม กิจกรรมด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การดูแลสวัสดิการของสมาชิก การจัดการประกวดข่าว ประกวดรายการ และผู้ปฏิบัติการด้านข่าวดูแลและรายการ และ กิจกรรมด้านการส่งเสริมจริยธรรมในลักษณะอื่นๆ เช่น การศึกษาวิจัย การจัดทำจูลสารและวารสารต่างๆ การจัดสัมมนาแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นและพัฒนาคุณภาพ และจิตสำนึกของผู้ประกอบวิชาชีพ และสังคมในประเด็นเกี่ยวกับการทำหน้าที่ของสื่อและความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นต้น

ล่าสุด องค์กรวิชาชีพสื่อในฐานะกลไกหลักในการจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและความรับผิดชอบของสื่อมวลชน (คพส.) ก็ได้เสนอร่างกฎหมายใหม่เพื่อเป็นกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญในมาตรา 46 ที่เป็นบทบัญญัติในการให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพแก่ผู้ประกอบวิชาชีพสื่อสารมวลชน จากการควบคุมของเจ้าของกิจการไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือเอกชน โดยร่างกฎหมายดังกล่าวใช้ชื่อว่า ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและส่งเสริมมาตรฐานผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชน พ.ศ.

ร่างพ.ร.บ. คุ้มครองสิทธิเสรีภาพและส่งเสริมมาตรฐานผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชน

ตามบทบัญญัติในมาตรา 46 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 พนักงานหรือลูกจ้างของเอกชนที่ประกอบกิจการหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือสื่อมวลชนอื่นย่อมมีเสรีภาพในการเสนอข่าวและแสดงความคิดเห็นภายใต้ข้อ จำกัดตามรัฐธรรมนูญ โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือเจ้าของกิจการนั้น แต่ต้องไม่ขัดต่อจริยธรรมแห่งการประกอบวิชาชีพ และมีสิทธิจัดตั้งองค์กรเพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพและความเป็นธรรม รวมทั้งมีกลไกควบคุมกันขององค์กรวิชาชีพ

ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและส่งเสริมมาตรฐานผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชนเป็นกฎหมายที่จะมาขยายความมาตรา 46 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 เพื่อคุ้มครองผู้ประกอบวิชาชีพหนังสือพิมพ์ ในการเสนอข่าวและการแสดงความคิดเห็น โดยจะตั้งคณะกรรมการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและส่งเสริมมาตรฐานผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชน โดยร่างพระราชบัญญัตินี้จะมีทั้งหมด 8

หมวด 45 มาตราโดยในมาตราที่ 1-4 จะเป็นมาตราที่เกี่ยวข้องกับชื่อพระราชบัญญัติ วันที่บังคับใช้ซึ่งจะบังคับใช้หลังจากที่ได้ประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา ความหมายของคำเฉพาะที่อยู่ในพระราชบัญญัติ

ทางสมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ได้ร่วมกับสภากาหนดหนังสือพิมพ์แห่งชาติ และสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย จัดตั้งศูนย์ศึกษากฎหมายนโยบายสื่อมวลชน ในปี พ.ศ. 2552 เพื่อเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมองค์ความรู้ในเรื่องกฎหมายสื่อมวลชนและสนับสนุนการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนให้เป็นอิสระและปราศจากการคุกคามและลิดรอนสิทธิเสรีภาพโดยการใช้กฎหมาย โดยมอบหมายให้สถาบันอิศรา มูลนิธิพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย เป็นผู้ดำเนินการ ศูนย์ศึกษากฎหมายและนโยบายสื่อมวลชน เป็นกลไกสำคัญในการผลักดัน พ.ร.บ.คุ้มครองสิทธิเสรีภาพและส่งเสริมมาตรฐานผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อมวลชน ซึ่งจะเป็กฎหมายฉบับแรกของโลกซึ่งบัญญัติขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในการเสนอข่าวและการแสดงความคิดเห็น ให้ได้รับการคุ้มครอง ปราศจากการแทรกแซง มีการวางหลักใหญ่ 2 หลัก คือ 1.หลักสิทธิเสรีภาพ และ 2.หลักจริยธรรม

เมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2554 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบเสนอร่าง พ.ร.บ.ดังกล่าวต่อสภาผู้แทนราษฎร เพื่อพิจารณาออกกฎหมายต่อไป

โดยสรุป การเคลื่อนไหวเพื่อปฏิรูปสื่อในประเทศไทยมีรูปแบบและแนวทางที่ค่อนข้างหลากหลายในช่วงแรกๆ ค่อนข้างจะมีลักษณะการดำเนินการที่เป็นเอกเทศจากกัน แต่เมื่อเวลาผ่านไป เริ่มมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกันมากขึ้นข้ามภาคส่วนต่างๆ และสืบเนื่องจากจำนวนผู้ปฏิบัติการเคลื่อนไหวในการปฏิรูปสื่อค่อนข้างจะมีจำกัด จึงมีการไหลเวียนและแบ่งปันทรัพยากรบุคคลระหว่างกันค่อนข้างสูง ทำให้แบบแผนและวาระของการเคลื่อนไหวมีแนวโน้มที่จะเป็นไปในทิศทางที่ส่งเสริมและสอดคล้องกันมากขึ้นเรื่อยๆ

จุดเปลี่ยนสำคัญจุดหนึ่งที่น่าสนใจไปสูทิศทางการเคลื่อนไหวที่มีเอกภาพมากขึ้น คือการจัดตั้งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ หรือ สสส. ขึ้น ในปี พ.ศ. 2547 ซึ่งทำให้เกิดองค์กรกลางที่มีอำนาจทางการเงิน และมีความสามารถในการสนับสนุนกิจกรรมและขับเคลื่อนประเด็นทางนโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อ ซึ่งถูกตีความว่าเป็น “สุขภาพะ” อย่างหนึ่งของสังคม โดย นอกจากสสส.จะเป็นผู้สนับสนุนทั้งการศึกษาวิจัยที่ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในสื่อทั้งในเชิงโครงสร้างและการปฏิบัติ อย่างงานวิจัยที่นำไปสู่การจัดตั้งสถานีโทรทัศน์สาธารณะ²³ และงานวิจัยของมีเดีย มอนิเตอร์ แล้วยังเป็นผู้สนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ ไม่ว่าจะเป็นการจัดประชุม สัมมนา อบรม

²³ สมเกียรติ ตั้งกิจวานิช, แอลสิทธิ์ เวอร์การา และเทียนสว่าง ธรรมวณิช. (2550). การศึกษาความเป็นไปได้และแนวทางในการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์สำหรับเด็กและเยาวชน. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

ประกวดรางวัล การตีพิมพ์หนังสือ และโครงการพัฒนาต่างๆ โดยเฉพาะโครงการที่มีแนวทางในการปฏิรูปการทำงานของสื่อ การให้ทุนสนับสนุนผู้ผลิตสื่อที่เป็นอิสระ และยังเป็นผู้ขับเคลื่อนแผนและนโยบายเกี่ยวกับสื่อต่างๆ เช่น แผนงานสื่อสุขภาวะเยาวชน (สสย.) ดังกล่าวไปข้างต้น จนถึงการผลักดันและลوبيเชิงนโยบายให้เกิดกองทุนสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์แห่งชาติในปัจจุบัน เป็นที่น่าสังเกตด้วยว่า ผู้นำและผู้ที่มีบทบาทสำคัญในองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อบางคนก็อยู่ในคณะกรรมการบริหารของ สสส.²⁴ จึงเป็นช่องทางที่ทำให้มีการถ่ายทอดและเชื่อมโยงความรู้ส่งผลให้การพัฒนาวาระของการปฏิรูปสื่อเป็นไปอย่างสอดคล้องกันมากขึ้น

จนถึงการจัดทำแผนงานการปฏิรูปสื่อมวลชนภาครัฐและการพัฒนาสื่อเอกชน โดยคณะกรรมการอิสระ “คณะกรรมการพัฒนาส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและความรับผิดชอบต่อสื่อมวลชน” หรือ คพส. ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพสื่อ นักวิชาการสื่อสารมวลชน นักกฎหมาย ผู้แทนองค์กรด้านการคุ้มครองผู้บริโภค สสส. รวมถึงโครงการศึกษาวิจัยเพื่อจัดทำแผนสำหรับการปฏิรูปสื่อของคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นไปตามแผนการปรองดองแห่งชาติเพื่อการปฏิรูปประเทศไทยของนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะก็ได้รับการสนับสนุนจาก สสส. ด้วย

อีกจุดเปลี่ยนที่สำคัญของการปฏิรูปสื่อก็คือเหตุการณ์ความไม่สงบและความขัดแย้งทางการเมืองซึ่งก่อรูปและทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ภายหลังเหตุการณ์รัฐประหารในปีพ.ศ.2549 ในบริบทดังกล่าว สื่อทั้งสื่อสารมวลชนกระแสหลักและสื่อขนาดเล็กที่มีวัตถุประสงค์ทางการเมืองชัดเจนถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นสาเหตุสำคัญของการจัดวาระและปลุกปั่นทางการเมืองอันนำไปสู่ความขัดแย้งที่ขยายวงกว้างและร้ายลึกในสังคม มูลเหตุดังกล่าวเป็นที่มาของการประกาศแผนปรองดองแห่งชาติ และการจัดทำแผนการปฏิรูปสื่อโดยนายกรัฐมนตรี ซึ่งทางองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อก็ได้มีการรวมตัวกันเพื่อแสวงหาแนวทางในการปฏิรูปสื่อที่มาจากภาควิชาชีพจริง

²⁴ ตัวอย่างเช่น มานิจ สุขสมจิตรซึ่งเป็นประธานมูลนิธิพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย ประธานสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติคนแรก และบรรณาธิการอาวุโส หนังสือพิมพ์ไทยรัฐอยู่ในคณะกรรมการบริหารของ สำนักบรรณกิจสื่อสารสาธารณะ ของ สสส. เป็นต้น

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อ

ในการศึกษาเรื่องบทบาทและมุมมอง/ความคิดเห็นขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อต่อการปฏิรูปสื่อ
ใช้แนวคิด/ทฤษฎีต่อไปนี้เป็นกรอบในการศึกษา

- 1) บทบาทของการปฏิรูปสื่อต่อกระบวนการสร้างประชาธิปไตย
- 2) ประสบการณ์การปฏิรูปสื่อของประเทศในเอเชีย
- 3) สื่อกับประโยชน์สาธารณะ
- 4) การกำกับดูแลตนเองของสื่อในประเทศไทย

บทบาทของการปฏิรูปสื่อต่อกระบวนการสร้างประชาธิปไตย²⁵

Price, Rozumilowicz and Verhulst (2002)²⁶ ผู้เขียนหนังสือ Media Reform ซึ่งได้กลายมาเป็น
ตำราสำคัญของการปฏิรูปสื่อทั่วโลกได้กล่าวในบทนำของหนังสือไว้ว่า สาเหตุสำคัญของการปฏิรูปสื่อก็คือ
ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองต่อโครงสร้างของระบบสื่อและผลกระทบของโครงสร้างระบบ
สื่อต่อการปฏิรูปการเมือง อีกนัยหนึ่งก็คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบสื่อกับการพัฒนาทางการเมือง
โดยเฉพาะการพัฒนาประชาธิปไตย

Price et al. ได้ระบุถึงหลักการและเหตุผลของความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิรูปสื่อและกระบวนการ
พัฒนาประชาธิปไตยว่าประกอบด้วย

1. โครงสร้างสื่อที่อิสระจากการแทรกแซงจากภาครัฐ อิสระจากการครอบงำของภาคธุรกิจหรือ
กลุ่มสังคมใดๆ อันจะช่วยส่งเสริมการแข่งขันและสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง
เหล่านี้จะเป็นดัชนีชี้วัดถึงความเป็นประชาธิปไตยหรือพัฒนาการในทางบวกสู่ประชาธิปไตย
2. เสรีภาพและความเป็นอิสระของสื่อซึ่งเป็นพื้นฐานในการสร้างทุนทางสังคมสำหรับระบอบ
ประชาธิปไตย นอกเหนือไปจากศักยภาพทางเศรษฐกิจ การเรียนรู้ทางวัฒนธรรม และการ
พัฒนาทรัพยากรบุคคล
3. เสรีภาพและความเป็นอิสระของสื่อที่ช่วยให้พลเมืองมีพื้นที่สาธารณะสำหรับแสดงความคิด
เห็น ความเชื่อและทัศนะส่วนบุคคล สื่อที่มีเสรีภาพและมีความเป็นอิสระจะให้ข้อมูล

²⁵ เก็บความจาก Patrick J. McConnell and Lee B. Becker. The Role of the Media in Democratization. Paper presented to the Political Communication Section of the International Association for Media and Communication Research at the Barcelona Conference, (July 2002). P.11-12.

²⁶ Price, Monroe E., Beate Rozumilowicz, and Stefaan G. Verhulst, Ed. Media Reform. (London: Routledge, 2002).

ข่าวสาร ให้ความบันเทิงและทำให้ชีวิตได้แลกเปลี่ยนความคิด ข้อคิดเห็นและวิสัยทัศน์กับผู้อื่น ในสังคมได้อย่างกว้างขวาง

4. การที่มีสื่อมีเสรีภาพและความเป็นอิสระและไม่อยู่ภายใต้ของกลุ่มผลประโยชน์ที่ผูกขาดใดๆ จะเปิดทางเลือกให้ผู้บริโภคสื่อสามารถทำการตัดสินใจได้บนพื้นฐานของเหตุและผล
5. สื่อที่มีเสรีภาพและมีความเป็นอิสระเป็นหลักประกันการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของชนชั้นที่มีความได้เปรียบในสังคมน้อยกว่าและให้โอกาสพวกเขาได้มีสิทธิมีเสียงผ่านสื่อ

กล่าวโดยสรุปคือ สื่อที่มีเสรีภาพและมีความเป็นอิสระจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินตามวิถีประชาธิปไตย

จากหนังสือเล่มเดียวกัน Monroe E. Price ได้กล่าวถึงความพยายามในการปฏิรูปสื่อในช่วงหลังความขัดแย้งระหว่างบอสเนียและเฮอร์เซโกวีนา ซึ่งเป็นรัฐอิสระที่แยกตัวมาจากประเทศยูโกสลาเวียเดิม โดยเป็นกรณีศึกษาถึงรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงสู่ประชาธิปไตยภายหลังวิกฤติการณ์ทางการเมือง สิ่งที่ทำให้รูปแบบของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนี้แตกต่างจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองทั่วไปคือการที่รัฐอยู่ภายใต้การควบคุมขององค์กรระหว่างประเทศอย่าง NATO แม้แต่การทำงานของสื่อก็อยู่ภายใต้การควบคุมของ NATO และองค์กรระหว่างประเทศอย่าง UN Price ตั้งข้อสังเกตด้วยว่าในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เยอรมันและญี่ปุ่นก็ตกอยู่ในลักษณะที่ไม่แตกต่างกันนัก เนื่องจากการควบคุมโดยองค์กรระหว่างประเทศมักนำไปสู่การส่งต่อไม่ให้อำนาจระดับชาติกำหนดวาระข่าวสารและแทรกแซงสื่อให้ทำหน้าที่ภายใต้กรอบที่กำหนดไว้ เพื่อประโยชน์ในการสร้างความมั่นคงและเป็นปึกแผ่นให้รัฐที่ขาดเสถียรภาพมาก่อนหน้า

ในบริบทหลังความขัดแย้งดังกล่าว Price กล่าวว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐมักแสดงออกถึงพฤติกรรมที่ไม่เป็นประชาธิปไตย เช่นว่ามีการพยายามแทรกแซงและควบคุมเนื้อหาสื่อด้วยการเซ็นเซอร์ ซึ่งดูเผินๆ แล้วก็ดูเหมือนจะแย้งกับความคาดหวังที่ว่า การปฏิรูปสื่อจะนำไปสู่การปฏิรูปการเมือง แต่ในบริบทดังกล่าว การควบคุมดูแลสื่อให้อยู่ในร่องในรอยแม้จะต้องใช้การเซ็นเซอร์กลับถูกมองว่าเป็นสิ่งจำเป็นในช่วงเปลี่ยนผ่านจากรัฐแห่งสงครามและอำนาจเบ็ดเสร็จสู่รัฐประชาธิปไตยต่อไป

โดย Price ระบุว่าก่อนและระหว่างความขัดแย้งระหว่างบอสเนียเฮอร์เซโกวีนา นั้น ผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่นั้นถูกครอบงำจากการออกอากาศของวิทยุและโทรทัศน์ชาตินิยมจากเซอร์เบียและโครเอเชีย เช่นโทรทัศน์โครเอเชียจาก Zagreb ออกอากาศรายงานว่ามุสลิมหัวรุนแรง กำลังพยายามสร้างรัฐที่ชาวโครเอเชียคาทอลิกจะถูกกดขี่และปราบปราม การออกอากาศแสดงภาพคนมุสลิมในทางลบ จากนั้น กองทัพเพื่อรักษาสันติภาพขององค์กร NATO จึงได้จับกุมผู้ส่งสัญญาณออกอากาศเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาถูกลามและใช้การควบคุมสื่อเพื่อประชาสัมพันธ์พันธกิจของ NATO และ สนธิสัญญาสันติภาพเดย์ตัน (Dayton Peace Accords) ในที่สุดองค์กรระหว่างประเทศอย่าง UN และ NATO ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของชุมชนระดับนานาชาติก็ได้พยายามจะปรับโครงสร้างสื่อของบอสเนียและเฮอร์เซโกวีนาตามมาตรฐาน

ของประเทศเสรีประชาธิปไตยที่พัฒนามานานและก้าวหน้ากว่าอย่างยุโรปตะวันตก และอเมริกาเหนือ ในการนี้จึงได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อเฝ้าตรวจสอบสื่อและสอบสวนข้อร้องเรียน การดำเนินการออกใบอนุญาตสื่อ และการลงทะเบียน การปฏิรูปสื่อด้วยการควบคุมสื่อแม้ไม่ค่อยสอดคล้องกับหลักการทั่วไปของเสรีภาพและความอิสระของสื่อ แต่ทว่าเป้าหมายที่สำคัญเบื้องหลังการปฏิรูปในลักษณะดังกล่าวก็คือเพื่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่เข้มแข็งสำหรับระบบสื่อที่เป็นประชาธิปไตย

ประสบการณ์การปฏิรูปสื่อของประเทศในเอเชีย

ภาวะวิกฤติทางการเมืองหรือวิกฤติประชาธิปไตยของประเทศในทวีปเอเชียสะท้อนให้เห็นว่าสื่อและการสื่อสารกับประชาธิปไตยนั้นมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน โดยภายหลังการเกิดภาวะวิกฤติแล้วมักจะตามมาด้วยการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันทั้งในด้านการปรับเปลี่ยนนโยบายหรือแม้แต่การปรับโครงสร้างสื่อมวลชนกระแสหลัก โดยในระดับสถาบันและระดับปฏิบัติการมักพบการปฏิรูปโครงสร้างความเป็นเจ้าของสื่อและการปฏิรูปเนื้อหาสื่ออย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่างควบคู่กันไป

เงื่อนไขของการปฏิรูปสื่อที่ขึ้นขึ้นอยู่กับความเป็นประชาธิปไตยของแต่ละสังคม หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับประชาธิปไตยแล้วการเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิรูปสื่อในประเทศแถบเอเชียคงไม่ก่อตัวขึ้น โดยเป้าหมายสูงสุดของการปฏิรูปสื่อก็เพื่อการเรียกร้องบทบาทของสื่อเพื่อประโยชน์สาธารณะ ทั้งของสื่อกระแสหลักภาคเอกชนหรือภาครัฐ และของสื่อภาคประชาชนที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่

ยุทธศาสตร์หรือแนวทางเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวก็มีอยู่หลากหลายโดย Hackett (2000)²⁷ แยกออกเป็น 4 แนวทางหลัก ได้แก่ 1) กระตุ้นให้เกิดเนื้อหาแบบใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิมและการสร้างวิถีปฏิบัติที่ดีของสื่อกระแสหลัก เช่น การเปิดพื้นที่แก่เสียงฝ่ายตรงข้าม หรือการเฝ้าระวังสื่อ 2) ผลักดันการปฏิรูปนโยบายของภาครัฐในการกำกับดูแลสื่อเพื่อเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างของสถาบันสื่อ 3) สร้างสื่อที่เน้นการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตยและเป็นอิสระ เช่น สื่อทางเลือกและการสนับสนุนให้สื่อเป็นพื้นที่ของคนชายขอบ 4) เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมและสื่อ หลักๆ โดยการเสริมพลังให้ผู้ฟังมีความคิดวิพากษ์ในการบริโภคสื่อ เช่น ด้วยการให้การศึกษาเกี่ยวกับสื่อ และสร้างความรู้เท่าทันสื่อ

จากบทความของ Ubonrat Siriyuvasak ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านปฏิรูปสื่อแถวหน้าของไทย²⁸ ได้มีการสำรวจความเคลื่อนไหวการปฏิรูปสื่อในประเทศประชาธิปไตยแถบเอเชียตะวันออก เอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยแบ่งประเทศเหล่านี้ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ประเทศประชาธิปไตยระดับสูง ประเทศกึ่งประชาธิปไตย และประเทศประชาธิปไตยในช่วงเริ่มต้น ทั้งนี้ การเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิรูปสื่อในประเทศประชาธิปไตยเหล่านี้มีความหลากหลายกันไป บางประเทศเคลื่อนไหวโดยกลุ่มองค์กรภาคประชา

²⁷ Hackett, R.A. 'Taking Back the Media: Notes on the Potential for a Communicative Democracy Movement', *Studies in Political Economy*, 63 (Autumn, 2000): 70-71. <www.sfu.ca/~hackett/>

²⁸ Siriyuvasak, Ubonrat. "Conditions for Media Reform in Asia," *Media Development* (1/2009): 19-23.

สังคม บางประเทศเคลื่อนไหวโดยกลุ่มนักวิชาการ ส่วนบางประเทศเคลื่อนไหวโดยกลุ่มประชาชนระดับรากหญ้า ยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวเหล่านี้แตกต่างกันไปตามเป้าหมายในการเคลื่อนไหวและบริบททางสังคมและการเมือง

อย่างไรก็ดี สังคมที่ผ่านการต่อสู้เพื่อให้ได้ประชาธิปไตยและการปฏิวัติโดยภาคประชาชนในการที่จะปลดปล่อยตัวเองออกจากอำนาจเผด็จการนั้นมักจะมีความตื่นตัวเป็นอย่างยิ่งในการต่อสู้เพื่อค่านิยมประชาธิปไตยและเสรีภาพในการแสดงออก โดยความตื่นตัวดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ที่ต้องต่อสู้กับอำนาจรัฐบาล จิตวิญญาณของกลุ่มการเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิรูปสื่อที่จัดตั้งขึ้นใหม่นี้จึงสะท้อนถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับจิตวิญญาณประชาธิปไตย

ประเทศสาธารณรัฐเกาหลีและสาธารณรัฐไต้หวัน เป็นประเทศที่มีการเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิรูปสื่ออย่างเข้มแข็ง ขับเคลื่อนโดยกลุ่มพันธมิตรเพื่อการปฏิรูปสื่อซึ่งมีเป้าหมายผลักดันการปฏิรูปนโยบายสื่อของภาครัฐและการกำกับดูแลเพื่อการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมสื่อและสื่อภาครัฐ ในช่วงทศวรรษ 1990 นี้ ทั้งสองประเทศนี้มีแนวนโยบายทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่และนโยบายลดการกำกับดูแล (deregulation) ซึ่งได้ทำให้ระบบโทรคมนาคมและสื่อกระแสหลักพัฒนาไปในครรลองของทุนและทำให้ทั้งสองระบบถูกครอบงำด้วยระบบธุรกิจ (Yoon, 2002 and Lin, 2008)²⁹ กลุ่มพันธมิตรเพื่อการปฏิรูปสื่อ อาทิ แนวร่วมพลเมืองเพื่อการปฏิรูปสื่อ (*Citizens' Coalition for Media Reform*) ในประเทศเกาหลีใต้ และ สมาคมพัฒนาประชาธิปไตยในสื่อ (*Alliance for Democratization of Media*) ในประเทศไต้หวัน ต่างก็รณรงค์ต่อต้านการแปรรูปรัฐวิสาหกิจของกิจการสื่อสารณะอย่างแข็งขัน โดยมุ่งหวังที่จะสร้างระบบสื่อที่มีความเป็นพหุนิยม และเน้นถึงการทำหน้าที่ของสื่อเพื่อสาธารณะทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น/ชุมชน ต้อง ขณะที่สื่อเชิงพาณิชย์ก็ถูกคาดหวังให้ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมด้วย นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญอย่างสูงกับการเสริมอำนาจให้กลุ่มทางสังคมและประชาสังคมให้มีเสรีภาพและการเข้าถึงสื่ออย่างเท่าเทียม เครือข่ายการปฏิรูปต่างๆ เหล่านี้ เกิดขึ้นจากการรวมตัวของนักกิจกรรมทางการเมืองและสังคมจากองค์กรภาคประชาสังคม นักวิชาการด้านสื่อ รวมถึงสื่อสารมวลชนต่างๆ

ในเกาหลีใต้ สมาชิกในกลุ่มเพื่อการปฏิรูปสื่อประกอบด้วยองค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐที่ทำงานเกี่ยวกับการผลิตภาพยนตร์ทางเลือก กลุ่มเฝ้าระวังสื่อ สื่อภาคประชาชนหรือนักข่าวภาคประชาชน รวมถึงสหภาพผู้ทำงานสื่อ ส่วนกลุ่มพันธมิตรในประเทศไต้หวันได้รับการสนับสนุนอย่างเข้มแข็งจากภาคนักวิชาการและยังทำงานร่วมกับกลุ่มเฝ้าระวังสื่อไต้หวันซึ่งเป็นกลุ่มชนชั้นกลางและเครือข่ายองค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐที่ทำงานในประเด็นสังคมต่างๆ

²⁹ Lin, L. 'Taiwan Media Watch (TMW): From Monitoring to Empowering', International Conference on Independent Media and Local Practices, National Taiwan University, 9 Nov, 2008.

การเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิรูปของเกาหลีใต้ดำเนินต่อเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงปลายทศวรรษ 1980 มีการออกหนังสือพิมพ์ชื่อ Reunification ทันทีภายหลังการสิ้นสุดของยุคเผด็จการทหาร เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีสมาชิกจำนวน 60,000 คนเป็นเจ้าของโดยการบริจาคเงินรวมทั้งสิ้น 5 ล้านล้านวอน (6.5 ล้านเหรียญสหรัฐ) เพื่อจัดตั้งหนังสือพิมพ์ที่เป็นของประชาชนเพื่อจะตอบโต้ความคิดแบบอนุรักษนิยมและการผูกขาดตลาดสื่อสารมวลชน ในช่วงทศวรรษ 1990 กลุ่มแนวร่วมพลเมืองเพื่อการปฏิรูปสื่อกลายเป็นเครือข่ายใหญ่ในการเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิรูปสื่อ โดยมียุทธศาสตร์หลัก 2 ประการคือการสร้างสื่อทางเลือกเพื่อเปิดพื้นที่ให้เสียงที่เป็นอิสระและเพื่อขยายพื้นที่สาธารณะทางการสื่อสาร และการผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายเพื่อปรับเปลี่ยนโครงสร้างของสื่อ การเคลื่อนไหวนี้มีเป้าหมายสำคัญในการรณรงค์ให้มีบทบัญญัติที่ให้หลักประกันการเข้าถึงสื่อของสาธารณชนใน กฎหมายกิจการวิทยุโทรทัศน์ ฉบับใหม่เมื่อปี ค.ศ. 2000 และ ในการเรียกร้องการสนับสนุนจากรัฐบาลที่จะส่งเสริมให้มีศูนย์สื่อท้องถิ่น ผลจากการเคลื่อนไหวดังกล่าวนำไปสู่ทางเลือกสื่อที่กว้างขวางมากขึ้นสำหรับประชาชน อาทิ การที่สถานีโทรทัศน์สาธารณะและสถานีโทรทัศน์ของเอกชนอย่าง KBS MBC ช่องดาวเทียม RTV และช่อง Open Access ทางเคเบิลทีวี เปิดพื้นที่รายการทางโทรทัศน์ให้ผู้ผลิตอิสระ หรือการให้ใบอนุญาตประกอบกิจการสำหรับสถานีวิทยุชุมชนกำลังต่ำ อย่างสถานีมาโป ในกรุงโซล และสถานีชันเกียว สถานีเพื่อคนงานพลัดถิ่นที่อพยพมาทำงานในเมืองแดกู เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีความเคลื่อนไหวที่จะเพิ่มเนื้อหารายการทางเลือกและรายการคุณภาพทางวิทยุและโทรทัศน์ ผ่านการรวมตัวของเครือข่ายองค์กรภาคเอกชนที่ไม่แสวงหากำไรชื่อว่าเครือข่าย MediAct ซึ่งประกอบด้วยนักกิจกรรมที่ทำงานเป็นผู้ผลิตรายการ และบรรณาธิการในสื่อ รวมถึงการอบรมนักข่าวพลเมืองผ่านทางเครือข่าย MediAct ดังกล่าว (Kim, 2006)³⁰ ด้วย นอกจากนี้ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในเกาหลีใต้ยังช่วยให้มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มและเครือข่ายดังกล่าวบนอินเทอร์เน็ตด้วย

ในไต้หวัน การเปลี่ยนแปลงโดยฉับพลันเกิดขึ้นภายหลังที่พรรค Democratic Progressive Party (DPP) ชนะการเลือกตั้งในปี ค.ศ. 2000 ซึ่งแถลงการณ์นโยบายของประธานาธิบดีเซินชุยบาน ภายใต้หัวข้อ “ทางสายกลางใหม่สำหรับสื่อ” (‘New Middle Road for the Media’) อันมีลักษณะค่อนข้างอนุรักษนิยมและค่อนข้างเรียกร้องความเป็นวิชาชีพของสื่อ นั้นถูกปฏิเสธ ขณะที่ข้อเสนอของสมาพันธ์พัฒนาประชาธิปไตยในสื่อ (Alliance for Democratization of Media) ที่มุ่งเน้นการลดเลิกอิทธิพลทางการเมืองในสื่อและการผูกขาดโครงสร้างความเป็นเจ้าของสื่อ รวมถึงการลดการหลอมรวมองค์กรสื่อนั้นกลับได้รับ

³⁰ Kim, M.J. ‘Media Reform in South Korea’. Forum on Media Reform. National Economic and Social Advisory Council, Bangkok, 31 August 2006.

การสนับสนุนจากสาธารณะ (Chen, 2001)³¹ จึงทำให้เกิดการปฏิรูปอย่างฉับพลันด้านการเป็นเจ้าของโทรทัศน์ภาคพื้นดิน

นับตั้งแต่ปี 2006 รัฐบาลภายใต้พรรค DPP ได้ปรับโครงสร้างความเป็นเจ้าของของฝ่ายการเมืองและฝ่ายทหารของกิจการโทรทัศน์และวิทยุของพรรคก๊กมินตั๋งหรือจีนคณะชาติ (KMT) มูลนิธิโทรทัศน์สาธารณะของไต้หวันจึงเป็นผู้ถือหุ้นหลักของระบบโทรทัศน์ (CTS) จึงถือเป็นจุดสิ้นสุดของการเป็นเจ้าของสื่อของรัฐแต่เพียงผู้เดียวมาตลอด 4 ทศวรรษ แต่กลุ่มการเคลื่อนไหวก็ต้องพบกับความท้าทายครั้งใหม่ตั้งแต่พรรค KMT ชนะการเลือกตั้งและเป็นประธานาธิบดีในปี 2008 สมาคมพัฒนาประชาธิปไตยในสื่อและ ศูนย์เฝ้าระวังสื่อแห่งไต้หวันได้จัดตั้ง สมาพันธ์พลเมืองเพื่อการปฏิรูปสื่อ (*Citizens' Coalition for Media Reform*) เพื่อผลักดันการปฏิรูปเชิงนโยบายมากขึ้นโดยมุ่งเน้นการสร้างสื่อให้เป็นประชาธิปไตยและมียุทธศาสตร์ที่ีกระดับที่จะสร้างให้สาธารณชนเกิดความตื่นตัวผ่านการสร้างความรู้เท่าทันสื่อ

สำหรับประเทศแถบเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งถือเป็นประเทศกำลังพัฒนานั้นมีความแตกต่างมากจากประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือในเรื่องวาระการปฏิรูปสื่อ เช่น ประเทศอินเดียประเด็นการปฏิรูปสื่อที่สำคัญที่สุดคือสิทธิการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและสิทธิในการสื่อสารและสื่อชุมชน ซึ่งในบริบทของประเทศเหล่านี้ถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้คนจนอยู่รอด ในปี ค.ศ. 1997 คณะกรรมาธิการแห่งชาติเพื่อสิทธิของประชาชน (*National Campaign for the People's Right to Information*) ได้ถูกจัดตั้งขึ้นซึ่งมีบทบาทสำคัญในการรณรงค์จนนำไปสู่การร่างและประกาศใช้ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารที่เปิดให้มีการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการได้เสรีมากขึ้น เมื่อปี ค.ศ. 2005 ทั้งในระดับชาติ และระดับรัฐในหลายๆ รัฐ เช่น รัฐมธยประเทศ รัฐมหาราษฏระ รัฐกัว รัฐทมิฬนาฑู รัฐกรณาฏกะ กรุงเดลี และรัฐอานธรประเทศ ตามลำดับ

การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารในอินเดียเริ่มต้นจากระดับรากหญ้าคือ กลุ่มชาวนาในรัฐราชสถาน ชื่อกลุ่ม *Mazdoor Kisan Shakti Sangathan* (MKSS) เรียกร้องเรื่องสิทธิการถือครองที่ดิน การครองชีพ และค่าแรงขั้นต่ำ การเคลื่อนไหวนี้แสดงให้เห็นถึงพลังการเคลื่อนไหวทางการเมืองของภาคประชาสังคมระดับท้องถิ่นซึ่งได้สร้างแรงกระตุ้นต่อการปฏิรูป (Thomas, 2009)³² ในทางตรงกันข้าม การผลักดันเพื่อการออกใบอนุญาตวิทยุชุมชนกลับไม่สำเร็จทั้งนี้เพราะขาดเจตจำนงทางการเมือง เมื่อพฤศจิกายน ค.ศ. 2006 กระบวนการออกใบอนุญาตเป็นไปอย่างยากลำบากและรัฐบาลก็ยังคงมีข้อบังคับด้านเนื้อหาของสถานีวิทยุชุมชนอยู่จำนวนมาก (Thomas, 2008)³³

³¹ Chen, P. H. (2001). 'Democratizing Taiwan's Media' in Lin Yu-Peng (ed.) A 21st Century Anthology of Media Criticism. Taipei Times: The Campaign for Media Reform (Taiwan), 2008. (<http://twmedia.org>)

³² Thomas, P. 'The Operationalisation of Communication Rights in India: The Right to Information Movement & Social Change' in Philip Lee (ed.) *Communicating Peace: Entertaining Angels Unawares*. (Penang: Southbound, 2009)

³³ Thomas, P. 'The Politics of Radio in India'. *Media Asia*. (34, 2008): 2.

สำหรับในประเทศอินโดนีเซีย การปฏิรูปสื่อเป็นหนึ่งในประเด็นทางการเมืองระดับต้นๆ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1998 องค์กรภาคประชาสังคม อาทิ *Institut Studi Arus Informasi* (ISAI) หรือสถาบันการศึกษาเพื่อการไหลเวียนอย่างเสรีของข้อมูลข่าวสาร และองค์กรวิชาชีพสื่อ เช่น สมาคมนักข่าวอิสระ (*Alliance of Independent Journalists* หรือ AJI) รวมทั้งนักเคลื่อนไหวด้านสื่อก็สามารถผลักดันกฎหมายประกอบกิจการวิทยุโทรทัศน์ฉบับใหม่ได้ในปี ค.ศ. 2002 นอกจากนี้ องค์กรกำกับดูแลที่มีอิสระบางส่วนอย่าง คณะกรรมการด้านกิจการกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ของอินโดนีเซียก็แสดงท่าทีที่เห็นด้วยกับหลักการการปฏิรูปสื่อให้เป็นประชาธิปไตยและเห็นใจกลุ่มที่เคลื่อนไหวเพื่อการปฏิรูปแม้จะขัดแย้งท่าทีของรัฐบาล จึงได้ให้ใบอนุญาตแก่สถานีวิทยุชุมชนประมาณ 50 สถานี ซึ่งสถานีเหล่านี้ได้กลายเป็นพื้นที่สาธารณะหลักของชุมชน โดยบางสถานีมีประสิทธิภาพในการตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานรัฐท้องถิ่นและบางสถานีก็สามารถช่วยให้สมาชิกชุมชนผลักดันในประเด็นสิทธิแห่งที่และสิทธิทางทางวัฒนธรรม (Siriuyusak, 2005)³⁴

รูปแบบการปฏิรูปสื่อในประเทศประชาธิปไตยในช่วงเริ่มต้นสะท้อนให้เห็นชัดเจนผ่านกรณีของประเทศเนปาล โดยสื่อสารมวลชนในประเทศเนปาลอยู่ภายใต้เงื่อนไขอันจำกัดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 อย่างไรก็ตาม ในช่วงระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (1990 – 2005) วิทยุได้กลายเป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายรัฐบาล สถานีวิทยุ FM ส่วนใหญ่จะไม่ออกอากาศรายการข่าวยกเว้นสถานีวิทยุแห่งชาติเนปาล (Radio Nepal) ทว่าความพยายามต่อสู้เพื่อการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและสิทธิประชาธิปไตยอื่นๆ ก็ได้ทำให้เกิดสถานีวิทยุชาการมาธา (*Radio Sagarmatha*) ซึ่งเป็นสถานีวิทยุชุมชนที่เป็นอิสระในปี ค.ศ. 1999 โดยเป็นโครงการของเครือข่ายนักข่าวสิ่งแวดล้อมแห่งเนปาล (*Nepal Forum of Environmental Journalists*) และสนับสนุนโดยองค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐ 3 องค์กรคือ *Worldview Nepal* สถาบันสื่อแห่งเนปาล และสมาคมฮิมาล

ประเทศเนปาลมีสถานีวิทยุชุมชน 20 สถานี หรือประมาณ 35% ของจำนวนสถานีวิทยุทั้งหมด 56 สถานี ซึ่งสถานีที่เหลือเป็นของเชิงพาณิชย์และมีสถานีของรัฐ 1 สถานี คือ Radio Nepal โครงสร้างของระบบวิทยุและสื่อในเนปาลมีการปรับเปลี่ยนอย่างฉับพลันด้วยการที่มีสถานีวิทยุชุมชนเข้าถึงในทุกภูมิภาคของประเทศ ส่วนความเป็นเจ้าของสถานีวิทยุชุมชนนั้นมีอยู่ 3 ลักษณะ ได้แก่ สหกรณ์ หน่วยงานรัฐท้องถิ่นที่ได้รับการเลือกตั้ง และองค์กรที่ไม่ใช่หน่วยงานรัฐ โดยสถานีวิทยุชุมชนจะไม่แสวงหากำไรและทำงานอย่างมีส่วนร่วมและเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการผลิตรายการและการบริหารจัดการ บางสถานีมีการ

³⁴ Siriuyusak, U. 'People's media and communication rights in Indonesia and the Philippines', *Inter-Asia Cultural Studies*. (6, 2005): 2.

จำกัดช่วงเวลาการโฆษณาทั้งนี้เพื่อเพิ่มรายได้ให้ครอบคลุมกับต้นทุนพื้นฐานในการบริหารสถานี (Bhattarai, 2006)³⁵

โดยสรุป Ubonrat มองว่าการเคลื่อนไหวเพื่อปฏิรูปสื่อของประเทศในเอเชียดังกล่าวไปข้างต้นสะท้อนถึงจิตวิญญาณทางประชาธิปไตยซึ่งต่อสู้กับระบบการปกครองที่กดขี่ เปรียบเหมือนแสงสว่างที่จุดขึ้นร่วมกันท่ามกลางบริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจการเมืองที่แตกต่างกันไป อาจกล่าวได้ว่าเจตจำนงทางการเมืองของทั้งประชาชน กลุ่มประชาสังคม รัฐบาลและกลุ่มอื่นๆ เป็นเงื่อนไขสำคัญมากในการที่จะประสบความสำเร็จในการปฏิรูปเชิงสถาบันหรือเชิงโครงสร้าง เพราะทั้งภาครัฐและภาคเอกชนรวมถึงเครือข่ายผู้โฆษณาในระดับโลกต่างก็ต่อต้านความพยายามในการปฏิรูปทุกรูปแบบ

ในประเทศเศรษฐกิจก้าวหน้าเช่นแถบเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือนั้น แนวโน้มมุ่งไปสู่การผลักดันนโยบายเพื่อการปฏิรูปเชิงโครงสร้างของสื่อและการส่งเสริมคุณภาพของสื่อและบทบาทหน้าที่ของสื่อที่มีต่อสาธารณะ โดยการเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิรูปในประเทศเหล่านี้จะนำโดยกลุ่มพันธมิตรองค์กรภาคเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร (NGO) ในระดับชาติ นักวิชาการ และนักวิชาชีพสื่อมวลชนหัวก้าวหน้า

ส่วนในประเทศกำลังพัฒนาแถบเอเชียใต้ การเคลื่อนไหวเพื่อปฏิรูปมุ่งเป้าไปที่ระดับรากหญ้าเป็นสำคัญ โดยเน้นที่การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและเข้าถึงวิทยุซึ่งเป็นสื่อที่เล็กและคนจนเข้าถึงได้

สำหรับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั้น กระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิรูปยืนอยู่ระหว่าง 2 รูปแบบ คือ กลุ่มเพื่อการปฏิรูปสื่อซึ่งเริ่มต้นจากองค์กรภาคเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร (NGO) และนักต่อสู้เพื่อสื่อเพียงไม่กี่คน จากนั้น การเคลื่อนไหวก็มีพันธมิตรเพิ่มเติมจากกลุ่มคนระดับรากหญ้าด้วยอิทธิพลของสื่อชุมชนและสื่อท้องถิ่นที่ตอบสนองและเรียกร้องโดยตรงในเรื่องการปกครองระดับท้องถิ่น สิทธิในการดำรงชีวิต และสิทธิตามระบอบประชาธิปไตยอื่นๆ กลุ่มที่เคลื่อนไหวเหล่านี้มีจุดยืนและเป้าหมายร่วมกัน คือ การสร้างความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีการสื่อสารของภาคประชาชนในทุกรูปแบบเพื่อขยายสิทธิที่เกี่ยวข้องในแง่มุมและระนาบอื่นๆ ทางสังคมต่อเนื่องไป

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อกับประโยชน์สาธารณะ (public interest)³⁶

Denis McQuail นักวิชาการสาขานิเทศศาสตร์ชาวอเมริกันได้พยายามสร้างกรอบใหม่ในการพิจารณาบรรทัดฐานของสื่อทั้งในด้านโครงสร้างและการปฏิบัติงาน โดยมีแนวความคิดพื้นฐานว่า “สื่อดำรงอยู่บนความคาดหวังว่าจะรับใช้สาธารณประโยชน์หรือประโยชน์สุขโดยรวมของประชาชน” กล่าวอีก

³⁵ Bhattarai, B. 'Nepal's Media: To Dictatorship and Back' in Johanna Son (eds.) *Asia Media: A Crisis Within*. (Bangkok: IPS Asia-Pacific Centre, Foundation Inc., 2006)

³⁶ พิรงรอง รามสูต วัฒนันท์ และศศิธร ยุวโกศล. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่องการกำกับดูแลเนื้อหาของสื่อวิทยุและโทรทัศน์ในประเทศไทย (โครงการ “การปฏิรูประบบสื่อ: การกำกับดูแลเนื้อหาโดยรัฐการกำกับดูแลตนเอง และสื่อภาคประชาชน”) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546 : 4-8.

นัยหนึ่งคือ สื่อแตกต่างจากธุรกิจทั้งหมด เนื่องจากมีพันธกิจในระยะยาวต่อสังคมโดยเฉพาะมิติด้านการเมืองและวัฒนธรรม

McQuail (1992) ได้แบ่งแนวคิดเกี่ยวกับสาธารณประโยชน์ที่เกี่ยวกับการทำงานและเนื้อหาของสื่อออกเป็น 3 แนวคิด ได้แก่

1. แนวคิดที่มองว่าสาธารณประโยชน์หมายถึง สิ่งที่คนส่วนใหญ่ (Majority) ในสังคมนิยมชื่นชอบหรือเห็นด้วย (the public interest = what interests the public) หากพิจารณาในบริบทของสื่อ เนื้อหาที่สนองสาธารณประโยชน์ก็คือ เนื้อหาที่ผู้บริโภคส่วนใหญ่ในตลาดสนใจหรือต้องการนั่นเอง
2. แนวคิดที่มองว่าสาธารณประโยชน์จะต้องมีที่มาหรือถูกตัดสินโดยค่านิยมหรืออุดมการณ์หลักสังคม เช่น ลัทธิมาร์กซิสต์ ความเชื่อทางศาสนา หรืออุดมการณ์แห่งตลาดเสรี
3. แนวคิดที่เห็นสาธารณประโยชน์เป็นผลลัพธ์จากกระบวนการแลกเปลี่ยน ได้เถียง และตัดสินใจร่วมกันแบบประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นสาธารณประโยชน์ตามความคิดนี้จึงไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัว แต่จะเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปเรื่อยๆ ขึ้นกับการต่อรองของกลุ่มต่างๆ ในสังคม

McQuail เห็นด้วยกับแนวคิดที่สาม แต่เขาเองก็ยอมรับว่าแนวคิดนี้มีจุดอ่อนตรงที่ไม่สามารถให้ค่านิยามที่ชัดเจนเกี่ยวกับสาธารณประโยชน์ได้ หากแต่จะลื่นไหลไปตามโครงสร้างและบริบทแวดล้อมของแต่ละสังคม เขาคิดว่ากรอบแนวคิดเกี่ยวกับสื่อและสาธารณประโยชน์ที่เขานำเสนอนี้ยังสามารถใช้ประโยชน์ได้ในการเป็นเกณฑ์ สำหรับประเมินการปฏิบัติงานของสื่อ โดยพิจารณา รามสูต วัฒนันท์ และศศิธร ยุวโกศล (2546) ได้นำมาปรับปรุงและ ดัดแปลงให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยเพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาเกี่ยวกับลักษณะของเนื้อหาที่สะท้อนสาธารณประโยชน์ซึ่งควรจะเป็นเป้าหมายสำหรับการกำกับดูแลเนื้อหาในสื่อ โดยมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

1) ความหลากหลาย (diversity)

ในที่นี้ความหลากหลายความจะสะท้อนให้เห็นในหลายๆ มิติ ซึ่งสามารถจำแนกให้พอสังเขปได้ดังต่อไปนี้

- ประเภทหรือรูปแบบของเนื้อหาที่นำเสนอ เช่น เพลง ข่าว เกมโชว์ รายการสนทนาละคร ฯลฯ
- ระดับการครอบคลุมหรือการปฏิบัติงานของสื่อ เช่น สื่อ (ที่ผลิตเนื้อหา) ระดับชาติ (national media) สื่อระดับภูมิภาค (regional media) สื่อระดับชุมชน (community media) สื่อเฉพาะกิจ (ad hoc media) ฯลฯ
- การเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้กลุ่มคนที่มีพื้นฐานและความคิดเห็นหลากหลายเข้าถึงได้เพื่อแลกเปลี่ยน ถกเถียง และปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มตน

- ประเภทหรือลักษณะความสนใจของกลุ่มผู้ชมผู้ฟังเป้าหมายซึ่งอาจถูกแบ่งโดยลักษณะที่แตกต่าง เช่น ศาสนา เชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรม อุดมการณ์ ความฝักใฝ่ทางการเมือง รายได้ ภูมิศาสตร์ และอื่นๆ

2) การปลอดจากการเซ็นเซอร์หรือการควบคุมแบบแฝงใดๆ

สถานภาพที่ปลอดจากการเซ็นเซอร์ หรือการควบคุมแบบแฝงไม่ว่าจะโดยรัฐ นายทุน เจ้าของกิจการ หรือผู้ลงโฆษณา ย่อมเอื้ออำนวยให้ผู้ประกอบวิชาชีพในสื่อสามารถใช้เสรีภาพในการแสดงออก และในการนำเสนอเนื้อหาจากแหล่งต่างๆ ได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ ลักษณะอันปลอดจากการเซ็นเซอร์ หรือการควบคุมดังกล่าวเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะในกรณีของเนื้อหาประเภทข่าวหรือเหตุการณ์ปัจจุบันที่ผู้นำเสนอจะต้องมีความเป็นกลางและไม่ถือคติเข้าข้างฝ่ายใด หากผู้จัดทำเนื้อหาประเภทข่าวสารสามารถนำเสนอเนื้อหาได้โดยปราศจากการเซ็นเซอร์หรือการควบคุมก็จะสามารถมีนโยบายในการบรรณาธิกรณที่แข็งแกร่งและวิพากษ์สิ่งที่ไม่ถูกต้องในสังคมได้

3) คุณภาพของเนื้อหา

ในกรอบเดิมของ McQuail การประเมินคุณภาพของเนื้อหาค่อนข้างที่จะมุ่งเน้นเนื้อหาประเภทข่าว และเหตุการณ์ปัจจุบันเป็นสำคัญจึงใช้เกณฑ์ที่เกี่ยวกับการนำเสนอแบบวัตถุวิสัย (objectivity) กล่าวคือ การไม่นำเอาตนเองเข้าไปเกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่นำเสนอ เพื่อหลีกเลี่ยงอคติ อย่างไรก็ตาม ในที่นี้เห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มสาระเพื่อการพัฒนาเข้ามาเป็นอีกมิติหนึ่งของคุณภาพ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนา กระนั้นความหมายของคำว่า “พัฒนา” ในที่นี้จะไม่จำกัดเฉพาะการพัฒนา (ทำให้ก้าวหน้าดีขึ้น) ทางด้านวัตถุ หรือทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่จะครอบคลุมไปถึงการพัฒนาในระดับต่างๆ เช่น ระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับประเทศชาติ และแง่มุมต่าง ๆ ของการพัฒนา เช่น สุขภาพ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ ประชาธิปไตย ประเพณี การกีฬา ฯลฯ

4) บุรณาการทางสังคมและความสมานฉันท์ในสังคม

ในส่วนนี้สามารถแบ่งพิจารณาได้ออกเป็นสองประเด็นหลักๆ คือ

4.1 ความคาดหวังและบรรทัดฐานที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อย เนื้อหาที่สนองสาธารณประโยชน์ควรสะท้อนถึงความคาดหวังของสังคม และบรรทัดฐานของสังคมที่เกี่ยวข้องการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์และสงบสุข ซึ่งอาจรวมถึงประเด็นต่อไปนี้

- การให้ความสนใจแก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม ไม่ว่าจะเป็นคนจน คนพิการ คนกลุ่มน้อย คนชรา หรือคนในชนบทที่ห่างไกล
- ความมั่นคงของชาติ
- ศีลธรรม ความเหมาะสม และระบิณยอันดี ซึ่งสามารถเห็นได้ชัดเจนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ และความรุนแรงต่างๆ การนำเสนอเนื้อหา

ดังกล่าวจะต้องพิจารณาทั้งภาพที่ปรากฏตลอดจนการใช้ภาษาประกอบกันไป ด้วย

4.2 บรรทัดฐานทางวัฒนธรรม

บรรทัดฐานทางวัฒนธรรมของแต่ละประเทศย่อมแตกต่างกันไป แต่มีที่สื่อสามารถสะท้อนออกมาได้ในเนื้อหาอาจครอบคลุมประเด็นดังต่อไปนี้

- ภาษาและวัฒนธรรมร่วมสมัย
- บทบาททางการศึกษา
- ความสร้างสรรค์และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

การกำกับดูแลตนเอง (self-regulation)

โดยทั่วไป การกำกับดูแลตนเองมักจะถูกเข้าใจว่าหมายถึงความถึง การกำกับดูแลโดยภาคอุตสาหกรรม ทว่าก็มีข้อสังเกตว่า ในมุมที่แคบที่สุด การกำกับดูแลตนเองหมายถึงกรณีที่รัฐบาลให้อำนาจในการกำกับดูแลแก่องค์กรใดองค์กรหนึ่ง อย่างเช่นการให้อำนาจแก่คณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) ในการกำกับดูแลการซื้อขายหลักทรัพย์ แต่ในอีกมุมหนึ่งที่กว้างกว่า การกำกับดูแลตนเองก็สามารถหมายถึงในกรณีที่ภาคเอกชนเล็งเห็นความสำคัญของการกำกับดูแลตนเองอันสืบเนื่องมาจากความจำเป็นในการตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภค การเติมเต็มพันธกิจทางจริยธรรม การสร้างชื่อเสียงหรือภาพลักษณ์ที่ดีในสังคม หรือการสร้างการแข่งขันที่เสมอภาคกัน จึงได้สร้างระบบการกำกับดูแลตนเองขึ้นมา³⁷

นอกจากนี้แรงจูงใจในการกำกับดูแลตนเองก็มีหลากหลายตั้งแต่การเพิ่มคุณภาพของสินค้าและบริการ ไปจนถึงการคุ้มครองผู้บริโภค บางอุตสาหกรรมก็กำกับดูแลตนเองเพราะ ไม่อยากถูกกำกับดูแลทางกฎหมายจากภาครัฐ ดังเช่นในกรณีของอุตสาหกรรมสื่อ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การกำกับดูแลตนเองมักจะต้องเกี่ยวข้องกับการสร้างชุดบรรทัดฐานทางสังคมของชุมชนหรือของวิชาชีพหนึ่งๆ ขึ้นมาเพื่อที่จะใช้เป็นกฎเกณฑ์กลางร่วมกันภายในชุมชนหรือภาคส่วนนั้นๆ ซึ่งในส่วนของกฎ กติกาเหล่านี้อาจมีรูปแบบที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกับ ภาครัฐ ผู้บริโภค หรือภาคส่วนที่สามซึ่งมีความสนใจ หรือ อาจพัฒนาโดยอิสระโดยสมาคมทางการค้า หรือสมาคมวิชาชีพ แต่มีการปรึกษาร่วมกับรัฐบาล หรือมีฉะนั้นก็อาจเป็นกฎ กติกาที่เป็นจรรยาบรรณ หรือข้อกำหนดทางวิชาชีพของในแต่ละภาคส่วนล้วนๆ โดยไม่มีความเกี่ยวข้องกับรัฐบาลแต่อย่างใด

³⁷ Irving, Larry (1997). *Introduction to Privacy and Self-Regulation in the Information Age*. National Telecommunications and Information Administration (NTIA). http://www.ntia.doc.gov/reports/privacy/privacy_rpt.htm (accessed April 15, 2009).

การกำกับดูแลตนเองมักมีบทลงโทษในหลายๆ ระดับ แต่จะได้ผลดีที่สุดก็เมื่อมีผลบังคับใช้จากทางกฎหมายในรูปของการกำกับดูแลร่วมกัน (co-regulation) ซึ่งถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่ออุดช่องโหว่ของการกำกับดูแลตนเองที่ไม่เกิดประสิทธิผลนัก การจะสร้างให้การกำกับดูแลตนเองมีประสิทธิภาพ จำเป็นที่จะต้อง

- 1) ความเข้าใจร่วมกันในหมู่ผู้ที่ถูกกำกับดูแลถึงความสำคัญจำเป็นของการมีกฎในการอยู่ร่วมกันในรูปของจรรยาบรรณ
- 2) ภาควิชาการหรือกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความตื่นตัวและตระหนักถึงผลที่พึงได้จากการกำกับดูแลตนเอง ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์หรือบทลงโทษ
- 3) กลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่เล็กกว่า เป็นเนื้อเดียวกันมากกว่ากลุ่มขนาดใหญ่ที่หลากหลาย
- 4) การมีมาตรการของรัฐรองรับไว้ในขั้นสุดท้ายของการกำกับดูแล
- 5) ความมีวิสัยทัศน์และเป็นปึกแผ่นทางการเงินระดับหนึ่งของตลาดหรือภาคส่วนที่มีการใช้การกำกับดูแลตนเอง
- 6) การมีขั้นตอนการรับเรื่องราวร้องเรียนในหลายๆ ระดับ ซึ่งทำให้มีการกลั่นกรองเรื่องร้ายแรงกับเรื่องไม่ร้ายแรงออกจากกัน
- 7) การกำหนดปัญหาชัดเจนและปัญหานั้นต้องไม่ส่งผลในระยะกว้างต่อผู้บริโภค
- 8) องค์กรวิชาชีพหรือองค์กรที่เป็นตัวแทนเข้มแข็งและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
- 9) การเป็นสมาชิกสมาคม/องค์กรวิชาชีพเพื่อเข้าร่วมในกระบวนการกำกับดูแลตนเอง ส่งผลให้บริษัทหรือองค์กรนั้นมีความสามารถในการแข่งขันมากขึ้น³⁸

นอกจากนี้ ผู้ชำนาญการบางคนยังชี้ให้เห็นว่าการกำกับดูแลตนเองจะไม่ค่อยได้ผลนักในกรณี

- อุตสาหกรรมแขนงนั้นยังอยู่ในช่วงก่อตั้งหรือแรกเริ่ม
- ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในภาคอุตสาหกรรมมีความหลากหลายสูง
- องค์กร/สมาคมวิชาชีพขาดการรวมตัวกันอย่างเป็นปึกแผ่น
- ภาคอุตสาหกรรมมีลักษณะที่ไม่เอื้อต่อการกำกับดูแลใดๆ แม้แต่การกำกับดูแลตนเอง³⁹

การกำกับดูแลตนเองของสื่อ (self-regulation of media)

วิลเบอร์ ชแรมม์ (Wilbur Schramm, 1966 อ้างถึงใน นฤมล วีระวงศ์ชัย, 2547)⁴⁰ ได้กล่าวถึงกลไกสำคัญที่สังคมอาจจะนำมาใช้เพื่อการสนับสนุน หรือกระตุ้นเตือนสื่อมวลชนให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างมีความ

³⁸ Ang, Peng Hwa (2005). "The Possibilities and Limits of Self-Regulation," in Ang Peng Hwa (ed.) *Ordering Chaos: Regulating the Internet*. Singapore: Cengage Learning.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ นฤมล วีระวงศ์ชัย, "ความรู้ และความคิดเห็นของนักหนังสือพิมพ์ต่อการกำกับดูแลตนเองในวิชาชีพภายใต้สภาพการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ," วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 12.

รับผิดชอบไว้ 3 กลไกด้วยกันคือ กลไกที่ 1 ได้แก่ รัฐบาล และกฎหมาย กฎระเบียบต่างๆ ที่รัฐบาลออกมาเพื่อควบคุมสื่อมวลชน กลไกที่ 2 ได้แก่ สื่อมวลชนในที่นี่หมายถึง ผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชน และสมาคมหรือองค์กรต่างๆ ของสื่อมวลชน และกลไกสุดท้ายคือ สาธารณชน สถาบัน หรือองค์กรที่สาธารณชนตั้งขึ้นมา

โดยกลไกทั้งสามจะเป็นไปในลักษณะที่ว่ายับระบบการสื่อสารมีอิสระ และมีความรับผิดชอบต่อมากเท่าใด ภาระของรัฐบาลที่ต้องดูแลสื่อมวลชนก็ยิ่งจะลดน้อยลงเท่านั้น และหากสื่อปราศจากความรับผิดชอบต่อ รัฐบาลจำต้องเข้ามาจัดการควบคุมขอบเขตและบทบาทสื่อมวลชน ทำให้สื่อมวลชนไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีอิสระ

ทั้งนี้ขั้วแรมม์เห็นว่า การควบคุมตนเองของสื่อมวลชนเป็นวิธีที่ดีที่สุด กล่าวคือ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ทำหน้าที่อย่างเหมาะสมในฐานะที่เป็นกลไกหนึ่งในงานการสื่อสาร

นอกจากนี้สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2533)⁴¹ ยังได้แบ่งมาตรการควบคุมสื่อมวลชนขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะการควบคุมสื่อมวลชนในสังคมไทย โดยหนึ่งในนั้นคือ มาตรการควบคุมตนเอง (Self-Control) ซึ่งมาตรการนี้เป็นความรับผิดชอบต่อที่เกิดจากสำนึก และความตระหนักของบุคคลในวงการสื่อมวลชนเอง ถึงบทบาทที่เหมาะสมของสื่อมวลชนต่อสังคมโดยส่วนรวมมาตรการควบคุมตนเองของสื่อมวลชนประกอบด้วย

1. จรรยาบรรณของสื่อมวลชน เป็นจริยธรรมที่นักวารสารศาสตร์หรือนักการสื่อสารพึงปฏิบัติในฐานะเป็นผู้ประกอบวิชาชีพทางด้านนี้ เช่น จรรยาบรรณของสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย จรรยาบรรณของสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เป็นต้น
2. สภาวิชาชีพด้านวารสารศาสตร์ เป็นมาตรฐานควบคุมเริ่มต้นจากคนในวงการสื่อมวลชน เพื่อใช้ควบคุมการปฏิบัติงานของสื่อมวลชนด้วยกันเอง เช่น สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ

นฤมล วีระวงศ์ชัย (2547)⁴² กล่าวว่า เมื่อศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมสื่อมวลชนที่ได้กล่าวไปข้างต้น โดยหนึ่งในมาตรการในการควบคุมสื่อมวลชนคือมาตรการการควบคุมตนเองของสื่อมวลชนนั้น เมื่อนำมาพิจารณาในเชิงทฤษฎีสื่อสารมวลชน พบว่ามีความสอดคล้องกับทฤษฎีที่ว่าด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility Theory) โดยทฤษฎีดังกล่าวพัฒนามาจากทฤษฎีสิทธิเสรีภาพนิยมที่มีรากฐานมาจากปรัชญาเกี่ยวกับสิทธิตามธรรมชาติของจอห์น มิลตัน (John Milton) จอห์น ล็อก (John Lock) และจอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) ที่มองทฤษฎีสิทธิเสรีภาพนิยมว่าเสรีภาพเป็นแก่นสำคัญของธรรมชาติของมนุษย์ และมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีเหตุผล สามารถรู้ได้ตนเองว่า อะไรผิด อะไรถูก อะไรดี อะไรชั่ว ดังนั้นจึงไม่ควรทำอะไรมากีดกันมิให้มนุษย์ได้รับรู้ รับทราบความคิดอ่านและความคิดเห็นของผู้อื่น

⁴¹ สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, "การสื่อสารกับสังคม," (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533).

⁴² นฤมล วีระวงศ์ชัย, หน้า 27.

แนวคิดดังกล่าวทำให้เกิดลักษณะของ “ตลาดเสรีของความคิดเห็น” (the open market place of ideas) และกระบวนการพิสูจน์ตนเองของสังคม (self-righting process) ในวงการวิชาชีพสื่อมวลชนที่เห็นว่าสื่อหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใดก็ตามย่อมมีเสรีภาพในการแสวงหาข่าวสารและแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่โดยรัฐจะต้องไม่เข้าไปก้าวก่ายการปฏิบัติงานหรือการดำเนิน กิจการของสื่อมวลชนแต่ทว่า ทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดชอบทางสังคมกลับเห็นว่า “ตลาดเสรีแห่งความคิดเห็น” ไม่ได้ให้ประโยชน์ต่อสังคมอย่างที่คาดหวังเอาไว้ ทฤษฎีนี้เชื่อในข้อเท็จจริงที่ว่า เสรีภาพ (Freedom) และความรับผิดชอบต่อสังคม (Responsibility) ย่อมต้องไปควบคู่กัน สื่อมวลชนไม่สามารถที่คาดหวังว่าจะผลิตผลกับเสรีภาพโดยไร้ขอบเขต โดยที่ปราศจากการยอมรับถึงความรับผิดชอบต่อสังคม

ทว่าการที่สื่อมวลชนจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมมุ่งหมายผลประโยชน์ของสังคมเป็นที่ตั้งได้นั้นก็จะต้องมีการอบรมหรือจรรยาบรรณเข้ามาเป็นตัวกำหนดกระบวนการตัดสินใจในการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชน โดยคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมที่มีต่อสังคมได้อย่างเหมาะสมดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น

จรรยาบรรณหรือจริยธรรมสื่อมวลชน

สำหรับการควบคุมตนเองของหนังสือพิมพ์นั้น มักจะใช้จริยธรรมเป็นหลักในการควบคุมความประพฤติของผู้สื่อข่าวเป็นสำคัญ เพราะจริยธรรมเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมในการควบคุมกลุ่มคนที่ต้องการความมีอิสระในการทำงาน เนื่องจากจริยธรรมเป็นเรื่องของความสมัครใจกันปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่ได้วางไว้เป็นบรรทัดฐาน หรืออีกนัยหนึ่งคือการชี้แนะให้สื่อมวลชนกระทำในสิ่งที่สมควรกระทำอย่างยิงตามหลักจริยธรรมที่ต้องเคารพศักดิ์ศรีหรือความเป็นมนุษย์ด้วยกัน ดังนั้นจริยธรรมจึงเป็นข้อบังคับแต่ไม่ใช่ข้อกฎหมายแต่อย่างใดไม่มีบทลงโทษเหมือนกฎหมาย แต่อยู่สูงกว่ากฎหมาย กล่าวคือ หากมีการฝ่าฝืนบังคับจะถูกลงโทษด้วยความเสื่อมศรัทธาจากสังคม ถูกสังคมรังเกียจ ทำให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่ดีคนหนึ่งลดไป ความมี “เกียรติ” ทางวิชาชีพจะถูกลดทอนเพราะไม่สมบูรณ์ทางจริยธรรม เกิดขึ้นจากการที่เขาได้ละเมิดข้อตกลงที่ได้ให้ต่อองค์กรและประชาชน (พิศิษฐ์ ขวาลาววัช, 2546 อ้างถึงใน นฤมล วีระวงศ์ชัย, 2547)⁴³

สภาวิชาชีพด้านวารสารศาสตร์

งานวิจัยของสมหมาย ปาริจฉัตต์ (2543)⁴⁴ ได้ศึกษาเรื่อง “พัฒนาการควบคุมกันเองของหนังสือพิมพ์ : วิเคราะห์ความเป็นไปได้ในสังคมไทย” โดยทำการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

⁴⁴ สมหมาย ปาริจฉัตต์, “พัฒนาการการควบคุมกันเองของหนังสือพิมพ์ วิเคราะห์ความเป็นไปได้ในสังคมไทย,” (วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543).

เกี่ยวข้องโดยใช้วิธีการเชิงประวัติศาสตร์ และการสัมภาษณ์เจาะลึกโดยผลวิจัยจากการวิเคราะห์เอกสาร พบว่า แนวความคิดในการควบคุมตนเองของหนังสือพิมพ์เริ่มปรากฏตั้งแต่ยุคแรกที่มีหนังสือพิมพ์ขึ้นในประเทศไทย แต่ยังไม่มีการรวมตัวกันก็จะลักษณะ ต่อมาการจัดตั้งสมาคมวิชาชีพหนังสือพิมพ์เป็นครั้งแรก ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แต่ไม่สามารถดำเนินงานเพื่อควบคุมตนเองได้ เพราะต้องเผชิญกับอำนาจรัฐเผด็จการอย่างต่อเนื่อง แม้ในภายหลังได้มีความพยายามให้มีการบังคับใช้ร่างประมวลเกี่ยวกับจรรยาบรรณอีกหลายครั้ง แต่วงการหนังสือพิมพ์ก็ผลักดันไม่สำเร็จ จนเมื่อเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 ได้มีการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปสื่อมวลชนโดนเสนอให้มีการจัดตั้งองค์กรวิชาชีพอิสระที่มีกฎหมายรองรับเพื่อควบคุมตนเอง แต่วงการหนังสือพิมพ์ไม่เห็นด้วย ต้องการให้เป็นการควบคุมโดยสมัครใจ โดยใช้มาตรการทางสังคม ไม่จำเป็นต้องให้มีกฎหมายรองรับ จึงเกิดสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติขึ้นเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2540

ขณะที่การดำเนินงานของสมาคมวิชาชีพหนังสือพิมพ์ต่างๆ ไม่สามารถลงโทษผู้ละเมิดจรรยาบรรณได้กลไกที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของแต่ละสมาคมยังไม่มีบทบาท การตัดสินกรณีที่ถูกร้องเรียนมักจะยุติด้วยการออกแถลงการณ์ความเห็นของสมาคมวิชาชีพต่อกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นและผู้ถูกร้องเรียนมักจะลาออกจากองค์กรหรือถอนตัวจากวงวิชาชีพ แล้วเรื่องก็จะเงียบหายไป

หลังจากเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 ได้เกิดการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองในสังคมไทยรวมไปถึงสื่อมวลชนด้วย โดยเสนอให้จัดตั้งองค์กรวิชาชีพอิสระที่มีกฎหมายรองรับขึ้นเพื่อควบคุมตนเอง ปรากฏว่าวงการหนังสือพิมพ์ไม่เห็นด้วย และเสนอให้เป็นการควบคุมตนเองโดยสมัครใจซึ่งไม่จำเป็นต้องให้มีกฎหมายรองรับ โดยใช้มาตรการทางสังคมควบคุมด้วยการป่าวประกาศความผิด ดังนั้น สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติจึงเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2540

เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 บรรดาผู้ประกอบการ ผู้บริหารผู้สื่อข่าวช่างภาพหนังสือพิมพ์ไทยกว่า 20 ฉบับประมาณ 2,000 คน และสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพหนังสือพิมพ์ที่ขอด้วยกฎหมาย ได้ร่วมกันประกาศเจตนารมณ์จัดตั้งสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์จะเป็นองค์กรอิสระ ทำหน้าที่ควบคุมตนเองในหมู่ผู้ประกอบการวิชาชีพหนังสือพิมพ์ ตลอดจนสนับสนุนส่งเสริมการใช้สื่อหนังสือพิมพ์เพื่อการรับรู้ข่าวสาร และเพื่อแสดงความคิดเห็นของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมถึงทำหน้าที่กำหนดข้อจรรยาบรรณเป็นกรอบปฏิบัติงานและสอดส่องดูแลให้หนังสือพิมพ์ที่เป็นสมาชิกปฏิบัติงานอยู่ในกรอบที่วางไว้มิให้ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น

สภาดังกล่าวได้ทำการจัดตั้งคณะกรรมการจัดทำร่างธรรมนูญเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2540 ซึ่งในธรรมนูญดังกล่าวได้กำหนดให้จัดทำข้อบังคับว่าด้วยจรรยาบรรณ (Code of Conducts) เพื่อเป็นกรอบในการพิจารณาเมื่อมีการร้องเรียนเข้ามายังสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติด้วย

อย่างไรก็ดี ในงานของ นฤมล วีระวงศ์ชัย (2547)⁴⁵ ได้รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการขาดความรับผิดชอบทางจริยธรรมของสื่อมวลชนซึ่งยังคงมีปรากฏอยู่ให้เห็นทั่วไป ดังนี้

ข้อมูลจากการรวบรวมการร้องเรียนต่อสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติชี้ให้เห็นปัญหาทางจริยธรรมของสื่อมวลชนในประเทศไทย ระหว่างปี 2541 – 2545 มีกรณีร้องเรียนต่อสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติเกี่ยวกับปัญหาทางจริยธรรมของหนังสือพิมพ์ทั้งสิ้นกลางและส่วนภูมิภาคกว่า 50 กรณี และมีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ (สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ, 2546 : 35-38) โดยปัญหาทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นมีทั้งที่เกิดจากการนำเสนอเนื้อหาหรือการปฏิบัติงานและการดำเนินการของสื่อมวลชน อาทิเช่น ปัญหาในเรื่องความเป็นกลาง ปัญหาเรื่องการตัดสินผู้ตกเป็นข่าวแทนที่จะนำเสนอข้อเท็จจริงให้ผู้ใช้สื่อเป็นผู้พิจารณา การนำเสนอเนื้อหาไม่ถูกต้อง การนำเสนอเนื้อหาที่ก่อให้เกิดความมกมาย การนำเสนอข่าวที่เป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ฯลฯ

วัฒนา พัฒนพงศ์ และคณะ (2530) ได้ศึกษาถึงสาเหตุที่สื่อมวลชนแสดงบทบาทในทางที่ไม่สร้างสรรค์ โดยทำการสัมภาษณ์กลุ่มนักวิชาการและสื่อมวลชน โดยให้ 2 กลุ่มนี้เสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาดังกล่าว ผลการสัมภาษณ์พบว่า การที่สื่อมวลชนแสดงบทบาทในทางที่ไม่สร้างสรรค์เกิดจากการที่สื่อมวลชนและผู้ที่เกี่ยวข้องบางคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ขาดความสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม

งานวิจัยของจินตนา ตันสุวรรณนนท์ (2541) เรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการขาดความรับผิดชอบต่อของนักหนังสือพิมพ์ในมุมมองของนักหนังสือพิมพ์ พบว่าปัจจัยที่ทำให้นักหนังสือพิมพ์ไม่มีความรับผิดชอบต่อส่วนหนึ่งมาจากการที่หนังสือพิมพ์มีการตรวจสอบกันเองน้อยเกินไป

สอดคล้องกับงานศึกษาของ Sandman et al. (อ้างถึงในรัตนภรณ์ ศรีอำพัน, 2539) พบว่าปัจจัยหนึ่งที่ทำให้นักหนังสือพิมพ์ขาดความรับผิดชอบต่อสังคม ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่หนังสือพิมพ์มีการควบคุมกันเองน้อยเกินไป

เช่นเดียวกับอรนุช วานิชทวีวัฒน์ (2539) ศึกษาเรื่อง “กระบวนการตรวจสอบกันเองระหว่างหนังสือพิมพ์รายวันในช่วงปี พ.ศ. 2537 – 2539 พบว่าการตรวจสอบกันเองของหนังสือพิมพ์กลับมีน้อย โดยให้เหตุผลว่าไม่ใช่หน้าที่ของหนังสือพิมพ์เพราะหนังสือพิมพ์ไม่ใช่ศาลที่จะไปชี้ว่าใครผิดใครถูก และถือเป็นมารยาทของคนหนังสือพิมพ์ที่จะไม่แตะต้องกัน โดยถือหลักว่าหนังสือพิมพ์ทุกฉบับมีนโยบายในการทำงานของตนเอง

⁴⁵ นฤมล วีระวงศ์ชัย, หน้า 30-31.

และคิดว่าหน้าที่ผู้ตรวจสอบหนังสือพิมพ์น่าจะเป็นของประชาชนเพราะประชาชนหรือผู้อ่านจะสามารถพิจารณาตัดสินได้ว่าหนังสือพิมพ์ฉบับใดมีความน่าเชื่อถือมากกว่า ขณะเดียวกันหนังสือพิมพ์ทุกฉบับควรจะตรวจสอบและดูแลคนและหนังสือพิมพ์ของตนเองให้ดีกว่าก่อนที่จะออกไปทำหน้าที่ตรวจสอบหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ขณะเดียวกันนโยบายของหนังสือพิมพ์และหลักฐานข้อมูลก็เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยในการตัดสินใจเสนอข่าวในลักษณะของการตรวจสอบกันเองของหนังสือพิมพ์ได้

นอกจากนี้ สมาคมวิชาชีพอื่นๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย หรือสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งเป็นสมาคมวิชาชีพที่ได้รับการยอมรับหรืออีกหลายๆ สมาคมแทบจะเรียกได้ว่าไม่มีบทบาทในการตรวจสอบหนังสือพิมพ์เลย เพราะไม่มีอำนาจและไม่มีข้อบังคับตามกฎหมายที่จะควบคุมนักวิชาชีพทั้งหมด นอกจากข้อควรปฏิบัติสำหรับสมาชิก ขณะเดียวกันคณะกรรมการสมาคมก็มีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันตามวาระ และที่สำคัญคณะกรรมการสมาคมก็เป็นเพียงพนักงานหนังสือพิมพ์ระดับคนรุ่นใหม่และระดับกลาง ไม่ใช่คนที่มีสิทธิขาดในหนังสือพิมพ์ ฉะนั้นเมื่อมีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นสมาคมจึงไม่สามารถทำอะไรได้ ดังนั้นสมาคมจึงเป็นเพียงเสือกระดาษและเป็นแหล่งรวมของสมาชิกเพื่อพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเท่านั้น

งานวิจัยของ ดวงกมล ชาติประเสริฐ (2547) ได้ทำการสำรวจสถานภาพการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมวิชาชีพสื่อมวลชน ตั้งแต่ปี 2534 – 2546 จำนวน 60 เล่ม องค์กรความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์พบว่า ปัญหาทางจริยธรรมที่ปรากฏในงานวิจัยบ่อยครั้ง ได้แก่ ความเป็นกลาง การนำเสนอเนื้อหาไม่ถูกต้อง การนำเสนอเนื้อหารุนแรง การละเมิดสิทธิส่วนบุคคล และการตัดสินผู้ตกเป็นข่าว และการรับอามิสสินจ้าง ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อปัญหาทางจริยธรรม ได้แก่ บุคลากรสื่อ องค์กรธุรกิจ ข้อจำกัดและแนวปฏิบัติในการทำงาน ปัญหาของกลไกกำกับดูแลอำนาจภายนอก และความคลุมเครือของหลักการทางจริยธรรม

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บทบาทขององค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อกับการปฏิรูปสื่อ” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการศึกษาเอกสาร (documentary research) ดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก ประชากรที่ใช้ศึกษา คือ องค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อ โดยในที่นี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษากลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) โดยเลือกจากองค์กรและสมาคมที่มีนโยบายหรือแนวทางการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสิทธิ เสรีภาพ จริยธรรม และยกมาตรฐานการทำงานของผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อ ซึ่งมีกิจกรรมที่ปรากฏให้เห็นอย่างต่อเนื่อง จำนวน 16 องค์กร ได้แก่

- 1) สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ
- 2) สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย
- 3) สถาบันอิศรา
- 4) สมาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย
- 5) สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย
- 6) สมาพันธ์สมาคมวิชาชีพวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์
- 7) ศูนย์ศึกษากฎหมายและนโยบายสื่อมวลชน สถาบันอิศรา
- 8) สมาคมหนังสือพิมพ์ส่วนภูมิภาคแห่งประเทศไทย
- 9) สมาคมช่างภาพสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย
- 10) สมาพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ
- 11) สมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย (สวทท.)
- 12) สภาองค์กรวิทยุโทรทัศน์ท้องถิ่นแห่งประเทศไทย (สอทท.)
- 13) สมาคมเคเบิลทีวีแห่งประเทศไทย
- 14) สมาคมทีวีดาวเทียมแห่งประเทศไทย
- 15) ชมรมนักข่าวสายเทคโนโลยีสารสนเทศ
- 16) เครือข่ายพลเมืองเน็ต

รายชื่อของตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อที่ทำการสัมภาษณ์ รวมทั้งสิ้นจำนวน 16 คน โดยมีรายชื่อของผู้ที่ทำการสัมภาษณ์ ดังนี้

- 1) คุณพรชัย ปุณณวัฒนาพร
เลขาธิการสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ
- 2) คุณประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์
นายกสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย
- 3) คุณชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี
ผู้อำนวยการสถาบันอิศรา
- 4) คุณวสันต์ ภัยหลีกลี้
ประธานสภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย
- 5) คุณก่อเขต จันทเลิศลักษณ์
นายกสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย
- 6) คุณจันวรรค์ ศิริตัน หนูนภักดี
นายกสมาพันธ์สมาคมวิชาชีพวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์
- 7) คุณศัลย์ฟ้า ตันศราวุธ
ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษากฎหมายและนโยบายสื่อมวลชน สถาบันอิศรา
- 8) คุณอนันต์ นิลมานนท์
นายกสมาคมหนังสือพิมพ์ส่วนภูมิภาคแห่งประเทศไทย
- 9) คุณวิชัย วลาพล
นายกสมาคมช่างภาพสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย
- 10) คุณวิชาญ อุ่นอก
เลขาธิการสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ
- 11) คุณเจริญ ถิ่นเกาะแก้ว
สมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย (สวทท.)
- 12) ว่าที่ ร.ต.สรายุทธ์ บุญเลิศกุล
รักษาการนายก สภาองค์กรวิทยุโทรทัศน์ท้องถิ่นแห่งประเทศไทย (สอทช.)
- 13) คุณเกษม อินทร์แก้ว
สมาคมเคเบิลทีวีแห่งประเทศไทย
- 14) ดร.นิพนธ์ นาคสมภาพ
นายกสมาคมทีวีดาวเทียมแห่งประเทศไทย

15) คุณภานุพงษ์ วงษ์รอด

ประธานชมรมนักข่าวสายเทคโนโลยีสารสนเทศ

16) คุณจิรนุช เปรมชัยพร

ผู้ประสานงานเครือข่ายพลเมืองเน็ต

2. การศึกษาเอกสาร

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ คือ เอกสารเผยแพร่ ได้แก่ ข่าวและบทความที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานขององค์กร เอกสารแนะนำองค์กร จดหมายข่าว แถลงการณ์ จดหมายเปิดผนึก บทสัมภาษณ์ตัวแทนองค์กร และเว็บไซต์ขององค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อ

ผู้วิจัยเลือกองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อที่มีการก่อตั้งองค์กรและดำเนินงานอย่างชัดเจนมาเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่ง และมีข้อมูลเผยแพร่ในเว็บไซต์ขององค์กรเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาขององค์กร วัตถุประสงค์และแนวนโยบายการดำเนินงาน กิจกรรมขององค์กร และผลงานขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลตนเอง จำนวน 12 องค์กร ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1) องค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อกระแสหลักดั้งเดิม

1.1 www.presscouncil.or.th

สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ

1.2 www.tja.or.th

สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

1.3 www.thaibja.org

สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย

1.4 www.newsbroadcastingcouncil.or.th

สภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย

1.5 บทสัมภาษณ์ คุณจันทรรักษ์ ศิริตัน

นายกสมาพันธ์สมาคมวิชาชีพวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

1.6 www.isranews.org

สถาบันอิศรา

2) องค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อที่เป็นตัวแทนของสื่อใหม่

2.1 www.thainfcr.org

สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

2.2 www.thairva.org

สมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย (สวทท.)

2.3 www.tcta.or.th

สมาคมเคเบิลทีวีแห่งประเทศไทย

2.4 www.coacabletv.com

สมาคมผู้ประกอบการเคเบิลทีวีแห่งประเทศไทย

2.5 www.stat.or.th

สมาคมทีวีดาวเทียมแห่งประเทศไทย

2.6 www.thainetizen.org

เครือข่ายพลเมืองเน็ต

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) โดยกำหนดแนวคำถามปลายเปิดในประเด็นต่างๆ ดังนี้
 - 1) ปัญหาสำคัญที่สุดของระบบสื่อสารมวลชนในประเทศไทยซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการปฏิรูปสื่อ
 - 2) การประเมินความเหมาะสมในการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนกระแสหลัก (หมายถึง สื่อขนาดใหญ่ที่มีการปฏิบัติการครอบคลุม ระดับประเทศและประกอบการในเชิงพาณิชย์ หรืออาจเป็นสื่อของรัฐก็ได้)
 - 3) ข้อเสนอแนะต่อระบบเศรษฐกิจและการเมืองแวดล้อมที่เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดปัญหาของสื่อมวลชนไทยโดยเฉพาะสื่อประเภทข่าวสาร
 - 4) การประเมินความสำเร็จของการกำกับดูแลตนเองของสื่อในประเทศไทย และประเด็นใดที่ควรแก้ไขหรือได้รับการปฏิรูป
 - 5) ประเด็นที่ภาครัฐหรือองค์กรกำกับดูแลของรัฐที่เป็นอิสระ ควรจะได้ให้ความสำคัญเพื่อนำปฏิรูปสื่อไปสู่การปฏิรูปอย่างแท้จริง
 - 6) บทบาทขององค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อในประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพ จรรยาบรรณวิชาชีพ (ความรับผิดชอบต่อสังคม) และการคุ้มครองสวัสดิภาพ ความปลอดภัยในการทำงานของสื่อ

2. การค้นคว้าวิจัยเอกสาร (documentary research) จากเอกสารเผยแพร่ และเว็บไซต์ขององค์กร เพื่อทำการประมวลกิจกรรมและการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อ โดยมีประเด็นที่ทำการศึกษา ดังนี้

- 1) ประวัติความเป็นมาขององค์กร
- 2) วัตถุประสงค์และนโยบายขององค์กร
- 3) กิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อ
- 4) ผลงานขององค์กรที่มีบทบาทในการปฏิรูปสื่อ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยแบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ผู้วิจัยได้ทำการติดต่อเพื่อเข้าพบและขอสัมภาษณ์ รวมถึงการขอสอบถามข้อมูลทางโทรศัพท์ และอีเมล ตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อที่ทำการศึกษา จำนวน 16 องค์กร เพื่อให้ข้อมูลในส่วนของการความคิดเห็นต่อการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน สภาพปัญหาของระบบสื่อสารมวลชนในประเทศไทย ปัจจัยที่เข้ามาส่งผลกระทบต่อการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน รวมถึงการประเมินบทบาทขององค์กรวิชาชีพสื่อในการกำกับดูแลตนเอง และประเด็นปัญหาที่ควรได้รับการปฏิรูป รวมถึงข้อเสนอแนะต่อภาครัฐและภาคส่วนต่างๆ ในสังคม
2. การค้นคว้าวิจัยเอกสาร (documentary research) โดยผู้วิจัยทำการศึกษาจากข่าว เอกสารเผยแพร่ จดหมายข่าว แถลงการณ์ จดหมายเปิดผนึก และข้อมูลที่น่าสนใจบนเว็บไซต์ขององค์กร จำนวน 12 องค์กร

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะนำเสนอในรูปแบบพรรณนา โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมจากการศึกษาเอกสาร และสัมภาษณ์เชิงลึกมาประกอบกัน และทำการวิเคราะห์อ้างอิงประกอบกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อ ประสพการณ์การปฏิรูปสื่อในต่างประเทศ ประสพการณ์การปฏิรูปสื่อในประเทศ และบทบัญญัติในกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อ

นิยามศัพท์

การปฏิรูปสื่อ หมายถึง การปรับเปลี่ยนโครงสร้างระบบสื่อสารมวลชน และการพัฒนาแนวทางการดำเนินงานขององค์กรสื่อ ผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชน และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน ให้มีคุณภาพทั้งทางด้านกระบวนการปฏิบัติงาน คุณภาพของเนื้อหา และการถ่ายทอดสู่สาธารณะ รวมถึงให้มีการ

กระจาย การเข้าถึง และการใช้ประโยชน์จากสื่ออย่างเท่าเทียมกันในภาคส่วนต่างๆ ของสังคม เพื่อให้มีคุณลักษณะที่สอดคล้องและสนับสนุนสังคมประชาธิปไตย

สื่อกระแสหลักดั้งเดิม หมายถึง องค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อที่เป็นการรวมตัวกันขององค์กรและผู้ประกอบวิชาชีพสื่อที่ปฏิบัติงานในสายงานหรือองค์กรที่ประกอบธุรกิจสื่อกระแสหลัก คือ หนังสือพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์ ที่มีการรวมตัวกันเป็นองค์กรและดำเนินกิจกรรมมาเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่ง

สื่อใหม่ หมายถึง องค์กรและสมาคมวิชาชีพที่เกิดจากการรวมตัวกันขององค์กรและผู้ประกอบวิชาชีพในสายงานหรือองค์กรธุรกิจที่ประกอบกิจการเกี่ยวกับสื่อใหม่ที่เกิดขึ้นและ/หรือมีการแพร่กระจายกว้างขวางภายหลังรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ซึ่งมีการขับเคลื่อนเพื่อการปฏิรูปสื่อผนวกกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สื่อในกลุ่มนี้ ประกอบด้วย เคเบิลทีวี โทรทัศน์ดาวเทียม วิทยุธุรกิจท้องถิ่น วิทยุชุมชน และอินเทอร์เน็ต

บทที่ 4

บทบาทขององค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อในการปฏิรูปสื่อจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ในส่วนของการประมวลบทบาทขององค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อกับการปฏิรูปสื่อจากอดีตสู่ปัจจุบัน ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลขององค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อจากข้อมูลที่นำเสนอในเว็บไซต์ขององค์กร และเอกสารเผยแพร่ขององค์กร ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ตัวแทนจากองค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อ โดยกำหนดขอบเขตของเวลาเริ่มต้นจากการเคลื่อนไหวปฏิรูปสื่อในระลอกแรก คือ หลังเหตุการณ์พฤษภาทศวรรษ ในปี พ.ศ. 2535 จนถึงการเริ่มต้นการปฏิรูปสื่อในรอบที่สอง หลังการประกาศแผนปรองดองแห่งชาติ ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2553

ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลโดยสรุปของแต่ละองค์กรเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา วัตถุประสงค์และนโยบายการดำเนินงานขององค์กร และบทบาทขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อที่สะท้อนผ่านการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ขององค์กร โดยผู้วิจัยจะแบ่งองค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อที่ทำการศึกษาออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1. องค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อกระแสหลักดั้งเดิม จำนวน 6 องค์กร ได้แก่
 - 1.1 สมาพันธ์หนังสือพิมพ์แห่งชาติ
 - 1.2 สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย
 - 1.3 สมาคมนักข่าววิทยุโทรทัศน์ไทย
 - 1.4 สมาวิชาชีพข่าว
 - 1.5 วิทยุและโทรทัศน์ไทย
 - 1.6 สมาคมสมาพันธ์วิชาชีพวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์
 - 1.7 สถาบันนิรตรา มูลนิธิพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย
2. องค์กรและสมาคมวิชาชีพหรือตัวแทนของสื่อใหม่ จำนวน 6 องค์กร ได้แก่
 - 2.1 สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ
 - 2.2 สมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย
 - 2.3 สมาคมเคเบิลทีวีแห่งประเทศไทย
 - 2.4 สมาคมผู้ประกอบการค้าเคเบิลทีวี
 - 2.5 สมาคมโทรทัศน์ดาวเทียม
 - 2.6 เครือข่ายพลเมืองเน็ต

องค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อกระแสหลักดั้งเดิม

องค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อกระแสหลักดั้งเดิม เป็นองค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อที่เป็นการรวมตัวกันขององค์กรและผู้ประกอบวิชาชีพสื่อที่ปฏิบัติงานในสายงานหรือองค์กรที่ประกอบธุรกิจสื่อกระแสหลัก คือ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ที่มีการรวมตัวกันเป็นองค์กรและดำเนินกิจกรรมมาเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่ง

1) สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งชาติ

สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งชาติก่อตั้งขึ้นมาจากการประชุมร่วมกันของสมาพันธ์นักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ซึ่งในช่วงเวลานั้นอยู่ในระหว่างการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ที่ประชุมสมาพันธ์นักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยได้ประชุมและมีมติร่วมกันในการจัดตั้งกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ “สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งชาติ” โดยในวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 เจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์และบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ฉบับภาษาไทย อังกฤษ 25 ฉบับ จากจำนวนทั้งสิ้น 32 ฉบับ รวมทั้งองค์กรที่เกี่ยวข้องกับหนังสือพิมพ์ 10 องค์กร ได้ร่วมกันลงนามในบันทึกเจตนารมณ์จัดตั้ง “สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งชาติ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นองค์กรควบคุมตนเอง และส่งเสริมเสรีภาพและความรับผิดชอบยกระดับผู้ประกอบการวิชาชีพหนังสือพิมพ์และกิจการหนังสือพิมพ์ให้ดีขึ้น

บทบาทของสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งชาติจะเน้นไปที่การกำกับดูแลการทำงานของสื่อมวลชนให้อยู่ภายใต้กรอบจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม โดยสมาคมนักหนังสือพิมพ์ฯ ได้กำหนดข้อบังคับว่าด้วยจริยธรรม แนวปฏิบัติในการทำงานของสื่อมวลชนในเรื่องต่างๆ รวมถึงการออกหนังสือขอความร่วมมือไปยังองค์กรสมาชิก เพื่อเน้นย้ำถึงข้อบังคับทางจริยธรรมที่สมาชิกในองค์กรต้องยึดถือร่วมกัน และใช้เป็นแนวทางในการนำเสนอข่าว อาทิ ประกาศสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งชาติ เรื่อง การพาดหัวข่าวและตัวโปรยที่ใช้ภาษารุนแรงหยาบคาย การนำเสนอข่าวและภาพข่าวบุคคลสาธารณะ และการเสนอภาพข่าวที่ไม่เหมาะสม นอกจากนี้ทางสมาคมนักหนังสือพิมพ์ฯ ยังได้มีการออกแถลงการณ์เมื่อมีเหตุการณ์ที่แสดงถึงการคุกคามสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชน เพื่อแสดงจุดยืนต่อสาธารณชน

บทบาทหลักอีกประการหนึ่งของสมาคมนักหนังสือพิมพ์ฯ คือ การรับเรื่องร้องเรียนและวินิจัย ซึ่งเป็นหลักการหนึ่งที่สำคัญในการควบคุมตนเองของสมาคมนักหนังสือพิมพ์ฯ ที่ได้กำหนดไว้ในหมวดความรับผิดชอบต่อทางจริยธรรม แต่อย่างไรก็ดีเมื่อมีข้อจำกัดทางด้านทรัพยากรบุคคลของสมาคมนักหนังสือพิมพ์ฯ ทำให้การดำเนินการในบางครั้งเป็นไปได้ล่าช้า รวมถึงการลงโทษผู้ที่ละเมิดข้อบังคับทางจริยธรรมที่ไม่มีมาตรการเด็ดขาดชัดเจน และบังคับใช้ได้เฉพาะองค์กรสมาชิกเท่านั้น จึงทำให้การควบคุมดูแลมาตรฐานทางจริยธรรมยังไม่เห็นผลที่ชัดเจนมากนัก

2) สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2543 โดยการรวมตัวกันของสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทยและสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ฯ ได้วางแนวนโยบายในการทำงานไว้ว่า สมาคมจะดำเนินงานส่งเสริมการปฏิบัติงานของสื่อมวลชนที่ยึดหลักจริยธรรม และความเป็นกลาง เพื่อสร้างความยอมรับและความน่าเชื่อถือในวิชาชีพต่อสังคม รวมถึงการพัฒนาการประกอบวิชาชีพให้ดียิ่งขึ้น รวมถึงการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์อันดีระหว่างหมู่สมาชิก องค์กรผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชน ทั้งในและต่างประเทศ

บทบาทของสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ฯ แสดงออกผ่านกิจกรรมของสมาคมใน 6 ด้าน คือ

1. กิจกรรมด้านการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ ครอบคลุมถึงกิจกรรมในที่เกี่ยวข้องกับการเรียกร้องในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายสื่อมวลชน อาทิ การรณรงค์ให้มีการยกเลิกพระราชบัญญัติการพิมพ์ การเรียกร้องต่อรัฐบาลในการเปิดให้สื่อมวลชนเข้าฟังการพิจารณางบประมาณประจำปี และการติดตามการทำงานของคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารทางราชการ เป็นต้น การออกแถลงการณ์ จดหมาย และหนังสือในกรณีต่างๆ รวมถึงการจัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังการคุกคามสื่อ
2. กิจกรรมด้านการฝึกอบรม ซึ่งประกอบด้วยการจัดอบรม เสวนา สัมมนาเพื่อพัฒนาและยกระดับวิชาชีพสื่อมวลชน อาทิ สัมมนาเรื่อง “กลไกการกำกับดูแลและควบคุมกันเองของสื่อมวลชนไทย เปรียบเทียบกับมาตรฐานนานาชาติ” สัมมนาเรื่อง “สื่อและประชาธิปไตยในวิกฤต : บทบาทและความรับผิดชอบของสื่อ?” และการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การรายงานข่าวในสถานการณ์ความรุนแรง” รวมถึงการจัดทำคู่มือให้กับผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชน เช่น การเผยแพร่ “คู่มือการทำข่าวจรรยาบรรณ” ที่จัดทำโดย สถาบันเพื่อความปลอดภัยของสื่อมวลชน และคู่มือการทำข่าวมีอบ จัดทำและเผยแพร่โดยศูนย์เฝ้าระวังการคุกคามสื่อ สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย
3. กิจกรรมด้านสวัสดิการสมาชิก คือ การให้สวัสดิการรักษายาบาล ประกันชีวิต คลอดบุตรทุนการศึกษาบุตร สวัสดิการมรณกรรม และดูแลนักข่าวอาวุโสโดยการจัดตั้งกองทุน หยียวปักหัก เพื่อให้ความช่วยเหลือ
4. กิจกรรมด้านต่างประเทศ กิจกรรมในด้านนี้ อาทิ การเป็นผู้ร่วมก่อตั้ง International Freedom of Expression Exchange (IFEX) และ Southeast Asian Press Alliance (SEAPA) ซึ่งทำงานด้านการรณรงค์เรื่องสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนในภูมิภาคอาเซียน โดยสำนักงานเลขาธิการตั้งอยู่ที่สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และเป็นสมาชิกสมทบของ International Federation of Journalists (IFJ) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำงานด้านการประสานเครือข่ายนักหนังสือพิมพ์ทั่วโลก รวมทั้งการมีบทบาทในการสนับสนุนนักข่าวไทยเข้าอบรม

และสัมมนาร่วมกับนักหนังสือพิมพ์ในระดับนานาชาติ รวมถึงการจัดประชุมและส่งผู้แทนไปเข้าร่วมการประชุมในประเทศต่างๆ

5. กิจกรรมด้านการจัดประกวดข่าว โดยจัดกิจกรรมประกวดข่าวเป็นประจำทุกปี แบ่งการประกวดเป็น 5 ประเภท คือ การประกวดข่าวและภาพข่าวยอดเยี่ยมรางวัลศิรา อมันตกุล การประกวดข่าวอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การประกวดข่าวหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นยอดเยี่ยม และการประกวดข่าวหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติในสถาบันอุดมศึกษา รางวัลพิราบน้อย และนอกจากนี้ยังมีส่วนสนับสนุนการจัดประกวดข่าวโทรทัศน์ของมูลนิธิแสงชัย สุนทรวัฒน์ ด้วย
6. กิจกรรมด้านการส่งเสริมจริยธรรม สมาคมฯ การส่งเสริมให้มีการตรวจสอบและควบคุมจริยธรรมระหว่างสื่อมวลชนด้วยกันเอง โดยที่ประชุมใหญ่สมาชิกของสมาคมจะเลือกตั้งคณะกรรมการควบคุมจริยธรรมจำนวน 5 คน เพื่อทำหน้าที่ในการดูแลจรรยาบรรณนักหนังสือพิมพ์ให้ปฏิบัติตามจรรยาบรรณของสมาชิกสมาคม และยังทำหน้าที่เป็นสำนักเลขาธิการเป็นของสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติด้วย

3) สมาคมนักข่าววิทยุโทรทัศน์ไทย

สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2544 วัตถุประสงค์หลักของการก่อตั้งของสมาคมนี้มีด้วยกัน 2 ประการหลักๆ คือ การมุ่งเป็นองค์กรหลักที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการปฏิรูปคลื่นความถี่ และความมุ่งหวังจะเป็นองค์กรในการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น เพื่อให้เกิดการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของสื่อวิทยุโทรทัศน์ และปลอดจากการครอบงำทางการเมืองและธุรกิจทั้งทางตรงและทางอ้อม

บทบาทของสมาคมนักข่าววิทยุโทรทัศน์ฯ นอกจากจะมีการกำหนดระเบียบสมาคมฯ เพื่อใช้เป็นแนวทางที่ใช้ยึดถือร่วมกันในหมู่สมาชิกแล้ว ยังมีบทบาทด้านอื่นๆ ที่สำคัญ อาทิ การออกแถลงการณ์ และการยื่นหนังสือต่อภาครัฐ เพื่อแสดงจุดยืนขององค์กรและเรียกร้องเรื่องสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชน ดังตัวอย่างของแถลงการณ์ในกล่องข้อความข้างล่างนี้ซึ่งเป็นแถลงการณ์ของสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ร่วมกับ สมาคมเคเบิลทีวีแห่งประเทศไทยในกรณีที่รัฐบาลทำการปิดกั้นสัญญาณของสถานีโทรทัศน์พีทีวียิ่งซึ่งทำการเผยแพร่สัญญาณของกลุ่มสื่อแดงหรือแนวร่วมประชาธิปไตยขับไล่เผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ภายใต้การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน ในช่วงเหตุการณ์ความไม่สงบในเดือนมีนาคม-พฤษภาคม พ.ศ. 2553

แถลงการณ์สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และสมาคมเคเบิลทีวีแห่งประเทศไทย

การปิดกั้นสัญญาณของสถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมพีทีวี่และการปิดกั้นการเข้าถึง เว็บไซต์ที่แสดงความคิดเห็นดังกล่าว เป็นการกระทำที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 45 ที่บัญญัติว่า “การสั่งปิดกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นเพื่อลิดรอนเสรีภาพตามมาตรานี้ จะกระทำมิได้” ทั้งนี้รัฐบาลสามารถใช้กฎหมายพิเศษเพื่อจำกัดเสรีภาพของสื่อมวลชนได้ ก็เพียงการห้ามเสนอข่าวสารหรือแสดงความคิดเห็นทั้งหมดหรือบางส่วนเท่านั้น

การที่รัฐบาลกล่าวอ้างว่า การดำเนินการปิดกั้นสัญญาณและการปิดกั้นการเข้าถึงเว็บไซต์ดังกล่าว เพื่อป้องกันการบิดเบือนข่าวสาร ทำให้ประชาชนไม่ได้รับข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง ขณะที่รัฐบาลเองยังใช้สถานีวิทยุโทรทัศน์ของรัฐในการเสนอรายการที่มีลักษณะนำเสนอข้อมูลด้านเดียว อีกทั้งยังปล่อยให้สถานีวิทยุและโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมอื่นๆ นำเสนอเนื้อหาในลักษณะใกล้เคียงกัน ซึ่งอาจนำไปสู่ความแตกแยกในสังคมมากขึ้นนั้น ย่อมเป็นการกระทำที่รัฐบาลอาจถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็น “สองมาตรฐาน” และสร้างความชอบธรรมแก่ผู้ชุมนุมมากขึ้น

การปิดกั้นสื่อใน ลักษณะนี้ย่อมเป็นการปิดกั้นสิทธิการรับรู้ข่าวสารของประชาชน จึงอาจทำให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการปิดกั้นสื่อดังกล่าว ออกมาเข้าร่วมกับกลุ่มผู้ชุมนุมมากขึ้น ซึ่งอาจส่งผลให้สถานการณ์มีความซับซ้อนและอาจนำไปสู่ความรุนแรงได้

องค์กรวิชาชีพสื่อมวลชน ขอเรียกร้องให้สื่อมวลชนทุกแขนง ทำหน้าที่รายงานข่าวสารที่เกิดขึ้นในขณะนี้ด้วยความครบถ้วนรอบด้าน โดยนำเสนอความจริงและข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นด้วยการคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชน และระมัดระวังการนำเสนอข่าวที่อาจนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในการยุติปัญหา

สุดท้ายนี้การแสดงจุดยืนของทั้งสองสมาคมเป็นไปตามหลักการของผู้ประกอบวิชาชีพ โดยยึดถือประโยชน์สาธารณะเป็นหลัก ไม่ประสงค์จะให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดนำแถลงการณ์ฉบับนี้ไปใช้ในการสร้างความชอบธรรมให้กับตนเอง

สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมเคเบิลทีวีแห่งประเทศไทย

8 เมษายน 2553

นอกจากนี้ สมาคมฯ ยังมีกิจกรรมที่เป็นการพัฒนาศักยภาพและการทำงานของสื่อมวลชน อาทิ การจัดงานประกวดรางวัลสายฟ้าสั้นๆ และประกวดรางวัลแสงชัย สุนทรวัฒน์ รวมถึงการจัดงานอบรม

สัมมนาต่างๆ และกิจกรรมที่สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับสื่อมวลชนต่างประเทศ เช่น การต้อนรับ คณะนักข่าวจากประเทศกัมพูชา ซึ่งเป็นแขกของกระทรวงการต่างประเทศ (ประเทศไทย) อีกด้วย

4) สภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย

สภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทยจัดตั้งขึ้นภายใต้บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 46 ที่สนับสนุนการจัดตั้งกลไกควบคุมกันเองทางด้านจริยธรรมขององค์กรวิชาชีพทางด้านกิจการวิทยุกระจายเสียงและกิจการวิทยุโทรทัศน์ และพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 มาตรา 39 ที่ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มของผู้ประกอบวิชาชีพสื่อสารมวลชนที่เกี่ยวข้องกับกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ เพื่อทำหน้าที่จัดทำมาตรฐานทางจริยธรรมของประกอบอาชีพหรือวิชาชีพและควบคุมการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพกันเองภายใต้มาตรฐานทางจริยธรรม โดยผู้ประกอบวิชาชีพข่าววิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ทั้งในส่วนของเจ้าของสถานี ผู้ได้รับใบอนุญาต บรรณาธิการข่าว ผู้อำนวยการหรือหัวหน้าฝ่ายข่าว หรือผู้มีอำนาจทำการแทนของสถานีวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมทั้งผู้แทนสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย ได้ประชุมกันเมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2552 และลงนามทำบันทึกเจตนารมณ์ของผู้ประกอบวิชาชีพข่าววิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ เรื่อง การจัดตั้งสภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทยขึ้น

สมาคมวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทยได้วางแนวนโยบายการดำเนินงานไว้ 6 ด้านหลักๆ ด้วยกันคือ 1) การส่งเสริมผู้ประกอบวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ให้มีความรับผิดชอบและปฏิบัติตามหลักจริยธรรมแห่งวิชาชีพ 2) การศึกษาทางวิชาการเพื่อพัฒนาคุณภาพการทำงานของสื่อมวลชน และการพัฒนาประสิทธิภาพในการกำกับดูแลกันเองของสื่อมวลชน รวมถึงการศึกษาเรื่องกฎหมายสื่อและตัวอย่างการควบคุมสื่อในต่างประเทศ 3) การเข้าไปมีบทบาทในการสนับสนุนหรือแสดงความคิดเห็นต่อกฎหมายเกี่ยวกับสื่อ 4) การสร้างความร่วมมือกับองค์กรวิชาชีพอื่นๆ 5) การสร้างการรับรู้ต่อผู้ประกอบวิชาชีพสื่อองค์กรสื่อ ภาคสังคมและประชาชน ถึงบทบาทหน้าที่ของสภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย ผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การออกแถลงการณ์ และการเข้าไปมีบทบาทและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และ 6) กิจกรรมด้านสิทธิเสรีภาพสื่อ อาทิ การติดตามแก้ไขกฎหมายและการผลักดันกฎหมายที่เกี่ยวกับวิชาชีพด้านสื่อ การติดตามข่าวคราวความเคลื่อนไหวรอบด้านที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพสื่อมวลชน และการรับเรื่องราวร้องทุกข์จากผู้ประกอบวิชาชีพสื่อ เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ดี เนื่องจากสมาคมวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ยังเพิ่งก่อตั้งมาได้เพียงปีเศษ บทบาทของสมาคมฯ จึงยังไม่เห็นเป็นรูปธรรมมากนัก กิจกรรมของสมาคมที่ดำเนินงานตามแนวนโยบายที่ได้วางไว้ที่ปรากฏและมีการเผยแพร่ข่าว คือ การขอให้เร่งรัดผลักดัน พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ และขอให้มีตัวแทนสื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในคณะกรรมการฯ ลงมติตั้งคณะกรรมการ

ร่วม 2 สาขา 22 คน พร้อมเสนอรายชื่อกรรมการร่วม ฝ่ายสภาผู้แทนราษฎร 11 คน ซึ่งเป็นบทบาทในเรื่องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างความโปร่งใสในการดำเนินการและการผลักดันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพสื่อมวลชน

5) สมาพันธ์สมาคมวิชาชีพวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

สมาพันธ์สมาคมวิชาชีพวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์เป็นองค์กรวิชาชีพที่เป็นการรวมตัวกันของผู้ประกอบกิจการวิทยุและโทรทัศน์ (ฟรีทีวี) ภาครัฐกิจ รวมถึง ผู้ประกอบกิจการเคเบิลทีวี ทูริทัศน์ ผู้จัด/ผู้ผลิตรายการต่างๆ รวมมีสมาชิกประมาณ 4,000 ราย

ความเป็นมาในการรวมตัวกันตั้งเป็นองค์กรวิชาชีพ

เนื่องจากในช่วงการประกาศในพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ฯ พ.ศ. 2543 นำสู่ประเด็นโต้แย้งในเรื่องการ “ยึดคืนคลื่นความถี่” ซึ่งผู้ประกอบกิจการวิทยุและโทรทัศน์ภาคธุรกิจต่างๆ จึงรวมตัวกันเพื่อต่อสู้และปกป้องภาคธุรกิจให้ได้รับความเป็นธรรมจากนโยบายแห่งรัฐ และสนับสนุนให้ภาคธุรกิจดำเนินการได้เพราะภาคธุรกิจเป็นฟันเฟืองหนึ่งที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจประเทศ

กิจกรรมที่ผ่านมาในด้านการกำกับดูแลตนเองนั้น องค์กรมีความพยายามผลักดันให้มีธรรมนูญองค์กร โดยขับเคลื่อนในระดับนโยบายมุ่งหวังให้ออกเป็นกฎหมาย เช่น สภานายความ สภาแพทย์ แต่ยังไม่สำเร็จเนื่องจากความไม่มั่นคงทางการเมือง มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลบ่อย นโยบายในด้านนี้จึงไม่ต่อเนื่อง ปัจจุบันมีเพียงการกำหนดธรรมนูญเฉพาะในระดับองค์กรที่เป็นข้อตกลงร่วมกันแต่ไม่มีโทษทางกฎหมาย นอกจากนี้ยังได้ตั้งสภาวิชาชีพองค์กรภาคเอกชนขึ้นมาเพื่อดูแลกันเอง โดยสภาวิชาชีพจะดูแลเรื่องจรรยาบรรณ ส่วนสมาพันธ์ฯ จะเน้นการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลักดันกฎหมายหรือนโยบายต่างๆ

ข้อตกลงร่วมกันที่ผ่านมาระหว่างสมาชิกในองค์กร อาทิ การส่งเสริมให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้พิการ เช่นละครที่เกี่ยวกับคนพิการ มีตัวเอกเป็นคนพิการ มีพิธีกรรายการเป็นคนพิการ เพื่อให้เห็นว่าคนเหล่านี้มีตัวตนอยู่ในสังคม มีศักยภาพ

นอกจากนี้ สมาพันธ์ฯ ยังมีการมอบรางวัลให้กับสื่อที่คุณภาพและนำเสนอรายการที่สร้างสรรค์ คือรางวัลนาฏราช ด้วยเล็งเห็นว่าการมอบรางวัลทางโทรทัศน์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มิได้มีรางวัลใดที่ผู้ตัดสินเป็นผู้ประกอบวิชาชีพวิทยุโทรทัศน์อย่างแท้จริงที่จะใช้ศาสตร์แห่งงานดังกล่าวในการตัดสินรางวัล จึงได้กำหนดจัดงานประกาศผลรางวัลให้กับผู้ประกอบวิชาชีพวิทยุโทรทัศน์ เพื่อเป็นการสร้างมาตรฐานใหม่ในการตัดสินรางวัลโดยผู้ประกอบวิชาชีพขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2553 ผู้มีสิทธิลงคะแนนเพื่อคัดเลือกผลงานรับรางวัลนาฏราชนั้น คือ ผู้ที่ประกอบอาชีพและวิชาชีพด้านกิจการวิทยุโทรทัศน์ ไม่ว่าจะเป็นนักแสดง ผู้กำกับ ผู้ผลิตรายการ ผู้ดำเนินรายการ หรือผู้ผลิตงานเพลง ที่เคยได้รับรางวัลทางโทรทัศน์

และวิทยุต่างๆ ย้อนหลัง 15 ปี โดยผลคะแนนทั้งหมดจะได้รับการจัดการและเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีโดย
บริษัทภายนอก และทราบผลพร้อมกันในวันตัดสิน

6) สถาบันอิศรา มูลนิธิพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย

สถาบันอิศรา เดิมมีชื่อว่า สถาบันพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย หรือ Press Development Institute of Thailand (PDIT) ความเป็นมาของสถาบันอิศราเริ่มจากการก่อตั้ง สถาบันพัฒนาการ
หนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย โดยนักวิชาชีพและนักวิชาการทางด้านนิเทศศาสตร์ และวารสารศาสตร์
จำนวนหนึ่ง เพื่อเป็นองค์กรฝึกอบรมทางด้านวิชาชีพหนังสือพิมพ์ ต่อมาสถาบันฯ ประสบปัญหาทางด้าน
เงินทุนและความสามารถในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ประจำ สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย (ขณะยังไม่
รวมกับสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เป็น สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย) จึง
เข้ามาสนับสนุน โดยได้จัดทำกิจกรรมการอบรมการทำข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน การอบรมนักศึกษาวิชา
วารสารศาสตร์ หรือการอบรมพิราบน้อย การอบรมผู้สอนวิชาการหนังสือพิมพ์ และการอบรมนักข่าว
หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น

ต่อมา สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยมีภารกิจขององค์กรเพิ่มมากขึ้น ทำให้ไม่
สามารถเข้ามาช่วยสนับสนุนการดำเนินงานได้เหมือนในช่วงแรก จึงได้ยื่นจดทะเบียนจัดตั้ง “มูลนิธิสถาบัน
พัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย” และตั้งคณะกรรมการสถาบันพัฒนาวิชาชีพหนังสือพิมพ์ เพื่อจัดการ
ฝึกอบรมทักษะด้านวิชาชีพ และรองรับงานด้านการอบรมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ในเดือนมีนาคม ปี พ.ศ. 2550 คณะกรรมการบริหารสมาคมนักข่าวฯ คณะกรรมการสภาการ
หนังสือพิมพ์แห่งชาติ และคณะกรรมการมูลนิธิสถาบันพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย จึงมีมติเห็นชอบ
ให้รวม “สถาบันพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย” และ “ศูนย์ข่าวอิศรา” ที่ได้รับการยกระดับเป็น “สถาบัน
ข่าวอิศรา” เข้าด้วยกัน โดยดำเนินงานในรูปแบบการตั้งกองบรรณาธิการข่าวอิสระจากการร่วมมือของ
สื่อมวลชนจากส่วนกลางและสื่อมวลชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ อีกทั้งภารกิจของทั้ง 2 สถาบันมี
ความเชื่อมโยงกัน ซึ่งมีความซ้ำซ้อนในด้านบุคลากรและทรัพยากร จึงดำเนินการภายใต้ชื่อใหม่ คือ
“สถาบันอิศรา” เพื่อความสะดวกในการบริหารงานและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

บทบาทของสถาบันอิศราจะเน้นไปที่การจัดการฝึกอบรมการให้ความรู้ทางวิชาชีพสื่อมวลชนให้กับ
ผู้สื่อข่าวและผู้สนใจทำงานสื่อสารมวลชน โดยเน้นที่การอบรมและการให้ความรู้ในการนำเสนอข่าว
รวมถึงการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และประสบการณ์ของบุคลากรสถาบันฯ ในลักษณะของการที่
ผู้สื่อข่าวหรือบรรณาธิการจากส่วนกลางทำงานร่วมกับผู้สื่อข่าวในพื้นที่ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
ทั้งประสบการณ์การทำข่าว และแง่มุมอื่นๆ อันหลากหลาย ทั้งประเด็นทางศาสนา ภาษา วิถีชีวิต
วัฒนธรรม

ในปัจจุบันสถาบันนิศรามีบทบาทในการให้ความรู้และพัฒนาทักษะทางวิชาชีพ โดยแบ่งเป็น 3 โครงการหลักด้วยกัน คือ

- 1) โต๊ะข่าวภาคใต้ ที่เน้นการนำเสนอข่าวสารและการให้ความรู้อบรมการนำเสนอข่าวในพื้นที่ภาคใต้ รวมถึงการกำหนดทิศทางการรายงานข่าวในสถานการณ์ความขัดแย้งรุนแรง (ดูกล่องข้อความด้านล่างประกอบ)
- 2) โต๊ะข่าวเพื่อชุมชน เป็นโครงการสร้างศักยภาพด้านการสื่อสารแก่สื่อภาคประชาชนและสื่อท้องถิ่น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในโครงการปฏิรูประบบสื่อสารเพื่อสุขภาวะ โดยสถาบันนิศรา มูลนิธิสถาบันพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) วัตถุประสงค์ของโครงการนี้เป็นการผลิตข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อภาคประชาชนและสื่อท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่แสวงหากำไรและไม่แสวงหากำไร เพื่อเสริมสร้างข้อมูลข่าวสารแก่ผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อมวลชนด้านต่างๆ ที่แม้จะมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง แต่ยังไม่มีความศูนย์กลางในการรวบรวมข่าวสารที่มีประโยชน์ ซึ่งจะเป็นเหมือนศูนย์กลางที่สถานีวิทยุชุมชน สถานีวิทยุท้องถิ่นและหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นสามารถนำไปเผยแพร่ในช่องทางสื่อของตนได้ จะช่วยให้ผู้รับสารมีการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ ยังจะเป็นศูนย์กลางให้สื่อชุมชนและสื่อท้องถิ่นในเครือข่ายสามารถนำผลงานที่น่าสนใจมาเผยแพร่ต่อไปในช่องทางนี้ได้ด้วย
- 3) ศูนย์ข้อมูลข่าวสารปฏิรูปประเทศไทย จัดทำขึ้นเพื่อทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลข่าวสารการปฏิรูปประเทศไทยในแต่ละด้านมาจัดเก็บและเผยแพร่ออกสู่สาธารณชน ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต และผ่านสื่อมวลชนทั่วไปทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น โดยเน้นการเชื่อมโยงข้อมูลจากภาคีต่างๆ เข้าด้วยกัน รวมทั้งการผลิตข่าวและสารคดีเชิงข่าวเผยแพร่ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตและผ่านสื่อมวลชนทั่วไปอย่างสม่ำเสมอ

นอกจากนี้ สถาบันนิศรา มูลนิธิพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย ยังได้มีการจัดการประกวดและอบรมโดยได้รับการสนับสนุนจาก UNICEF อาทิ โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “พิราบน้อยยูนิเซฟ” 4 ภูมิภาค โครงการประกวดข่าวและสารคดีเชิงข่าวส่งเสริมสิทธิเด็ก และโครงการจัดอบรม “การทำข่าวด้านสิทธิเด็ก” และการอบรมเพื่อสร้างวิทยากร (Train the Trainers) เป็นต้น รวมถึงการจัดทำโครงการจัดทำคู่มือการทำข่าวด้านสิทธิเด็ก

การปฏิรูปการนำเสนอข่าวสาร : สื่อเพื่อสันติภาพ

สถาบันนิศราเป็นตัวอย่างหนึ่งขององค์กรวิชาชีพสื่อที่มีความพยายามในการปฏิรูปการนำเสนอข่าวสาร การกำเนิดของโต๊ะข่าวภาคใต้ สถาบันนิศรา มีจุดเริ่มต้นจาก เหตุการณ์ความรุนแรงในสามจังหวัด

ชายแดนภาคใต้ที่ถูกกลืนและทวีความรุนแรงขึ้น และสื่อมวลชนก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าทำให้เหตุการณ์เลวร้ายเกินความจริง โดยมุ่งเสนอความรุนแรงเพียงด้านเดียว สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย จึงได้ตระหนักว่าสื่อมวลชนควรมีส่วนช่วยในการลดผลกระทบที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงได้มีการนำเสนอโครงการที่ชื่อว่า “โครงการสื่อสันติภาพ: ใต้ข่าวภาคใต้” ซึ่งภายหลังเปลี่ยนเป็น ศูนย์ข่าวอิศรา และได้เปลี่ยนเป็น ใต้ข่าวภาคใต้ สถาบันอิศราในปัจจุบัน เพื่อนำเสนอเรื่องราวในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในแง่มุมต่างๆ

จากการศึกษาเรื่อง บทบาทของใต้ข่าวภาคใต้ สถาบันอิศรากับการเป็นสื่อเพื่อสันติภาพ กรณีเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของ วิชญวณีย์ ชูบุญ (2552)⁴⁶ พบว่าใต้ข่าวภาคใต้ สถาบันอิศรา มีลักษณะสื่อทางเลือกที่สนับสนุนแนวคิดสื่อเพื่อสันติภาพ กล่าวคือ เป็นองค์กรที่มีเป้าหมายชัดเจนที่ต้องการพ้นจากการครอบงำจำกัดของสื่อมวลชนกระแสหลัก และเปลี่ยนมุมมองในการสื่อสารแบบเดิมที่เน้นย้ำแต่ความรุนแรง แม้ผู้ปฏิบัติงานในระยะแรกเป็นบรรณาธิการและนักข่าวจากสื่อกระแสหลัก แต่ลักษณะการทำงานและการนำเสนอเนื้อหาของใต้ข่าวภาคใต้ โดยเฉพาะการรายงานเหตุการณ์ความขัดแย้ง ความรุนแรงในพื้นที่ภาคใต้ เป็นการถ่วงดุลสื่อกระแสหลัก เปิดพื้นที่ข่าวภาคใต้และอธิบายปรากฏการณ์ที่สื่อกระแสหลักไม่ได้อธิบาย ส่วนโครงสร้างการทำงานต่างจากสื่อหลัก คือ แม้จะมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ที่ชัดเจนระหว่างบรรณาธิการและนักข่าวในพื้นที่ แต่การทำงานเป็นลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกัน บรรณาธิการลงมาทำงานในพื้นที่ที่มีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสานงานกันระหว่างบรรณาธิการ นักข่าวจากส่วนกลาง นักข่าวประจำจังหวัด และเครือข่ายต่างๆ ในพื้นที่ แม้ระยะหลังบุคลากรลดน้อยลง บรรณาธิการจะอยู่ที่ส่วนกลางและมีอำนาจโดยตรงในการสั่งงานนักข่าวในพื้นที่ แต่นักข่าวในพื้นที่ก็สามารถคิดประเด็นเพื่อเสนอต่อบรรณาธิการได้ ในขณะเดียวกันบรรณาธิการสามารถลงพื้นที่ทำข่าวได้เช่นกัน จึงทำให้ใต้ข่าวภาคใต้ สถาบันอิศราอาจเป็นทั้งสื่อแนวราบและแนวตั้ง คือ การปฏิบัติหน้าที่มีการเชื่อมประสานกับภาคส่วนต่างๆในพื้นที่ ขณะเดียวกันก็ทำงานร่วมกับสื่อมวลชนกระแสหลัก

นอกจากนี้ สถาบันอิศรายังเป็นองค์กรที่ไม่ได้ตั้งขึ้นเพื่อแสวงหากำไร แต่ต้องการให้ข้อมูลได้รับการเผยแพร่มากที่สุด นำข้อมูลไปใช้ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ตั้งแต่ก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน แม้ใต้ข่าวภาคใต้ สถาบันอิศราจะมีการปรับโครงสร้างองค์กรและมีอิสระมากขึ้น เงินทุนที่ได้มายังคงเป็นเงินที่ได้รับจากการบริจาค และเงินรายได้จากการจำหน่ายหนังสือของทางสถาบัน โดยปฏิเสธที่จะรับเงินสนับสนุนจากภาครัฐหรือเงินสนับสนุนจากต่างประเทศ เพื่อคงความเป็นกลาง ปราศจากการแทรกแซง

⁴⁶ วิชญวณีย์ ชูบุญ. (2552). บทบาทของใต้ข่าวภาคใต้ สถาบันอิศรากับการเป็นสื่อเพื่อสันติภาพ กรณี เหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นอกจากนี้ หลังจากที่ได้มีการประกาศแผนปรองดองแห่งชาติในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2553⁴⁷ ทั้ง 4 องค์กร/สมาคมวิชาชีพหลักข้างต้น คือ สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งชาติ สมาพันธ์วิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทยก็ได้ร่วมตัวกันจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและความรับผิดชอบสื่อมวลชน (คพส.) ขึ้นเพื่อเป็นแกนหลักในการเคลื่อนไหวเพื่อปฏิรูปสื่อ โดยความเคลื่อนไหวแรกของคพส.คือการร่างข้อเสนอเพื่อการปฏิรูปสื่อมวลชน และยื่นเป็นจดหมายเปิดผนึกให้กับนายกรัฐมนตรี ในวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 เนื้อหาในจดหมายเปิดผนึกได้เสนอแนวทางที่จะนำไปสู่การปฏิรูปสื่อมวลชน จำนวน 9 ข้อด้วยกัน โดยสรุปแล้วจดหมายเปิดผนึกได้กล่าวถึงข้อเสนอใน 4 เรื่องหลักด้วยกัน คือ

- 1) โครงสร้าง : การปฏิรูปสื่อภาครัฐ โดยเสนอให้มีการจัดทำแผนจัดการคลื่นความถี่ให้องค์กรอิสระที่ทำหน้าที่จัดสรรและกำกับดูแลสามารถนำมาจัดสรรได้ใหม่ทันทีที่การจัดตั้งองค์กรอิสระดังกล่าวเสร็จสิ้น
- 2) สิทธิเสรีภาพ คือ การปฏิบัติตามมาตรา 45 และการดำเนินการออกกฎหมายตามมาตรา 46 เพื่อกำหนดบทนิยามของคำว่า “สื่อมวลชน”

“สื่อที่ปฏิบัติตามกรอบจริยธรรมแห่งวิชาชีพและต้องไม่ใช่สื่อเป็นเครื่องมือสร้างความขัดแย้ง ความเกลียดชัง และนำไปสู่การใช้ความรุนแรงต่อกัน”

- 3) การกำกับดูแล โดยได้เสนอว่าในระหว่างที่ยังไม่มี กสทช. คณะอนุกรรมการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ที่ กทช. แต่งตั้งขึ้น ต้องเร่งดำเนินการตามกฎหมาย เพื่อกำกับดูแลสถานีวิทยุชุมชน โทรทัศน์ผ่านดาวเทียม และเคเบิลทีวีให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดโดยเคร่งครัด
- 4) ความรับผิดชอบของสื่อ สื่อมวลชนทุกสาขาต้องปฏิบัติตามกรอบจริยธรรมแห่งตนด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม

หลังจากการยื่นจดหมายเปิดผนึกแก่นายกรัฐมนตรีแล้ว ผู้แทนจาก 4 องค์กรวิชาชีพสื่อดังกล่าว ก็ได้มีมติร่วมกันเพื่อจัดตั้ง คณะกรรมการพัฒนาส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและความรับผิดชอบสื่อมวลชน (คพส.) โดยมีผู้แทนจากองค์กรวิชาชีพสื่อมวลชน นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน นักกฎหมาย ผู้แทนองค์กรด้านการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสื่อมวลชนและการปฏิรูปสื่อ ภายใต้แนวทางการดำเนินงานที่ว่า “ปฏิรูปสื่อภาครัฐ-พัฒนาสื่อเอกชน” ในวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 ได้มีการประชุมคณะกรรมการฯ ครั้งแรก และได้จัดตั้งคณะทำงาน 5 ชุดด้วยกัน โดยมี นายมานิจ สุขสมจิตร เป็นประธาน ได้แก่ คณะทำงานพัฒนากลไกควบคุมกันเองทางวิชาชีพ คณะทำงานพัฒนาศักยภาพบุคลากรในวิชาชีพ คณะทำงานปรับปรุงกฎหมาย

⁴⁷ นายกรัฐมนตรี นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ที่ได้แถลงแผนปรองดองแห่งชาติที่บรรจุแผนการปฏิรูปสื่อมวลชนเป็นข้อหนึ่งผ่านโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย ในวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2553

ด้านสิทธิเสรีภาพสื่อมวลชน คณะทำงานปรับปรุงกฎหมายด้านวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ และ คณะทำงานพัฒนากลไกการเฝ้าระวังการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน

องค์กรและสมาคมวิชาชีพหรือตัวแทนของสื่อใหม่

องค์กรและสมาคมวิชาชีพหรือตัวแทนของสื่อใหม่ คือ องค์กรและสมาคมวิชาชีพที่เกิดจากการ รวมตัวกันขององค์กรและผู้ประกอบวิชาชีพในสายงานหรือองค์กรธุรกิจที่ประกอบการเกี่ยวกับสื่อใหม่ที่ เกิดขึ้นภายหลังรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ซึ่งมีการขับเคลื่อนเพื่อการปฏิรูปสื่อผนวกกับความก้าวหน้าทาง เทคโนโลยี สื่อในกลุ่มนี้ ประกอบด้วย เคเบิลทีวี โทรทัศน์ดาวเทียม วิทยุท้องถิ่น วิทยุชุมชน และ อินเทอร์เน็ต โดยผู้ประกอบการสื่อดังกล่าวได้รวมตัวกันเป็นองค์กรและสมาคมวิชาชีพ รวมถึงเป็นการ รวมกลุ่มกันของผู้ใช้อินเทอร์เน็ต อันประกอบด้วย

1) สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2545 เครือข่ายวิทยุชุมชน 8 อนุภูมิภาคทั่วประเทศ จัดเวทีสรุปบทเรียน 3 ปี กระบวนการเรียนรู้เรื่องวิทยุชุมชนของภาคประชาชน ณ หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่า พระจันทร์ โดยมีผู้เข้าร่วมกว่า 3,000 คน ได้เกิดการรวมตัวกันเป็น "สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ" โดย ประกาศเจตนารมณ์คือ

1. ร่วมกันผลักดันการปฏิรูปสื่อมาตรา 40
2. ยึดมั่นดำเนินการวิทยุชุมชนตามปรัชญาที่ไม่แสวงหากำไรทางธุรกิจและไม่ถูกครอบงำโดย กลุ่ม อธิปไตย
3. ขยายผลการเรียนรู้วิทยุชุมชนอย่างกว้างขวาง
4. ร่วมกันสร้างสมดุลอำนาจในการสื่อสารของประชาชน

สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติมีบทบาทเพื่อเรียกร้องและผลักดันเชิงนโยบายเพื่อให้เกิดวิทยุชุมชน ภาคประชาชนขึ้นจริง นับตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน อาทิ การติดตามกระบวนการร่างมาตรฐานและ หลักเกณฑ์ชั่วคราวเพื่อควบคุมดูแลการใช้คลื่นความถี่ของ วิทยุชุมชน ที่มีขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2545 รณรงค์ผลักดันในระดับนโยบายเพื่อให้เกิดบริการสาธารณะระดับชุมชนตามที่ กฎหมายบัญญัติ ผ่านกลไกสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา กระทรวงที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ โดยมีพลังสนับสนุนจาก สถานีวิทยุชุมชนที่เป็นเครือข่ายและคณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ (คปส.) เช่น การมีส่วนร่วมใน การจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ตลอดจนกฎหมายเกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อ การออก แฉลงการณ์และการยื่นหนังสือ รวมถึงการเคลื่อนไหวโดยการทำงานวิจัยสนับสนุนการหาคำนิยามของวิทยุ ชุมชน การสำรวจสถานภาพวิทยุชุมชน และประเด็นอื่นๆ เพื่อสนับสนุนการดำรงอยู่และตัวตนของสถานี

วิทยุชุมชนภาคประชาชน โดยทำงานร่วมกับสถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย และมูลนิธิของต่างประเทศ เช่น มูลนิธิไฮนริค เบิลล์ เป็นต้น

นอกจากนี้ สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติยังได้มีการขับเคลื่อนเพื่อสร้างมาตรฐานจริยธรรมและกรอบการกำกับดูแลตัวเอง เพื่อบังคับใช้ในกลุ่มของตนเอง อีกทั้งยังมีความพยายามในการสื่อสารกับองค์กรกำกับดูแลเพื่อสนับสนุนให้มาตรการการกำกับดูแลของกลุ่มตนเองมีประสิทธิภาพมากที่สุดอีกด้วย

2) สมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย

สมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย เกิดจากรวมตัวกันของผู้ประกอบการวิชาชีพนักจัดรายการอิสระในท้องถิ่น ซึ่งรวมตัวกันเพื่อก่อตั้งสถานีวิทยุธุรกิจขนาดกลางในท้องถิ่น โดยไม่ยึดติดกับกลุ่มทุนใหญ่ เพื่อบริการประชาชนในท้องถิ่นและธุรกิจขนาดกลางและเล็กในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งในอดีตนักจัดรายการวิทยุอิสระได้ซื้อเวลาขายชั่วโมงจากสถานีใหญ่ แต่ต้องประสบปัญหาเรื่องการต่ออายุสัญญา การปรับผังรายการของสถานี ทำให้ไม่มีความมั่นคงในการประกอบวิชาชีพ ต่อมา เมื่อมีรัฐธรรมนูญมาตรา 40 แห่งราชอาณาจักรไทย ประกอบกับโครงการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน โดยกรมประชาสัมพันธ์ในปี พ.ศ. 2547 ซึ่งเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนสามารถจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน โดยมีโฆษณาไม่น้อยกว่า 6 นาทีต่อชั่วโมง นักจัดรายการอิสระในท้องถิ่นจึงรวมตัวกันจัดตั้งสถานีวิทยุธุรกิจในระดับท้องถิ่น โดยรวมตัวกันครั้งแรกในนาม “เครือข่ายผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย” ในปี พ.ศ. 2548 ก่อนจะจดทะเบียนเป็น “สมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย” ในเวลาต่อมา

วิสัยทัศน์และนิยาม

ผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทยเกิดขึ้นจากกลุ่มคนซึ่งจัดรายการวิทยุอิสระโดยในอดีตได้ซื้อเวลาขายชั่วโมงจากสถานีใหญ่ เมื่อมีรัฐธรรมนูญมาตรา 40 แห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งเปิดช่องให้สามารถดำเนินการธุรกิจสถานีวิทยุได้ จึงดำเนินการในเรื่องดังกล่าวโดยมีนิยามดังนี้

1. เป็นสถานีวิทยุท้องถิ่นที่ดำเนินการโดยผู้ประกอบการวิชาชีพในท้องถิ่น
2. มีข่าวสาร สาระ และเนื้อหาขงรายการเพื่อบริการท้องถิ่น
3. เป็นกิจการที่ดำเนินการด้านวิทยุกระจายเสียงขนาดกลางและเล็ก
4. มีกำลังส่งไม่เกิน 1,000 วัตต์ และเสาสูงไม่เกิน 72 เมตร ครอบคลุมพื้นที่ในเขตจังหวัด
5. มีการร่วมลงทุนของคนในท้องถิ่นซึ่งมีภูมิลำเนาในท้องถิ่นนั้นๆ
6. มีการลงทุนในวงเงินไม่เกิน 5,000,000 บาท
7. มีโฆษณาได้ไม่เกิน 8 นาที ต่อ 1 ชั่วโมง
8. มีผู้สนับสนุนหรือโฆษณาในท้องถิ่นไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 นอกท้องถิ่นไม่เกินร้อยละ 30

วัตถุประสงค์

1. เพื่อช่วยเหลือและเป็นเวทีกลางให้ผู้ประกอบวิชาชีพวิทยุท้องถิ่น ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน
2. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการประกอบวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นให้มีเสรีภาพ ในการแสวงหาข้อมูล ข่าวสาร การพิมพ์ การโฆษณาและการแสดงออกอื่นๆ รวมทั้งการส่งเสริมสิทธิการรับรู้ข่าวสาร ของประชาชนในระบบประชาธิปไตย
3. เพื่อผดุงไว้ซึ่งมาตรฐานอันดีงามของสมาชิก โดยให้ยึดถือจริยธรรมแห่งวิชาชีพ พร้อมทั้งยึด หลักความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นสำคัญ
4. เพื่อส่งเสริมความสามัคคีระหว่างสมาชิก ส่งเสริมการทำตนให้เป็นประโยชน์ และส่งเสริมให้ เกิดความร่วมมือระหว่างเพื่อนร่วมสมาชิก

ปัจจุบัน สมาคมผู้ประกอบวิชาชีพวิทยุธุรกิจท้องถิ่นไทย จัดทะเบียนเป็นสมาคมเมื่อปลายปี พ.ศ. 2549 ปัจจุบันมีสมาชิกซึ่งเป็นผู้ประกอบกิจการวิทยุเชิงพาณิชย์ขนาดกลางและขนาดเล็กจำนวน 220 สถานี กระจายตัวอยู่ในทุกภาคของประเทศไทย

บทบาทของสมาคมฯ ในการปฏิรูปสื่อด้านการปฏิรูปโครงสร้างสื่อที่สำคัญคือ การประกาศแยกตัว ออกจากกลุ่มวิทยุชุมชนเพื่อสร้างความชัดเจนต่อสังคมถึงความแตกต่างระหว่างวิทยุชุมชนซึ่งเป็นบริการ สาธารณะระดับชุมชน กับวิทยุธุรกิจท้องถิ่นซึ่งเป็นวิทยุเชิงพาณิชย์ขนาดกลางและขนาดเล็ก ผลักดันให้มี การแยกประเภทการประกอบกิจการกระจายเสียงประเภทธุรกิจเอกชนในพระราชบัญญัติการประกอบ กิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ เป็น 3 ระดับ คือ ระดับชาติ ระดับภาค และระดับท้องถิ่น ตลอดจนการกำหนดสัดส่วนรายการของท้องถิ่นในผังรายการของสถานีเพื่อสร้างสมดุลย์ข่าวสารจาก ส่วนกลางและข่าวสารของท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 การจัดทำพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุ โทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2553 ตลอดจนการจัดทำหลักเกณฑ์และวิธีการอนุญาตประกอบ กิจการบริการชุมชนชั่วคราว (วิทยุชุมชน) ซึ่งจัดทำโดยสำนักงานกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2553

ส่วนในมิติด้านการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพสื่อ ทางสมาคมฯ มีการกำหนดกฎข้อบังคับที่ใช้กันใน สมาชิกของสมาคม จริยธรรมแห่งวิชาชีพ และหลักความรับผิดชอบต่อสังคม ตลอดจนการส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาด้านวิชาชีพของสมาชิก

3) สมาคมเคเบิลทีวีแห่งประเทศไทย

สมาคมเคเบิลทีวีแห่งประเทศไทยเกิดจากการรวมตัวกันของผู้ประกอบการทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2526 เนื่องจากขณะนั้นผู้ประกอบการโทรทัศน์ทางสายได้รับผลกระทบจากมาตรการปราบปรามธุรกิจโทรทัศน์ ทางสายจากกระทรวงมหาดไทย สมัยพลเอกสฤษดิ์ จิระโรจน์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รวมถึงถูกโจมตีต่อต้านว่าเป็นธุรกิจเถื่อน เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ เนื่องจากในขณะนั้นยังไม่มีกฎหมายรองรับในการประกอบกิจการโทรทัศน์ทางสาย ซึ่งต่อมาได้มีการขยายตัวไปหลายจังหวัดทั่วประเทศ และได้มีการรวมตัวกันก่อตั้งเป็นชมรมโทรทัศน์ทางสาย ซึ่งต่อมาได้ขออนุญาตจัดตั้งเป็นสมาคมเคเบิลทีวี (ประเทศไทย) เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2536 และปัจจุบันได้เปลี่ยนชื่อเป็น “สมาคมเคเบิลทีวีแห่งประเทศไทย” เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2545

ปัจจุบันสมาคมฯ มีสมาชิกซึ่งเป็นผู้ประกอบการเคเบิลทีวีรวม 250 บริษัท และครอบคลุมเครือข่ายทั่วประเทศ รวม 500 สถานี ให้บริการสมาชิกโดย ส่งสัญญาณแพร่ภาพผ่านโครงข่ายสายเคเบิลทีวีในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีสมาชิกกว่า 2,500,000 ครัวเรือน หรือมีผู้รับชมประมาณ 12,000,000 คน

บทบาทของสมาคมในการปฏิรูปสื่อด้านการปฏิรูปโครงสร้างสื่อที่สำคัญคือ การผลักดันระดับนโยบายให้มีการออกใบอนุญาตการประกอบกิจการและมีสถานภาพทางกฎหมาย จากเดิมที่กิจการโทรทัศน์นั้นรัฐเป็นเจ้าของหรือมีเพียงนายทุนใหญ่ได้รับสัมปทานเป็นเวลานานจากภาครัฐเท่านั้น อาทิ ทางสมาคมฯ ได้มีการเรียกร้องให้รัฐบาลทบทวนมติคณะรัฐมนตรีที่ไม่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติที่ล้าสมัย เกี่ยวกับการประกอบกิจการโทรทัศน์ทางสายและเร่งรัดให้ประกาศกฎกระทรวง ฉบับที่ 13-14 ออกตามความในพระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2498 เพื่อให้กรมประชาสัมพันธ์ดำเนินการพิจารณาออกใบอนุญาตประกอบกิจการโทรทัศน์ทางสาย ให้แก่สมาชิกของชมรม ต่อมาในปี พ.ศ. 2530 รัฐบาลสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี ได้พิจารณาเห็น ถึงประโยชน์ของกิจการโทรทัศน์ทางสาย จึงได้มีประกาศตราพระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2530) กำหนดให้ผู้ประกอบกิจการโทรทัศน์ทางสาย (เคเบิลทีวี) ยื่นขออนุญาตประกอบกิจการได้ และสำนักนายกรัฐมนตรีได้ออกกฎกระทรวง ฉบับที่ 11-12 (พ.ศ. 2536) กำหนดระเบียบปฏิบัติให้ผู้ประกอบกิจการยื่นขออนุญาตต่อกรมประชาสัมพันธ์ได้ ปัจจุบัน สมาคมฯ ได้ประชาสัมพันธ์และส่งเสริมให้สมาชิกของสมาคมมีส่วนร่วมในกระบวนการออกใบอนุญาตเคเบิลทีวีอย่างต่อเนื่องโดยการร่วมกระบวนการรับฟังความคิดเห็นที่จัดขึ้นโดย กทช. องค์กรกำกับดูแล

ส่วนในมิติด้านการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพสื่อนั้น ทางสมาคมก็มีการกำหนดกฎข้อบังคับที่ใช้กันในสมาชิกของสมาคมและมีกระบวนการให้ผู้ชมร้องเรียน โดยข้อบังคับในหมวดที่สำคัญ อาทิ หมวดเรื่องจริยธรรม ในข้อ 38 ว่า

“สมาชิกสมาคมรายใดที่แพร่ภาพและเสียงที่ส่งไปทางลามกอนาจาร หากได้รับการร้องเรียนจากผู้บริโภค หรือหน่วยงานของรัฐ หรือมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าเป็นจริง และคณะกรรมการได้พิสูจน์แล้วว่าเป็นจริง จะต้องถูกถอดถอนออกจากการเป็นสมาชิกภาพของสมาคมเคเบิลทีวีแห่งประเทศไทย และแจ้งให้เป็นที่ทราบโดยทั่วกันต่อไป”

รวมถึงมีศูนย์ร้องทุกข์สำหรับผู้ชมเคเบิลทีวีทั่วไปรวมถึงช่องทางด่วนติดต่อนายกสมาคมเฉพาะสมาชิก บนเว็บไซต์ www.tcta.or.th

นอกจากนี้ สมาคมยังมีบทบาทสำคัญในด้านการส่งเสริมมาตรฐานการให้บริการและส่งเสริมศักยภาพของผู้ประกอบการในภาคธุรกิจ โดยจัดให้มีการสัมมนาวิชาการ และ workshop ต่างๆ รวมถึงการศึกษาดูงานกิจการเคเบิลทีวีในต่างประเทศ อีกทั้ง ยังส่งเสริมให้มีการจัดประกวดการผลิตรายการ เช่น โครงการผลิตสารคดีต้นกล้า โครงการประกวดสื่อเคเบิลสร้างสรรค์ สนับสนุนโดย สสส. เป็นต้น

4) สมาคมผู้ประกอบการเคเบิลทีวี

สมาคมผู้ประกอบการเคเบิลทีวีเปิดตัวอย่างเป็นทางการเมื่อ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2553 การรวมกลุ่มเป็นสมาคมนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของผู้ประกอบการเคเบิลทีวีด้วยกัน ซึ่งเป็นบทบาทหนึ่งในการปฏิรูปสื่อในด้านการส่งเสริมให้ผู้ประกอบการมีมาตรฐาน โดยได้ก่อตั้งจากสมาชิกกลุ่มและผู้สนใจ ให้เป็นตัวกลางในการหาข้อมูลลงทุนได้อย่างแท้จริง โดยจัดตั้งเฉพาะผู้ประกอบการเคเบิลทีวีเท่านั้น ส่วนด้านใบอนุญาตและวิธีการดำเนินการในการประกอบอาชีพ จำเป็นต้องประสานกับหน่วยงานราชการ การเป็นสมาคมนั้นเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดในการประสานงานรับข่าวสารและขอความช่วยเหลืออย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับในสังคมทั่วไป

สมาคมได้มีการกำหนดข้อบังคับระหว่างสมาชิกร่วมกันและมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในด้านการอบรม การวิจัย การให้ความรู้แก่สมาชิก และการประชุมร่วมกับองค์กรต่างประเทศ เช่น การเข้าร่วมประชุมกับ CASBAA ที่ฮ่องกง เรื่อง เทคโนโลยีของดาวเทียมและเคเบิล นอกจากนี้ สมาคมการค้าผู้ประกอบการเคเบิลทีวี ได้ร่วมประชุมกับกลุ่มผู้ผลิต รายการต่างประเทศ และพร้อมนำเสนอรายการใหม่ๆ ให้สมาชิกสมาคมได้เผยแพร่ พัฒนาช่องรายการให้ดียิ่งขึ้น และการร่วมกับกระทรวงพาณิชย์จัดงานจัดงาน “เทศกาลกระจายภาพและเสียงกรุงเทพฯ” (Bangkok Broadcast 2010) เพื่อแสดงศักยภาพของวงการผู้ประกอบการธุรกิจอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ ด้านการกระจายภาพและเสียง

5) สมาคมโทรทัศน์ดาวเทียม (ประเทศไทย)

สมาคมโทรทัศน์ดาวเทียม (ประเทศไทย) ได้รวมตัวกันเมื่อกลางปี พ.ศ. 2551 เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมโทรทัศน์ดาวเทียมเข้มแข็งและเป็นประโยชน์ต่อผู้ชมมากยิ่งขึ้น โดยมีการวางระเบียบข้อบังคับของสมาคมและกำหนดวัตถุประสงค์ของสมาคม อาทิ เพื่อแนะนำ ส่งเสริม สนับสนุน และช่วยเหลือ การพัฒนาคุณภาพของกิจการสื่อมวลชน การแพร่ภาพและเสียงของโทรทัศน์ดาวเทียมให้มีมาตรฐานสากลเป็นที่ยอมรับทั้งภายในประเทศและนอกประเทศ เพื่อส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ ควบคุมดูแล การดำเนินกิจการของสมาชิกให้อยู่ในกรอบจรรยาบรรณ กฎระเบียบ ข้อบังคับของสมาคม และกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

บทบาทที่สำคัญของสมาคมโทรทัศน์ดาวเทียมในด้านการปฏิรูปสื่อส่วนใหญ่ เป็นการหาช่องทางสื่อสารกับระดับนโยบายเพื่อผลักดันประเด็นนโยบายต่างๆ เช่น ร่าง พ.ร.บ.องค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ รวมถึงการผลักดันระดับนโยบายให้มีการออกใบอนุญาตการประกอบกิจการและมีสถานภาพทางกฎหมายจากเดิมที่กิจการโทรทัศน์นั้นรัฐเป็นเจ้าของหรือมีเพียงนายทุนใหญ่ได้รับสัมปทานเป็นเวลานานจากภาครัฐเท่านั้น เช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันกับการออกหลักเกณฑ์การประกอบกิจการโทรทัศน์ดาวเทียมร่วมกับทางคณะกรรมการไม่ใช้คลื่นความถี่ กทช. รวมถึงการยื่นหนังสือต่อหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น ยื่นหนังสือร้องเรียนต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เรื่องความไม่เป็นธรรมต่อนักวิชาชีพวิทยุและโทรทัศน์ในการลงสมัครเป็น กสทช. เพราะการกำหนดคุณสมบัติให้ออกจากงานก่อนได้รับการเสนอชื่อ หรือก่อนได้รับการคัดเลือกเป็นเวลา 1 ปี เป็นต้น

อีกประการหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นจากวิสัยทัศน์ของนายกสมาคมและผู้บริหารสมาคม คือ การปฏิรูปในส่วนเนื้อหาของสื่อโทรทัศน์ที่ต้องการให้ผู้ชมมีทางเลือกมากขึ้นและมีคุณภาพมากขึ้น เช่น

“ความรู้ที่นั่นมันกว้างมากกว่าทีวี 6 ช่องที่เราได้อยู่”

“ผู้ที่ผลิตรายการทางทีวีดาวเทียมก็ต้องเร่งทำรายการดีๆ ออกมา ใครที่มี

วัตถุดิบอยู่แล้วก็ต้องหาความแตกต่างที่เฉพาะ จะทำให้คนอยากมาดู”

ในมิติบทบาทของสมาคมในด้านการรวมตัวกันเพื่อดูแลตัวเอง ก็มีการกำหนดระเบียบข้อบังคับในสมาชิกสมาคม รวมถึงการมาตรการควบคุมโฆษณาในโทรทัศน์ดาวเทียม และมีการจัดประชุมทางวิชาการต่างๆ เช่น ประชุมสัมมนาในหัวข้อ บทบาทของ ซีเอ็นเอ็น กับมาตรการทางสังคมของไทย การสัมมนาเรื่องโทรทัศน์ดาวเทียมกับการควบคุมตนเอง เป็นต้น

6) เครือข่ายพลเมืองเน็ต | Thai Netizen Network

เครือข่ายพลเมืองเน็ต คือ การรวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายของกลุ่มพลเมืองผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ที่มีความเชื่อร่วมกันในเรื่องสิทธิเสรีภาพในการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร การแสดงออก การปกป้องสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง เสรีภาพของสื่อ และการสนับสนุนสื่อพลเมือง

จุดยืน รวมตัวเพื่อทำงานรณรงค์เชิงนโยบายในระดับประเทศ และร่วมมือกับพันธมิตรระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ เพื่อสนับสนุนและปกป้องอิสรภาพในพื้นที่ออนไลน์ ซึ่งหมายถึงการสนับสนุนและปกป้องสิทธิของพลเมืองเน็ตและเสรีภาพของสื่อ ออนไลน์ ในฐานะพื้นที่ที่ทุกคนอยู่ร่วมกัน บนพื้นฐานของหลัก 5 ประการดังนี้

1. สิทธิในการเข้าถึงและรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็น สาระบันเทิง ฯลฯ
2. สิทธิในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นความรู้สึก
3. สิทธิในความเป็นส่วนตัวและสิทธิในข้อมูลส่วนบุคคล
4. สิทธิในการตัดสินใจและมีส่วนร่วมในกระบวนการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต
5. สิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรสารสนเทศอย่างไม่เลือกปฏิบัติ

ดังนั้น บทบาทที่สำคัญในการปฏิรูปสื่อของเครือข่ายพลเมืองเน็ตคือการรวมกลุ่มเพื่อสนับสนุนและปกป้องอิสรภาพในพื้นที่ออนไลน์ผ่านกิจกรรมต่างๆ ได้แก่

1. จัดเวที เสวนา สัมมนา ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิพลเมืองเน็ต และเสรีภาพสื่อออนไลน์
2. ออกแถลงการณ์ ถ้อยแถลง แถลงข่าว แสดงจุดยืนของกลุ่มในประเด็นที่เกี่ยวข้อง
3. ฝึกอบรม พัฒนาทักษะพลเมืองเน็ต และ สื่อพลเมือง ในประเด็นต่างๆ
4. จัดตั้งกองทุนและเป็นที่ปรึกษาทางกฎหมายต่อพลเมืองเน็ตที่ได้รับผลกระทบทางกฎหมาย ภายใต้ โครงการ Free Thai netizens!
5. ติดตาม มีส่วนร่วมในการแก้ไข พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 รวมถึง กฎกระทรวงและกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
6. ศึกษา เผยแพร่ พัฒนารูขี้อย่างข้อมูลเกี่ยวกับ สิทธิพลเมืองเน็ตและเสรีภาพสื่อออนไลน์
7. จัดเวที แลกเปลี่ยนบทเรียนระหว่างประเทศในเรื่อง นโยบายการกำกับดูแลสื่ออินเทอร์เน็ต
8. แสวงหาความร่วมมือกับกลุ่มต่างๆ และสร้างความเข้าใจหลักการของกลุ่มให้ขยายวงกว้างมากขึ้น

กล่าวโดยสรุปคือ กิจกรรมและการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อขององค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อกระแสหลักดั้งเดิมในภาพรวมกล่าวได้ว่าการดำเนินงานในทุกกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง แต่อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่ากิจกรรมที่ทุกองค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อให้ความสำคัญและเป็นสิ่งที่จำเป็นในการก่อตั้งและดำเนินงานขององค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อ คือ การกำหนดธรรมนูญหรือระเบียบ

ข้อบังคับสำหรับใช้เป็นแนวปฏิบัติในหมู่สมาชิกขององค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อ นอกจากนี้กิจกรรมด้านอื่นๆ ที่ถือเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิเสรีภาพ การแสดงจุดยืนของสื่อมวลชนในการดำเนินงาน และการพัฒนาคุณภาพการทำงานของผู้ประกอบการวิชาชีพ ที่องค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อให้ความสำคัญ คือ การออกแถลงการณ์ในวาระหรือเหตุการณ์ต่างๆ การผลักดันกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน และงานทางด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการให้ความรู้และพัฒนาทักษะการประกอบวิชาชีพของสื่อมวลชน ส่วนกิจกรรมที่ยังพบว่าองค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อยังมีการดำเนินการกันน้อย คือ การให้ความคุ้มครองแก่หมู่สมาชิกในเรื่องของสวัสดิภาพและสวัสดิการ และการเปิดช่องทางในการรับเรื่องราวร้องทุกข์หรือร้องเรียนในกรณีที่ผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อมีการปฏิบัติงานไม่ถูกต้องเหมาะสม (ดูตารางที่ 1)

ส่วนกิจกรรมและการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อขององค์กรและสมาคมวิชาชีพหรือตัวแทนของสื่อใหม่ โดยภาพรวมแล้วจะเห็นได้ว่ากิจกรรมที่องค์กรและสมาคมวิชาชีพในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญคือ การกำหนดธรรมนูญ ข้อบังคับ และจรรยาบรรณ เพื่อกำหนดบรรทัดฐานร่วมทางจริยธรรมขององค์กร การออกแถลงการณ์และการยื่นหนังสือเพื่อแสดงจุดยืนขององค์กรในวาระกรณีต่างๆ และงานทางด้านวิชาการในการพัฒนาและเสริมสร้างความรู้ความสามารถของผู้ประกอบการวิชาชีพ ส่วนกิจกรรมที่องค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อในกลุ่มนี้ยังไม่ค่อยทำนัก คือ กิจกรรมในเรื่องของการรับเรื่องราวร้องทุกข์หรือร้องเรียนจากผู้บริโภคในกรณีที่ผู้ประกอบการวิชาชีพมีการปฏิบัติงานที่ไม่เหมาะสมหรือละเมิดหลักจริยธรรม และกิจกรรมการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพของผลงานสื่อมวลชน อย่างเช่น การจัดการประกวดผลงานต่างๆ (ดูตารางที่ 2)

ตารางที่ 1 สรุปกิจกรรมและการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อขององค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อกระแสหลักดั้งเดิม

องค์กร	การออก แถลงการณ์ /การยื่น หนังสือ	ธรรมนูญ/ ข้อบังคับ/ จรรยาบรรณ	วิชาการ	สวัสดิภาพ/ สวัสดิการ	คู่มือ ปฏิบัติงาน	การรับเรื่อง ร้องเรียน/ ร้องทุกข์	ความสัมพันธ์ ระหว่าง ประเทศ	รางวัล/ ประกวด	การผลักดัน กฎหมาย และ นโยบาย
สภาการหนังสือพิมพ์ แห่งชาติ	✓	✓	✓		✓	✓			✓
สมาคมนักข่าว นักหนังสือพิมพ์แห่ง ประเทศไทย	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
สมาคมนักข่าววิทยุ โทรทัศน์ไทย	✓	✓	✓				✓	✓	✓
สภาวิชาชีพข่าววิทยุ และโทรทัศน์ไทย	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
สมาพันธ์สมาคมวิชาชีพ วิทยุกระจายเสียงและ วิทยุโทรทัศน์	✓	✓	✓					✓	✓
สถาบันอิศรา			✓		✓			✓	

ตารางที่ 2 สรุปกิจกรรมและการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อขององค์กรและสมาคมวิชาชีพหรือตัวแทนของสื่อใหม่

องค์กร	การออก แถลงการณ์ /การยื่น หนังสือ	ธรรมนูญ/ ข้อบังคับ/ จรรยาบรรณ	วิชาการ	สวัสดิภาพ/ สวัสดิการ	คู่มือ ปฏิบัติงาน	การรับเรื่อง ร้องเรียน/ ร้องทุกข์	ความสัมพันธ์ ระหว่าง ประเทศ	รางวัล/ ประกวด	การผลักดัน กฎหมาย และ นโยบาย
สหพันธ์วิทยุชุมชน แห่งชาติ	✓	✓	✓		✓		✓		✓
สมาคมผู้ประกอบการ วิชาชีพวิทยุธุรกิจ ท้องถิ่นไทย	✓	✓	✓	✓	✓				✓
สมาคมเคเบิลทีวีแห่ง ประเทศไทย	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
สมาคมผู้ประกอบการ เคเบิลทีวี	✓	✓	✓	✓					
สมาคมโทรทัศน์ ดาวเทียม	✓	✓	✓	✓			✓		✓
เครือข่ายพลเมืองเน็ต	✓	✓	✓		✓		✓		✓

ประเด็นสำคัญขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อในการปฏิรูปสื่อที่ผ่านมา

1. สิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชน

การทำหน้าที่ของสื่อมวลชน โดยเฉพาะในภาวะวิกฤตและความขัดแย้งทางการเมือง องค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อมักจะมีบทบาทนำเมื่อพบว่าบทบาทของสื่อถูกคุกคาม อาทิ การตั้งศูนย์เฝ้าระวังการคุกคามสื่อ โดยสมาคมนักข่าว นักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย หรือการแถลงการณ์ร่วมองค์กรวิชาชีพสื่อมวลชน โดยการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อมวลชน มีน้ำหนักขึ้นนับตั้งแต่มีพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ และการได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ในปี พ.ศ. 2540 ซึ่งมีบทบัญญัติด้วยการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน ในมาตรา 39 และ 41

หลังปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา องค์กรวิชาชีพสื่อมวลชนได้มีบทบาทสำคัญในฐานะองค์กรตัวแทนจากภาคส่วนวิชาชีพ เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพสื่อ อาทิเช่น พ.ร.บ.องค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 ในสมัยรัฐบาลชวน หลีกภัย การร่างพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ในสมัยรัฐบาลทักษิณ เป็นต้น

หลังเหตุการณ์รัฐประหารในเดือนกันยายน พ.ศ. 2549 คณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติ (คมช.) และรัฐบาลชั่วคราวในขณะนั้น ได้แสดงออกถึงการให้ความสำคัญกับการส่งเสริมเสรีภาพสื่อมวลชน ด้วยการเชิญตัวแทนจากองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อมวลชน อันประกอบด้วย สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมนักข่าววิทยุโทรทัศน์ไทย เข้าร่วมเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) โดยตัวแทนจากองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อได้ใช้โอกาสที่มีในการผลักดันให้ สนช. ยกเลิกกฎหมายที่ควบคุมสื่อ และการเสนอร่างกฎหมายที่เกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อซึ่งไม่ผ่านการพิจารณาในสมัยรัฐบาลทักษิณ โดยให้ความสำคัญกับการผลักดันให้รัฐบาลในขณะนั้น ผ่านกฎหมายสื่อบนพื้นฐานเรื่องเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชนเป็นหลัก

ล่าสุด ในปี พ.ศ. 2553 องค์กร/สมาคมวิชาชีพ ได้ร่วมกันจัดทำ (ร่าง) พระราชบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและส่งเสริมมาตรฐานผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อมวลชน พ.ศ. เสนอเข้าสู่การพิจารณาของคณะรัฐมนตรี (ครม.) โดย ครม. ได้อนุมัติหลักการเมื่อต้นปี พ.ศ. 2554 ที่ผ่านมา

ตัวอย่างของการปกป้องสิทธิของสื่อมวลชนต่อเหตุการณ์ล่าสุดที่ชัดเจน คือ แถลงการณ์ร่วมองค์กรวิชาชีพสื่อมวลชน เรื่อง ขอเรียกร้องให้แกนนำผู้ชุมนุมดูแลสวัสดิภาพและความปลอดภัยให้กับผู้สื่อข่าว หลังจากที่มีการปฏิบัติหน้าที่ของผู้สื่อข่าวในสถานที่ชุมนุมของกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) และพื้นที่ใกล้เคียง ได้เกิดความไม่ปลอดภัยอย่างมาก มีผู้สื่อข่าวและช่างภาพทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้รับบาดเจ็บแล้วหลายราย แถลงการณ์นี้นับเป็นครั้งแรกที่ขยายประเด็น

เรื่องสิทธิในการทำหน้าที่ และนำมาซึ่งการเรียกร้องสวัสดิภาพในการทำหน้าที่สื่อมวลชนในภาวะวิกฤตด้วย

ขณะที่องค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อกระแสหลักอย่าง หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เคลื่อนไหวเพื่อผลักดันกฎหมายใหม่ที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพสื่อ องค์กรตัวแทนของสื่อใหม่อย่าง อินเทอร์เน็ต กลับเรียกร้องในประเด็นว่า กฎหมายใหม่เป็นภัยคุกคามต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ซึ่งก็คือกรณีของ พ.ร.บ. ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 ที่เครือข่ายพลเมืองเน็ตได้มีการเปิดประเด็นและเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องเป็นเวลามากกว่า 2 ปี เพื่อให้มีการแก้ไขกฎหมายดังกล่าว โดยเฉพาะในบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการกำกับดูแลเนื้อหา บทลงโทษ อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ และภาระของตัวกลาง⁴⁸

2. กฎหมายที่เอื้อต่อการทำงานของสื่อในระบบประชาธิปไตย

ความเคลื่อนไหวและมีส่วนร่วมในการจัดทำกฎหมายที่เอื้อต่อการทำงานของสื่อในระบบประชาธิปไตยฉบับแรกๆ คือ การได้มาซึ่งพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ซึ่งเกิดขึ้นจากแนวคิดว่าการได้มาซึ่งสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร จะทำให้เสรีภาพของสื่อมวลชนมีความศักดิ์สิทธิ์ สื่อมวลชนสามารถเสนอข่าวเชิงลึก ให้ข้อมูลและความรู้แก่ประชาชนในปัญหาสำคัญของบ้านเมืองมากขึ้นกว่าเดิม พร้อมกับทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเพื่อสร้างเครือข่ายแห่งความรู้ ความเข้าใจต่อกัน อันเป็นหนทางที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ ความศรัทธา ความโปร่งใส และก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างรัฐบาลและประชาชน ในที่สุดปัญหาในการบริหารประเทศและปัญหาของประเทศไทยจะลดน้อยลงไปด้วย

การได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญปี 2540 ซึ่งมีใจความสำคัญคือ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง จึงเป็นหน้าที่ของรัฐต้องให้การรับรองและคุ้มครองเสรีภาพของประชาชนในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมาย ซึ่งเท่ากับการรับรองสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนโดยมีกฎหมายรองรับ การกำหนดให้คลื่นความถี่เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติ ซึ่งต้องมีการจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับดูแลเพื่อประโยชน์ของประเทศทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น นำมาซึ่งการมีส่วนร่วมขององค์กร/สมาคมวิชาชีพในการเคลื่อนไหวผลักดันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อ อาทิ

กฎหมายองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม เป็นกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ประกาศใช้เมื่อปี พ.ศ. 2543 มีสาระสำคัญคือ การกำหนดวิธีการได้มาซึ่งองค์กรอิสระเพื่อทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม กำหนดให้มีการจัดทำแผนแม่บทคลื่นความถี่ ที่ต้องจัดสรรคลื่น

⁴⁸ เครือข่ายพลเมืองเน็ต (Thai Netizen Network) ได้จัดสัมมนาสาธารณะ เรื่อง "การเมืองเรื่องอินเทอร์เน็ตและภาระของตัวกลาง" เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553 ซึ่งได้พูดถึงการนำ พ.ร.บ. ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 มาบังคับใช้ ซึ่งพ.ร.บ. ฉบับนี้ได้ระบุว่าผู้บริการอินเทอร์เน็ตหรือเว็บไซต์ต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อการกระทำผิดด้วยเช่นกัน จึงกลายเป็นภาระของตัวกลาง

ความถี่สำหรับวิทยุประจำจังหวัด โทรทัศน์ท้องถิ่น ตลอดจนให้หลักประกันการเข้าถึงและใช้ประโยชน์คลื่นความถี่วิทยุโทรทัศน์ของภาคประชาชนไม่น้อยกว่าร้อยละยี่สิบ โดยหากภาคประชาชนไม่พร้อม องค์กรอิสระต้องให้การสนับสนุน รวมถึงกำหนดให้มีกองทุนพัฒนากิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์เพื่อประโยชน์สาธารณะ เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนสนับสนุนกิจการบริการสาธารณะอย่างทั่วถึง ตลอดจนการวิจัยพัฒนาด้านกิจการและบุคลากรอีกด้วย

(อนึ่ง เนื่องจากรัฐธรรมนูญปี 2550 กำหนดให้ยุบรวมองค์กรอิสระด้านกิจการกระจายเสียงกิจการโทรทัศน์ เข้ากับองค์กรอิสระด้านโทรคมนาคม เป็นเหตุให้มีการยกเลิกฉบับนี้ และเปลี่ยนไปใช้พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม ปี พ.ศ. 2553 แทน)

กระบวนการผลักดันร่างกฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อฉบับอื่นๆ อาทิ ร่างพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. ร่างพระราชบัญญัติจัดการพิมพ์ พ.ศ. ฯลฯ ในสมัยรัฐบาลชวนต่อเนื่องถึงรัฐบาลทักษิณ ได้มีความพยายามในการร่างกฎหมาย แต่ไม่แล้วเสร็จ เนื่องจากความขัดแย้งทางผลประโยชน์และการเมือง

หลังการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 คณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติ (คมช.) และรัฐบาลชั่วคราวในขณะนั้น ได้แสดงออกถึงการให้ความสำคัญกับการส่งเสริมเสรีภาพสื่อมวลชน ด้วยการเชิญตัวแทนจากสมาคมวิชาชีพสื่อมวลชนอันประกอบด้วย สภาการหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมนักข่าววิทยุโทรทัศน์ไทย เข้าร่วมเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) โดยตัวแทนจากสมาคมวิชาชีพสื่อได้ใช้โอกาสที่มี ในการผลักดันให้ สนช. ยกเลิกกฎหมายที่ควบคุมสื่อ รวมถึงเสนอร่างกฎหมายที่เกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อ ซึ่งไม่ผ่านการพิจารณาในสมัยรัฐบาลทักษิณ ซึ่งก็ต้องเผชิญกับปัญหาความไม่จริงใจของนักการเมืองซึ่งต้องการควบคุมสื่อ

การมีอยู่ของตัวแทนจากสมาคมวิชาชีพสื่อใน สนช. ก็เพื่อให้แน่ใจว่ากฎหมายสื่อที่ผ่านการพิจารณาจะอยู่บนพื้นฐานเรื่องเสรีภาพในการแสดงออก ทั้งนี้ ทางสมาคมวิชาชีพสื่อได้ตั้งคณะทำงานเพื่อติดตามการปฏิรูปสื่อ โดยให้ความสำคัญกับการจัดทำร่างกฎหมาย และมีการตั้งคณะทำงานย่อยเพื่อติดตามการร่างกฎหมายแต่ละฉบับ มีการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นจากองค์กรสื่อและองค์กรวิชาชีพสื่อ การลوبي่งบี้งนโยบาย ตลอดจนการส่งตัวแทนสมาคม/องค์กรวิชาชีพสื่อเป็นกรรมาธิการพิจารณาร่างกฎหมาย

ผลจากการผลักดันดังกล่าว คือ การคงบทบัญญัติว่าด้วยการคุ้มครองและส่งเสริมเสรีภาพการสื่อสารของประชาชนในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2550) ตลอดจนการยกเลิกกฎหมายและการผ่านร่างกฎหมายในช่วงหลังการรัฐประหารปี พ.ศ. 2549 อันประกอบด้วย

2.1 การยกเลิกคำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 42 ลงวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2519 (ปร.42) และพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพ

สื่อสารมวลชนด้านสิ่งพิมพ์อย่างรุนแรง และให้ใช้พระราชบัญญัติจัดแจ้งการพิมพ์ พ.ศ. 2550 แทน โดยสาระสำคัญของกฎหมายคือ เปลี่ยนจากการขออนุญาตเป็นการจัดแจ้งการจัดทำหนังสือ/หนังสือพิมพ์ โดยเมื่อมีการยื่นจัดแจ้งโดยถูกต้อง พนักงานเจ้าหน้าที่ต้องรับจัดแจ้งและออกหนังสือรับรองการจัดแจ้งโดยพลัน, การปรับลดอำนาจพนักงานเจ้าหน้าที่ไม่ให้มีผลในจำกัดเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ดังที่เป็นมาในอดีต ตลอดจนการปลดแอกบรรณาธิการผู้พิมพ์ผู้โฆษณาและเจ้าของหนังสือพิมพ์ให้ไม่ต้องรับผิดชอบในข้อความหมิ่นประมาทที่คอลัมนิสต์เป็นผู้เขียน เป็นต้น

2.2 การยกเลิกพระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2498 และให้ใช้พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 แทน โดยสาระสำคัญของกฎหมายคือ การเปลี่ยนจากบริการของรัฐเป็นบริการสาธารณะ การกำหนดให้มีกิจการใช้คลื่นความถี่และไม่ใช้คลื่นความถี่ การแยกประเภทกิจการออกเป็นสามประเภทคือ บริการสาธารณะ บริการชุมชน และธุรกิจเอกชน การแบ่งประเภทกิจการธุรกิจเอกชนออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับชาติ/ภาค/ท้องถิ่น การกำหนดให้มีกิจการบริการสาธารณะเพื่อความมั่นคงของรัฐ การกำหนดให้ภาคประชาชนรวมตัวกันเพื่อจัดทำบริการสาธารณะได้ การกำหนดสัดส่วนรายการสาธารณะบนทีวี การกำหนดให้มีมาตรการส่งเสริมและควบคุมจริยธรรมแห่งวิชาชีพและการคุ้มครองผู้เสียหายจากการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ เป็นต้น

2.3 การผ่านกฎหมายที่เกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อที่สำคัญ อาทิ

2.3.1 พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2551 สาระสำคัญคือ กำหนดให้มีองค์กรอิสระด้านแพร่ภาพและกระจายเสียงสาธารณะเพื่อดำเนินการวิทยุและโทรทัศน์สาธารณะ โดยได้งบประมาณการดำเนินงานจากทุนประเดิมของรัฐ และเงินบำรุงองค์การจากรายได้ 1.5% ของภาษีสรรพสามิตสุรา-ยาสูบ โดยกำหนดให้มีสภาผู้ชมและผู้ฟังรายการเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินงานขององค์การ โดยรับโอนที่ไอทีวีมาดำเนินการต่อในรูปแบบสถานีโทรทัศน์สาธารณะแห่งแรกของประเทศไทย

2.3.2 พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 สาระสำคัญคือ การมีกฎหมายมากำหนดการกระทำที่จัดเป็นความผิดทางคอมพิวเตอร์ที่ชัดเจนขึ้นกว่าในอดีต เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติให้กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่ากฎหมายได้กำหนดขบข้ายความผิดเอาไว้อย่างกว้างขวางและเปิดช่องให้เกิดการตีความจนอาจนำไปสู่ปัญหาการเลือกปฏิบัติ รวมถึงข้อกำหนดว่าด้วยการปิดกั้นเว็บไซต์ยังไม่มี ความชัดเจนเท่าที่ควร และไม่ได้มีกำหนดระยะเวลาในการปิดกั้นเว็บไซต์ ซึ่งนำมาสู่ปัญหาสำคัญในทางปฏิบัติหลังการประกาศใช้กฎหมาย คือ ถูกนำไปใช้กับกรณีทางการเมืองควบคู่กับคดีหมิ่นประมาทและคดีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพในลักษณะการเลือกปฏิบัติมากกว่าใช้ในการแก้ปัญหาเรื่องการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์

2.3.3 พระราชบัญญัติภาพยนตร์และวีดิทัศน์ พ.ศ. 2551 สาระสำคัญคือ การกำหนดให้มีคณะกรรมการภาพยนตร์และวีดิทัศน์แห่งชาติ โดยผู้ประกอบการต้องนำภาพยนตร์และวีดิทัศน์ที่ผลิตมาขอการรับรองจากคณะกรรมการฯ โดยในส่วนภาพยนตร์จะเปลี่ยนไปใช้ระบบเรตติ้งแทนระบบเซ็นเซอร์ที่มีอยู่เดิม แต่ในส่วนของวีดิทัศน์ เช่น เกมส์ คาราโอเกะยังคงใช้ระบบเซ็นเซอร์ตามเดิม เป็นต้น

2.4 กระบวนการแก้ไขพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 และการแก้ไขพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540

3. จริยธรรมและความรับผิดชอบของสื่อมวลชน

บทบาทสำคัญหนึ่งที่ องค์กรวิชาชีพสื่อมวลชน มีต่อวงการสื่อสารมวลชน คือ การกำหนดจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อ และมีกิจกรรมรณรงค์ให้สื่อมวลชนตระหนักในการทำหน้าที่ของตนเอง

อย่างไรก็ตาม ระหว่างเส้นทางการปฏิรูปที่ผ่านมา มีองค์กรสื่อสำคัญ อาทิ สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งชาติ และองค์กรอื่นๆ ก่อตั้งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อให้เกิดการกำกับและตรวจสอบกันเอง หลีกเลี่ยงการเข้ามาแทรกแซงตรวจสอบของภาครัฐ หรืออีกนัยหนึ่ง คือ เพื่อสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนเอง แต่ในอีกแง่หนึ่ง มีหลายกรณีปรากฏว่า มาตรการบังคับใช้เพื่อควบคุมจริยธรรมของสื่อ ยังไม่เป็นผลในเชิงปฏิบัติ แม้จะสภาการฯ จะมีข้อบังคับว่าด้วยจริยธรรมแห่งวิชาชีพหนังสือพิมพ์ มีการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมจริยธรรม ที่ตรวจสอบและออกคำแถลงติดตามการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนอยู่เสมอ รวมถึง มีข้อบังคับว่าด้วยวิธีพิจารณาเรื่องราวร้องทุกข์ แต่ยังไม่ปรากฏบ่อยครั้งว่า สิทธิเสรีภาพที่สื่อมวลชนมีอยู่ ยังไปละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของผู้ที่ตกเป็นข่าว โดยที่ องค์กรสื่อต่างๆ ก็ไม่ได้เป็นที่พึ่งพาเมื่อผู้ตกเป็นข่าวเมื่อต้องการเรียกร้องความเป็นธรรม และในที่สุดต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมศาลในการตัดสิน

ตัวอย่างเช่น กรณีที่หนังสือพิมพ์ข่าวสดเผยแพร่คลิปส่วนตัวของ นางสาวเดือนเต็มดวง ณ เชียงใหม่ อดีตนายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่ อดีต ส.ส. เชียงใหม่ พรรคประชาธิปัตย์ เมื่อโจทก์คือผู้เสียหายฟ้องศาล และศาลอาญาพิพากษาลงโทษจำคุก 2 ปี บรรณาธิการ น.ส.พ. ข่าวสด ปรับ น.ส.พ. ข่าวสด 200,000 บาท คดีร่วมกันหมิ่นประมาทโดยการโฆษณาด้วยเอกสารหนังสือพิมพ์ตาม ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 326, 328, 332 (ASTVผู้จัดการออนไลน์ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2553)

จากปัญหาที่เกิดขึ้น นำมาสู่การกำหนดเนื้อหาในหมวด 3 ของพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 ว่าด้วยการส่งเสริมและควบคุมจริยธรรมแห่งวิชาชีพและการคุ้มครองผู้เสียหายจากการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ รวมถึงการกำหนดในร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและส่งเสริมมาตรฐานผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อมวลชน พ.ศ. ที่กำลัง

ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ในเรื่องการกำกับดูแลตนเอง ความรับผิดชอบของสื่อมวลชน ตลอดจนการคุ้มครองผู้ตกเป็นข่าว

4. สถานภาพทางกฎหมายและสิทธิของสื่อใหม่

ในส่วนของสมาคมวิชาชีพ หรือสมาคมที่เป็นตัวแทนของสื่อใหม่ๆ อย่าง เคเบิลทีวี วิทยุชุมชน และทีวีดาวเทียม ประเด็นที่โดดเด่นของการเคลื่อนไหวในการปฏิรูปสื่อ คือ การเรียกร้องสถานภาพทางกฎหมายสื่อใหม่ อย่างวิทยุชุมชนและทีวีดาวเทียม ต่างก็เป็นผลผลิตของการปฏิรูปสื่อในระลอกแรกตามมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และมาตรา 26 ของ พ.ร.บ.องค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 ที่ระบุให้มีการจัดสรรคลื่นให้ภาคประชาชนไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 แม้แต่สื่อเก่ากลางใหม่อย่างเคเบิลทีวี ก็พลอยได้อานิสงส์จากการปฏิรูปสื่อไปด้วย เพราะก่อนจะมี พ.ร.บ.การประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 ที่เป็นการให้การรองรับทางกฎหมายแก่กิจการวิทยุโทรทัศน์ของเอกชนที่เป็นเชิงพาณิชย์และกิจการบริการชุมชนเป็นครั้งแรก กระนั้นก็ตาม จากการขาดองค์กรกำกับดูแลอย่างเป็นกิจจะลักษณะ ทำให้การเติมเต็มสถานภาพทางกฎหมายแก่สื่อใหม่และสื่อเก่ากลางใหม่เหล่านี้ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เนื่องจากขาดผู้ที่จะมาออกใบอนุญาตประกอบกิจการ อันจะเป็นจุดเริ่มต้นของสิทธิในการสื่อสารของผู้ประกอบการ แม้จะมีการกำหนดในบทเฉพาะกาลของกฎหมายใหม่นี้ให้คณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กทช.) เป็นองค์กรกำกับดูแลชั่วคราว โดยมีคณะอนุกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ แต่งตั้งขึ้นมาเป็นตัวช่วยกลั่นกรองและตัดสินใจในการออกใบอนุญาตใน 2 ประเภทกิจการ คือ วิทยุชุมชน และกิจการไม่ใช้คลื่นความถี่ แต่ก็ส่งผลให้กิจการที่ไม่ได้ถูกระบุไว้อย่าง วิทยุธุรกิจท้องถิ่น ต้องอยู่ในสภาพที่ไร้ที่ยืนทางกฎหมาย เนื่องจากกฎหมายไม่ได้ให้อำนาจ กทช. ในการออกใบอนุญาตอื่นนอกเหนือจากสองกิจการดังกล่าวข้างต้น ความลักลั่นทางกฎหมายเหล่านี้จึงเป็นมูลเหตุที่นำไปสู่ประเด็นในการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อกฎหมายและระบบการกำกับดูแล โดยองค์กร/สมาคมวิชาชีพที่เป็นตัวแทนสื่อใหม่เหล่านี้

ประเด็นที่ยังคงเป็นปัญหาจากบทบาทของการปฏิรูปสื่อที่ผ่านมาขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ

- **การมุ่งเน้นแต่ประเด็นเรื่องเสรีภาพของสื่อเป็นหลัก** การที่องค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อทั้งสื่อกระแสหลักและสื่อใหม่ มักมุ่งเน้นประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพเป็นหลัก ทำให้มิติอื่นของการปฏิรูปไม่ว่าจะเป็นเรื่องการปฏิรูปเนื้อหา การแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมหรือการคุ้มครองผู้บริโภคสื่อถูกบิดบังไป ประเด็นสำคัญที่สื่อถูกตั้งคำถามจากสังคมมาโดยตลอด คือ เนื้อหาที่สื่อนำเสนอสู่สาธารณะมีความถูกต้อง รอบด้าน และเที่ยงธรรม เพียงพอหรือไม่เพียงใด เพราะ

การนำเสนอเนื้อหาของสื่อมีผลต่อการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและการตัดสินใจของประชาชน การปรับเปลี่ยนและพัฒนาเนื้อหาจึงเป็นหัวใจสำคัญในการทำงานของสื่อ ซึ่งไม่เพียงเป็นหน้าที่โดยตรงขององค์กรสื่อแต่ละองค์กร หากองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อก็ควรมีหน้าที่โดยอ้อมในการตรวจสอบ ตลอดจนส่งเสริมสนับสนุนให้องค์กรสื่อหรือนักวิชาชีพสื่อปรับเปลี่ยนและพัฒนาเนื้อหาที่นำเสนอสู่สาธารณะ ให้สอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการของประชาชน และสถานการณ์สังคมในช่วงเวลาต่างๆ ในทำนองเดียวกันกับที่องค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อยังมีกิจกรรมในด้านการปฏิรูปเนื้อหาบ่อยเกิดไป ประเด็นที่สำคัญอื่นๆ อย่างเช่น การคุ้มครองผู้บริโภคและการสร้างความรู้เท่าทันสื่อก็ควรที่ได้รับการเน้นย้ำและดำเนินการให้มากขึ้น

- **การขาดการติดตามผลหลังการฝึกอบรม สัมมนา และกิจกรรมเสริมศักยภาพอื่นๆ ให้กับนักวิชาชีพ** แม้ว่าที่ผ่านมาองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อจะมีจัดให้มีการฝึกอบรม สัมมนา รวมถึงกิจกรรมเสริมศักยภาพอื่นๆ ให้กับนักวิชาชีพ หากยังขาดกระบวนการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน อันเป็นขั้นตอนที่จำเป็นยิ่ง เพราะจะทำให้เห็นข้อเด่น-ข้อด้อย ตลอดจนปัญหาอุปสรรคที่พบจากการปฏิบัติจริง เพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนาการทำงานด้านการเสริมศักยภาพขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความต้องการขององค์กรสมาชิก ตลอดจนสามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดียิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย มักจัดอบรมการรายงานข่าวกับสิทธิเด็กอยู่เสมอ ทว่าในทางปฏิบัติก็ยังเห็นการปฏิบัติที่รายงานข่าวโดยไม่ปกปิดชื่อเสียงหรือตัวตนของเด็กที่ยังอายุน้อยกว่า 18 ปีอยู่เนืองๆ อาจสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการติดตามผลที่ยังไม่เพียงพอ
- **ความโปร่งใสและเข้าถึงได้ง่ายของกระบวนการกำกับดูแลตนเอง** ที่ผ่านมา แม้ว่าองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อจะมีกระบวนการกำกับดูแลกันเองในระดับหนึ่ง หากแต่ยังไม่มีกระบวนการเผยแพร่/นำเสนอข้อมูลดังกล่าวสู่สาธารณะอย่างเป็นระบบ เช่น การเผยแพร่คำวินิจฉัยของสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติต่อกรณีที่ได้รับการร้องเรียนผ่านเว็บไซต์ของสภาการฯ⁴⁹ เป็นต้น ทั้งนี้ การเผยแพร่ข้อมูลการตรวจสอบตนเองจะเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติของนักวิชาชีพสื่อได้ อีกทั้งยังเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือและการมีส่วนร่วมจากภาคประชาสังคมในการช่วยตรวจสอบและถ่วงดุลการทำงานของสื่อในอีกทางหนึ่งด้วย โดยในการนี้ หากองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อควรต้องจัดให้มีช่องทางรับเรื่องร้องเรียนที่เข้าถึงง่าย ทัวถึง และเพียงพอในการรับเรื่องร้องเรียนจากบุคคลทั่วไปที่ได้รับผลกระทบจากการทำงานของสื่อด้วย

⁴⁹ ในช่วงแรกของการก่อตั้งจนถึงปีพ.ศ. 2547 ได้มีการเผยแพร่คำวินิจฉัยของสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติต่อกรณีที่ได้รับการร้องเรียนผ่านจดหมายเหตุมหากรรมการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ แต่ต่อมาได้หยุดไปเนื่องจากไม่มีการตีพิมพ์จดหมายเหตุดังกล่าวต่อ

- **การประเมินการทำงานขององค์กร/สมาคมวิชาชีพจากภายในและภายนอก** เป็นขั้นตอนที่ช่วยให้องค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อได้ทบทวน ตรวจสอบการทำงานที่ผ่านมา ทั้งจากมุมมองของคนทำงานสื่อเองเพื่อช่วยในการสรุปบทเรียน กำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์การทำงานในอนาคต และจากสังคมภายนอกซึ่งจะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือต่อองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อในสายตาของสาธารณะ การประเมินการทำงานจากภายในและภายนอกจึงเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาองค์กรฯ ซึ่งองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อมวลชนควรให้ความสำคัญต่อการทำงานในด้านนี้ให้มากขึ้น
- **ที่มาของแหล่งทุนที่ไม่หลากหลาย** การมีแหล่งทุนหลากหลายมีส่วนช่วยส่งเสริมความเป็นกลางในการทำหน้าที่ขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ ในขณะที่การรับแหล่งทุนน้อยรายอาจส่งผลให้แหล่งทุนมีอิทธิพลในการครอบงำ/ชี้นำการทำงานขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อมวลชน ทั้งโดยตั้งใจหรือไม่เจตนา โดยที่องค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่ออาจรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ได้ องค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อฯ จึงควรให้ความสำคัญกับประเด็นนี้ อีกทั้งในระยะยาว องค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อควรมีมาตรการป้องกันการครอบงำ/ชี้นำการทำงานผ่านการได้รับแหล่งทุนสนับสนุนจากรัฐผ่านกองทุนต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนดอีกด้วย
- **ผลประโยชน์ที่ขัดแย้ง (ทับซ้อน) ในกระบวนการขยายผลของการกำกับดูแลตนเอง** ในการตรวจสอบกันเองของสื่อ หากมีหลักฐานชัดเจนว่าสื่อมีการกระทำอันเป็นการละเมิดจรรยาวิชาชีพ/จรรยาบรรณสื่อจริง องค์กรสื่อแต่ละองค์กร รวมถึงองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อจำเป็นต้องมีมาตรการลงโทษที่ชัดเจน เพื่อเป็นแบบอย่างต่อผู้ประกอบการวิชาชีพ และเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อองค์กรและต่อสังคม หากในทางปฏิบัติ หลายครั้งที่องค์กรสื่อและองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อตรวจสอบพบว่าการกระทำผิดจริง แต่ปล่อยปละละเลย ไม่ได้มีมาตรการลงโทษใดๆ เพราะเกรงว่าจะส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ขององค์กรสื่อ การกระทำเช่นนี้มีผลให้เกิดการทำตามแบบอย่างที่ไม่ดี และมีผลต่อความเชื่อถือในจรรยาวิชาชีพ/จรรยาบรรณสื่อ ทั้งจากนักวิชาชีพเองและจากสังคมโดยรวม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่องค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อต้องหามาตรการ/แนวทางในการจัดการและแก้ไขปัญหาละเมิดผลประโยชน์ทับซ้อนในกระบวนการขยายผลของการกำกับดูแลตนเอง
- **ข้อจำกัดของนักวิชาชีพตลอดจนกรรมการจากภายนอกในการมีส่วนร่วม** กระบวนการต่างๆ ขององค์กร/สมาคมวิชาชีพ กรรมการขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อทั้งในส่วนมาจากตัวแทนองค์กรสื่อและกรรมการจากภายนอก ต่างมีงานประจำตามสายงานของตน เป็นข้อจำกัดอันอาจทำให้มีส่วนร่วมกับการบวนการ/กิจกรรมต่างๆ ขององค์กร/สมาคมวิชาชีพได้ไม่เต็มที่เท่าที่ควร ในประเด็นนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่องค์กรต้นสังกัด (องค์กรสื่อ, สถาบันวิชาการ ฯลฯ) ต้องตระหนักถึงความสำคัญและสนับสนุนให้นักวิชาชีพ/บุคลากรได้ทำ

หน้าที่ในฐานะกรรมการขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อได้อย่างเต็มที่ รวมถึงองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อเองก็ต้องให้ความสำคัญกับการเสริมศักยภาพเจ้าหน้าที่ประจำขององค์กรฯ ให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถรองรับการทำงานในรูปแบบคณะกรรมการฯ ได้ ทั้งนี้ อาจมีการถอดบทเรียนจากประสบการณ์การทำงานขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อในต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางมาปรับใช้ให้เหมาะสม/สอดคล้องกับการทำงานขององค์กรฯ ต่อไปในอนาคต

- **การแบ่งค่ายแบ่งพื้นที่กันระหว่างสื่อกระแสหลักดั้งเดิมและสื่อใหม่** การเปิดกว้างและยอมรับสื่อใหม่ (สื่อออนไลน์, สื่อทางเลือก, สื่อภาคประชาชน ฯลฯ) ว่ามีศักดิ์และสิทธิของ “สื่อสารมวลชน” และสมควรได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกันกับสื่อกระแสหลักดั้งเดิม (หนังสือพิมพ์, วิทยุ, โทรทัศน์ ฯลฯ) เป็นปัญหาที่นำไปสู่การแบ่งแยกระหว่างสื่อกระแสหลักดั้งเดิมและสื่อใหม่ ทั้งจากนักวิชาชีพสื่อและจากสังคมภายนอก ทั้งที่ในความเป็นจริง สื่อทั้งสองกลุ่มต่างมีข้อเด่นที่ช่วยเสริมในส่วนที่ขาดซึ่งกันและกัน การสร้างเครือข่ายร่วมกันของสื่อทั้งสองกลุ่มจะช่วยเสริมศักยภาพและเพิ่มพลังการปฏิรูปสื่อ ซึ่งองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อจำเป็นต้องตระหนักถึงความสำคัญและควรมีบทบาทในการสร้างการยอมรับ เชื่อมร้อย และส่งเสริมให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างสื่อกระแสหลักดั้งเดิมและสื่อใหม่ให้มากยิ่งขึ้น

แนวทางที่ผ่านมาขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อในการปฏิรูปสื่อ

1. แนวทางที่มุ่งการเปลี่ยนแปลงนโยบาย กฎหมาย และการกำกับดูแลสื่อ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสถาบันสื่อในสังคม

แนวทางนี้ ประกอบด้วย การขอยกเลิกกฎหมายที่ควบคุมสื่อและเสนอร่างกฎหมายที่เกี่ยวกับสื่ออันได้แก่ การมีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญ การส่งตัวแทนสมาคม/องค์กรวิชาชีพสื่อเป็นกรรมาธิการพิจารณาร่างกฎหมาย คณะทำงาน และคณะกรรมการต่างๆ อาทิ พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติจัดแจ้งการพิมพ์ พ.ศ. 2550 และพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 เป็นต้น

รวมไปถึงบทบาทการผลักดันโดยใช้วิธีการล๊อบบี้เชิงนโยบาย เช่น ร่างพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. และ ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและส่งเสริมมาตรฐานผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อมวลชน พ.ศ.

ขณะที่ ความพยายามอันเป็นรูปธรรมในรูปแบบองค์กร คือ การจัดตั้งสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ และสภาวิชาชีพข่าววิทยุโทรทัศน์ และการทำงานเชิงเครือข่ายร่วมกับภาควิชาการและภาคประชา

สังคม การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่างๆ ในสังคมในการร่างและติดตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อ เป็นต้น

2. แนวทางการสร้างวิถีปฏิบัติที่ดีของสื่อ

หลักการที่สำคัญที่สื่อมวลชนกำหนดขึ้นเพื่อวิถีปฏิบัติที่ดี คือ การสร้างข้อบังคับและมาตรฐานจริยธรรม/จรรยาบรรณวิชาชีพสื่อ และการกำกับดูแลตัวเอง ตลอดจนเปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นฝ่ายตรวจสอบด้วยการเปิดช่องทางรับเรื่องราวร้องเรียนและวินิจัยโดยสภาวิชาชีพ และการออกแถลงการณ์ต่างๆ เพื่อสร้างการรับรู้และความเข้าใจในวิถีปฏิบัติที่ดีของสื่อมวลชนต่อสังคม

ในส่วนการทำงานกับองค์กร/สมาคมวิชาชีพ ตัวแทนองค์กรวิชาชีพต่างๆ ได้มีการส่งเสริม/สนับสนุนนักวิชาชีพและองค์กรวิชาชีพเกิดความเข้าใจเพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกิดการปฏิบัติตามวิถีปฏิบัติที่ดีของสื่อมวลชน เช่น การขอความร่วมมือออกแนวปฏิบัติ การจัดเวทีทำความเข้าใจและขยายการรับรู้เกี่ยวกับข้อบังคับทางจริยธรรม/จรรยาวิชาชีพสื่อมวลชน ตลอดจนการจัดฝึกอบรมสัมมนา เสวนา สร้างคู่มือปฏิบัติงาน กิจกรรมทางวิชาการและวิชาชีพ และการจัดประกวดให้รางวัลต่างๆ

นอกเหนือจากนี้ ยังมีความพยายามที่จะเสนอกลไกการกำกับดูแลร่วมกันระหว่างองค์กรวิชาชีพและองค์กรอิสระที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อให้ข้อบังคับและมาตรฐานจริยธรรม/จรรยาบรรณวิชาชีพสื่อและการกำกับดูแลกันเองมีผลในทางปฏิบัติในอีกทางหนึ่ง

3. แนวทางการสร้างหรือเสริมพลังให้เกิดสื่อที่เป็นอิสระ ความเป็นประชาธิปไตย

ในส่วนองค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อกระแสหลักดั้งเดิม 6 องค์กร มีความเคลื่อนไหวที่ชัดเจนคือการออกแถลงการณ์ หรือยื่นหนังสือต่อภาครัฐเพื่อแสดงจุดยืนต่อต้านการคุกคามสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชน การมีส่วนร่วมในการผลักดันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อ เช่น พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 การร่วมผลักดันให้เกิดและสร้างความยั่งยืนแก่ทีวีสาธารณะ ตลอดจนส่งเสริมให้เกิดสื่อทางเลือกต่างๆ เช่น วิทยุชุมชน ทีวีดาวเทียม รวมถึงการสร้างศักยภาพให้สื่อชุมชน ด้วยการฝึกอบรมและทำงานเป็นเครือข่าย เป็นต้น

ในส่วนองค์กรวิชาชีพหรือตัวแทนของสื่อใหม่ ไม่ว่าจะเป็น สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ สมาคมเคเบิลทีวีแห่งประเทศไทย สมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทยเครือข่ายพลเมืองเน็ต ฯลฯ ล้วนสะท้อนให้เห็นความต้องการข้อมูลข่าวสารที่หลากหลายและสมดุลระหว่างข้อมูลจากส่วนกลางและข้อมูลจากท้องถิ่น การเกิดขึ้นของสื่อใหม่สะท้อนให้เห็นการกระจายอำนาจ (Decentralized) ในการผลิตและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารจากท้องถิ่นหรือข้อมูลตอบสนองความต้องการของคนเฉพาะกลุ่มผู้สังคม ซึ่งที่ผ่านมา องค์กรเหล่านี้ได้มีบทบาทสำคัญในการร่วมผลักดันประชาธิปไตยการสื่อสาร อาทิ การมีส่วนร่วมในการผลักดันมาตราว่าด้วยการปฏิรูปสื่อในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 การผลักดัน

การจัดทำกฎหมายที่ส่งเสริมให้เกิดสื่อที่เป็นอิสระและมีความเป็นประชาธิปไตย เช่น พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 และพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2553 เป็นต้น

4. แนวทางการสร้างความรู้เท่าทันสื่อ และการตรวจสอบสื่อจากสังคม

จากปัญหาการใช้สิทธิเสรีภาพที่สื่อมวลชนมีอยู่ ที่ส่งผลให้เกิดการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของผู้ที่ตกเป็นข่าวตลอดจนการที่รัฐและทุนแทรกแซง/ครอบงำสื่อมวลชนทั้งในทางตรงและทางอ้อมในช่วง เวลาที่ผ่านมาซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ข่าวสารของคนในสังคม การหวังพึ่งองค์กรวิชาชีพสื่อมวลชนในการกำกับดูแลฝ่ายเดียวอาจไม่เพียงพอ จึงจำเป็นยิ่งที่ภาคประชาสังคมในภาคส่วนอื่นๆ จะต้องเข้ามาทำหน้าที่ในการตรวจทานและถ่วงดุลการทำงานของสื่อ นำไปสู่แนวคิดเรื่องการสร้างองค์กรภาคประชาสังคมเพื่อทำหน้าที่สร้างและขยายแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ ตลอดจนตรวจสอบการทำงานของสื่อมวลชนให้เป็นไปตามจรรยาบรรณวิชาชีพ

จากแนวคิดดังกล่าว โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างองค์กร/สมาคมวิชาชีพ ร่วมกับสถาบันการศึกษา แวดวงวิชาการ เครือข่ายภาคประชาชน เช่น เครือข่ายครอบครัว เครือข่ายเด็กและเยาวชน รวมถึงองค์กรอิสระ นำไปสู่การสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อสร้างความรู้เท่าทันและการตรวจสอบสื่อ เช่น Media Monitor คณะกรรมการกองทุนสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์แห่งชาติ ฯลฯ ทำหน้าที่จัดทำข้อมูลทางวิชาการ การจัดฝึกอบรม ตลอดจนเผยแพร่ข้อมูลสู่กับรับรู้ของสาธารณชนเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง

บทที่ 5

มุมมอง/ความคิดเห็นขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อเกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อหลังการประกาศแผนปรองดองแห่งชาติ

นอกจากการประมวลบทบาทขององค์กร/สมาคมวิชาชีพ ในการปฏิรูปสื่อที่ผ่านมาแล้ว งานวิจัยนี้ ยังได้ทำการสัมภาษณ์ผู้นำองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ ทั้งสื่อกระแสหลักดั้งเดิมและสื่อใหม่ 16 องค์กร เพื่อสำรวจมุมมอง/ความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อหลังการประกาศแผนปรองดองแห่งชาติ โดยมีประเด็นสำคัญหลักๆ ดังต่อไปนี้

- 1) ปัญหา/ประเด็นเชิงโครงสร้างเกี่ยวกับสื่อที่ควรได้รับการปฏิรูป
 - 2) แนวทางการปฏิบัติที่ยังเป็นปัญหาของสื่อ
 - 3) กลไกในการปฏิรูปสื่อ
 - 4) ระบบเศรษฐกิจสื่อกองเมืองของสื่อ และความท้าทายจากสื่อใหม่
 - 5) ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินการเพื่อปฏิรูปสื่อขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ
- ซึ่งจะได้นำเสนอเรียงตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ปัญหา/ประเด็นเชิงโครงสร้างเกี่ยวกับสื่อที่ควรได้รับการปฏิรูป

ตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อเห็นว่าปัญหาของระบบสื่อสารมวลชนไทยที่ควรได้รับการปฏิรูปอย่างเร่งด่วน สรุปได้เป็นประเด็นปัญหาหลักๆ ได้แก่

1. การเป็นเจ้าของสื่อ (โดยรัฐ)
2. การครอบงำของระบบตลาดในสื่อและผลกระทบต่อคุณภาพของเนื้อหา
3. ความเป็นมืออาชีพ จรรยาบรรณของบุคลากรในวิชาชีพสื่อ
4. กลไกการกำกับดูแลสื่อ
5. สวัสดิการและสวัสดิภาพของสื่อ
6. สิทธิเสรีภาพของสื่อ
7. การรวมตัวกันของกลุ่มองค์กรสื่อ

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การเป็นเจ้าของสื่อ (โดยรัฐ)

ด้วยปัจจุบัน กิจการสื่อสารมวลชนทั้งกิจการวิทยุกระจายเสียงและกิจการวิทยุโทรทัศน์เป็นกิจการของภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ และภาครัฐผูกขาดมานาน แม้จะมีภาคเอกชนมาดำเนินกิจการแต่จะอยู่ในรูปของ

การให้สัมปทาน ดังนั้น ตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อจึงเห็นความสำคัญเป็นอย่างยิ่งของการปฏิรูปโครงสร้างการเป็นเจ้าของสื่อของประเทศไทย

ทางการแล้วภาครัฐเป็นเจ้าของในขณะที่ภาคเอกชนยังไม่ได้เป็นเจ้าของแท้จริง
ปัจจุบันเอกชนเป็น *player* ผ่านการสัมปทานหรืออาจจะยังไม่ได้รับรองโดยถูกต้อง
วสันต์ ภัยหลีกส์
ประธานสภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย

โครงสร้างการเป็นเจ้าของสื่อ ซึ่งภาครัฐเป็นเจ้าของโดยส่วนใหญ่นี้ ทำให้สื่อสารมวลชนขาดความเป็นอิสระเพราะถูกแทรกแซงทางการเมือง การปฏิรูปสถานีวิทยุ โทรทัศน์ และสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจึงเป็นเรื่องสำคัญ แม้กระทั่งสื่อสาธารณะซึ่งได้จัดตั้งขึ้นมาใหม่อย่างสถานีโทรทัศน์ทีวีไทยเองก็ยังคงเสมือนรัฐเป็นเจ้าของ เพราะได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐไม่ใช่จากประชาชน

โทรทัศน์เราก็คือทราบว่ามีช่อง 3 กับช่อง 9 ก็คืออยู่ภายใต้ อสมท. ซึ่งอยู่ภายใต้สำนักนายกรัฐมนตรี ส่วนช่อง 5 ช่อง 7 ของกองทัพบก เน้นว่ากองทัพบกเท่านั้นไม่ใช่ของกองทัพ สังเกตข่าวจากช่องดังกล่าวจะเป็นของกองทัพบกมากกว่ากองทัพอื่นๆ ส่วนช่อง 11 เป็นของกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งอยู่ใต้สำนักนายกรัฐมนตรี พูดง่ายๆ ว่าสำนักนายกรัฐมนตรีทั้งกำกับโดยตรงและโดยผ่านรูปของสัมปทาน 3 ช่องด้วยกันคือช่อง 3 9 และ 11 และก็มี TPBS ซึ่งถามว่าเป็นอิสระโดยสิ้นเชิงไหม ก็คือไม่ใช่ เพราะโดยกฎหมายของมันก็ให้อำนาจรัฐบาลเข้าไปในทางอ้อมได้ แม้คุณจะบอกว่ามันจะเป็นอิสระอย่างไรก็ตามแต่เมื่อคุณให้อำนาจรัฐเข้าไปดูเรื่องงบประมาณของเขา เพราะงบประมาณของ TPBS จะถูกทบทวนโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังทุก 3 ปี ซึ่งอันนี้ทำให้ฝ่ายการเมืองแทรกแซงได้อยู่แล้วถ้าเขาต้องการแทรกแซง เพราะมันมีเรื่องอำนาจเงินอยู่ในรัฐบาล

ส่วนวิทยุก็ 70-80% อยู่ในมือกรมประชาสัมพันธ์บวกกับกองทัพบก พูดง่ายๆ ว่าสำนักนายกรัฐมนตรีบวกกับกองทัพบก...คำถามนี้ต้องถามอย่างมากในการปฏิรูปสื่อว่า ถ้าเกิดทราบได้ก็ตามแต่ สื่อกระจายเสียงที่เป็น network สำคัญของประเทศยากจน ที่ประชาชนได้รับการศึกษา คือเขาต้องฟังวิทยุ ต้องดูโทรทัศน์เพราะเขาไม่มีเล่นอินเทอร์เน็ต เขาไม่มีสื่อทางเลือก อยู่ในมือของรัฐมากขนาดนี้คุณจะปฏิรูปอะไร คำถามก็คือว่าคุณจะเอาสื่อพวกนี้ออกมาจากสำนักนายกรัฐมนตรีได้ไหม ออกจากกรมประชาสัมพันธ์ได้ไหม

ออกจาก อสมท.ได้ใหม่ ออกจากกองทัพบกได้ใหม่ คำถามนี้ผมถามมา 20 ปี ตราบใดที่ไม่สามารถแก้ตรงนี้ได้ ไม่ต้องพูดถึงเรื่องปฏิรูปสื่อ

ศิลป์ฟ้า ต้นศราวุธ

ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษากฎหมายและนโยบายสื่อมวลชน สถาบันอิศรา

เมื่อรัฐอยากจะใช้เป็นกระบอกเสียงหรือทำเรื่อง Propaganda ก็ทำได้ ไม่ยาก อีกอันหนึ่งก็คือ ถ้าจะมีการวิพากษ์วิจารณ์ต่อรัฐ สื่อเหล่านี้ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีลักษณะว่าเป็นสัมปทาน แต่ก็ไม่สามารถทำแบบนั้นได้ ก็จะยาก มันก็เป็นข้อจำกัดในการที่จะทำให้เกิดการสื่อสารแบบแพร่หลายและก็เป็นธรรมชาติจริงๆ

จิรนุช เปรมชัยพร

ผู้ประสานงานเครือข่ายพลเมืองเน็ต

คุณ (ผู้ประกอบการสถานีวิทยุ, โทรทัศน์) รับสัมปทานมา ฉะนั้นเจ้าของสัมปทาน ตราบใดที่ยังไม่สามารถจัดสรรระบบการการจัดสรรคลื่นได้อย่างเป็นอิสระ หรือว่าเท่าเทียมกันตามที่เขียน พรบ.จัดสรรคลื่นความถี่ (ภาครัฐ) ก็คุมได้ง่ายอยู่แล้ว

ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์

นายกสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

2. การครอบงำของระบบตลาดในสื่อและผลกระทบต่อคุณภาพของเนื้อหา

ผลกระทบอีกประการจากโครงสร้างเจ้าของสื่อที่ภาครัฐผูกขาดมานานและการให้สัมปทานกับภาคธุรกิจ คือ เกิดการครอบงำของระบบตลาดในสื่อและผลกระทบต่อคุณภาพเนื้อหา กล่าวคือ เมื่อภาคธุรกิจได้รับสัมปทานมาจากภาครัฐ ภาคธุรกิจก็ต้องคำนึงถึงต้นทุนในการผลิต รายได้และมุ่งสร้างกำไรเพื่อให้ธุรกิจอยู่รอดเป็นสำคัญ ส่งผลต่อคุณภาพของเนื้อหาและรายการที่ออกอากาศทางสื่อสารมวลชนที่เน้นไปทางด้านความบันเทิงเป็นส่วนใหญ่ ส่วนรายการสาระหรือจรรโลงสังคมจะมีน้อยมากเพราะเป็นรายการที่มีความนิยมต่ำ ในส่วนของการนำเสนอข่าวสารก็ไม่มีควมลึกซึ้ง หรือการทำข่าวในเชิงสืบสวนสอบสวนสื่อด้านบันเทิง ขาดเนื้อหาดี ๆ และสร้างสรรค์ ขาดตัวเลือกที่หลากหลาย

เรื่องโครงสร้างเรื่องทุน ทุนคือเรื่องของการประกอบกิจการสื่อ ปัญหาการที่สื่อวิทยุโทรทัศน์ที่ถูกผูกขาดมานาน มันจะทำให้โครงสร้างการเป็นเจ้าของสื่อบิดเบี้ยว แทนที่มันจะมีการกระจายตัวเรื่องความเป็นเจ้าของ หรือความที่จะต้องมากระตุ้นกันเอง... โครงสร้างวิทยุเป็นระบบสัมปทาน มันต้องไปจ่ายค่าสัมปทานแทนที่จะเอาเงินตรงนั้นไป

ผลิตรายการ ข่าวสารที่มีคุณภาพ สาระมากยิ่งขึ้น ก็อยู่ไม่ได้ถ้าไปทำข่าวสาร สาระ เพราะว่ามันใช้ต้นทุนสูง วิทยุของเราที่เคยกลายเป็นมีแต่รายการที่ลงทุนต่ำ จำผู้ดำเนินรายการชั่วโมง 1,000-2,000 บาท มาพูดแล้วก็จบ ข่าวต้นชั่วโมงก็อาจจะจ้างนักข่าวสัก 10 คนผลิตข่าวป้อนต้นชั่วโมง 10 คนเต็มทีเงินเดือนก็ 15,000 สิบลคน 150,000 รถ ค่ารถ ค่าโชห่วย 2 แสน ให้เต็มที 3 แสนจ้างบก.ด้วย ก็ลงทุนแค่นี้ และก็ซื้อชั่วโมงเฉลี่ยชั่วโมงละ พัน วันหนึ่งวิทยุมีจัดรายการสัก 16 ชั่วโมง ก็ 16,000 เท่ากับว่า 30 วันที่ 480,000 รวมอันนั้นอีก 300,000 ก็ต้องอย่างนี้เพราะว่าค่าเช่าก็ 3,000,000 แล้วต่อเดือน ผลิต 8 แสนก็เท่ากับว่าต้องหาสปอนเซอร์ 4 ล้านต่อเดือน เพราะฉะนั้นใครจะมานั่งผลิตแบบ BBC ทุกวันนี้มีไหมสถานีที่จะผลิตแบบ BBC มีทีวีไทย พยายามทำอยู่แต่ก็อึดแอ็กเพราะว่ายังไม่ได้ลงทุน ยังไม่มีคลื่นของตัวเอง อาศัยคลื่นเขาอยู่

...ข่าววิทยุมันไม่พัฒนา มันเป็นแค่ข่าวต้นชั่วโมงเพราะว่าโครงสร้างวิทยุเป็นระบบสัมปทาน มันต้องไปจ่ายค่าสัมปทานแทนที่จะเอาเงินตรงนั้นไปผลิตรายการ ข่าวสารที่มีคุณภาพ สาระมากยิ่งขึ้น ก็อยู่ไม่ได้ถ้าไปทำข่าวสาร สาระ เพราะว่ามันใช้ต้นทุนสูง

ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี

เลขาธิการสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ

องค์กรสื่อและผู้สื่อข่าว ถูกธุรกิจสื่อบีบ ส่งผลต่อการแข่งขัน โดยเน้นที่ความเร็วมากกว่าความถูกต้อง จนบางครั้งขาดการพิจารณาจนขาดการแสวงหาความจริงในข้อมูลและเหตุการณ์

ภาณุพงษ์ วงษ์รอด

ประธานชมรมนักข่าวสายเทคโนโลยีสารสนเทศ

เรื่องดีๆ แบบนี้น้อยมาก ผมว่าการที่จะให้การอบรมหรือ socialize ประชาชนในสังคมก็ไม่ได้หมายความว่ามันจะต้องผ่านรายการข่าว รายการสารคดี เพราะทุกประเทศทั่วโลก รายการบันเทิงคนก็จะดูมากกว่า ทำเงินมากกว่า ฉะนั้นรายการบันเทิงต่างหากที่จะเป็นตัวที่หล่อหลอมสังคมได้มากกว่ารายการข่าว รายการสารคดีหลักๆ ด้วยซ้ำ พวกละครที่เราดู เราไม่แน่ใจหรือว่าจะทำให้ประชาชนฉลาดขึ้น...ประเด็นของผมก็คือว่าไม่มีทางที่จะทำหนัง ละคร บันเทิงเหล่านี้ได้ดี ถ้าคุณยังไม่มีคนเขียนบทที่ดี คือคุณยังไม่มีตัวเนื้อหาที่ดีมาทำ มันก็ไม่มีทางผลิตละครที่ดีได้ไง

ศิลป์ฟ้า ต้นศรารุช

ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษากฎหมายและนโยบายสื่อมวลชน สถาบันอิศรา

ปัญหาการแทรกแซง/ครอบงำสื่อมวลชนผ่านการโฆษณา หรือเม็ดเงินสปอนเซอร์
ทั้งของภาคธุรกิจและภาครัฐ ส่งผลกระทบต่อการนำเสนอข้อมูลข่าวสารของสื่อ สื่อไม่
กล้านำเสนอข้อมูลที่แตกต่างจากข้อมูลของสปอนเซอร์เพราะกลัวถูกถอนโฆษณา

เจริญ ถิ่นเกาะแก้ว

นายกสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย (สวทท.)

3. ความเป็นมืออาชีพ จรรยาบรรณของบุคลากรในวิชาชีพสื่อ

ตัวแทนองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อที่ได้ให้สัมภาษณ์แสดงทัศนะว่า การปฏิรูปสื่อที่กำลัง
ดำเนินอยู่จำเป็นต้องมุ่งเน้นในเรื่องการปฏิรูปจริยธรรมและมาตรฐานทางวิชาชีพของผู้ปฏิบัติงานให้มาก
ที่สุดทั้งสื่อกระแสหลักดั้งเดิมคือ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ รวมถึง สื่อใหม่ เช่น นักข่าวที่ใช้ Social Media
หรือเว็บไซต์ข่าว โดยในส่วนของผู้ผลิตข่าวสาร บุคลากรวิชาชีพ ต้องได้รับการพัฒนาในเรื่ององค์ความรู้
มาตรฐานจริยธรรม รวมถึงความรู้และการตั้งคำถามแนววิพากษ์ เพราะหากไม่มีแล้วก็จะไม่นำไปสู่การ
พยายามค้นหาข้อเท็จจริงเพื่อนำเสนอต่อสังคม

หนังสือพิมพ์มีเสรีภาพมากกว่า ก็ไม่ได้กระตือรือร้นเรื่องของการพัฒนาคุณภาพ
เพราะว่าฉันขายได้เพราะฉันมีเสรีภาพ เขียนคอลัมน์ได้ วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลได้ มันก็จะ
ขายตรงนี้มากกว่าที่จะขายข่าวเชิงสืบสวน ข่าวคุณภาพ เมื่อทางนี้ไม่ได้ขายข่าวคุณภาพ
การให้ความสำคัญกับเรื่องพัฒนาคนก็น้อย คนก็อาศัยความเร็ว เป็น opinion มากกว่า
ก็แต่เป็นผิวๆ ไป ทุกวันนี้ก็ยังไม่ได้อะไร

...คือในแง่ผู้ผลิตข่าวสารต้องยอมรับว่า บุคลากรในวิชาชีพนี้ยังต้องมีการพัฒนา
ปรับปรุง ทั้งเรื่ององค์ความรู้ เรื่องของทักษะและรวมถึงมาตรฐานจริยธรรม ทั้งนี้ทั้งนั้นคน
ผลิตข่าวสารพัฒนาหรือปรับปรุงตัวเองในสามส่วนนี้ให้ดีขึ้น

ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี

เลขาธิการสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ

ผมไม่คิดว่ามีกำลังคนเพียงพอที่จะทำสถานีโทรทัศน์ใหม่ขึ้นมาหนึ่งช่อง คุณไม่มี
ผู้บริหาร นักข่าว ช่างภาพ คนที่อยู่เบื้องหลังมากมายหลายชีวิต จำนวนมากเพียงพอที่
คุณบอกว่ามีในสังคมไทยมากที่จะหยิบมาทำสถานีโทรทัศน์ขึ้นมาได้ ผมไม่เชื่อ ผมดูข่าว
มา 20-30 ปีก็เห็นพัฒนาการด้านคุณภาพมันช้ามาก หรือถ้าเราพูดในเชิงลบจริงๆ ก็
อาจจะไม่มีเลย

ฉะนั้นนักข่าวที่ดีสำหรับผมก็ต้องถามคำถาม คุณก็เป็นแค่ข่าวโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์จริงๆ เป็นปากกระบอกเสียงของรัฐบาล ผมว่ารัฐบาลไม่ได้มีแค่ช่อง 11 หรือ ช่อง 5 ของกองทัพบก สื่อมวลชนกระแสหลักทั้งหมดเป็นปากกระบอกเสียง อาจจะมี หนังสือพิมพ์บางฉบับน้อยนิดจริงๆ แต่ที่เหลือคือบอกอะไรมาก็รูปข่าวไปตามนั้น ฉะนั้น สภาพแบบนี้สำหรับผมมันไม่เอื้อต่อการที่คุณจะได้รู้ข้อเท็จจริงในสังคมหรอก

ศิลป์ฟ้า ต้นศรารุช

ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษากฎหมายและนโยบายสื่อมวลชน สถาบันอิศรา

...ฉะนั้นการดิ้นรนของสื่อหนังสือพิมพ์ ธุรกิจเก่าๆ มันก็อาจจะเป๋ดาบ เมื่อคุณ ดิ้นรนเพื่อจะหารายได้แล้วเนี่ย วิธีที่เป็น journalism อย่างแท้จริงจะเป็นไปได้หรือเปล่าใน ความเป็นจริง พอถามถึงปัญหา สิ่งที่ต้องคุยกันคือจริยธรรม

ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์

นายกสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

สื่อใหม่ เช่น สื่อสังคมออนไลน์ เข้ามามีบทบาทต่อการทำงาน และการแสดง ตัวตนขององค์กรสื่อ และตัวสื่อมวลชน ซึ่งสามารถเป็นผู้นำทางความคิดที่ขาดการ กลั่นกรอง หรือบางครั้ง เป็นการแสดงความคิดเห็น หรืออารมณ์มากกว่าข้อเท็จจริง จน ทำให้เกิดความเข้าใจผิด หรือข้อเท็จจริงคลาดเคลื่อน

...การเกิดขึ้นของสำนักข่าวเล็กๆ ที่อาศัยสื่อใหม่ พวกเว็บไซต์ข่าว หรือรายการ สารคดีข่าว เกิดขึ้นง่าย และสังคมยังตั้งคำถามถึงความเป็นกลาง จริยธรรม หรือการตั้ง สำนักข่าวเพื่อผลทางการเมือง วัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากนำเสนอข่าว

ภาณุพงษ์ วงษ์รอด

ประธานชมรมนักข่าวสายเทคโนโลยีสารสนเทศ

สิ่งสำคัญคือวิชาชีพนี้ใกล้ชิดกับผู้ที่มีอำนาจทั้งอำนาจเงินและอำนาจการเมือง ซึ่ง ปฏิสัมพันธ์ในลักษณะนี้อาจทำลายความกล้าหาญทางจริยธรรมของคนทำสื่อแต่คนทำ สื่อเมื่อต้องไปปฏิสัมพันธ์กับคนที่มีอำนาจทางการเงินและการเมือง มันก็เลยทำให้เขา โอนเอียงได้ ไม่ใช่เพราะเขามีรายได้น้อยแต่เขาไปมีปฏิสัมพันธ์ตรงนั้นมากกว่า เมื่อคน ทำสื่อต้องไปใกล้ชิดกับอำนาจ โดยเฉพาะอำนาจเงินและอำนาจทางการเมืองเยอะๆ มัน ก็มีผลที่ทำให้ตัวคนทำสื่อเองหวั่นไหวได้

วิชาญ อุ่นอก

เลขาธิการสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

4. กลไกการกำกับดูแลสื่อ

แนวทางการกำกับดูแลสื่อเดิมที่เน้นการชี้ถูกผิดโดยภาครัฐนั้น ตัวแทนองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อมีความเห็นให้ปรับมาสู่การกำกับดูแลโดยเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในสังคมทั้งภาคธุรกิจ ภาคสื่อมวลชน สื่อชุมชนเพื่อกำกับทิศทางการพัฒนาสื่อ โดยองค์กรกำกับดูแลหรือภาครัฐควรวางกรอบใหญ่ในการกำกับดูแลและส่งเสริมให้เกิดการกำกับดูแลตนเองของผู้ประกอบวิชาชีพและองค์กรวิชาชีพต่างๆ นอกจากนี้ องค์กรกำกับดูแลควรเน้นการประสานและทำงานในเชิงพัฒนาไม่ใช่แค่การควบคุมเท่านั้น

ปฏิรูปกลไกการกำกับดูแล ซึ่งในอนาคตเราอาจจะหมายถึงหน่วยงานที่เป็นองค์กรอิสระก็คือ กสทช. ผมคิดว่าที่ผ่านมการกำกับดูแลสื่อในประเทศไทยก็ยังเป็นหน่วยงานรัฐกำกับอยู่ว่าอันไหนผิด อันไหนถูกก็มองโดยฝ่ายรัฐ ฉะนั้นถ้าจะต้องมี กสทช. เกิดขึ้นในอนาคตผมคิดว่ากลไกในการกำกับดูแลต้องมาจากทุกภาคส่วนในสังคมจริงๆ ที่เป็นตัวแทน ทั้งจากภาคธุรกิจ ภาคสื่อมวลชนหรือสื่อชุมชนเองก็น่าจะมีส่วนในการกำกับทิศทางการพัฒนาสื่อ ... เช่น ถ้าเราแบ่งมาเป็นสื่อชุมชน 20% ที่ พ.ร.บ.จัดสรรพูดถึงจะต้องมีคณะกรรมการอีกชุดหนึ่งที่มาทำหน้าที่บริหารในส่วนของคลื่นที่เป็นภาคประชาชนหรือคลื่นที่เป็นของธุรกิจก็ต้องมีชุดเล็กอีกชุดหนึ่งที่มาทำหน้าที่บริหารหรือว่าวางแผนพัฒนาด้วย

วิชาญ อุ่นอก

เลขาธิการสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

ในส่วนของรัฐผมคิดว่าควรจะส่งเสริมมากกว่าคิดที่จะไปควบคุมหรือปิดกั้น ผมคิดว่ายุคปัจจุบันโดยเฉพาะเป็นยุคที่การสื่อสารก้าวหน้าไปเยอะ ทุกคนสามารถที่จะเป็นผู้ส่งสารได้ ผ่านทางโทรศัพท์มือถือ electronic device ต่างๆ หรือว่าจากคอมพิวเตอร์ หรืออินเทอร์เน็ต ความคิดในเชิงของการควบคุม ผมคิดว่าไม่ควรที่จะเน้นในการปิดกั้นหรือจับกุม ควรจะเน้นการสร้างการควบคุมกันเองที่แข็งแรง และสร้างกฎหมายกันให้ผู้บริโภคคือเรื่องของการรู้เท่าทันเป็นหลัก การกำกับโดยหน่วยงานกลางหรือภาครัฐควรจะเป็นการกำกับให้อยู่ในกรอบใหญ่ๆ มากกว่า มากกว่าที่จะไปไล่จับ เพราะว่าไล่จับยังไ้ก็ไม่ชนะ ผมคิดว่าโดยหลักควรจะให้องค์กรวิชาชีพกำกับ ควบคุมกันเองให้มีประสิทธิภาพและส่งเสริมให้เขาควบคุมกันและกันก็รัฐให้กำกับในกรอบใหญ่ และก็ให้ประชาชนแข็งแรงขึ้นเพราะว่าในสังคมเปิด สังคมประชาธิปไตย ข่าวสารข้อมูล ความคิดเห็นแตกต่างกันเป็นเรื่องปกติ จะมีหลากหลาย จะมีแตกต่างกัน แต่ขอให้มีการมี

กรอบว่าเราจะต้องไม่เลยเส้นนี้ไป เช่น แตกต่างกันได้แต่ต้องไม่ไปบอกว่าต้องข้ามันหรือว่าต้องอะไรแบบนี้ที่มันเกินเส้น แต่ถ้าอยู่ในเส้น ในกรอบ จะถกเถียงกัน จะต่างกันยังไงก็ควรจะเปิดให้มีการแลกเปลี่ยน ให้มีการถกเถียงกัน

วสันต์ ภัยหลิกี้

ประธานสภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย

นอกจากนี้ บทบาทที่จะสำคัญขององค์กรกำกับดูแลและภาครัฐในการกำกับดูแลนั้น คือ การส่งเสริมให้ภาคประชาชนได้มีโอกาสในการใช้คลื่นความถี่เพื่อประกอบกิจการสื่อได้อย่างแท้จริง เพราะปัจจุบันสื่อชุมชนไม่ได้รับการสนับสนุนใดๆ จากภาครัฐ หากได้รับการสนับสนุนก็จะเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้สังคมในระดับชุมชนเข้มแข็งขึ้น และเพื่อส่งเสริมความเป็นธรรมในเกิดขึ้นในสังคม นอกจากนี้ ก็จะเป็นพื้นที่สาธารณะให้กับความหลากหลายในสังคมซึ่งสื่อกระแสหลักยังไม่สามารถทำหน้าที่นี้ได้ดีนักในปัจจุบัน

... ขณะที่สื่อภาคประชาชนหรือสื่อใหม่ๆ มันมีข้อจำกัดในทุกสิ่ง เรื่องเงิน เครื่องมือ เครื่องมือ องค์ความรู้ เพราะฉะนั้นถ้ามองว่าการแข่งขันอย่างเสรีโดยที่ภาครัฐไม่ subsidy รายใหม่มันเป็นไปได้ที่จะให้เกิดการแข่งขันที่แท้จริงและเป็นธรรม ถ้ารัฐมองว่าการเกิดขึ้นของสื่อใหม่เยอะๆ เป็นเรื่องหลักประกันในระบอบประชาธิปไตยในเรื่องการเมืองการปกครอง เห็นความสำคัญตรงนี้ รัฐเองก็ต้องเข้าไปคุมหรือสนับสนุน แต่การสนับสนุนไม่ใช่การผูกขาดองค์กรใดองค์กรหนึ่ง อาจจะต้องเป็นการสนับสนุน content สนับสนุนในเชิงการพัฒนาบุคลากร เสนอในเชิงด้านการพัฒนาอุปกรณ์ equipment ต่างๆ

ว่าที่ ร.ต.สรายุทธ์ บุญเลิศกุล

รักษาการนายก สภาองค์กรวิทยุ โทรทัศน์ท้องถิ่นแห่งประเทศไทย

การไปส่งเสริมกลุ่มอื่นๆ ให้เขามีพื้นที่ในสื่อมากขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เป็นหน้าที่ของรัฐ คือต่อจากเรื่องเสรีและเป็นธรรม ในวันนี้สถานะของคนในสังคมไม่เท่ากัน กลุ่มคนในสังคมไม่เท่ากัน การเข้าไปใช้พื้นที่สื่อมันมีตัวเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง ฉะนั้นถ้าคุณปล่อยให้คนมีเงินเท่านั้นเข้าไปใช้พื้นที่สื่อ คนอีกหลายกลุ่มเลยที่จะหลุดออกไป...การเข้ามาสนับสนุนให้ภาคสังคมเขามีสื่อเป็นของตัวเอง อันนี้ผมพูดในมิติของวิทยุชุมชนนะ เพราะว่าตอนนี้การใช้สื่อที่มันมีอยู่คือสื่อรัฐเขามีอยู่แล้วเราเข้าไปใช้ พอเป็นมิติวิทยุชุมชนก็ ชุมชนเองต้องดิ้นรนเองตลอด ตั้งแต่ตั้งเครื่องเอง โดยที่รัฐไม่เคยคิดที่จะสนับสนุนวิทยุ

ชุมชนให้เขาสามารถเป็นช่องทางในการสื่อสารต่างๆ ของเขาได้ ก็ต้องทอดผ้าป่ากันเอง ระดมทุนกันเองเป็นแสนถึงจะมีเครื่องได้ ทั้งที่เครื่องมือเหล่านี้ถ้าเป็นวิทยุชุมชนที่ไม่มีโฆษณาจริงๆ รัฐน่าจะมียุบายสนับสนุนให้เกิดสื่อแบบนี้มากขึ้น ให้เขาสามารถสื่อสารเรื่องราวต่างๆ ของเขาได้ ก็คิดว่าถ้าให้เขาเข้าไปในสื่อกระแสหลักก็คงมีข้อจำกัด

วิชาญ อุ่นอก

เลขาธิการสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

การปฏิรูปกลไกการกำกับดูแลสื่อจากการกำกับดูแลโดยรัฐเพียงอย่างเดียวสู่การกำกับดูแลตนเองของสื่อ นั้น เป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการปฏิรูปเป็นอย่างยิ่ง เพราะจากสถานการณ์วิกฤตการเมืองในช่วงปี พ.ศ. 2553 ที่ผ่านมา สื่อถูกใช้เป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง จึงส่งผลกระทบต่อ การปฏิรูปสื่อทั้งระบบ ทำให้ภาครัฐเข้ามาใช้อำนาจในปิดสื่อ ทั้งนี้เพราะสื่อเองไม่มีกลไกในการตรวจสอบและ กำกับดูแลกันเองที่มีประสิทธิภาพ

ในส่วนของการใช้สื่อเพื่อการเคลื่อนไหวทางการเมือง ใช้สื่อในลักษณะเรียลลิตี้ เป็นกระบอกเสียงเพื่อวัตถุประสงค์แอบแฝง ส่งผลกระทบต่อภาพรวมการปฏิรูปสื่อทั้งระบบ ซึ่ง องค์กรสื่อก็ต้องมีความเข้มแข็งในการตรวจสอบและกำกับดูแลกันเองได้จริง โดยในการ ดำเนินการกรณีรายการของสถานีที่ละเมิด/ไม่เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด ควรปิด เฉพาะรายการที่กระทำผิด ซึ่งที่ผ่านมาภาครัฐใช้วิธีปิดสถานี ซึ่งเป็นการการกระทำที่เข้า ข่ายการปิดกั้นข่าวสารของประชาชน

เจริญ ถิ่นเกาะแก้ว

นายกสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย (สวทท.)

5. สวัสดิการและสวัสดิภาพของสื่อ

ตัวแทนองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อได้มีข้อเสนอแนะต่อภาครัฐในการสนับสนุนให้ธุรกิจ สื่ออยู่รอด ได้แก่ การออกมาตรการทางภาษีเพื่อลดต้นทุนการผลิต และสร้างแรงจูงใจทางการเงินอื่นๆ เช่น เงินอุดหนุนเบี้ยต่ำ เป็นต้น รวมถึง การกระจายงบในการทำประชาสัมพันธ์ของรัฐบาลให้ทั่วถึงทุกสื่อ ไม่ เฉพาะสื่อใหญ่ๆ เท่านั้น

ทำให้สื่อทุกแขนง โดยเฉพาะสื่อสิ่งพิมพ์มีรายได้ด้วยขาของตนเอง ภาครัฐต้องมาดูแลในมาตรการทางภาษีเกี่ยวกับต้นทุนการผลิต...รวมถึงให้การช่วยเหลือและสนับสนุนอื่นๆ อาทิ การจัดหาแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำและมีระยะเวลาปลอดการชำระคืนเงินต้นและดอกเบี้ยที่ยาวนาน งบในการทำประชาสัมพันธ์ภาครัฐควรกระจาย เช่น โฆษณาที่เขาจะต้องทำอยู่แล้ว กระจายให้สื่อแต่ละฉบับไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ ให้มันทั่วถึง ไม่ใช่ให้แต่ฉบับใหญ่ๆ เพราะหวังผลให้เชียร์เรา

วิชัย วลาพล

นายกสมาคมช่างภาพสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย

ต้องปฏิรูปสวัสดิการ และค่าตอบแทนใหม่ทั้งระบบ เนื่องจากไม่สอดคล้องกับสภาวะในปัจจุบัน ที่ค่าครองชีพสูง และไม่สอดคล้องกับสภาวะในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การเกิดขึ้นของธุรกิจ ฟีอาร์ หรือแม้แต่ธุรกิจล็อบบี้ยีสต์

...ปฏิรูประบบความช่วยเหลือ โดยเฉพาะการสร้างกลไกในรูปแบบองค์กรอิสระที่จะมาช่วยเหลือในด้านสวัสดิการ และในด้านการอุดหนุนกิจการสื่อฯ

อนันต์ นิลมานนท์

นายกสมาคมหนังสือพิมพ์ส่วนภูมิภาคแห่งประเทศไทย

ในส่วนของคุณค่าตอบแทนของบุคลากรวิชาชีพสื่อในปัจจุบันโดยรวมแล้วก็ไม่ได้อยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ โดยเฉพาะคนทำงานเบื้องหน้าสื่อโทรทัศน์ แต่ในส่วนที่ต้องดูแลให้มากขึ้นคือคนที่ทำงานเบื้องหลัง และสิ่งที่ต้องดูแลเป็นสำคัญคือ สวัสดิการ สวัสดิภาพของคนทำงาน โดยเฉพาะคนที่ทำงานอยู่ในพื้นที่อันตราย เช่น เหตุการณ์จลาจล หรือเหตุการณ์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยการมีอุปกรณ์ป้องกันภัย จัดให้มีเบี้ยเลี้ยงภัยหรือประกันชีวิตให้กับบุคลากร

จะให้องค์กรวิชาชีพไปซื้ออุปกรณ์แจกทุกคนหรือจะทำได้ยังไง ธุรกิจคุณไม่ลงทุนให้พนักงานแล้วคุณจะให้ใครลง ธุรกิจคุณตั้งพันล้าน ผมอาจจะเรียกร้องได้ว่าให้คุณดูแลสวัสดิภาพนักข่าว ทำจดหมายถึงต้นสังกัดให้คุณดูแลสวัสดิภาพนักข่าว ทำได้แต่ให้ลงทุนเองทำได้ไง

ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์

นายกสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

ผมอยากจะให้ความเป็นวิชาชีพของนักข่าวไม่อิงกับผลประโยชน์ และไม่ไปกลัวกับอำนาจจนกระบบมากเกินไป แต่เราก็ต้องระมัดระวังตัวด้วยนะครับ องค์กรวิชาชีพต้องเข้ามาดูแลเรื่องสิทธิประโยชน์เกี่ยวกับเรื่องนี้ ถ้าเกิดนักข่าวถูกรังแกอะไรต่างๆ ก็ต้องเข้ามา เพราะว่าคนทำวิชาชีพนี้ถ้ารายงานข่าวอย่างตรงไปตรงมามันอันตราย อย่างต่างจังหวัดของพวกผมอันตรายมากแค่กระทบกระเทือนกับผลประโยชน์ของท้องถิ่นนิดเดียวก็ต้องมีวิธีการรายงานให้เป็น

เกษม อินทร์แก้ว

นายกสมาคมเคเบิลทีวีแห่งประเทศไทย

6. สิทธิเสรีภาพของสื่อ

โครงสร้างความเป็นเจ้าของสื่อในลักษณะกึ่งผูกขาดโดยรัฐ ทำให้เรื่องสิทธิเสรีภาพของสื่อเป็นประเด็นต่อเนื่องที่ต้องได้รับการปฏิรูปเพื่อการได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพของสื่อภายใต้สังคมระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง แต่ทว่าปัจจุบัน มีเพียงสื่อของภาครัฐที่มีสิทธิและเสรีภาพมากกว่า แต่สื่อในภาคอื่นๆ เช่น ภาคธุรกิจก็ตกอยู่ภายใต้ระบอบของตลาด แม้จะมีสิทธิเสรีภาพอยู่บ้างแต่ก็ต้องคำนึงถึงผู้ให้สัมปทานคือภาครัฐ ส่วนสื่อภาคประชาชนนั้นก็ยังไม่มีความหมายที่ชัดเจน กล่าวคือ ไม่ได้รับการจัดสรรคลื่นหรือใบอนุญาตเพื่อการกระจายเสียงวิทยุและโทรทัศน์ในส่วนของภาคประชาชน เพราะองค์กรกำกับดูแลที่เป็นอิสระหรือ กสทช. นั้นยังไม่เกิดขึ้น

ที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือว่าสื่อภาครัฐจะค่อนข้างมีบทบาท และการขยายพื้นที่มากกว่าสื่อภาคประชาชน เพราะว่าคนที่กุมอำนาจ สามารถที่จะใช้อำนาจในการเมืองในการเปิดพื้นที่สื่อใหม่ๆ ได้ ในขณะที่ภาคประชาชนจะทำแบบนี้ต้องมองซ้ายมองขวาว่าทำได้หรือไม่ มีกฎหมายรองรับไหม จะมีใครมาจับหรือไม่ ฉะนั้นถ้ามองในองค์รวมของสื่อในเวลานี้ ความสำคัญในเชิงประเด็น เชิง detail ของแนวคิด ทฤษฎีของสื่อ แต่สรุปว่าปัญหาของผมมีสองส่วนคือความเหลื่อมล้ำในทางสังคมที่มันทับซ้อนกันอยู่ กับเรื่องกระบวนการในการแสวงอำนาจในฐานะที่เป็นผู้ดูแลสื่อหรือว่ามีอำนาจเหนือสื่อ มันทำให้สื่อมีปัญหา เพราะถอยกลับไปคำตอบที่ว่าทำไมต้องปฏิรูปสื่อ ในมุมมองมันไม่ใช่เรื่องของความเลวร้ายของสื่อแต่เป็นการต่อสู้ ช่างชิงกันระหว่างอำนาจกับอำนาจ เป็นอย่างนั้นมากกว่า

ว่าที่ ร.ต.สรายุทธ์ บุญเลิศกุล

รักษาการนายกสภาองค์กรวิทยุโทรทัศน์ท้องถิ่นแห่งประเทศไทย (สอทช.)

เรื่อง สิทธิ เสรีภาพของรัฐก็ไม่ได้ให้อย่างเต็มที่นะ ก็ยังให้เล่นภายใต้สิ่งที่รัฐอยาก
ให้ทำอยู่ ก็คืออิสระภายใต้กรอบที่มีอยู่ห้ามเลยเส้น ซึ่งเส้นที่โดนขีดมันขีดโดยรัฐคนเดียว
ว่าอันไหนเหมาะ ไม่เหมาะ

วิชาญ อุ่นอก

เลขาธิการสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

ปลดปล่อยสื่อ ที่เหลือให้ประชาชนจัดการเอาเองแล้วกัน ... แต่อย่าเข้ามา
ควบคุม ไม่ใช่งานของรัฐ

จิรนุช เปรมชัยพร

ผู้ประสานงานเครือข่ายพลเมืองเน็ต

7. การรวมตัวกันของกลุ่มองค์กรสื่อ

ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการรวมตัวกันของกลุ่มองค์กรสื่อ มีลักษณะที่ชัดเจน 2 ประการ คือ การ
รวมกลุ่มเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นหลัก มากกว่าพยายามสร้างการเปลี่ยนแปลงในวิถีปฏิบัติของ
สื่อ และการรวมกลุ่มเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มแต่ละเลยพันธกิจที่มีต่อสังคม

สื่อหนังสือพิมพ์จะมาคุมวิชาชีพหนังสือพิมพ์เอง อาจจะกลายเป็นกลุ่ม
ผลประโยชน์ที่อยูในการบริหารจัดการ ต่อบริการกับอำนาจรัฐ ก็อาจจะทำให้ละเลยบางจุด
หรือเปล่า ก็เข้าไปอยู่ในกลไกของอำนาจรัฐโดยปริยาย เพราะฉะนั้น มันก็จะทำให้เค้า
เองห่างออกจากประชาชนผู้อ่านโดยทั่วไปหรือเปล่า กลายเป็นกลุ่มเฉพาะของตัวเองที่
รักษาผลประโยชน์ของตัวเอง แต่ไม่ได้กำลังรักษาผลประโยชน์ของตัวเองเพื่อประโยชน์
ของประชาชน คือมันยังไม่สะท้อนผลประโยชน์ของประชาชน

จิรนุช เปรมชัยพร

ผู้ประสานงานเครือข่ายพลเมืองเน็ต

แนวทางการปฏิบัติที่ยังเป็นปัญหาของสื่อ

ตัวแทนองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อที่ได้ให้สัมภาษณ์แสดงทัศนะเกี่ยวกับแนวทางการ
ปฏิบัติที่ยังคงเป็นปัญหาของสื่อมวลชนไทยปัจจุบัน ประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. คุณภาพของบุคลากรด้านข่าว
2. การเลือกข้างและกำหนดวาระข่าวสาร (โฆษณาชวนเชื่อ) ทางการเมือง
3. การเป็นพื้นที่สาธารณะให้กับความหลากหลายในสังคม

4. การเซ็นเซอร์ตัวเองของสื่อ
 5. การใช้ภาษา การสร้างความเกลียดชังระหว่างกลุ่มที่มีความเห็นแตกต่างในสังคม
 6. การคุ้มครองผู้บริโภค สิทธิเสรีภาพ และ ความเป็นธรรมต่อประชาชน
- ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. คุณภาพของบุคลากรด้านข่าว

ตัวแทนองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อเห็นว่าคุณภาพของบุคลากรด้านข่าวยังคงเป็นปัญหาอยู่ในปัจจุบัน กล่าวคือ บุคลากรด้านข่าวยังมีคุณภาพในระดับต่ำ ทำหน้าที่ในการรายงานข้อมูลข่าวสารในลักษณะชี้นำความคิด เป็นข้อสรุปที่ไม่ได้เป็นการให้ข้อมูลรอบด้านเพื่อการพิจารณาและสรุปเป็นคำตอบของตัวเอง อันทำให้ประชาชนไม่เกิดการรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) ดังนั้น สื่อควรมีบทบาทในการตั้งคำถามให้สังคมมีส่วนร่วมในการหาคำตอบ มากกว่าที่จะเป็นคนยึดเย็ดคำตอบให้กับสังคมโดยเฉพาะในภาวะที่สังคมไทยกำลังเผชิญกับความขัดแย้ง

สื่อเองก็เข้าใจว่าตัวเองเป็นผู้ตั้งคำถาม แล้วก็ชวนสังคมตั้งคำถามแล้วก็ตอบคำถามมากกว่าเป็นผู้มาตอบอย่างเดียว ตัวเองไม่ใช่ผู้ทำหน้าที่ในการตอบว่าอะไรใช่ อะไรไม่ใช่ ทำหน้าที่ในการตั้งคำถามเพื่อให้คนในสังคมร่วมกัน ช่วยกันคิดและได้มีส่วนร่วมในการตอบคำถาม

สื่อในสังคมอาจจะไม่ได้ผ่านประสบการณ์การทำหน้าที่ภายใต้สภาวะความขัดแย้งมาก่อนมากนัก เพราะฉะนั้น ในแง่ประสบการณ์การที่เคำทำหน้าที่อยู่บนพื้นฐานของปัญหาความขัดแย้ง อาจจะไม่ค่อยมีประสบการณ์เท่าไร ก็ต้องเรียนรู้ไปด้วยกัน

จิรนุช เปรมชัยพร

ผู้ประสานงานเครือข่ายพลเมืองเน็ต

มันไม่อยู่ในแนวระนาบที่มันจะต้อง balance กันระหว่างให้ข้อมูลก่อนและให้เขาตัดสินใจและกับทสรุปของตัวเอง แต่ว่าวันนี้คุณเอาบทสรุปของตัวเองมายึดโยงก็เหมือนสรุปพิเศษที่สื่อเอามาลง สื่อทุกสื่อ คือในหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับจะประกอบไปด้วยข่าวที่เป็นข้อเท็จจริง สถิติที่เป็นความคิด รายงานวิชาการที่ผสมทั้งแนวคิด ทฤษฎี ข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น แต่ลักษณะข่าววันนี้ส่วนใหญ่มันจะเป็นตัวผลลัพธ์มาทั้งหมดเป็นบทสรุป ซึ่งบางครั้งถ้าผู้บริโภคไม่มีพื้นฐานมาก่อน อ่านปุ๊บก็ใช่เลยซึ่งจริงๆ บางทีมันไม่ใช่ ก็กลายเป็นเหมือนกับเต้าข่าว เหมือนกับถูกหลอกอะไรพวกนี้

ว่าที่ ร.ต.สรายุทธ์ บุญเลิศกุล

รักษาการนายกสภาองค์กรวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกแห่งประเทศไทย (สอทท.)

สื่อไทยบ้านเราอ่อนมาก... เพราะมันก็คือผลผลิตของห้องเรียน ของมหาวิทยาลัย คำถามแบบนี้เราต้องการจะเห็น สื่อมันเข้าไปในห้องนั่งเล่นของคน มัน educate คนได้มากแต่เขาไม่สามารถก้าวไปถึงขั้นนั้นได้ ... สำหรับผมมันเป็นเรื่องของคุณภาพของคนที่อยู่ในสื่อที่จะนำพาให้มีข้อมูลข่าวสารที่ดีขึ้น เพราะผมไม่สนใจว่าคุณจะแบ่งประเภทยังไง สำหรับผมคุณภาพมันคืออะไร วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ คุณภาพมันคืออะไร

ศิลป์ไพเราะ ดันศรารุณ

ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษากฎหมายและนโยบายสื่อมวลชน สถาบันอิศรา

นอกจากนี้ ตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อยังเห็นว่า บุคลากรข่าวมีการนำเสนอข่าวที่คล้ายๆ กัน คือนำเสนอข่าวรายวัน ไม่ได้มีการติดตามวิเคราะห์ข่าวในลักษณะที่ลึกซึ้ง และต่อเนื่อง ทำให้ไม่มีข่าวในลักษณะของข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน และยังขาดการตรวจสอบ แสวงหาข้อเท็จจริงก่อนนำเสนอมีการนำเสนอข่าวอีกด้วย

จะเห็นว่าเราถูกวิพากษ์วิจารณ์อยู่เสมอ นักวิชาการหรือใครก็ได้เรื่องการทำข่าวในเชิงลึกหรือข่าวคุณภาพ เปิดหนังสือพิมพ์มาข่าวเหมือนกันทุกฉบับเลย 80-90% นี่ก็คือปัญหา มองในแง่เฉพาะ news นะ ไม่ได้พูดถึงระบบอื่น news และสื่อสิ่งพิมพ์

ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์

นายกสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

..แยกออกเป็นสองส่วนคือทำเองกับรับจ้างเขา ถ้ารับจ้างเขาสื่อก็ต้องมีหน้าที่ตรวจสอบและต้องให้ข้อมูลด้วย แต่ถ้าทำเองเป็นสื่อบุ เป็นรายงานเองก็ชัดเจนว่าวันนี้สื่อสิ่งพิมพ์เองก็รับ press release มาเป็นตัว create ข่าว ไม่ได้ใช้จิตวิญญาณความเป็นสื่อมา

ว่าที่ ร.ต.สรายุทธ์ บุญเลิศกุล

รักษาการนายกสภาองค์กรวิทยุโทรทัศน์ท้องถิ่นแห่งประเทศไทย (สอทท.)

เหตุของปัญหาคุณภาพของบุคลากรข่าวนั้น ตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อไม่ได้เห็นว่าเป็นเพราะระบบเศรษฐกิจของตัวสื่อ คือ การได้ค่าตอบแทนค่อนข้างต่ำทำให้คุณภาพของงานลด แต่เป็นเพราะสาเหตุอื่นๆ มากกว่า เช่น ตัวบุคลากรข่าวเอง ปัญหาเชิงโครงสร้างและนโยบายภายในขององค์กรสื่อเองที่มีลักษณะการใช้อำนาจ รวมถึงองค์กรสื่อไม่ได้ให้ความสำคัญกับการอบรมหรือพัฒนาในบุคลากรข่าวมีคุณภาพ เป็นต้น

เรื่องระบบเศรษฐกิจของตัวสื่อที่มีการตอบแทนค่อนข้างต่ำทำให้ลดคุณภาพของงาน ไม่เห็นด้วยเพราะคุณภาพของคนทำสื่อมีหลายองค์ประกอบ เรื่องค่าตอบแทนเป็นเพียงปัจจัยเล็กน้อยเมื่อเทียบกับกระบวนการทำงาน หรือนโยบายขององค์กรสื่อ สื่อมวลชนส่วนมากยังมีสำนึกถึงการทำงานด้วยคุณภาพ และการสร้างสรรค์ข่าวหรือรายการข่าวด้วยคุณภาพ

ประเด็นสำคัญที่ยังคงทำให้คุณภาพของสื่อมวลชนอยู่ในระดับสูงคือ ตัวบุคคลของสื่อเอง วัฒนธรรมองค์กร และนโยบายด้านข่าว การที่สื่อมีฐานเงินเดือนสูงอาจได้คนที่มีความสามารถในด้านการสื่อสาร การเขียนหรือการสื่อข่าว แต่คุณภาพของข่าวมีเงื่อนไขอื่นๆ เช่น ความขยันอดทน ความอ่อนน้อมถ่อมตน การค้นคว้าหาข้อมูล ของแต่ละบุคคล

ภาณุพงษ์ วงษ์รอด

ประธานชมรมนักข่าวสายเทคโนโลยีสารสนเทศ

ปัญหามันไปอยู่ที่โครงสร้างภายในองค์กรสื่อตัวเอง คือ โครงสร้างภายในองค์กรสื่อตัวเองก็อาจจะจะมีลักษณะของการกดขี่ ขูดรีดแรงงาน แล้วก็อาจจะจะมีลักษณะของการไปใช้อำนาจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มากกว่าที่จะเป็นอุปสรรคไม่เกิดผลงานในเชิงสร้างสรรค์แบบอื่น มันไม่เกี่ยวกับปัจจัยเศรษฐกิจ เช่น คนที่อยู่ในโต๊ะข่าว ซึ่งไม่ได้ลงสนามข่าว ก็อาจจะถือว่าตัวเองรู้ดีกว่าคนลงสนามข่าว ลักษณะที่เป็นลำดับขั้นมันก็ทำลายโอกาสในการค้นคว้าสร้างสรรค์ของคนทำงานในสนามตัวเล็กๆ

จิรณัฐ เปรมชัยพร

ผู้ประสานงานเครือข่ายพลเมืองเน็ต

ที่ผ่านมาต้องยอมรับว่าระบบสื่อสิ่งพิมพ์ของไทยไม่ค่อยลงทุนเรื่องการฝึกอบรมคน ผู้สื่อข่าวน้อยมากอยู่เลย จึงเป็นหน้าที่ขององค์กรวิชาชีพที่ต้องทำ ซึ่งก็ไม่ต่อเนื่องหรือจำนวนไม่เพียงพอ เมื่อมีปัญหาอย่างนี้ด้วยแล้ว ศักยภาพของผู้ประกอบวิชาชีพ ของนักข่าว ผู้สื่อข่าว ก็ได้รับผลกระทบหนักไปด้วย

ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์

นายกสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

2. การเลือกข้างและกำหนดวาระข่าวสาร (โฆษณาชวนเชื่อ) ทางการเมือง

ตัวแทนองค์กรและสมาคมวิชาชีพส่วนใหญ่เห็นว่าสื่อมวลชนปัจจุบันมีการเลือกข้างและกำหนดวาระข่าวสาร (โฆษณาชวนเชื่อ) ทางการเมือง ในระดับที่แตกต่างกันไปตามแต่ละสื่อ อาทิ สื่อโทรทัศน์ (ฟรี

ทีวี) บางส่วนก็จะมีการชี้แนะ และในสถานการณ์ที่ไม่ปกติ ไม่มีสื่อใดที่กล้านำเสนออย่างตรงไปตรงมา เพื่อรักษาสถานภาพของตัวเองไว้ ส่วนสื่อหนังสือพิมพ์นั้นยังมีความหลากหลายทางความคิดความเชื่อทางการเมือง เช่น คอลัมนิสต์ที่มีความคิดเห็นทางการเมืองต่างกัน แต่อย่างไรก็ดี ตัวแทนองค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อมวลชนไม่เห็นด้วยกับการเลือกข้างของสื่อ และสนับสนุนให้สื่อนำเสนอความเห็นที่แตกต่างและหลากหลายทางความคิด เพื่อนำเสนอข้อมูลอย่างรอบด้านให้กับประชาชนให้การพิจารณาตัดสินใจด้วยตนเองมากกว่าที่สื่อมวลชนจะทำหน้าที่กำหนดวาระข่าวสาร (โฆษณาชวนเชื่อ)ทางการเมือง

คือจริงๆ แล้วถ้าเราพูดกันแบบตรงๆ เนื้อแท้จริงๆ แล้วสื่อมันมีข้าง แต่ว่าใครจะมายอมรับว่าผมอยู่ข้างนี้หรืออยู่ข้างนี้ ทุกคนเขาไม่ยอมรับแต่ถ้าโดยความเป็นจริง เราต้องยอมรับว่ามี คุณอ่านหนังสือพิมพ์ คุณจะเห็นคอลัมน์แต่ละคอลัมน์มีความคิดเห็นไม่ตรงกัน หน้าสามเขียนฝ่ายหนึ่ง หน้าสี่เขียนฝ่ายหนึ่ง หรือไม่ก็การเขียนคอลัมน์อย่างข่าวสังคมแต่ละฉบับมันมีคนเขียนหลายคน ถ้าคุณอ่านทุกวัน คุณจะรู้ว่าคนนี้สีไหน คนนี้สีไหน

วิชัย วลาพล

นายกสมาคมช่างภาพสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย

เขามีคอลัมนิสต์หลายคน ในแต่ละคอลัมนิสต์เขาก็จะมีความต่างกันอยู่ในฉบับเดียวกัน เขาจะหลากหลายซึ่งต่างจากสื่อทีวี ที่ซึ่งโทนในการวิเคราะห์ทางการเมืองมันก็จะไม่ต่างกันมาก แต่สื่อสิ่งพิมพ์เขามีมุมมองที่หลากหลายกว่า การเสพสื่อสิ่งพิมพ์ก็เลยค่อนข้างที่จะได้มุมมองที่เยอะกว่าสื่อทั่วไป

วิชาญ อุ่นอก

เลขาธิการสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

ปฏิรูปองค์กรสื่อฯ และจรรยาบรรณวิชาชีพ เพื่อความเคร่งครัดในด้านความเป็นกลาง โดยเฉพาะความเป็นกลางทางการเมือง หรือแม้แต่ความศรัทธาในลัทธิการเมือง เนื่องจากที่ผ่านมา มีการเลือกข้างที่ชัดเจน ของทั้งองค์กรและสื่อฯ รวมถึงการกีดกันทางด้านความเชื่อ และปิดกั้นสื่อฯ ที่นำเสนอข้อมูลสองด้าน

อนันต์ นิลมานนท์

นายกสมาคมหนังสือพิมพ์ส่วนภูมิภาคแห่งประเทศไทย

คุณไม่มีสิทธิที่จะ bias แทนใครเลยเพราะคุณก็เป็นเจ้าของประเทศส่วนหนึ่ง ไม่ได้เป็นทั้งหมดไม่ควรชี้หน้า เราอาจจะมีโอกาสคิดได้แต่สิ่งที่เป็นรายงานข่าวควรจะเป็น รายงานข่าวไม่ได้เป็น bias ไม่ควรเป็นการสร้างข่าว ไม่ควรเป็นการ remake ข่าว ถ้าคุณ ทำอย่างนั้นคุณทำร้ายตัวเองไม่พอ คุณทำร้ายประเทศด้วย

...ผมมองว่าแบบนี้มันเป็นความหลากหลายดี คือถ้าไม่ได้มองเป็นความแตกต่าง หรือแตกแยก แต่ในบางสื่อ บางอันเห็นได้เลยว่ามี การชี้หน้า บิดเบือน .. ต้องยอมรับว่าใน สถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ไม่ปกติ ทุกคนก็ต้องรักษาสถานภาพของตัวเอง ผมว่าไม่มีใครกล้าทำตรงไป ตรงมามาก อันนี้คือสิ่งที่ผมเห็นและผมเชื่อว่าเป็นอย่างนั้น ด้วย

แต่ว่าในสื่อสิ่งพิมพ์หรือสื่อทีวีที่ผมดูอยู่ในปัจจุบันนี้ การให้ข้อมูลความเป็นจริง หรือการให้ข้อมูลที่รอบด้านไม่ 100% ความหมายก็คือว่าบางช่อง บางสถานี บางสื่อถ้า เราอ่านแล้วเรารู้เลยว่าเขาเอียงไปทางสีไหนอย่างนี้เป็นต้น แต่ว่าทั้งนี้ทั้งนั้นผมถือว่าไม่ แปลกแต่เราต้องไม่ปิดโอกาสในการนำเสนอข่าวสารของส่วนอื่นๆ ด้วยที่จะให้ไปถึง ประชาชน ว่ากันง่าย ๆ นะคือประชาชนไม่ควรจะถูกตีกรอบในการรับรู้ข่าวสาร ..แต่ทั้งนี้ คนที่รายงานก็ต้องมีสำนึกที่รับผิดชอบต่อสังคมด้วยนะครับ ...การเปิดพื้นที่สื่อให้มาก ให้ มีความหลากหลายจะเป็นเรื่องดี ... และผมว่าสิ่งนี้จะสร้างภูมิคุ้มกันให้กับคนที่รับรู้ได้ ดีกว่าการปิดกั้น

เกษม อินทร์แก้ว

นายกสมาคมเคเบิลทีวีแห่งประเทศไทย

ส่วนการทำหน้าที่ในช่วงวิกฤติการเมืองที่ผ่านมาของสื่อสาธารณะคือ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส นั้นสามารถนำเสนอข้อมูลได้รอบด้านและให้เป็นธรรมกับทุกฝ่าย นำเสนอเสียงของคนในสังคมอื่นๆ นอกเหนือจากคู่ขัดแย้ง และพยายามเสนอให้เห็นทางออกของวิกฤตบ้านเมือง และสามารถทำหน้าที่จาก มุมมองของสื่อที่เป็นอิสระด้วย

แม้กระทั่งในช่วงที่ ศอช. ประกาศให้สถานีโทรทัศน์ต่างๆ รับสัญญาณ ศอช. ในช่วงที่มีเหตุการณ์เผาที่ช่องสาม เคากรุงเทพ ช่วงนั้นก็มีการฟ้องอยู่ ทางเราก็คิดว่า ประชาชนเองก็ควรจะรับรู้ข่าวสารข้อมูล ก็เลยทำหน้าที่เสนอข่าวสารข้อมูล จากมุมมอง ของสื่อที่เป็นอิสระ แทนที่จะรับสัญญาณอย่างเดียว เพราะว่าในบางช่วงของการรับ สัญญาณ ก็มีประเด็นเรื่องของเพลงปลุกใจ หรือว่าเป็นส่วนที่ไม่มีสาระหรือมีเนื้อหาใหม่

วสันต์ ภัยหลีกส์

ประธานสภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย

3. การเป็นพื้นที่สาธารณะให้กับความหลากหลายในสังคม

ปัญหาที่ต้องได้รับการปฏิรูปอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติของสื่อมวลชนปัจจุบัน คือ สื่อไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการข่าวสารของคนทุกกลุ่มในสังคม โดยปัจจุบัน เนื้อหาส่วนใหญ่ในสื่อตอบสนองคนชั้นกลางหรือคนในเมืองหลวงมากกว่าคนในชุมชนหรือคนกลุ่มอื่นในสังคม การปฏิรูปให้มีความหลากหลายของเนื้อหาเพื่อตอบสนองกับคนทุกกลุ่มในสังคมจึงเป็นเรื่องสำคัญ

ถ้าเราดูข่าวไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์หรือทีวีมันก็จะมีวิเคราะห์เรื่องเศรษฐกิจเป็นเรื่องหลักที่ต่างประเทศ แต่ว่าปัญหาของคนระดับรากหญ้ามันไม่ได้สะท้อนอย่างจริงจังถึงสิ่งที่มีอยู่

วิชาญ อุ่นอก

เลขาธิการสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในส่วนของสื่อภาครัฐซึ่งตัวแทนองค์กรและสมาคมวิชาชีพเห็นว่าสื่อภาครัฐทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของรัฐบาลเพียงอย่างเดียว โดยไม่ได้คำนึงถึงภารกิจที่จะต้องเป็นสื่อของประชาชนในรัฐด้วย กล่าวคือ ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นสื่อของประชาชน แต่ทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงของรัฐบาลเท่านั้น และถูกแทรกแซงจากการเมืองอย่างมาก ขาดความเป็นอิสระในการทำงาน อีกทั้งภาครัฐยังมีความพยายามใช้สื่อของรัฐในการนำเสนอข่าวสารฝ่ายเดียวของรัฐ และปิดกั้นการนำเสนอข่าวสารจากสื่อที่เห็นต่างจากรัฐ ดังนั้น การปฏิรูปสื่อของรัฐจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่การเป็นพื้นที่สาธารณะให้กับความหลากหลายในสังคมได้อย่างแท้จริง

วันนี้ถ้ารัฐเปิดเสรี 3 สื่อคือ สื่อช่อง 11 สื่อเสื่อแดง สื่อเสื่อเหลือง หรือสื่ออื่นๆ สื่อชุมชนทั่วไป สื่อชาวบ้านรากหญ้า ถ้ามีทั้ง 3-4 สื่อแล้วเอามาเทียบกัน ผมถือว่าต่างคนก็ต่างนำเสนอในบทบาทของตัวเอง ชาวบ้านมีหน้าที่ต้องวิเคราะห์เอา แต่ถ้าวันนี้คุณปิดอันอื่นหมดแล้วเปิดช่อง 11 และบอกว่าช่อง 11 คือสิ่งที่ถูกต้องนะเพราะว่าออกข่าวตามนโยบายของรัฐบาล อย่างนี้ก็ไม่ต่างจากปล่อยให้เสื่อแดงเผลออยู่ฝั่งเดียว เสื่อเหลืองฝั่งเดียว...วิทยุที่แต่เป็นกระบอกเสียงของรัฐบาล ขณะเดียวกันการอาศัยกระบอกเสียงนี้ไปทำลายล้างคนอื่น หรือเป็นการวางกฎเกณฑ์ให้คนอื่นต้องทำตามสิ่งที่กรมประชาสัมพันธ์ทำนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

รัฐบาลที่พยายามทำในเวลานี้คือออกในมุมของรัฐบาลในด้านเดียว และก็ทำลายล้างคนอื่นโดยใช้วาทศิลป์ ใช้เทคนิคในการตัดต่ออะไรก็แล้วแต่ ในขณะที่รัฐบาล

กลบในเรื่องการทุจริต กลบเรื่องการแสวงอำนาจ ไม่เปิดโอกาส คือต้องยอมรับอย่างหนึ่งว่ารัฐบาลขาดไปจุดหนึ่งก็คือการมีส่วนร่วม

ว่าที่ ร.ต.สรายุทธ์ บุญเลิศกุล
รักษาการนายกสภาองค์กรวิทยุโทรทัศน์ท้องถิ่นแห่งประเทศไทย (สอทท.)

สื่อของรัฐทำเอาใจรัฐบาลมาก ไม่ได้ทำเพื่อรัฐ มันต้องแยกคำว่ารัฐ กับรัฐบาล เราจะเห็นภาพสื่อของรัฐ เช่น ช่อง 11 เราจะไม่เห็นเสียงของฝ่ายค้าน เสียงของรัฐบาล เสียงของประชาชนซึ่งน้อยมาก ก็จะมี TPBS ที่จะพอมองเห็นว่ามี เพราะจรรยาบรรณของเขาเขียนชัดเจนว่าต้องเอาทั้งสองฝ่ายออกมา แต่สื่อของรัฐจริงๆ ช่อง 11 ไม่มี ไม่ได้ทำหน้าที่ดูแลรัฐะ ทำหน้าที่กระจายเสียงหรือว่าดูแลรัฐบาลและทำตามบัญชา นักการเมือง และไม่มีใครไปดู มันไม่มีความเชื่อถือในช่อง 11

ต้องมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ตราบใดที่สื่อไม่มีเสรีภาพ มันสร้างความเสมอภาคไม่ได้ มันถึงเกิดความเหลื่อมล้ำ ทำไมคนจนไม่มีที่จะออกมาพูด แต่นักการเมือง นายจะเอาเวลาตรงไหนก็ได้ เสียงของประชาชนมันต้องมีความหมาย และก็เอามากี่ไม่ได้ ถูกเพ่งเล็ง สมมุติว่าไปเอาฝ่ายค้านมาออกทีวีบ่อยๆ โดนเลยนะ รัฐมนตรีที่คุมสื่อโทรมาเลย

จ่านรรค์ ศิริตัน หนูนกัคดี
นายกสมาพันธ์สมาคมวิชาชีพวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

ด้วยเหตุที่สื่อที่เป็นหน่วยงานรัฐก็เป็นเพียงเครื่องมือการสื่อสารของรัฐบาล มากกว่าการสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนในสังคมจริงๆ จึงเป็นเหตุให้กลุ่มที่คิดต่างจากรัฐบาลต้องไปแสวงหาใช้สื่อทางเลือกเช่น ทีวีดาวเทียม จึงอาจกล่าวได้ว่า สื่อทีวีไม่สามารถตอบสนองกลุ่มคนที่คิดต่างทางสังคมได้จริงๆ

สื่อที่เป็นหน่วยงานรัฐ ที่เป็นสื่อทีวีก็ต้องการที่จะพูดถึงนโยบาย และความต้องการของรัฐ อุดมการณ์ของรัฐมากกว่าแทนที่จะสร้างกระบวนการ การมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือว่าความต้องการของคนในสังคมจริงๆ ก็ไม่ใช่ แต่เป็นการบอกกับสังคมว่ารัฐต้องการอะไร มีนโยบายอะไร แต่ก็ไม่ได้เปิดให้คนที่คิดต่างเข้ามาใช้เท่าไร ซึ่งเราจะเห็นว่ามันมีกลุ่มที่คิดต่างในสังคมเยอะช่วงที่ผ่านมา แต่เขาไม่สามารถเข้าไปใช้สื่อทีวีได้ มันเลยไม่แปลกที่เขาจะไปตั้งทีวีดาวเทียมเองเพราะเขาไม่สามารถเข้ามาใช้สื่อกระแสหลักหรือว่าฟรีทีวีได้

วิชาญ อุ่นอก
เลขาธิการสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

ภาครัฐควรจัดให้มีสื่อสาธารณะที่มากขึ้น ทั้งโทรทัศน์ วิทยุ โดยมีข้อเสนอว่า
อยากให้นำสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สวท.) มาจัดทำเป็นสื่อสาธารณะ
ระดับจังหวัด จังหวัดละหนึ่งคลื่น โดยเปิดภาคประชาชนมีส่วนร่วม เข้าถึง และใช้
ประโยชน์ได้จริง ทั้งนี้ ภาครัฐ (สวท.) ไม่ควรมาขายเวลาแข่งกับภาคธุรกิจ และควรลด
การใช้คลื่นที่ซ้ำซ้อนกันของหน่วยงานภาครัฐ แล้วนำคลื่นความถี่มาจัดสรรใหม่ให้
เหมาะสมและเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง

เจริญ ถิ่นเกาะแก้ว

นายกสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย (สวทท.)

หากพิจารณาในแต่ละสื่อจะพบว่าสื่อส่วนใหญ่ทั้งวิทยุและโทรทัศน์ที่ดำเนินการในเชิงพาณิชย์
นั้น ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อความหลากหลายในสังคมมากนัก โดยสื่อวิทยุ ส่วนใหญ่ถูกใช้
ประโยชน์ในภาคธุรกิจ และเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นบันเทิงและโฆษณาสินค้า เพราะการดำเนินงานของภาค
ธุรกิจนั้นยังคงยึดโยงอยู่กับระบบทุนและการโฆษณา ในขณะที่พื้นที่ของภาคสังคมที่จะเข้าไปใช้วิทยุ
กระแสหลักนั้นไม่ค่อยมี ข่าวสารที่ออกอากาศจะเป็นข่าวที่มาจากส่วนกลาง จึงไม่ตอบสนองความต้องการ
ของชุมชน

ฉะนั้นวิทยุผมคิดว่าโดยตัวเนื้อหา สารเองผมว่ามันก็ ผมก็ไม่ได้ฟังวิทยุบ่อยนะ
แต่วิทยุมันมีส่วนของบันเทิงเข้าไปเยอะมากอย่างพวกเพลง ช่วงเวลาส่วนใหญ่เป็นช่วงที่
ธุรกิจในพื้นที่มาซื้อเวลา มีโฆษณา กับเพลง จะมีเนื้อหาในชุมชนอยู่บ้าง เพื่อที่จะให้รู้สึก
ว่าได้พูดเรื่องของชุมชนด้วย ช่วงเวลาที่เขาให้คนอื่นมาสัมภาษณ์กันหมดแล้ว และเวลาที่
เหลือคือการปล่อยข่าวจากกรุงเทพเข้าไป เป็นข่าวเที่ยงวันอะไรแบบนี้ และทุกช่วงเวลาก็
จะมีสปอนเซอร์มาสนับสนุนเต็มไปหมด เพลงและก็ข่าวบ้าง มีการหยิบข่าวใน
หนังสือพิมพ์มาพูดให้ชาวบ้านฟัง วิเคราะห์ข่าวบ้าง

ฉะนั้นคนที่ซื้อเวลาจากวิทยุได้ก็ต้องเป็นกลุ่มทุนขนาดหนึ่งและก็ไปซื้อเวลามา
และต้องทำเงินด้วย ฉะนั้นมันก็เลยเป็นเรื่องของการบันเทิงและโฆษณาสินค้า พื้นที่ของ
ภาคสังคมที่จะเข้าไปใช้ในกระแสหลักมันเลยไม่มี มันก็เลยกลายเป็นถ้าพูดถึงวิทยุกระแส
หลักในต่างจังหวัดก็จะเป็นพื้นที่ของกลุ่มทุนต่างจังหวัดไป ฉะนั้นข่าว สารจะเป็นจาก
ส่วนกลางที่เขาออนไลน์เข้าไป ซึ่งพอเป็นข่าวส่วนกลางมันก็เลยไม่ได้ไปตอบสนองความ
ต้องการของคนในพื้นที่

วิชาญ อุ่นอก

เลขาธิการสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

ส่วนสื่อโทรทัศน์นั้นเป็นสื่อที่ถูกใช้เป็นพื้นที่ของภาครัฐกิจ และถูกใช้เป็นการโฆษณาความคิด ความเชื่อทางการเมืองของภาครัฐ มากกว่าที่จะเป็นพื้นที่ที่ภาคสังคมเข้าถึงหรือได้รับการนำเสนอในสื่อโทรทัศน์

พอเราดูสื่อโทรทัศน์เราก็เห็นว่ากลุ่มคนที่เข้าไปใช้สื่อชนิดนี้มีแค่กลุ่มทุนกับกลุ่มของภาครัฐ ที่เข้าไปบริหารและใช้สื่ออยู่ หมายถึงว่าเนื้อหาในทีวีก็จะเป็นในเชิงบันเทิงเป็นส่วนใหญ่ ข่าวบันเทิง ละคร และข่าวที่ออกมาจากสายของรัฐว่าจะบอกอะไร แต่ว่าเรายังไม่เห็นสื่อที่เป็นทีวีเป็นสื่อที่ ความเป็นพื้นที่ของภาคสังคมจะเข้าไปใช้ประโยชน์ได้จริงๆ ก็อาจจะแค่โดนดึงไปสัมภาษณ์หรือไปเป็นข่าวสั้นๆ แต่ว่าพื้นที่ที่ภาคสังคมจะได้นำเสนอความต้องการ

วิชาญ อุ่นอก

เลขาธิการสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

ส่วนโทรทัศน์สาธารณะ คือ สถานีไทยพีบีเอสนั้นทำหน้าที่ในฐานะสื่อสาธารณะได้ดีกว่า มีพื้นที่ให้ภาคสังคมเข้ามาใช้มากขึ้น มีเนื้อหาหลากหลายที่สื่อกระแสหลักทั่วไปไม่ทำ แต่หากที่มาของรายได้นั้นยังไม่ได้มาจากภาคประชาชนแต่ยังคงมาจากภาษีของรัฐนั้น ก็ยังมีคำถามเกี่ยวกับเรื่องการรับผิดชอบ (Accountability) ที่จะมีต่อสาธารณะอย่างแท้จริง

สื่อสาธารณะ อย่าฝืนหวานกับ concept นัก อะไรคือสื่อสาธารณะ ทำยี่สิบห้าบอกว่าคุณต้องพึ่งเงินของรัฐ คุณก็ไม่ใช่สาธารณะแล้วในเมื่อคุณแบเงินขอรัฐบาลเหมือน TPBS แม้จะผ่านภาษีเหล่าและบุหรี่ยี่สิบห้าแต่ แต่มันก็ผ่านรัฐ เป็นเงินของรัฐ คุณไม่สามารถที่จะเรียกรายเอาเงินจากประชาชนได้ เหมือน BBC... ตราบใดที่ต้องแบมือขอเงินจากรัฐ อ้างภาษีบาปก็ตาม คุณเอาเงินของเขาคุณก็เป็นของเขา เพราะแหล่งเงินเป็นตัวกำกับ

ศิลป์ฟ้า ต้นศราวุธ

ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษากฎหมายและนโยบายสื่อมวลชน สถาบันอิศรา

อย่างไรก็ดี ข้อเสนอเพิ่มเติมของตัวแทนองค์กรวิชาชีพสื่อชุมชนคือ การเปิดช่วงเวลาให้ภาคสังคมเข้ามาจัดรายการได้โดยอิสระ เพราะปัจจุบัน การบริหารงานหรือนโยบายก็มองจากมิติของคนที่เคยทำสื่อกระแสหลักมา แต่มิติของชุมชนจริงๆ อาจจะยังไม่ได้สะท้อนออกมาอย่างแท้จริง

เช่นในหนึ่งวันคุณอาจจะมีสักหนึ่งชั่วโมงที่จะให้ภาคสังคมเขามาจัดการ บริหาร ให้กลุ่มต่างๆ เข้ามาใช้ประโยชน์ อาจจะมีพิธีกรของเขาเอง มีงบประมาณให้ ผมคิดว่าจะเปิดช่องให้ชุมชนเข้าไปมีพื้นที่สาธารณะมากขึ้น ชื่อมันก็เป็นทีวีสาธารณะแต่ว่าการบริหารงานมันก็ยังขึ้นอยู่กับ ถ้าเรามองดูคนที่เข้าไปทำงานก็สื่อมวลชนแขนงอื่นๆ ที่ลาออกแล้วไปสมัคร ฉะนั้นเวลาเรามองผ่านการทำสื่อเขาก็มองจากมิติคนทำสื่อกระแสหลักที่ไปทำงาน TPBS แต่มิติของชุมชนมันเลยไม่ได้มองว่าชุมชนเขาต้องการอะไรจริงๆ ชาวจะออกหรือไม่ออกมันเกิดจาก vision ของคนทำ TV Thai เหมือนกันว่ามันเหมาะหรือไม่เหมาะ ผมคิดว่าถ้ามีพื้นที่ของชุมชน เขาได้คิดตั้งแต่กระบวนการทำ การคัดเลือกของเขาเอง อาจจะเห็นมิติใหม่ๆ ขึ้น

วิชาญ อุ่นอก

เลขาธิการสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

4. การเซ็นเซอร์ตัวเองของสื่อ

การทำหน้าที่ของสื่อมวลชนปัจจุบันที่ยังคงมีการแทรกแซงทางการเมืองอยู่นั้น แนวปฏิบัติที่สื่อมวลชนทำคือการเซ็นเซอร์ตัวเองของสื่อ (Self-censor) เพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญกับปัญหาที่อาจกระทบกับธุรกิจสื่อได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สื่อวิทยุและสื่อโทรทัศน์

ในทางตรงข้ามผมกลับมองว่าโดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์และวิทยุ มีอาการหงอมากกว่า ส่วนใหญ่คอมเมนต์ก็เล่าเรื่องอะไรไป เป็น opinion ในแง่การขุดคุ้ยเบาะแสรู้ข้อเท็จจริงออกมาให้สาธารณชนได้รับทราบมันยังไม่ค่อยมี ถ้าผมเห็นสิ่งเหล่านั้นแล้วมีข้อเท็จจริงว่ารัฐบาลเข้าไปแทรกแซงไม่ให้เขาหาข้อเท็จจริง

...อันนี้มันเป็นมากเลยกับสื่อวิทยุ โดยเฉพาะโทรทัศน์ ไม่ค่อยจะกล้าที่จะนำเสนออะไรก่อน ถ้าเป็นเรื่องละเอียดอ่อนก็จะอ่านข่าวจากหนังสือพิมพ์ คืออ้างหนังสือพิมพ์ รอให้หนังสือพิมพ์เสนอก่อนแล้วค่อยว่าตาม ซึ่งเราอยากให้เห็นเขาเป็นผู้นำมากกว่านี้ เพราะว่าในแง่การเข้าถึงประชาชนเขามากกว่าหนังสือพิมพ์เยอะมาก

ศิลป์ฟ้า ต้นศรารุณ

ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษากฎหมายและนโยบายสื่อมวลชน สถาบันอิศรา

นอกจากนี้ ผลกระทบจากการใช้กฎหมายพิเศษของภาครัฐ เช่น การประกาศใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือ พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ. 2551 ในช่วงวิกฤตการเมืองของสังคมไทยใน พ.ศ. 2553 ที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึงการ

คุกคาม/แทรกแซงเสรีภาพสื่อ และนำไปสู่การเซ็นเซอร์ตัวเองของสื่อ คือ ไม่กล้านำเสนอข้อมูลจากฝ่ายที่ตรงข้ามกับผู้มีอำนาจหรือรัฐบาล โดยส่งผลกระทบรวมไปถึงสื่อในระดับท้องถิ่นด้วย

พรก.อุกฉินฯ และกฎหมายความมั่นคงมีขอบเขตไม่ชัดเจนและครอบคลุมกว้างขวาง ส่งผลให้เกิดการลิดรอนเสรีภาพสื่อ การที่รัฐบาลเน้นความมั่นคงทางการทหารเป็นตัวตั้ง โดยเฉพาะในสถานการณ์การเมืองที่ผ่านมาที่มีการประกาศใช้ พรก.อุกฉินฯ หรือ พรบ.ความมั่นคงฯ นำไปสู่การกระทำอันเข้าข่ายคุกคาม/แทรกแซงเสรีภาพสื่อ เช่น การโทรไปสถานี หรือเจ้าหน้าที่ไปสอบถามที่สถานี เป็นต้น ทำให้สื่อท้องถิ่นทำให้เกิดการเซ็นเซอร์ตัวเอง กล่าวคือไม่กล้านำเสนอข้อมูลจากฝ่ายที่ตรงข้ามกับรัฐบาล เป็นต้น

เจริญ ถิ่นเกาะแก้ว

นายกสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย (สวทท.)

5. การใช้ภาษา การสร้างความเกลียดชังระหว่างกลุ่มที่มีความเห็นแตกต่างในสังคม

การทำหน้าที่ของสื่อมวลชนในรูปแบบใหม่อย่างเคเบิลทีวี ในช่วงระหว่างเกิดวิกฤตความขัดแย้งของสังคมนั้น มีบทบาทที่สังคมจับตามองอย่างมากว่า เป็นช่องทางในการปลุกกระดมให้ผู้คนมาร่วมเดินขบวนแสดงเจตนารมณ์ทางการเมือง สิ่งที่น่ากังวลชัดเจนน่าเป็นห่วงก็คือ การเลือกข้าง การแบ่งแยกความคิดเห็นแตกต่างตามสื่อแต่ละช่องอย่างชัดเจน โดยในการสื่อสารต่อผู้ชมจะใช้เครื่องมือด้านภาษาเป็นตัวหลัก ในการชักจูงให้คล้อยตามแนวคิดหรืออุดมการณ์บางอย่าง แม้ในทางหนึ่งพิจารณาได้ว่าเป็นการเปิดกว้างสำหรับกลุ่มทางการเมืองจะสิทธิเสรีภาพในการครองสื่อในมือตัวเอง แต่การเปิดรับสื่อใดมากเกินไป ก็จะทำให้เกิดอคติและความเกลียดชังได้เช่นกัน

เคเบิลทีวีผมมีทางออกของผมอย่างนี้ ... สิ่งหนึ่งที่เป็นจุดยืนของพวกเราว่าอย่าไปเอียงข้างใคร เพราะว่าเราไม่ควรเล่นการเมือง แต่ว่าสิทธิเสรีภาพในการนำเสนอข่าวสารหรือการรับรู้ข่าวสารของประชาชน เราก็ยึดหลักรัฐธรรมนูญไว้ก็คือว่า สมมุติว่ามีเหลืองก็ให้มีแดงด้วย หรือจะมีเขียว ขาว อะไรก็แล้วแต่และอย่าไปตัดสินใจแทนประชาชน เปิดให้หมด ... ฉะนั้นการที่ผมเลือกหลายช่องแบบนี้ใส่เข้ามา ถึงแต่ละช่องจะ bias (มีอคติ: เพิ่มเติมโดยผู้วิจัย) ยังไงก็แล้วแต่ผมก็ยังเชื่อมั่นในคนไทยว่าเขาตัดสินใจได้ คนไทยฉลาดพอที่จะวินิจฉัยได้ว่าเรื่องนี้คนไหนพูดจริง พูดเท็จ ถ้าเขาสามารถบริโภคได้

หลายสื่อ แต่ถ้าเขาบริโภคทางเดียว หรือคอลัมน์เดียว บางที bias มันเข้าไปบ่อยๆ คนเรานานวันมันเชื่อไปหมด ทั้งๆ ที่บางเรื่องเป็นเรื่องเท็จ

เกษม อินทร์แก้ว

นายกสมาคมเคเบิลทีวีแห่งประเทศไทย

6. การคุ้มครองผู้บริโภค สิทธิเสรีภาพ และ ความเป็นธรรมต่อประชาชน

แนวทางปฏิบัติของสื่อในการคุ้มครองผู้บริโภค สิทธิเสรีภาพและความเป็นธรรมต่อประชาชนในปัจจุบันยังปรากฏไม่เห็นเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสื่อโทรทัศน์ดาวเทียมซึ่งมีช่องรายการจำนวนมาก อาทิ ผลกระทบจากการโฆษณาอวดอ้างสรรพคุณของสินค้าเกินความจริง การโฆษณาสินค้าที่กฎหมายห้าม เช่น เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ โดยองค์กรวิชาชีพ คือ สมาคมโทรทัศน์ดาวเทียม (ประเทศไทย) ก็ได้มีความพยายามแก้ไขปัญหาโดยเน้นการขอความร่วมมือจากผู้ประกอบกิจการผลิตเนื้อหาและเจ้าของช่องรายการให้รักษามาตรฐานของรายการและเฝ้าระวังโฆษณาที่เกินจริงเพื่อเป็นการคุ้มครองผู้บริโภค

เราพยายามทำรายการของเราให้มีมาตรฐาน คำว่ามาตรฐานนี้ไม่ใช่มาตรฐานประเทศไทยนะครับมาตรฐานสากล อย่างปีที่แล้ว เราจัดงานโลกไร้เสา เพียงเพื่อให้รู้ว่าเรามีตัวตนนะ แต่ปีนี้เราจะร่วมกับ CASBAA: Cable and Satellite Broadcasting Association of Asia จัดสัมมนาที่กรุงเทพฯ นี่แหละ เข้าใจว่าน่าจะเป็นมกரா เพื่อจะเป็นเรื่องที่บ่งบอกว่าขณะนี้เราพยายามจะก้าวจากประเทศไทยไปสู่มาตรฐานโลก มาตรฐานเอเชียก่อน

ปีนี้มีมาตรการห้ามโฆษณาแอลกอฮอล์ เชื้อใหม่ว่างบมันไหลเข้ามาเรื่อยๆ เป็น 100 ล้าน อันนั้นคือวันที่เราปวดหัวที่สุด แล้วผมก็ตัดสินใจขอความร่วมมือสมาชิกของเราไม่โฆษณา นี่คือบทบาทที่หนึ่ง ... เราก็ทำหนังสือขอความร่วมมือไม่ให้โฆษณาขึ้นนี้ ปู่เซ็น⁵⁰ ถามว่าเราทำองค์กรอย่างนี้หรือเปล่า เราทำนะครับ เราพยายามจะทำทั้งหมด 4 อย่าง ไม่ว่าจะเป็นความมั่นคง การศึกษา วัฒนธรรม สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ เราอยากทำ 4 อย่าง นอกจากนั้น เราพยายามจะที่จะอยู่ในกฎหมายไทย ไม่ว่าจะเป็น อย.

⁵⁰ สมุนไพรมัจฉาจิ๋วปู่เซ็นเจียวหน่ง ที่มีการโฆษณาในลักษณะอวดอ้างว่ารักษาได้สารพัดโรค อย่างเช่น ข้อความโฆษณา “...สุขภาพดีแข็งแรง และแข็งแรงด้วยสมุนไพรมัจฉาจิ๋วปู่เซ็น เป็นยาบำรุงร่างกาย มีสรรพคุณในการฟื้นฟูไต รักษาเบาหวาน ความดัน โรคเก๊าท์ รูมาตอยด์ ต่อลมลูกหมากอักเสบ บำรุงระบบเลือด กระตุ้นการสร้างฮอร์โมนเพศชาย เสริมสมรรถภาพทางเพศ” เป็นต้น

(คณะกรรมการอาหารและยา: เพิ่มเติมโดยผู้วิจัย) สคบ. (สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค: เพิ่มเติมโดยผู้วิจัย) แต่ทั้ง อย และ สคบ. เราจะทำเฉพาะในกฎเกณฑ์ที่เราคิดว่ามันใช้

ดร.นิพนธ์ นาคสมภพ

นายกสมาคมโทรทัศน์ดาวเทียมแห่งประเทศไทย

กลไกในการปฏิรูปสื่อ

ตัวแทนจากองค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อได้ให้ความเห็นและข้อเสนอแนะต่อประเด็นเรื่องกลไกในการปฏิรูปสื่อว่า หากต้องการจะปฏิรูปสื่อกลไกที่จำเป็นจะต้องมีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนคือ

1. การเสริมแรงการกำกับดูแลตนเองด้วยมาตรการที่สามารถให้คุณให้โทษ และการกำกับดูแลร่วมกับองค์กรอิสระของรัฐ
 2. องค์กรกำกับดูแลที่เป็นอิสระจากการครอบงำของรัฐ
 3. การสร้างความรู้เท่าทันสื่อ และการตรวจสอบสื่อจากสังคม
 4. การเข้าถึงได้และความโปร่งใสของกระบวนการกำกับดูแลต่อสาธารณะ
- ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การเสริมแรงการกำกับดูแลตนเองด้วยมาตรการที่สามารถให้คุณให้โทษ และการกำกับดูแลร่วมกับองค์กรอิสระของรัฐ

ที่ผ่านมาสาเหตุหลักประการหนึ่งที่ทำให้การกำกับดูแลตนเองของสื่อมวลชนผ่านองค์กรวิชาชีพสื่อยังไม่ประสบความสำเร็จ และดำเนินการให้เห็นผลได้ดีเท่าที่ควร คือ การขาดบทลงโทษหรืออำนาจในการให้คุณให้โทษ กล่าวคือ การดำเนินงานที่ผ่านมาขององค์กรวิชาชีพสื่อขาดอำนาจในการให้บทลงโทษหรือการจัดการใดที่ทำให้เห็นว่าการกำกับดูแลมีอำนาจจัดการได้จริง ทำให้องค์กรขาดความน่าเชื่อถือ และเป็นเหมือนการกำหนดข้อบังคับที่ไม่มีผลทางปฏิบัติ ดังนั้น แนวทางหนึ่งที่ยังต้องมีการปรับปรุงเพื่อให้บทบาทในการกำกับดูแลตนเองมีความเข้มแข็งขึ้น คือ การสร้างบทลงโทษที่มีความเด็ดขาดชัดเจน และนำแนวทางนั้นไปดำเนินการจริง

กรณีอย่างควบคุมตนเองเนี่ย ประเด็นที่หารือกันก็คือเกี่ยวกับเรื่องมันควรจะมีความหมายมารองรับไหมกับสภาวิชาชีพต่างๆ ก็คือ สภาการหนังสือพิมพ์หรือสภาวิชาชีพวิทยุโทรทัศน์เนี่ย มันควรจะมีความหมายมารองรับไหม เพราะว่าที่ผ่านมาเนี่ยเราไม่สามารถควบคุมสมาชิกได้เพราะว่าเราไม่มีบทลงโทษอะไรอย่างนี้ แล้วขณะเดียวกันเนี่ย สภาการหนังสือพิมพ์เอง ยกตัวอย่างของสภาการหนังสือพิมพ์ก็จะสามารถดูแลแล้วก็

สามารถบังคับกับองค์กรสมาชิกเท่านั้น ถ้าเป็นหนังสือพิมพ์ที่ไม่ได้อยู่ในองค์กรสมาชิก เรา เราก็ไม่สามารถไปก้าวล่วงอะไรได้ นั่นคือสิ่งที่ตัวคณะทำงานพัฒนาไกลควบคู่กันเองทางวิชาชีพก็มีข้อเสนอว่าควรจะทำยังไง ก็มี Model ต่างๆ แล้วก็มีข้อเสนอว่า อาจจะมีการตั้ง ombudsmen สื่อใหม่

พรชัย ปุณณวัฒนาพร

เลขาธิการสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ

อย่าลืมว่าสภาการหนังสือพิมพ์ไม่ได้เป็นองค์กรที่จดทะเบียน ฉะนั้นก็ตอบเลยว่า มันไม่มีเขียวเล็บที่จะบังคับสมาชิกได้ และถ้าองค์กรแต่ละองค์กรไม่ได้เข้มงวดในเรื่อง จรรยาบรรณ ความเป็นมืออาชีพของบุคลากรในองค์กรของเขา มันก็จะละ ... เขาก็พยายามแต่เขาไม่มีอำนาจที่จะบังคับสมาชิก อย่างเก่งที่สภาการหนังสือพิมพ์ทำอยู่คือ เขียนจดหมายไปบอก สมมุติมีใครร้องเรียนมาเขาก็ส่งจดหมายไปที่หนังสือพิมพ์ฉบับนั้น แต่เขาไม่มีอำนาจที่จะบังคับสมาชิก เรื่องนี้เป็นเรื่อง social sanction

ศิลป์ฟ้า ต้นศราวุธ

ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษากฎหมายและนโยบายสื่อมวลชน สถาบันอิศรา

2. องค์กรกำกับดูแลที่เป็นอิสระจากการครอบงำของรัฐ

บทบาทของภาครัฐและองค์กรกำกับดูแลของรัฐในการกำกับดูแลเนื้อหาที่นำเสนอผ่านสื่อ ตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อมองว่ารัฐควรจะต้องปล่อยสื่อให้เป็นอิสระ และเน้นกลไกในการกำกับดูแลตนเองของสื่อ หรืออยู่ในลักษณะขององค์กรกำกับดูแลที่สามารถดำเนินงานโดยเป็นอิสระจากการครอบงำของภาครัฐ เน้นให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการกำกับดูแลตนเองของสื่อ เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาสังคมประชาธิปไตย

เรื่อง สิทธิ เสรีภาพ เองรัฐก็ไม่ได้ให้อย่างเต็มที่นะ ก็ยังให้เล่นภายใต้สิ่งที่รัฐอยากให้ทำอยู่ ก็คืออิสระภายใต้กรอบที่มีอยู่ห้ามเลยเส้น ซึ่งเส้นที่โดนขีดมันขีดโดยรัฐคนเดียวว่าอันไหนเหมาะ ไม่เหมาะ

วิชาญ อุ่นอก

เลขาธิการสมาพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

การปฏิรูปสื่อฯ จะสร้างขึ้นได้และเห็นผลเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน ควรต้องแยกบทบาทของภาครัฐออกไปหรือเหลือไว้ให้น้อยที่สุด การปฏิรูปสื่อฯ โดยภาครัฐ ไม่มีทางเกิดขึ้นได้ และเมื่อเกิดขึ้นได้ ก็ย่อมมิใช่การปฏิรูปสื่อฯ การปฏิรูปฯ สื่อควรเกิดจากสื่อและภาคประชาชนเท่านั้น

อนันต์ นิลมานนท์

นายกสมาคมหนังสือพิมพ์ส่วนภูมิภาคแห่งประเทศไทย

ในส่วนของรัฐผมคิดว่าควรจะส่งเสริมมากกว่าคิดที่จะไปควบคุมหรือปิดกั้น ... ความคิดในเชิงของการควบคุม ผมคิดว่าไม่ควรที่จะเน้นในการปิดกั้นหรือจับกุม ควรจะเน้นการสร้างการควบคุมกันเองที่แข็งแรง (ควรจะส่งเสริมให้เกิดองค์กรวิชาชีพควบคุมกันเอง ควรจะให้มีข้อบังคับ จริยธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการทำงานขององค์กรวิชาชีพนั้นๆ ขณะเดียวกันก็มีข้อเสนอเบื้องต้นคือว่าควรจะมีคณะกรรมการจริยธรรม คณะกรรมการรับเรื่องร้องเรียนของแต่ละองค์กรสื่อด้วย เช่นหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับโทรทัศน์ก็ควรจะมีสิ่งที่เป็นคณะกรรมการจริยธรรมหรือว่าถ้าเทียบกับของต่างประเทศก็น่าจะมี News ombudsmen ขึ้นมาเพื่อที่จะเป็นตัวกลางที่จะเชื่อมระหว่างผู้อ่านหรือผู้ชมกับกองบรรณาธิการ ส่วนตัวของผู้ประกอบการวิชาชีพเอง) และสร้างคัมภีร์กันให้ผู้บริโภคก็คือเรื่องของการรู้เท่าทันเป็นหลัก การกำกับโดยหน่วยงานกลางหรือภาครัฐควรจะเป็นการกำกับให้อยู่ในกรอบใหญ่ๆ มากกว่า มากกว่าที่จะไปไล่จับ เพราะว่าไล่จับยังไ้ก็ไม่ชนะ ผมคิดว่าโดยหลักควรจะให้องค์กรวิชาชีพกำกับ ควบคุมกันเองให้มีประสิทธิภาพและก็ส่งเสริมให้เขาควบคุมกันและกันก็รัฐให้กำกับในกรอบใหญ่ และก็ให้ประชาชนเข้มแข็งขึ้นเพราะว่าในสังคมเปิด สังคมประชาธิปไตย ข่าวสารข้อมูล ความคิดเห็นแตกต่างกันเป็นเรื่องปกติ จะมีหลากหลาย จะมีแตกต่างกัน แต่ขอให้มีการมีกรอบว่าเราจะต้องไม่เลยเส้นนี้ไป เช่น แตกต่างกันได้แต่ต้องไม่ไปบอกว่าต้องข่มขู่หรือว่าต้องอะไรแบบนี้ที่มันเกินเส้น แต่ถ้าอยู่ในเส้น ในกรอบ จะถกเถียงกัน จะต่างกันยังไงก็ควรจะเปิดให้มีการแลกเปลี่ยน ให้มีการถกเถียงกัน

วสันต์ ภัยหลิกส์

ประธานสภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย

3. การสร้างความรู้เท่าทันสื่อและการตรวจสอบสื่อจากสังคม

ตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อมองว่าไม่ควรฝากความหวัง หรือโยนภาระในการกำกับดูแลสื่อให้กับองค์กรวิชาชีพสื่อเพียงฝ่ายเดียว เนื่องจากข้อจำกัดในการทำหน้าที่ขององค์กรวิชาชีพสื่อ ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น รวมถึงการกำกับดูแลสื่อควรมาจากความร่วมมือของทุกภาคส่วนในสังคม ซึ่งภาค

ส่วนสำคัญที่ตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อเห็นว่าน่าจะมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้เกิดการกำกับดูแลของสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพคือ ภาคประชาชน หรือผู้บริโภคและใช้สื่อนั่นเอง

ผมบอกให้ระบุว่าผู้บริโภคเขาไว้วางใจกันเอง แต่สื่อก็ต้องปรับปรุงเขาไม่กล้านิ่งเฉยหรอก ผมว่าผู้บริโภคเขามีบทบาท

วิชัย วลาพล

นายกสมาคมช่างภาพสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย

self-regulation มันจะประสบความสำเร็จได้ก็ต้องมี people regulate คือภาคประชาชนต้องมีความตื่นตัวในการที่จะเข้ามากำกับดูแลสื่อ คือจะไปหวังองค์กรวิชาชีพไปดูว่าใครทำอะไรละเมิดจริยธรรม แล้วไปบอกเขาให้แก้ไข ปรับปรุง โดยที่ว่าพวกเราทำกัน ก็บอกว่าปรับปรุงไปทำไม ปรับปรุงแล้วผมได้อะไร ผมไม่ต้องปรับปรุงก็ขายได้ ถ้าผมทำตามทีบอกก็อาจจะขายไม่ดีก็ได้ แต่ถ้าภาคประชาสังคมบอกว่าถ้าคุณไม่ปรับฉันจะไม่ซื้อ ฉันจะไม่สนับสนุนคุณ หนังสือพิมพ์ก็ต้องปรับเอง ไม่จำเป็นต้องมีสภากาารหนังสือพิมพ์ก็ได้

ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี

อุปนายกฝ่ายบริหารสมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

ผู้บริโภคเองก็ควรจะมีองค์กรคุ้มครองผู้บริโภคสื่อขึ้นมา ตรงนี้ก็อาจจะเป็นความร่วมมือระหว่างภาคเอกชน ภาคประชาชนหรือภาควิชาการร่วมมือกันเพื่อจัดตั้งองค์กรนี้ขึ้นมาก็ได้ ที่จะติดตามการทำงานของสื่อ ส่งเสริมให้สื่อทำงานได้อย่างเต็มที่โดยไม่ไปละเมิดสิทธิของปัจเจกชนหรือว่าไปกระทบกับสิทธิของผู้อื่น องค์กรผู้บริโภคสื่อน่าจะทำหน้าที่ทั้งในแง่การติดตาม ตรวจสอบและก็คอยดูแลผลประโยชน์ของผู้บริโภคสื่อไม่ว่าจะเป็นสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อวิทยุ โทรทัศน์และที่สำคัญก็คือว่าประชาชนผู้บริโภคควรรู้เท่าทันสื่อ รู้ว่าสื่อไหนเป็นเจ้าของ มี agenda ยังไงบ้างและก็การนำเสนอต่างๆ ควรจะรับรู้ข่าวสารจากหลายๆ แหล่ง และก็ซึ่งน้ำหนักไม่ควรที่จะรับข่าวสารจากด้านใดด้านหนึ่งแต่เพียงด้านเดียว ควรจะเปิดใจรับข่าวสารจากหลายช่องทาง

วสันต์ ภัยหลิกลิ

ประธานสภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย

ผู้รับสารเองต้องปรับตัว ทุกวันนี้ผู้รับสารค่อนข้างจะ *passive* ส่วนที่ *active* ก็มีแต่ส่วนใหญ่ *passive* มันก็ไม่สะท้อนออกมาให้ผู้ผลิตข่าวสารพัฒนาตัวเองเพื่อให้ผลิตข่าวสารให้ดีขึ้น ให้มีคุณภาพ มีความลึกมากขึ้น ความกว้างมากขึ้น

ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี

เลขาธิการสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ

4. การเข้าถึงได้และความโปร่งใสของกระบวนการกำกับดูแลต่อสาธารณะ

ประเด็นปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การกำกับดูแลตนเองขององค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร คือ การขาดช่องทางในการเชื่อมโยงผู้รับสารหรือประชาชนกับองค์กรกำกับดูแล ประชาชนยังสามารถเข้าถึงตัวองค์กรได้น้อย ทำให้การติดต่อเพื่อสะท้อนกลับความคิดเห็น และการร้องเรียนต่อปัญหาการปฏิบัติงานที่ไม่เหมาะสมของสื่อจากภาคประชาชนยังมีน้อย

อีกทั้งเมื่อมีประเด็นปัญหาเกิดขึ้นองค์กรกำกับดูแลยังไม่ให้ความสำคัญกับการนำเสนอผลการพิจารณา ติดตามตรวจสอบ และลงโทษผู้ละเมิดต่อสาธารณะ ทำให้บางครั้งสาธารณะเกิดข้อสงสัยต่อความไม่ชัดเจนในการพิจารณาและการตัดสินใจในกรณีต่างๆ ดังนั้นกลไกหนึ่งที่ตัวแทนจากองค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อเห็นว่าจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงเพื่อนำไปสู่การปฏิรูปสื่อ คือ การสร้างการเข้าถึงได้และความโปร่งใสของกระบวนการกำกับดูแลต่อสาธารณะ

ปัญหาการเข้าถึง สามารถพบเห็นอย่างชัดเจน เช่น ในเว็บไซต์สภาการหนังสือพิมพ์ ซึ่งน่าจะเป็นช่องทางที่ประชาชนร้องเรียนสื่อมวลชนได้ และเป็นช่องทางเหมาะสมสำหรับสื่อสารข้อมูลสองทาง แต่กลับไม่มีพื้นที่เปิดกว้างดังกล่าว สภาวิชาชีพฯ ไม่ได้แสดงบทบาทปรากฏต่อสาธารณะอย่างชัดเจนตลอดในช่วงเวลาที่ก่อตั้ง อาทิ เมื่อมีการตักเตือนสื่อมวลชนรายใด ก็ไม่เคยมีการเผยแพร่ว่าสื่อดังกล่าวฝ่าฝืนข้อจรรยาบรรณอย่างไรบ้าง สิ่งเหล่านี้ทำให้ขาดการตรวจสอบจากสาธารณชน ตัดขาดการรับรู้ของประชาชน และเสียโอกาสในการให้ประชาชนรับทราบเพื่อเป็นบรรทัดฐานที่ประชาชนสามารถนำมาเรียกร้องได้ กรณีที่สื่อมวลชนฝ่าฝืนจรรยาบรรณ

สมาคมก็แค่สมาคมนะ อย่างสภาการหนังสือพิมพ์ ถ้าได้รับการร้องเรียน บางทีฉบับใหญ่ๆ ก็โดนร้องเรียน ผมถามว่าแล้วทางสภาการจะจัดการไหม เขาก็ไม่จัดการ แล้วคุณทำอะไรเขาได้

วิชัย วลาพล

นายกสมาคมช่างภาพสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย

สภาการหนังสือพิมพ์อาจจะยังห่างไกลต่อการที่คนจะเข้าไปร้องเรียน พิจารณาว่าในส่วน of สมาคมวิชาชีพสื่อเท่าที่เคยรู้มาก็คือ คำก็จะตั้งเป้าว่าบทบาทคือการคุ้มครองคนในสื่อ เพราะฉะนั้น มันก็นำไปสู่ประเด็นว่าคำห่างไกลจากคนที่รับสื่อมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ว่าในส่วน of สภาการฯ โดยสภาการฯ คำก็ทำหน้าที่ตรวจสอบจริยธรรมหรืออะไรต่างๆ แต่ก็ดูเหมือนว่าคนก็ยังเข้าไม่ค่อยถึง แต่ในส่วนความเป็นสมาคมวิชาชีพที่บางคนเข้าไปถึงก็จะเจอว่าบทบาททำหน้าที่คุ้มครองสื่อ ที่จะไม่ให้ถูกคุกคาม ซึ่งปัญหาก็คือ อย่าง Motto ที่สมาคมผู้สื่อข่าวเคยใช้ว่าคุกคามสื่อเหมือนกับคุกคามประชาชน มันถูก Question จากประชาชนค่อนข้างเยอะ อันนี้ที่คิดว่าเป็นประเด็นใหญ่ ก็เคยมีคนที่เป็นประชาชนแล้วเข้าไปร้องว่าคำโดนสื่อคุกคามคำ

จิรณัฐ เปรมชัยพร

ผู้ประสานงานเครือข่ายพลเมืองเน็ต

ระบบเศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อและความท้าทายจากสื่อใหม่

ตัวแทนองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อที่ได้ให้สัมภาษณ์แสดงทัศนะเกี่ยวกับระบบเศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อและความท้าทายจากสื่อใหม่ ประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ระบบกึ่งผูกขาดในโทรทัศน์ และสัมปทานอภิสิทธิ์
2. ระบบเรตติ้ง โฆษณา ที่กำหนดทิศทางของเนื้อหา
3. การควบคุม และแทรกแซงเนื้อหาผ่านความเป็นเจ้าของ
4. รายได้ที่ลดลงและการแสวงหาโมเดลทางธุรกิจใหม่ของสื่อภายใต้บริบทการหลอมรวมสื่อ
5. การรับมือกับการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล (digital switchover)

ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ระบบกึ่งผูกขาดในโทรทัศน์ และสัมปทานอภิสิทธิ์

สืบเนื่องจากโครงสร้างความเป็นเจ้าของสื่อโดยรัฐ และให้ภาคธุรกิจประกอบกิจการสื่อในรูปแบบการให้สัมปทาน จึงทำให้องค์กรสื่อจึงเป็นองค์กรธุรกิจอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ทางธุรกิจ ดังนั้นเมื่อเนื้อหาที่นำเสนอในปัจจุบันสามารถขายได้ และมีการลงทุนต่ำ ทำให้สื่อไม่ค่อยมีการพัฒนาทางด้านคุณภาพ มุ่งลดต้นทุนในการทำงาน และนำเสนอข่าวที่ขายได้

นอกจากนี้ ในระบบสัมปทานยังมีปัจจัยทางการเมืองที่เข้ามาแทรกแซงการทำงานของสื่อสาธารณะ เช่น สถานีโทรทัศน์ช่อง 9 ที่มีบริษัทที่กระทรวงการคลังส่งเข้ามาประเมินเรื่องรายได้/การเงินของช่องโดยระบบเรตติ้งเป็นตัววัด

สถานีเองเขาเกี่ยวข้องกันอะไรยังไง นี่ก็เป็นสิ่งสำคัญเหมือนกันในการสร้างรายการ อย่างเช่นช่องเก้า ช่องสาม เขาจะมีระบบ *time sharing* สมมติว่าผู้จัดเข้าไปจัดเขาไม่ต้องเสียค่าสถานี โฆษณาสีบนานี่สถานีได้ 6 นาที เราได้ 4 นาที ต่างคนต่างหา ถึงเวลารายการไม่มีเรตติ้ง เขาขายโฆษณาไม่ได้ แต่เราอาจจะขายได้ รายการเราอยู่ไม่ได้แล้วนะ เขาต้องเตรียม *shoot* รายการเราออกเพราะขายไม่ได้ เรตติ้งไม่มี

ระบบเรตติ้ง และบอร์ดกรรมการวัด KPI โดยดูที่ระบบเรตติ้ง บริษัทที่เข้ามาประเมินดูเรื่องเงิน ระบบเรตติ้ง ชื่อบริษัททริส บอร์ดก็ต้องทำงานตามนั้น บริษัทที่เขาส่งมาประเมิน คือกระทรวงการคลังมีหุ้นใหญ่ใน อสมท. เขาก็ใช้การวัด คือกระทรวงการคลังเขาทำเรื่องเงินก็ต้องดูเรื่องเงินว่าเข้าเท่าไร ตอนนี้นักดูช่องเขามากเท่าไร แต่เขาไม่ได้ดูว่าคุณค่าที่เขาให้คนดูมีมากเท่าไร ไม่ได้ดูตรงนี้เลย นี่คือการเกี่ยวข้องกับระบบเรตติ้งทั้งสิ้นทั้งปวง

จ่านรรค์ ศิริตัน หนูนงกัศ

นายกสมาพันธ์สมาคมวิชาชีพวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

2. ระบบเรตติ้ง โฆษณา ที่กำหนดทิศทางของเนื้อหา

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เนื้อหาและรายการของสื่อสารมวลชนในประเทศไทยขาดคุณภาพ ขาดความหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวสารด้านบันเทิงที่ไม่ค่อยจะมีสาระ หรือความสร้างสรรค์ที่จะจรรโลงปัญญาให้กับประชาชนในสังคมนั้น คือ อิทธิพลจากระบบการสำรวจความนิยมของรายการ (Rating) ซึ่งปัจจุบันเป็นระบบที่สถานีโทรทัศน์หลายช่องนำมาใช้เป็นตัวชี้วัดหลักทั้งในเรื่องการได้เวลาในการออกอากาศ (airtime) การลงโฆษณาของเจ้าของผลิตภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งเป็นรายได้หลักของผู้ผลิตรายการและสถานี รวมถึงช่องสาธารณะเช่น สถานีโทรทัศน์ทีวีไทยที่ใช้จำนวนคนดูเป็นหนึ่งใน เครื่องมือที่ใช้วัดผลการดำเนินงานหรือประเมินผลการดำเนินงานในด้านต่างๆ ขององค์กร (KPI)

คือเรื่องของเรตติ้งมันทำให้เป็นการชี้้นำให้ *trend* ของสื่อมันไปทาง *mass market* มาก เมื่อมันไปทาง *mass market* ก็จะเห็นว่าทีวีแต่ละรายการจะต้องพยายามทำยังไงให้คนดูของเขามากที่สุด เพราะว่าถ้าเรตติ้งมันไม่มี โฆษณาก็ไม่ซื้อ สถานีก็ไม่เอาอันนี้ผู้จัด หรือแม้ตัวสถานีซึ่งเป็นเจ้าของรายการก็ต้องพยายามทำยังไงให้รายการตัวเองมีคนดูมากที่สุด ...

...เนื้อที่ออกมาจะซ้ำซาก เราก็จะเห็นรายการของบางบริษัทถ้าเขาขายตัวนี้ได้ยกตัวอย่างหมา เท่ง โหม่ง มันก็จะไปทุกรายการ ทุกช่อง เพราะเขาไม่กล้าเปลี่ยน เพราะเขารู้ว่าตัวนี้เรตติ้งได้ เพราะฉะนั้นเราจะเจอแต่เนื้อหาซ้ำซากเดิมๆ มันทำให้เราไม่

สามารถปฏิรูปสื่อให้มันมีเนื้อหา สาระ สำหรับคนที่มี education สูงหน่อย หรือมาสร้างสติปัญญาให้กับคนมันน้อยมาก และนับวันมันจะเลวร้ายลงถ้ามันเป็นแบบนี้

เราเคยถามสถานีว่าคุณไม่คิดหรือว่ารายการคุณจะซ้ำซากอย่างนี้ อยู่กับเนื้อหาเน่าๆ ทำใจได้มันเป็นนโยบาย เนื่อก็ต้องเน่า entertain ต้องมาก่อนสาระ ถ้าสาระมานำหน้า entertain เรตติ้งก็ไม่ขึ้น ถ้าเราให้ความหมายว่าการปฏิรูปสื่อคือการสร้างสื่อที่ให้สติปัญญา หรือสื่อสีขาว มันไม่มีทางเลยถ้าคุณยังติดที่ระบบเรตติ้ง และโฆษณาที่ซื้อตามระบบเรตติ้ง สถานีก็กำหนดให้ผู้จัด จัดตามระบบเรตติ้ง นี่คือปัญหาใหญ่

จำนรรค์ ศิริตัน หนูนกเกตุ

นายกสมาพันธ์สมาคมวิชาชีพวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

สื่อวิทยุ โทรทัศน์ สื่อหลัก ผมมองว่าวันนี้เขาคิดอะไรก็ได้ที่เรตติ้งอย่างเดียว เพราะว่าการที่เขาใช้ระบบการเตือนด้วยเรตติ้ง อายุ ตรงนั้นก็บอกอยู่แล้วว่ารายการนี้เด็กอายุเท่าไรดูได้ ดูไม่ได้ นั่นคือพื้นฐานการเรตติ้งตั้งแต่คนดูจนกระทั่งเรตติ้งความนิยมละครน้ำเน่าชนิดนี้ออกไปแล้วเน่าสุดๆ เลย เป็นการแสดงทุกอย่างในเชิงสถาบันหรืออะไร มันเน่าสุดๆ แปลว่าเรตติ้งมันดีสุดๆ ยังยืนอยู่ได้

ว่าที่ ร.ต.สรายุทธ์ บุญเลิศกุล

รักษาการนายกสภาองค์กรวิทยุโทรทัศน์ท้องถิ่นแห่งประเทศไทย (สอทท.)

วันนี้เรามักจะได้ยินแต่จากตัวผู้ผลิตว่าต้องผลิตตามความต้องการของตลาดและสปอนเซอร์เองก็จะสนับสนุนถ้ามันมีเรตติ้งดีๆ ระบบเรตติ้งคือระบบปัญหาหนึ่ง คือถ้าเราเอาเรตติ้งมาวัดแล้วมันจะมีผลต่อการสนับสนุนงบประมาณในการทำรายการ รายการดีๆ มันจะหายไป รายการดีๆ พอเรตติ้งไม่ขึ้นสปอนเซอร์เขาก็จะหนีหมด ฉะนั้นผมคิดว่าในสปอนเซอร์เองผมก็คิดว่าจะต้องมีทิศทางในการสนับสนุนรายการที่มีเนื้อหาสาระเรตติ้งอาจจะไม่ดีนักก็ได้และก็ให้มันไปด้วยกัน

วิชาญ อุ่นอก

เลขาธิการสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

การสำรวจความนิยมของรายการ (Rating) ในปัจจุบันเป็นการวัดค่าความนิยมที่ประชาชนมีต่อรายการทางโทรทัศน์และวิทยุที่มีบริษัทเอกชนรายเดียวเป็นผู้ทำคือ บริษัท AC Nielsen อีกทั้งยังเป็นการวัดความนิยมในเชิงปริมาณเท่านั้น ดังนั้น ตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อจึงเสนอแนะให้องค์กรกำกับดูแลสื่อได้จัดตั้งสถาบันที่น่าเชื่อถือในการสำรวจความนิยมของรายการ (Rating) และควรวัด

ทั้งในมิติปริมาณและคุณภาพหรือคุณค่าของรายการด้วย ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้ผลิตมีแรงจูงใจในการผลิตเนื้อหารายการที่มีสาระ สร้างสรรค์และจรรโลงสังคมมากขึ้นกว่าปัจจุบัน ทั้งนี้ ก็ต้องเป็นความร่วมมือกันจากหลายภาคส่วนในการพัฒนาเนื้อหารายการ ทั้งผู้ผลิตรายการ เจ้าของผลิตภัณฑ์ที่จะลงโฆษณาในสื่อมวลชน และองค์กรกำกับดูแล

ตอนนี้เรามี AC Neilsen แคบริษัทเดียวไม่มีที่อื่นทำ พี่น้อยถึงพยายามผลักดันให้มันมีสถาบันของรัฐหรือขององค์กรอะไรก็แล้วแต่ สมมุติมี กสทช. เกิดขึ้นมา กสทช. ต้องมีการวัดระบบเรตติ้งแบบสองวิธี คือวัดด้วย quality กับ quantity ขึ้นมาคู่กัน และการจะเข้าไปต้องมีวิธีการสำรวจตัวอย่าง กระจายเฉลี่ยยังไง...ปัญหาในเรื่องของระบบการจัดทำเรตติ้งความนิยมโดยบริษัทต่างชาติ ซึ่งยังไม่มีข้อมูลปรากฏชัดว่ากลุ่มตัวอย่างที่สำรวจนั้นมีความเป็นตัวแทนประชากรมากน้อยเพียงใด อีกทั้ง สื่อโทรทัศน์ปัจจุบันก็มีสื่อใหม่เพิ่มขึ้น ทั้งเคเบิลทีวี ทีวีดาวเทียม ทำให้เรตติ้งช่องฟรีทีวียิ่งต่ำ

จ่านรรค์ ศิริตัน หนูนงกัต์

นายกสมาพันธ์สมาคมวิชาชีพวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

3. การควบคุม และแทรกแซงเนื้อหาผ่านความเป็นเจ้าของ

โครงสร้างความเป็นเจ้าของสื่อในประเทศไทยนั้นมีภาครัฐเป็นเจ้าของเป็นส่วนใหญ่ จึงกล่าวได้ว่าสื่อมวลชนโดยเฉพาะสื่อกระแสหลักในปัจจุบัน ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ ถูกควบคุมและแทรกแซงเนื้อหาจากภาครัฐซึ่งเป็นเจ้าของ หรือเป็นผู้ให้สัมปทาน แต่อย่างไรก็ดี อาจไม่ได้ทำให้เสรีภาพของการทำงานของสื่อลดลงมาก เพราะ แม้ในช่วงวิกฤติการเมืองสื่อก็ไม่เคยถูกรัฐบาลกดดันหรือแทรกแซงเหมือนเมื่อก่อน เช่น การปิดโดยตัดโฆษณาในหนังสือพิมพ์ ส่วนโทรทัศน์เองก็ยังมีเสรีภาพในการนำเสนอความเห็นต่างหรือความเห็นของฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลได้ ไม่ใช่ว่าถูกรัฐบาลห้าม

ส่วนสื่อโทรทัศน์ เนื่องจากไม่ได้เป็นอิสระจากการเมืองอย่างแท้จริง เพราะเหตุจากโครงสร้างการเป็นเจ้าของสื่อโดยภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ แม้ภาคธุรกิจจะเป็นคนผลิตเนื้อหาก็ต้องคำนึงว่าจะกระทบต่อผู้มีอำนาจทางการเมือง รัฐบาลหรือไม่ เพื่อรักษาสถานภาพการดำเนินกิจการของตน

สื่อทั่วไปคือสื่อที่มีอยู่ในทุกช่อง สื่อทั้งหมด ถามว่าอำนาจทางการเมืองแทรกแซงอย่างเต็มรูปแบบไหม มันก็อาจจะไม่ใช่เป็นการแทรกแซง มันเป็นเรื่องของการที่สื่ออยู่บนพื้นฐานของการกำกับดูแล การควบคุมของเจ้าของช่องที่ยึดโยงกับอำนาจของรัฐบาล มันไม่ใช่สื่ออิสระ และก็ยึดโยงกับเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ทางธุรกิจ เพราะฉะนั้นคนกลุ่มนี้มักจะเลือกที่จะหลบหนีการเป็นสายล่อฟ้า คือทำยังไงก็ได้ที่จะเอาผลประโยชน์ในเชิง

เศรษฐกิจเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ไม่กระทบกับหน่วยงานภาครัฐ กลายเป็นยอมก้มให้กับอำนาจของภาครัฐ

ว่าที่ ร.ต.สรายุทธ์ บุญเลิศกุล
รักษาการนายกสภาองค์กรวิทยุโทรทัศน์ท้องถิ่นแห่งประเทศไทย (สอทท.)

ความเป็นเจ้าของสำคัญที่สุด ตอนนี้คิดว่าถ้าเมื่อเนื้อหาจะอิสระได้จริง การกำกับจะอิสระได้จริงมันจะเกิดขึ้นได้เมื่อความเป็นเจ้าของ ใครเป็นเจ้าของสื่อชนิดนั้น คือวันนี้ถึงแม้เราจะเห็นว่าสื่อมีความอิสระพอสมควร แต่เมื่อสื่อทั้งหมดเป็นของรัฐอยู่ เนื้อหาบางรายการในสถานีโทรทัศน์ถ้าพูดแรงเกินไป หรือไม่เข้าหูรัฐบาลเท่าไร เขาก็มีสิทธิ์ที่จะปลดได้เพราะมีความเป็นเจ้าของอยู่

วิชาญ อุ่นอก
เลขาธิการสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

รูปแบบในการแทรกแซงทางการเมืองมีทั้งรูปแบบโดยตรงคือการใช้อำนาจสั่งการไม่ให้ออกอากาศซึ่งมีอยู่บ้างภายใต้สถานการณ์ปกติ และมีอยู่มากภายใต้ประกาศ พรก.ฉุกเฉิน โดยเป็นการแทรกแซงทางการเมืองในระดับนโยบาย หรือ ระดับผู้บริหารขององค์กรสื่อ มีผลต่อความเป็นอยู่ หรือการบีบ กัดดัน ถึงตัวสื่อในระดับปฏิบัติการ บางครั้งคนทำสื่อไม่อยากตกงาน นอกจากนี้ นักการเมืองพยายามแทรกแซงสื่อของรัฐทั้งเพื่อให้สื่อของรัฐเป็นกระบอกเสียงของรัฐบาลเท่านั้น และเพื่อประโยชน์ส่วนตนในการเอื้อประโยชน์ทางธุรกิจและการเมือง

สมมุติว่าไปเอาฝ่ายค้านมาออกทีวีบ่อยๆ โดนเลยนะ รัฐมนตรีที่คุมสื่อโทรมาเลย นักการเมืองก็พยายามที่จะเอาสื่อของรัฐไปทำมาหากิน เอาพรรคพวกตัวเองเข้ามาทำข่าว พยายามแฝงโฆษณาเข้าไปอีก มันไม่บริสุทธิ์ 100%

จ่านรรค์ ศิริตัน หนูนงักดี
นายกสมาพันธ์สมาคมวิชาชีพวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

รูปแบบโดยอ้อม คือ สื่อมีการเซ็นเซอร์ตัวเอง (Self-censor) คือไม่กล้านำเสนอในเรื่องที่ละเอียดอ่อนและกระทบต่อการเมือง รวมถึง ไม่พยายามรายงานข่าวในเชิงสืบสวนสอบสวน ขุดคุ้ยข้อเท็จจริง มีเพียงการแสดงความคิดเห็นเท่านั้น เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อการธุรกิจสื่อของตน

ผมไม่เห็นสื่อมวลชนไทยพยายามทำ *investigative report* มากเพียงที่เราจะเห็น ได้ว่ารัฐบาลพยายามเข้ามาแทรกแซง ไม่ให้เขาทำ ไม่ให้เปิดโปงความจริง ในทางตรงข้ามผมกลับมองว่าโดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์และวิทยุ มีอาการหงอมากกว่า ส่วนใหญ่คอมเม้นท์ก็เล่าเรื่องอะไรไป เป็น *opinion* ในแง่การขุดคุ้ยเบาะลึก ข้อเท็จจริงออกมาให้สาธารณชนได้รับทราบมันยังไม่ค่อยมี ถ้าผมเห็นสิ่งเหล่านั้นแล้วมีข้อเท็จจริงว่ารัฐบาลเข้าไปแทรกแซงอันนั้นมันเป็นมากเลยกับสื่อวิทยุ โดยเฉพาะโทรทัศน์ ไม่ค่อยจะกล้าที่จะนำเสนออะไรก่อน ถ้าเป็นเรื่องละเอียดอ่อนก็จะอ่านข่าวจากหนังสือพิมพ์ คืออ้างหนังสือพิมพ์ รอให้หนังสือพิมพ์เสนอก่อนแล้วค่อยว่าตาม ซึ่งเราอยากให้เห็นเขาเป็นผู้นำมากกว่านี้ เพราะว่าในแง่การเข้าถึงประชาชนเขามากกว่าหนังสือพิมพ์เยอะมาก

เพราะว่าสมมุติสัมภาษณ์หมดแล้วเขาไม่ต่อสัมภาษณ์ อันนี้ก็แย่แล้วใช่เปล่า

ศิลป์ฟ้า ต้นศราวุธ

ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษากฎหมายและนโยบายสื่อมวลชน สถาบันอิศรา

ค่อนข้างที่มีน้ำหนักมากอันหนึ่งที่ทำให้สื่อในเมืองไทยมีเนื้อหาสาระไม่ตรงกับความเป็นจริงเท่าไร อันที่หนึ่งเราต้องยอมรับก่อนว่าจากปัญหาคนที่เป็เจ้าของสื่อ ไม่ว่าจะเป็นคลื่นหรืออะไรต่างๆ มันเป็นเรื่องของรัฐอยู่ เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าปัจจุบัน ภาคสังคม ภาคประชาชนจะเข้าไปทำด้านการสื่อสารก็ตามแต่ว่าการที่จะบอกว่าสื่อที่จะอยู่ได้ อยู่ไม่ได้ก็ยังเป็นหน่วยงานของรัฐ ฉะนั้นเวลาเนื้อหาที่เสนอออกไป ถ้ากระทบทางการเมือง อำนาจอธิปไตย ผลประโยชน์ทางการเมือง สื่อเองก็ได้รับผลกระทบแน่นอน

วิชาญ อุ่นอก

เลขาธิการสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

ส่วนสื่อหนังสือพิมพ์ในช่วงหลังแทบจะเรียกได้ว่าไม่มีการแทรกแซงทางการเมืองมากนัก จะมีกรณีของการแทรกแซงของภาครัฐในทางอ้อมในสมัยของทักษิณที่ส่งตัดโฆษณาในหนังสือพิมพ์บางฉบับที่นำเสนอเนื้อหาที่ภาครัฐเห็นว่าไม่เหมาะสม

นอกจากการถูกควบคุมและแทรกแซงเนื้อหาผ่านความเป็นเจ้าของโดยรัฐแล้ว ยังปรากฏลักษณะการที่สื่อถูกควบคุมและแทรกแซงเนื้อหาผ่านเจ้าของคือ ภาคธุรกิจ อีกด้วย เพราะธุรกิจสื่อยังมีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางเศรษฐกิจอย่างแนบแน่น แม้สื่อหนังสือพิมพ์จะมีความอิสระกว่าสื่ออื่นแต่ก็ยังยึดโยงอยู่กับระบบทุนเพราะการอยู่รอดของธุรกิจหนังสือพิมพ์ก็ยังขึ้นอยู่กับสปอนเซอร์ โฆษณา แม้หนังสือพิมพ์ระดับภูมิภาคก็จะเป็นกลุ่มทุนระดับภูมิภาค ทำให้เป็นสื่อที่เน้นนำเสนอเนื้อหาว่าสปอนเซอร์ต้องการให้นำเสนอและการประชาสัมพันธ์มากกว่าการเป็นสื่อเพื่อสะท้อนปัญหาของคนในภูมิภาค

แต่ว่าในเบื้องหลังหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับมีสปอนเซอร์อยู่เบื้องหลังที่เป็นกลุ่มทุนอยู่เหมือนกัน ฉะนั้นทิศทางที่เราเห็นก็จะเห็นว่าสื่อบางฉบับก็จะไปอิงกับการเมืองชั่วใดชั่วหนึ่ง หรือการเมืองกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ว่าในตัวเนื้อหาสาระผมว่าสปอนเซอร์ไม่ได้มาใช้อิทธิพลมากเท่ากับสื่อที่เป็นสื่ออื่น

สื่อภูมิภาคจริงๆ แล้วโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ แทนที่จะได้พูดถึงเรื่องราว ปัญหา คนในภูมิภาค แต่กลับมีปัญหาเกี่ยวกับสื่อส่วนกลางเพราะเขาไม่ได้ขึ้นอยู่กับยอดขายเลย เพราะถ้าไม่มียอดขายเขาขึ้นอยู่กับสปอนเซอร์ 100% บางทีไม่ได้ขายด้วย เอาไปแจกวันที่ห่วยออก เพราะฉะนั้นเนื้อหาที่ขึ้นอยู่กับว่าสปอนเซอร์อยากให้พูดเรื่องอะไรบ้าง ตัวเนื้อหาที่เป็นสภาพสังคมในพื้นที่นั้นๆ แทบจะหาอ่านจากหนังสือพิมพ์ภูมิภาคแทบจะไม่ได้เลย

วิชาญ อุ่นอก

เลขาธิการสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

4. รายได้ที่ลดลงและการแสวงหาโมเดลธุรกิจใหม่ของสื่อในบริบทการหลอมรวมสื่อ

ตัวแทนองค์กรและสมาคมวิชาชีพ แสดงความเป็นห่วงในเรื่องของการรับมือกับการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคสื่อหลอมรวม (Media Convergence) ในประเด็นของกฎหมายและรูปแบบการกำกับดูแลที่เหมาะสมกับบริบทของสื่อที่หลอมรวมซึ่งปรากฏขึ้นแล้วในปัจจุบัน เช่น การใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีที่ทำหน้าที่ได้หลากหลาย และขยายบริบทจากการใช้งานในอดีต เช่น โทรศัพท์มือถือที่สามารถเป็นโปรแกรกดูโทรทัศน์ออนไลน์ และรายการทีวีที่จัดทำเพื่อเผยแพร่ทางเว็บไซต์โดยเฉพาะ แต่ในทางกฎหมายยังเป็นช่องว่าง และทำให้รูปแบบการหลอมรวมบางอย่างไม่อยู่ในกำกับดูแลภายใต้กฎหมาย

วันนี้สื่อมันหลอมรวม เรายังไม่มีกฎหมายหลอมรวมสื่อ เมื่อไม่มีกฎหมายหลอมรวมสื่อมันก็ไม่มีการเฝ้าระวังในการยึดโยงว่าสื่อมันขึ้นไปอยู่บนวิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ทุกอย่าง ไม่รู้จะเอาอะไรมาเป็นตัว regulate คือไม่ได้ควบคุมแต่เป็นเกณฑ์ให้เขาต้องพึงระมัดระวัง เพราะบางอย่างอาจจะไม่ผิดทางด้านนี้แต่บางอย่างด้านนี้ผิด แต่เมื่อมารวมกันแล้วกลายเป็นทุกคนปฏิเสธการรับผิดชอบ ... วันนี้ทุกคนจะปฏิเสธตรงนี้หมด อ้างว่าเป็นแค่ทางผ่านก็เลยไม่มีใครกำกับ เรื่องของ convergence มันต้องมีคณะกรรมการ มีกฎหมาย มี regulation มาวาง ไม่อย่างนั้นในอนาคตพอทุกอย่างเติบโตมากจะคุมไม่ได้ ไม่ใช่ควบคุมสื่อจะหมายถึงคุ้มครองผู้บริโภค

ว่าที่ ร.ต.สรายุทธ์ บุญเลิศกุล

รักษาการนายกสภาองค์กรวิทยุโทรทัศน์ท้องถิ่นแห่งประเทศไทย

การเข้ามาของสื่อใหม่ อย่างเว็บไซต์ข่าว สื่อสังคมออนไลน์ หรือเว็บรวมรวมคลิป อาทิ ยูทูบ กลายเป็นเรื่องยากสำหรับการควบคุมดูแล แม้ว่าองค์กรวิชาชีพจะสร้างหลักปฏิบัติสำหรับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ หรือหลักปฏิบัติอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในอนาคต ก็ไม่สามารถควบคุมสื่อไม่ได้ เรื่องนี้ทำได้แค่เพียงสนับสนุนสื่อดี

ภาณุพงษ์ วงษ์รอด

ประธานชมรมนักข่าวสายเทคโนโลยีและสารสนเทศ

5. การรับมือกับการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล digital switchover

ในยุคที่สังคมข่าวสารมีความเคลื่อนไหวสูงหลังจากการเข้ามาของเทคโนโลยีระบบดิจิทัล ความเร็วในการสื่อสารเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้รูปแบบสื่อสารมวลชนต้องปรับตัวเพื่อการอยู่รอดในเชิงธุรกิจ หนังสือพิมพ์กระแสหลักหันมาจับกลุ่มลูกค้าออนไลน์ ด้วยการผลิตเว็บไซต์ข่าว การที่หนังสือพิมพ์ต่างขยายกองบรรณาธิการออนไลน์ขึ้นโดยเฉพาะ แยกการทำงานกับกองบรรณาธิการสำหรับหนังสือพิมพ์ เป็นเครื่องบ่งบอกถึงความพยายามรับมือการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล

อย่างไรก็ตาม การใช้เทคโนโลยีเพื่อการแข่งขันดังกล่าว ทำให้เกิดผลเสียในแง่การนำเสนอข่าวเช่นกัน โดยเฉพาะเมื่อการชิงความเร็ว ทำให้เกิดข้อผิดพลาด โดยเฉพาะเมื่อบทกฎหมายในการควบคุมสื่อใหม่จะยังไม่ถึง การนำเสนอข้อมูลจึงขาดการคัดกรอง รวมทั้งปริมาณข้อมูลข่าวสารจำนวนมากที่เกิดขึ้นในสื่อใหม่ เช่น ทีวีออนไลน์ เว็บไซต์ข่าว ก็มีมากจนยากต่อการตรวจสอบ

ปัญหาสำคัญที่สุดของระบบสื่อสารมวลชนในไทยซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการปฏิรูปสื่อคือ องค์กรสื่อและตัวผู้สื่อข่าวถูกธุรกิจสื่อบีบ ส่งผลต่อการแข่งขัน โดยเน้นที่ความเร็วมากกว่าความถูกต้อง จนบางครั้งขาดการพิจารณาจนขาดการแสวงหาความจริงในข้อมูลและเหตุการณ์ ...สื่อใหม่ เช่น สื่อสังคมออนไลน์ เข้ามามีบทบาทต่อการทำงาน และการแสดงตัวตนขององค์กรสื่อ และตัวสื่อมวลชน ซึ่งสามารถเป็นผู้นำทางความคิดที่ขาดการกลั่นกรอง หรือบางครั้ง เป็นการแสดงความคิดเห็น หรืออารมณ์มากกว่าข้อเท็จจริง จนทำให้เกิดความเข้าใจผิด หรือข้อเท็จจริงคลาดเคลื่อน ...การเกิดขึ้นของสำนักข่าวเล็กๆ ที่อาศัยสื่อใหม่ พวกเว็บไซต์ข่าว หรือรายการสารคดีข่าว เกิดขึ้นง่าย และสังคมยังตั้งคำถามถึงความเป็นกลาง จริยธรรม หรือการตั้งสำนักข่าวเพื่อผลทางการเมือง วัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากนำเสนอข่าว

ภาณุพงษ์ วงษ์รอด

ประธานชมรมนักข่าวสายเทคโนโลยีและสารสนเทศ

ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินการเพื่อปฏิรูปสื่อขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ

ตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อเห็นว่าการที่องค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อไม่สามารถดำเนินงานในลักษณะที่จะนำไปสู่การปฏิรูปสื่อได้ดีเท่าที่ควร และไม่สามารถแสดงบทบาทในการกำกับดูแลตนเองได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุหลัก 5 ประการ คือ

1. สถานภาพทางกฎหมายของสภาวิชาชีพสื่อ
2. ข้อจำกัดด้านบุคลากรขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ
3. การขาดความตระหนักรู้ของนักวิชาชีพเกี่ยวกับความสำคัญของการกำกับดูแลตนเอง
4. วัฒนธรรมการบริโภคสื่อในสังคมไทยที่ไม่เน้นการตรวจสอบ ทำให้กระบวนการรับเรื่องราวร้องเรียนยังไม่เข้มแข็งนัก
5. การเกิดขึ้นของสื่อใหม่และสมาคมที่เป็นตัวแทนของสื่อใหม่ซึ่งในหลายๆ กรณีเป็นลักษณะของกลุ่มผลประโยชน์มากกว่า

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. สถานภาพทางกฎหมายของสภาวิชาชีพสื่อ

เนื่องจากสถานะของสภาวิชาชีพสื่อเป็นเพียงองค์กรวิชาชีพสื่อที่องค์กรสื่อและผู้ประกอบวิชาชีพจำนวนหนึ่งร่วมกันก่อตั้งขึ้นมา ไม่มีสถานภาพทางกฎหมายรองรับ ทำให้ธรรมเนียม ข้อบังคับ และแนวปฏิบัติต่างๆ ที่องค์กรวิชาชีพสื่อกำหนดขึ้นมาจึงไม่มีผลบังคับทางกฎหมาย ดังนั้นเมื่อเกิดกรณีที่มีผู้ละเมิดระเบียบข้อบังคับนั้น โดยมากแล้วการลงโทษจึงทำได้เพียงในลักษณะของการตักเตือน หรือการส่งหนังสือแจ้งเตือน ไม่มีมาตรการควบคุมที่ได้เด็ดขาดชัดเจน ซึ่งนี่เป็นอุปสรรคหนึ่งที่ทำให้การดำเนินงานขององค์กรวิชาชีพสื่อไม่สามารถนำไปสู่การปฏิรูปสื่อได้

กรณีอย่างควบคุมกันเองเนี่ย ประเด็นที่หารู้กันก็คือเกี่ยวกับเรื่องมันควรจะมีความหมายมารองรับไหมกับสภาวิชาชีพต่างๆ ก็คือ สภาการหนังสือพิมพ์หรือสภาวิชาชีพวิทยุโทรทัศน์เนี่ย มันควรจะมีความหมายมารองรับไหม เพราะว่าที่ผ่านมาเนี่ยเราไม่สามารถควบคุมสมาชิกได้เพราะว่าเราไม่มีบทลงโทษอะไรอย่างนี้ แล้วขณะเดียวกันเนี่ยสภาการหนังสือพิมพ์เอง ยกตัวอย่างของสภาการหนังสือพิมพ์ก็จะสามารถดูแลแล้วก็สามารถบังคับกับองค์กรสมาชิกเท่านั้น ถ้าเป็นหนังสือพิมพ์ที่ไม่ได้อยู่ในองค์กรสมาชิกเรา เราก็ไม่สามารถไปก้าวล่วงอะไรได้ นั่นคือสิ่งที่ตัวคณะทำงานพัฒนากลไกควบคุมกันเองทางวิชาชีพก็มีข้อเสนอว่าควรจะทำยังไง ก็มี Model ต่างๆ แล้วก็มีข้อเสนอว่าอาจจะมีการตั้ง ombudsmen สื่อใหม่

พรชัย ปุณณวัฒนาพร

เลขาธิการสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ

สมาคมก็แค่สมาคมนะ อย่างสภาการหนังสือพิมพ์ ถ้าได้รับการร้องเรียน บางทีฉบับใหญ่ๆ ก็โดนร้องเรียน ผมถามว่าแล้วทางสภาการจะจัดการไหม เขาก็ไม่จัดการ แล้วคุณทำอะไรเขาได้

วิชัย วลาพล

นายกสมาคมช่างภาพสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย

2. ข้อจำกัดด้านบุคลากรขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ

คณะทำงานขององค์กรวิชาชีพสื่อเกิดจากการรวมตัวของผู้ประกอบการวิชาชีพซึ่งทำงานภายใต้องค์กรธุรกิจสื่อ การเข้ามาทำงานในองค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อเป็นการเข้ามาทำงานโดยสมัครใจ และถือได้ว่าเป็นงานเพิ่มเติมนอกเหนือจากภาระงานประจำที่ต้องรับผิดชอบอยู่แล้ว จึงทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของการจัดสรรเวลา และการเข้ามาดำเนินงานในองค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อ

นอกจากนี้องค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อส่วนใหญ่มีเจ้าหน้าที่ประจำองค์กรที่ทำงานด้านเอกสารและรับเรื่องร้องเรียน เพียงไม่กี่คน ซึ่งถือว่ามีความน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนงานขององค์กรทั้งหมด จึงทำให้การทำงานขององค์กรล่าช้า และจัดการได้ไม่ทั่วถึง อีกทั้งงบประมาณในการดำเนินการต่างๆ ที่มีไม่เพียงพอทำให้การดำเนินงานขององค์กรไม่ต่อเนื่อง และไม่เห็นผลงานที่ชัดเจน

ถามว่าถ้าคุณอยากจะปฏิรูปสื่อหรือพัฒนาสื่อ อย่างแรกเลยคือ ตัวเจ้าของกิจการไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ต้องให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ แล้วคุณต้องจัดสรรบุคลากรของคุณ ให้การสนับสนุนบุคลากรของคุณมาทำงานอย่างเต็มที่ โดยที่ต้องเข้าใจด้วยว่าบุคลากรคนนั้นเป็นเสมือนตัวแทนของคุณในการที่มาทำหน้าที่ตรงนี้และเค้าต้องทุ่มเทเวลาให้พอสมควร คือบางทีมันจำเป็น ถ้าเจ้าของเค้าไม่เข้าใจมันก็ลำบากจริงๆ แต่อย่างไรก็ตามมันก็เป็นปัจจัยหลักก็คือว่า บางองค์กรเค้าก็เป็นองค์กรเล็กๆ คนเค้ามีจำกัด ถ้าคุณส่งคนๆ นี้มา แล้วใครจะทำงานให้คุณละ คุณก็ไม่มีคนทำงานให้ มันก็ลำบาก คือมันก็อย่างว่า ถ้าเป็นองค์กรใหญ่มันก็ไม่มีปัญหาหรอก แต่ถ้าเกิดองค์กรเล็กๆ จะทำยังไง

พรชัย ปุณณวัฒนาพร

เลขาธิการสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ

ต้องทำให้องค์กรกำกับดูแลกันเองมันมีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย ตอนนี้ต้องยอมรับว่ามันขาดแคลนทรัพยากรคน ตอนนี้ก็มีสามคนที่ทำงานประจำ มันต้องมีอะไรมากขึ้นในการทำงาน ต้องมีคนรวบรวม คนทำอะไรมากกว่านี้ ในการทำเคส ทำให้มันเป็น

ระบบต่างๆ มันก็ยังขาดแคลนอยู่ ก็เป็นโจทย์ว่ามันจะมาจากไหน การกำกับดูแลยังต้องเป็นการสมัครใจอยู่หรือเปล่า ... คุณจะต้องไปกำกับดูแลมากขึ้นแล้วนะ ทั้งประเทศ คุณจะเอาเงินที่ไหนไปดูแล มีเรื่องร้องเรียนก็ต้องมีคนไปสอบสวนก็ไม่มีงบประมาณ ยิ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์หนักขึ้นไปอีก งบประมาณก็ไม่ได้ก็ถูกแทรกแซงอีก ถ้าภาควิทยุโทรทัศน์ก็อาจจะไม่มีปัญหา เพราะกฎหมายมันเขียนว่าไปขอมาจากกองทุนได้ แต่หนังสือพิมพ์จะไปขอมาจากไหน

ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี

อุปนายกฝ่ายบริหารสมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

3. การขาดความตระหนักของนักวิชาชีพเกี่ยวกับความสำคัญของการกำกับดูแลตนเอง

การกำกับดูแลตัวเอง เป็นประเด็นที่ถือเป็นจุดอ่อนในเชิงปฏิบัติเสมอสำหรับการออกข้อบังคับทางจริยธรรมและความรับผิดชอบขององค์กรวิชาชีพต่างๆ ข้อวิจารณ์อย่างหนึ่งต่อความไม่สำเร็จดังกล่าว คือ การขาดความตระหนักของผู้ส่วนบุคคลในการกำกับตัวเองในฐานะสื่อมวลชน และที่สำคัญ คือ การที่องค์กรยังขาดบทลงโทษที่ชัดเจน

อย่างไรก็ตาม การมีบทลงโทษที่เข้มข้น มีแนวโน้มที่จะได้รับการต่อต้านจากนักวิชาชีพที่ไม่ใส่ใจต่อกติกาขององค์กรหรือสมาคมเป็นทุนเดิม ดังนั้นจึงมีแนวคิดการกระตุ้นให้เกิดการตระหนักของสื่อ ผนวกคู่ไปกับการบังคับใช้บทลงโทษร่วมกันที่เหมาะสมในรูปแบบ co-regulation ซึ่งมีแม่แบบมาจากต่างประเทศ

self regulation ในเมืองไทยยังไม่มีตัวบังคับการลงโทษที่ชัดเจน เป็นแค่การลงโทษทางสังคม ฉะนั้นเราจะเห็นว่าการลงโทษทางสังคมมันไม่ทำให้คนที่อยู่ในเครือข่ายรู้สึกว่ามันไม่ศักดิ์สิทธิ์ พอมันไม่ศักดิ์สิทธิ์มันก็มีคนแหกกติกากันไปเรื่อยๆ ฉะนั้นผมคิดว่าถ้าจะทำให้ self regulation มีผล มันต้องมีการวางบทลงโทษโดยคนทำสื่อเองที่มันชัดเจน และก็จะมีผลเป็นรูปธรรมจริงๆ มีโทษมากกว่านี้ ถ้าไม่อย่างนั้นใครจะทำก็ได้ ไม่ทำก็ได้

ผมคิดว่าน่าจะมีการนำเอาระบบการกำกับดูแลร่วมกันเข้ามาผนวกในสังคมไทยได้ ตัวองค์กรสื่อเองที่รวมกลุ่มกันก็เป็นคนออกระเบียบ จรรยาบรรณ และติดตามว่าตัวสมาชิกเขามีการปฏิบัติตามหรือไม่ หากมีการทำผิด ละเมิดจริยธรรม ตัวองค์กรมีหน้าที่ในการติดตาม ไปพูดคุยและตักเตือนให้ปฏิบัติไปตามเงื่อนไข จนถึงที่สุดแล้วถ้ายังไม่มี การปรับเปลี่ยนหรือว่าปฏิบัติตาม องค์กรวิชาชีพที่รวมกลุ่มกัน ก็มีหน้าที่ในการเสนอข้อเสนานี้เหล่านี้ไปให้กับองค์กรที่กำกับดูแลเรื่องการให้ใบอนุญาต เพื่อพิจารณาต่อใบอนุญาตหรือไม่ต่อใบอนุญาตสำนักพิมพ์หรือว่าสื่อกลุ่มนั้นไปเลย คือ การกำกับดูแล

ร่วมกันอำนาจคนละครึ่ง ตัวองค์กรกำกับดูแลไม่มีอำนาจที่ต่อใบอนุญาตให้กับใคร มีหน้าที่กำกับดูแลตนเอง แต่ว่าแทนที่จะให้องค์กรของรัฐมาจัดการกับตัวสื่อโดยตรงก็ให้ทำงานผ่านองค์กรกำกับดูแลที่เป็นการรวมกลุ่มกัน

วิชาญ อุ่นอก

เลขาธิการสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ

4. วัฒนธรรมการบริโภคสื่อในสังคมไทยที่ไม่เน้นการตรวจสอบ ทำให้กระบวนการรับเรื่องราวร้องเรียนยังไม่เข้มแข็งนัก

แม้จะมีองค์กร หน่วยงาน กลุ่มภาคี หรือกระทั่งเว็บไซต์ จำนวนมากที่ถูกจัดตั้งขึ้นเป็นสื่อกลางให้ประชาชนในลักษณะทางเลือกใหม่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นกระบอกเสียงให้การสื่อภาคประชาชน อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การทำงานของสื่อภาคประชาชนเหล่านั้นอยู่ในเงาของสื่อกระแสหลักคือ โครงสร้างทางสังคม และวัฒนธรรมการบริโภคสื่อ ที่ยังไม่มีทัศนคติตระหนักรู้เท่าทันสื่อ หรือมีจิตสำนึกในการตรวจสอบ

ทั้งนี้ อีกด้านหนึ่ง ย่อมเป็นเพราะกลไกและกระบวนการรับเรื่องราวร้องเรียน หรือการเปิดช่องทางให้ตรวจสอบเอง ก็ยังอยู่ในวงจำกัด องค์กรวิชาชีพสื่อที่ปฏิญาณตนด้านการกำกับดูแลตัวเอง ทำได้เพียงแค่เผยแพร่ข้อมูลในลักษณะบนสู่ล่าง ประชาชนไม่สามารถส่งต่อข้อมูล ผลของการตรวจสอบกลับไปยังสื่อต่างๆ ได้เท่าที่เจตนาารมณ์ขององค์กรวิชาชีพเคยวางไว้

ผมเคยพูดเรื่องสื่อภาคประชาชนมาแล้ว มันเกิดขึ้นเมื่อรัฐธรรมนูญ 2540 ประโยคที่บอกว่าคลื่นเป็นทรัพยากรที่เป็นประโยชน์สาธารณะ โอเคว่ามันก็มีนัยยะสำคัญ เพราะมันไม่เคยมีรัฐธรรมนูญที่เขียนประโยคเช่นนี้ แต่ขณะเดียวกันคนเขียนรัฐธรรมนูญก็ไม่ได้เตรียมใจไว้ว่าพอเขียนเสร็จแล้วจะเกิดอะไรขึ้น คุณเตรียมโครงสร้างทางสังคม โครงสร้างทางศักยภาพไว้รองรับตรงนี้หรือเปล่า

ศิลป์ฟ้า ต้นศราวุธ

ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษากฎหมายและนโยบายสื่อมวลชน สถาบันอิศรา

5. การเกิดขึ้นของสื่อใหม่และสมาคมที่เป็นตัวแทนของสื่อใหม่ซึ่งในหลายๆ กรณีเป็นลักษณะของกลุ่มผลประโยชน์มากกว่า

ตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อเห็นว่าในปัจจุบันได้มีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อเป็นจำนวนมาก และแยกย่อยเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยมากเกินไป ทำให้การกำกับดูแลให้มีแนวทางการปฏิบัติงานที่อยู่ในมาตรฐานทางจริยธรรมไม่มีความเป็นเอกภาพ รวมถึงการดูแลคุ้มครองสิทธิ

เสรีภาพของผู้ประกอบวิชาชีพไม่ทั่วถึง ซึ่งส่วนหนึ่งอาจจะขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านขนาดขององค์กร และความเข้มแข็งขององค์กรในการต่อรองกับภาครัฐ และกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ซึ่งหากผู้ประกอบวิชาชีพสื่ออยู่ภายใต้องค์กรวิชาชีพสื่อหลักเพียงองค์กรเดียวจะทำให้เกิดการกำกับดูแลที่เป็นมาตรฐานและเกิดผลในทางปฏิบัติได้จริง อีกทั้งทำให้เกิดอำนาจในการต่อสู้ในประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพ และความเป็นธรรมในการทำหน้าที่สื่อได้เข้มแข็งมากขึ้น

สมควรยกเลิก (องค์กรวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อ: เพิ่มเติมโดยผู้วิจัย) ไปทั้งหมด แล้วสร้างกลไกสภาสื่อขึ้นมาแทนที่ ใช้อำนาจจากระบบรวมศูนย์เพื่อตัดปัญหาสื่อใหญ่สื่อเล็ก สื่อหลัก สื่อรองออกไป การกำกับดูแลจะต้องไม่ถูกผูกขาดโดยองค์กรหรือกลุ่มบุคคล จากสื่อใดสื่อหนึ่งเป็นหลัก ความเป็นกลางและการควบคุมกันเองอย่างแท้จริงจะเกิดขึ้นโดย สภาสื่อซึ่งเป็นมติส่วนใหญ่ตามหลักการประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์ การคัดเลือก สมาชิกสภาสื่อควรเป็นไปตามระบบ โครงสร้าง สัดส่วนเสียง 1 สื่อ ต่อหนึ่งเสียง หากสื่อบริษัทเดียวกันมีหลายแขนง ก็ให้ยกเอาระบบรวมศูนย์เป็นที่ตั้งแล้วคัดเลือก

อนันต์ นิลมานนท์

นายกสมาคมหนังสือพิมพ์ส่วนภูมิภาคแห่งประเทศไทย

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่อง “บทบาทและมุมมอง/ความคิดเห็นขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อต่อการปฏิรูปสื่อ” ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) การศึกษาเอกสาร (documentary research) และการวิเคราะห์กฎหมายนโยบาย ทำให้ได้ข้อมูลทั้งในเชิงกว้างและลึก มีมิติรอบด้าน ครอบคลุมประวัติความเป็นมาของการปฏิรูปสื่อในประเทศไทย บทบาทที่สำคัญขององค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อต่อการปฏิรูปสื่อนับแต่ปีพ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ตลอดจนมุมมอง/ความคิดเห็นจากตัวแทนขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อในแขนงต่างๆ ทั้งสื่อกระแสหลักดั้งเดิมและสื่อใหม่ต่อการปฏิรูปสื่อในรอบใหม่ หลังการประกาศแผนปรองดองแห่งชาติในปีพ.ศ. 2553

ผลการวิจัยสามารถสรุปได้เป็นสองส่วนหลัก ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. บทบาทขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อในการปฏิรูปสื่อจากอดีตถึงปัจจุบัน ประกอบด้วย
 - 1.1 ประเด็นสำคัญของการเคลื่อนไหวในการปฏิรูปสื่อโดยองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ
 - 1.2 แนวทางและกลไกการดำเนินงานเพื่อปฏิรูปสื่อขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ
2. มุมมอง/ความคิดเห็นขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อ หลังการประกาศแผนปรองดองแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2553 ประกอบด้วย
 - 2.1 ปัญหา/ประเด็นเชิงโครงสร้างเกี่ยวกับสื่อที่ควรได้รับการปฏิรูป
 - 2.2 แนวทางการปฏิบัติที่ยังเป็นปัญหาของสื่อ
 - 2.3 กลไกในการปฏิรูปสื่อ
 - 2.4 ระบบเศรษฐกิจฐานสื่อเมืองของสื่อและความท้าทายจากสื่อใหม่
 - 2.5 ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินการเพื่อปฏิรูปสื่อขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ

บทบาทขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อในการปฏิรูปสื่อจากอดีตถึงปัจจุบัน

จากการรวบรวมข้อมูลทางเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก องค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อกระแสหลักดั้งเดิม 6 องค์กร รวมถึง องค์กรและสมาคมวิชาชีพหรือตัวแทนของสื่อใหม่ จำนวน 6 องค์กร ทำให้สามารถสรุป ประเด็นสำคัญ แนวทางการดำเนินงาน และกลไกการทำงานขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อจากอดีตถึงปัจจุบันดังต่อไปนี้

ประเด็นสำคัญขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อในการปฏิรูปสื่อ

ในช่วงหลังเหตุการณ์พฤษภาประชาธรรมจนถึงการประกาศแผนปรองดองแห่งชาติซึ่งเป็นจุดเริ่มของการปฏิรูปสื่อในรอบใหม่ องค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อได้มีการเคลื่อนไหวและดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อในประเด็นสำคัญเหล่านี้

- สิทธิเสรีภาพของสื่อ
- กฎหมายที่เอื้อต่อการทำงานของสื่อในระบบประชาธิปไตย
- จริยธรรมและความรับผิดชอบของสื่อ
- สถานภาพและสิทธิทางกฎหมายของสื่อใหม่

จากการเก็บข้อมูล สามารถประมวลให้เห็นถึงกิจกรรม และความเคลื่อนไหวต่างๆ ขององค์กรและสมาคมวิชาชีพในประเด็นเหล่านี้เป็นสำคัญ ทั้งในรูปแบบที่เป็นกิจกรรมเฉพาะกิจ อย่าง การจัดตั้งศูนย์ระวังการคุกคามสื่อ การออกแถลงการณ์เรียกร้องสิทธิเสรีภาพสื่อ ในช่วงที่เป็นภาวะวิกฤติต่างๆ หรือการดำเนินการช่วงระยะสั้นถึงกลางแต่มีเป้าหมายระยะยาวอย่างการผลักดันและมีส่วนร่วมในการร่างพิจารณา และออกกฎหมายเกี่ยวกับสื่อ ตลอดจนการดำเนินงานกิจกรรมที่ทำเป็นระยะๆ หรือมีวาระชัดเจน อย่าง การจัดอบรม สัมมนา เสวนา การจัดประกวดรางวัลทางวิชาชีพต่างๆ การออกวารสารและจุลสารที่เป็นการให้ความรู้และเสริมทักษะแก่วงการวิชาชีพ และประชาชนทั่วไป จนถึงกระบวนการที่ต่อเนื่องสม่ำเสมออย่าง การรับเรื่องราวร้องเรียนและการวินิจฉัยกรณีของการละเมิดจรรยาบรรณและข้อบังคับทางวิชาชีพต่างๆ

เป็นที่น่าสังเกตว่า องค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อโดยเฉพาะในสื่อกระแสหลักเริ่มมีอำนาจในการต่อรองกับภาครัฐหรือผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในช่วงหลังเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา สิ่งที่สะท้อนให้เห็นชัดเจนก็คือ การที่ตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพสื่อกระแสหลักซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีอย่าง สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และสมาคมนักข่าววิทยุโทรทัศน์ไทย ได้รับการแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ มีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการผลักดันกฎหมายเพื่อ “ปฏิรูป” เจ็อนไขแวดลอมที่สำคัญต่อการทำงานของสื่อ ในช่วงห้าปีที่ผ่านมา กฎหมายสื่อเดิมๆ ที่มีผลบังคับใช้มาตั้งแต่สมัยเผด็จการทหารและให้อำนาจอรัฐในการควบคุมสื่ออย่างพ.ร.บ.การพิมพ์ พ.ศ. 2484 หรือ พ.ร.บ.วิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2498 ได้ถูกล้มเลิกและแทนที่ด้วยกฎหมายฉบับใหม่ที่เอื้ออำนวยต่อเสรีภาพและการประกอบอาชีพของสื่อมากกว่าเช่น พ.ร.บ.จัดแจ้งการพิมพ์ พ.ศ. 2550 และ พ.ร.บ.การประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 เป็นต้น ในปัจจุบัน จะมีก็เพียงพ.ร.บ.วิทยุคมนาคม พ.ศ. 2484 เท่านั้นที่เป็นกฎหมายดั้งเดิมเกี่ยวกับสื่อที่ยังมีผลบังคับใช้อยู่และเป็นเครื่องมือสำคัญของภาครัฐในการดำเนินคดีกับวิทยุชุมชน

อย่างไรก็ดี อำนาจในการต่อรองกับภาคการเมืองนี้ไม่ได้สะท้อนให้เห็นชัดเจนนักในส่วนขององค์กรหรือสมาคมวิชาชีพ หรือสมาคมที่เป็นตัวแทนของสื่อใหม่ที่กำลังเกิดขึ้นหลังคลื่นของการปฏิรูปสื่อในระลอก

แรกอย่างวิทยุชุมชน เคเบิลทีวี ทีวีดาวเทียม และอินเทอร์เน็ต สื่อใหม่เหล่านี้มีลักษณะที่แตกต่างจากสื่อสารมวลชนกระแสหลักดั้งเดิมด้วยขนาดที่เล็กกว่า และกระจายศูนย์มากกว่า ประเด็นสำคัญของการปฏิรูปสื่อที่องค์กรหรือสมาคมที่เป็นตัวแทนของสื่อใหม่เหล่านี้ (นอกเหนือจากอินเทอร์เน็ต) มักก่อกระแสและเคลื่อนไหวก็คือเรื่องสถานภาพทางกฎหมายของตน สืบเนื่องจากการที่โครงสร้างของสื่อวิทยุโทรทัศน์เดิมจำกัดไว้เฉพาะกรรมสิทธิ์ของรัฐหรือมีฉะนั้นก็มักกระจายการครอบครองให้เคลื่อนไปให้เฉพาะธุรกิจขนาดใหญ่ที่ได้รับสัมปทานจากรัฐ แต่ไม่เปิดกว้างถึงภาคประชาชน แม้เมื่อมีการออกพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 ที่เปิดพื้นที่ให้ประเภทของการประกอบกิจการที่เป็นชุมชนและกิจการสาธารณะแล้ว แต่บทเฉพาะกาลของกฎหมายกลับเปิดช่องให้มีการออกใบอนุญาตเฉพาะวิทยุชุมชนและกิจการที่ไม่ใช่คลื่นความถี่ (คือ เคเบิลทีวี ทีวีดาวเทียม และ ไอพีทีวีเท่านั้น) จึงทำให้วิทยุธุรกิจท้องถิ่นขาดที่ยืนทางกฎหมาย ความลึกลับทางกฎหมายนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการเรียกร้องผลักดันในระดับนโยบายขององค์กรอย่างสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย (สวทท.) ให้มีการปฏิรูปโครงสร้างสื่ออย่างแท้จริงเพื่อนำไปสู่สถานภาพทางกฎหมายที่ยั่งยืนของสื่อใหม่ๆ อย่างวิทยุท้องถิ่นซึ่งมีพัฒนาการมาภายใต้การเคลื่อนไหวของการปฏิรูปสื่อเช่นเดียวกับวิทยุชุมชน ขณะที่ทางสมาคมทีวีดาวเทียมซึ่งเพิ่งจัดตั้งขึ้นมาในปีพ.ศ. 2551 ก็มีการเรียกร้องในประเด็นใกล้เคียงกันเกี่ยวกับสิทธิที่สมาคมวิชาชีพสื่อสามารถมีส่วนร่วมในการเสนอชื่อผู้ที่จะมาเป็นองค์กรอิสระคือคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม ซึ่งตามที่ในกฎหมายฉบับใหม่คือพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2553 กำหนดให้องค์กร/สมาคมวิชาชีพที่มีสิทธิเสนอชื่อต้องจดทะเบียนมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี จึงทำให้ทางสมาคมขาดคุณสมบัติไป

นอกจากนี้ การวิจัยยังพบด้วยว่า ประเด็นที่เป็นประเด็นร่วมชัดเจนระหว่างสื่อกระแสหลักดั้งเดิมและสื่อใหม่ก็คือ เสรีภาพในการแสดงออกและสิทธิในการรับรู้ของประชาชน ซึ่งประเด็นดังกล่าวถูกมองว่าเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการทำงานของสื่อและการใช้ประโยชน์จากสื่อของประชาชน ขณะที่สื่อกระแสหลักสามารถผลักดันให้มีการยกเลิกกฎหมายที่ให้อำนาจรัฐควบคุมสื่อและแทนที่ด้วยกฎหมายใหม่ที่เปิดกว้างให้เสรีภาพมากกว่า และกำลังก้าวไปอีกขั้นด้วยการผลักดันร่าง พ.ร.บ.คุ้มครองสิทธิเสรีภาพและส่งเสริมมาตรฐานผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อมวลชนที่มุ่งคุ้มครองนักวิชาชีพสื่อจากการครอบงำและการควบคุมจากเจ้าของสื่อไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือเอกชน สื่อใหม่อย่างวิทยุชุมชน เคเบิลทีวี ทีวีดาวเทียม และอินเทอร์เน็ตที่อาจเป็นตัวแทนของกลุ่มทางการเมืองที่มีวาระแตกต่างจากภาครัฐก็มีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องเสรีภาพจากการปิดกั้นและการคุกคามของภาครัฐ โดยเฉพาะในกรณีของการใช้อำนาจรัฐควบคุมตามพระราชกำหนดการบริหารราชการแผ่นดินในสถานการณ์ฉุกเฉิน และพระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร

ประเด็นที่น่าสนใจในสถานการณ์ปัจจุบันก็คือการที่ภาครัฐโดยผ่านทางศูนย์อำนวยการแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉิน (ศอฉ.) สามารถสั่งปิดสถานีวิทยุชุมชนหรือสถานีโทรทัศน์ดาวเทียมหรือเคเบิลทีวีที่ออกอากาศเนื้อหาที่เป็น “ภัยต่อความมั่นคงของชาติ” ได้ทั้งๆ ที่รัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดในมาตรา 45 ห้ามมิให้ปิดหนังสือพิมพ์ สถานีวิทยุ หรือ สถานีโทรทัศน์ ไม่ว่าในกรณีใดๆ แต่สามารถตรวจสอบและเซ็นเซอร์เนื้อหาได้⁵¹ เมื่อมีการตัดสัญญาณของสถานีโทรทัศน์ดาวเทียมฟีลิปแคนเนลในช่วงต้นเดือนเมษายน พ.ศ. 2553 ทางสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และสมาคมเคเบิลทีวีแห่งประเทศไทยได้ออกแถลงการณ์ประณามการกระทำดังกล่าวว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญและเป็นการคุกคามสิทธิเสรีภาพของสื่อ ซึ่งทำให้รวมของทั้งสองของสมาคมแสดงให้เห็นว่าสิทธิเสรีภาพคือประเด็นพื้นฐานสำหรับทุกสื่อในระบอบประชาธิปไตย แม้จะมีอุดมการณ์และจุดยืนทางการเมืองที่แตกต่างก็สมควรได้รับการปฏิบัติที่ต่างกัน

ในส่วนของอินเทอร์เน็ตซึ่งเป็นสื่อที่เปิดกว้างมากที่สุดในการทำการทำเนื้อหา และการมีส่วนร่วมจากผู้เปิดรับสื่อ พบว่าองค์กรที่เป็นตัวแทนอย่างเครือข่ายพลเมืองเน็ตก็ได้ก่อกระแสและแรงกดดันในประเด็นของเสรีภาพออนไลน์อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในบริบทของความขัดแย้งทางการเมืองที่นำไปสู่การปิดกั้นเว็บไซต์ที่เป็น “ภัยต่อความมั่นคงของชาติ” ตลอดจนการบังคับใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 ที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์มากว่าเป็นกฎหมายที่ลดทอนเสรีภาพในการแสดงออกและสิทธิในการรับรู้ของประชาชน อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวเรื่องเสรีภาพออนไลน์ดังกล่าวเป็นประเด็นที่ค้างคาอยู่และยังไม่เกิดผลสัมฤทธิ์เชิงนโยบายใดๆ เนื่องจากความพยายาม “ปฏิรูป” กฎหมายคอมพิวเตอร์ยังคงไม่ได้รับการตอบสนองใดๆ จากภาครัฐ และยังขาดแรงสนับสนุนจากองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อกระแสหลักที่มีอำนาจต่อรองสูงกว่า

นอกจากนี้ ทางองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อของทั้งสื่อกระแสหลักดั้งเดิมและสื่อใหม่ต่างก็มีกิจกรรมและการดำเนินการที่ส่งเสริมในประเด็นเรื่องจริยธรรมและความรับผิดชอบของสื่อ

ซึ่งในส่วนของตัวเองสื่อใหม่ในสังคมไทยอย่างสมาคมทีวีดาวเทียมก็มีการดำเนินการในประเด็นดังกล่าวอย่างค่อนข้างเข้มแข็ง แม้จะไม่ได้เผชิญกับภาวะกดดันใดๆ ทางสังคมก็ตาม ในกรณีของสมาคมทีวีดาวเทียมได้แสดงบทบาททางจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยการขอความร่วมมือห้าม

⁵¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 45 บัญญัติว่า “...การสั่งปิดกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นเพื่อลดทอนเสรีภาพตามมาตรานี้จะกระทำมิได้ การห้ามหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นเสนอข่าวสารหรือแสดงความคิดเห็นทั้งหมดหรือบางส่วน หรือการแทรกแซงด้วยวิธีการใดๆ เพื่อลดทอนเสรีภาพตามมาตรานี้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายซึ่งได้ตราขึ้นตามวรรคสอง การให้นำข่าวหรือบทความไปให้เจ้าหน้าที่ตรวจก่อนนำไปโฆษณาในหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่น จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะกระทำในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม แต่ทั้งนี้จะต้องกระทำโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายซึ่งได้ตราขึ้นตามวรรคสอง...”

สมาชิกโฆษณาสินค้าเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ และ สินค้าสุขภาพที่ไม่ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการอาหารและยา แม้ว่าจะมีงบประมาณที่พึงได้ทั้งระบบจากสินค้าประเภทนี้เป็นจำนวนมากก็ตาม

แนวทางการดำเนินงานเพื่อปฏิรูปสื่อขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ

จากการประมวลข้อมูล แนวทางที่องค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อใช้ในการดำเนินงานเพื่อการปฏิรูปสื่อ เป็น 4 แนวทางสำคัญด้วยกันคือ

1. แนวทางที่มุ่งเปลี่ยนแปลงนโยบาย กฎหมาย และการกำกับดูแลสื่อ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสถาบันสื่อในสังคม
2. แนวทางการสร้างวิถีปฏิบัติที่ดีของสื่อ
3. แนวทางการสร้างหรือเสริมพลังให้เกิดสื่อที่เป็นอิสระ ความเป็นประชาธิปไตย
4. แนวทางการสร้างความรู้เท่าทันสื่อ และการตรวจสอบจากสื่อมวลชน

ซึ่งสามารถสรุปให้เห็นกลไกที่ใช้และตัวอย่างกิจกรรมและความเคลื่อนไหวในแต่ละแนวทางได้ดังในตารางต่อไปนี้

แนวทางการปฏิรูปสื่อ	กลไกหลักที่ใช้	ตัวอย่างของกิจกรรมและการเคลื่อนไหวในแต่ละแนวทาง
แนวทางที่มุ่งเปลี่ยนแปลงนโยบาย กฎหมาย และการกำกับดูแลสื่อ	กฎหมายและนโยบาย	■ การมีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญ ■ การขอยกเลิกกฎหมายที่ควบคุมสื่อและเสนอร่างกฎหมายที่เกี่ยวกับสื่อ ■ การส่งตัวแทนองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อเป็นกรรมการพิจารณาร่างกฎหมาย คณะทำงาน และ คณะกรรมการต่างๆ ■ การผลักดันกฎหมายโดยใช้วิธีการล็อบบี้เชิงนโยบายกับรัฐบาล และการทำงานเชิงเครือข่ายร่วมกับภาควิชาการและภาคประชาสังคม ■ การจัดตั้งสภาการหนังสือพิมพ์ สภาวิชาชีพข่าววิทยุโทรทัศน์

แนวทางการปฏิรูปสื่อ	กลไกหลักที่ใช้	ตัวอย่างของกิจกรรมและการเคลื่อนไหวในแต่ละแนวทาง
แนวทางการสร้างวิถีปฏิบัติที่ดีของสื่อ	ข้อบังคับทางจริยธรรม/จรรยาบรรณ วิชาชีพสื่อ กระบวนการกำกับดูแลตนเองของสภาวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพสื่อ	■ กระบวนการรับเรื่องราวร้องเรียนและวินิจฉัยตามข้อบังคับจริยธรรมของสภาวิชาชีพ ■ การสร้างมาตรฐานทางจริยธรรมและโครงสร้างในการกำกับดูแลตนเองในสมาคมวิชาชีพและสมาคมที่เป็นตัวแทนของผู้ประกอบการด้านสื่อ ■ การขอความร่วมมือจากสมาชิก การสร้างแนวปฏิบัติและการออกแถลงการณ์ต่างๆ ■ การจัดฝึกอบรม สัมมนา เสวนา สร้างคู่มือ ปฏิบัติงาน กิจกรรมทางวิชาการและวิชาชีพ ■ การจัดประกวดให้รางวัลทางวิชาการและวิชาชีพ ■ การให้ความรู้และพัฒนาทักษะทางวิชาชีพผ่านการฝึกปฏิบัติจริง
แนวทางการสร้างหรือเสริมพลังให้เกิดสื่อที่เป็นอิสระ ความเป็นประชาธิปไตย	ทีวีสาธารณะ สื่อชุมชนและสื่อท้องถิ่น การนำเสนอผ่านสื่อ กฎหมายและนโยบาย	■ การร่วมผลักดันให้เกิดและสร้างความยั่งยืนแก่ทีวีสาธารณะ และสื่อทางเลือกต่างๆ เช่น วิทยุชุมชน ทีวีดาวเทียม ■ การออกแถลงการณ์ การยื่นหนังสือต่อภาครัฐ เพื่อแสดงจุดยืนต่อการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพสื่อ ■ การเสริมสร้างศักยภาพให้สื่อชุมชนด้วยการฝึกอบรมและการทำงานเป็นเครือข่าย ■ การผลักดันการจัดทำกฎหมายที่ส่งเสริมให้เกิดสื่อที่เป็นอิสระและมีความเป็นประชาธิปไตย

แนวทางการปฏิรูปสื่อ	กลไกหลักที่ใช้	ตัวอย่างของกิจกรรมและการเคลื่อนไหวในแต่ละแนวทาง
แนวทางการสร้างความรู้เท่าทันสื่อ และการตรวจสอบจากสื่อมวลชน	เครือข่ายความร่วมมือ การกำหนดประเด็นในการวิจัย เพื่อตรวจสอบสื่อ	■ การสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อสร้างความรู้เท่าทันและการตรวจสอบสื่อ ร่วมกับ สถาบันการศึกษา แวดวงวิชาการ เครือข่ายภาคประชาชน ■ การจัดอบรม สัมมนาสาธารณะ ■ การเป็นกรรมการ และการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายขององค์กรหรือหน่วยงานที่มีกิจกรรมเคลื่อนไหว เพื่อสร้างความรู้เท่าทันและตรวจสอบสื่อ

มุมมอง/ความคิดเห็นขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อ ภายหลังการประกาศแผนปรองดองแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2553

ในส่วนของมุมมอง/ความคิดเห็นขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อในรอบใหม่นี้ สามารถสรุปประเด็นและรายละเอียดของประเด็นได้ดังต่อไปนี้

ปัญหา/ประเด็นเชิงโครงสร้างเกี่ยวกับสื่อที่ควรได้รับการปฏิรูป

ประเด็น	สรุปเนื้อหาของประเด็น
การเป็นเจ้าของสื่อ (โดยรัฐ)	ความจำเป็นในการปฏิรูปโครงสร้างความเป็นเจ้าของสื่อวิทยุ-โทรทัศน์ จากกรรมสิทธิ์ของรัฐสู่เอกชนและประชาชน
การครอบงำของระบบตลาดและอิทธิพลต่อเนื้อหา	การที่สื่อเป็นธุรกิจโดยเฉพาะสัมปทานทำให้มุ่งเน้นกำไรและความอยู่รอดทางธุรกิจมากกว่าคุณภาพของเนื้อหาเพื่อสังคม
ความเป็นมืออาชีพ และมาตรฐานทางจริยธรรม	ความสำคัญและจำเป็นในการพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะทางวิชาชีพ และมาตรฐานทางจริยธรรมของนักวิชาชีพสื่อทั้งกระแสหลัก และสื่อใหม่
กลไกการกำกับดูแลสื่อ	การกำกับดูแลที่เน้นการควบคุมและชี้ถูกชี้ผิดจากภาครัฐต้องถูกแทนที่ด้วยระบบกำกับดูแลที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม และเน้นการส่งเสริมมากกว่าการลงโทษ

ประเด็น	สรุปเนื้อหาของประเด็น
สวัสดิการและสวัสดิภาพของสื่อ	ความสำคัญของการอุดหนุนให้สื่ออยู่รอดได้โดยภาครัฐ การให้ค่าตอบแทนที่เพียงพอและสวัสดิการแก่ผู้ปฏิบัติงาน ตลอดจนการดูแลสวัสดิภาพของนักวิชาชีพที่ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่เสี่ยงภัย
สิทธิเสรีภาพของสื่อ	ความจำเป็นในการให้หลักประกันทางกฎหมายและสิทธิที่เท่าเทียมกันในการประกอบการและประกอบอาชีพแก่สื่อทุกประเภท
การรวมตัวกันของกลุ่มองค์กรสื่อ	การรวมตัวกันของกลุ่มองค์กรสื่อมักเป็นไปเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มมากกว่าเพื่อเติมเต็มพันธกิจที่สื่อพึงมีต่อสังคม

แนวทางการปฏิบัติที่ยังเป็นปัญหาของสื่อ

ประเด็น	สรุปเนื้อหาของประเด็น
คุณภาพของบุคลากรด้านข่าว	คุณภาพการทำงานของสื่อมวลชนยังต้องปรับปรุง การรายงานข้อมูลข่าวสารเป็นไปในลักษณะของการชี้นำความคิด เป็นข้อสรุปที่ไม่ได้เป็นการให้ข้อมูลรอบด้านแก่ประชาชน ซึ่งทำให้ประชาชนไม่เกิดความรู้เท่าทันสื่อ (media literacy)
การเลือกข้างและกำหนดวาระข่าวสาร (โฆษณาชวนเชื่อ) ทางการเมือง	การเลือกข้างและกำหนดวาระข่าวสารทางการเมืองที่มีระดับและแง่มุมแตกต่างกันไปตามแต่ละสื่อ และการที่สื่อไม่กล้านำเสนอข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมาเพราะต้องเล่นกระแสทางการเมือง
การเป็นพื้นที่สาธารณะให้กับความหลากหลายในสังคม	สื่อยังไม่สามารถปฏิรูปเนื้อหาให้มีความหลากหลายพอเพื่อตอบสนองกับคนทุกกลุ่มในสังคม
การเซ็นเซอร์ตัวเองของสื่อ	สื่อมวลชนยังถูกแทรกแซงทางการเมืองและทางธุรกิจจึงมีการเซ็นเซอร์ตัวเอง (self-censor) เพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญปัญหาเกี่ยวกับเจ้าของสื่อหรือผู้มีอำนาจที่อาจกระทบกับธุรกิจสื่อ
การใช้ภาษา การสร้างความเกลียดชังระหว่างกลุ่มที่มีความเห็นแตกต่างในสังคม	การสื่อสารต่อผู้ชมโดยใช้ภาษาในการชี้นำหรือโน้มน้าวให้คล้อยตามแนวคิดหรืออุดมการณ์ ซึ่งอาจนำไปสู่อคติและความเกลียดชัง
การคุ้มครองผู้บริโภค สิทธิเสรีภาพ และ ความเป็นธรรมต่อประชาชน	แนวทางปฏิบัติของสื่อในการคุ้มครองผู้บริโภค สิทธิเสรีภาพ และ ความเป็นธรรมต่อประชาชนที่ยังปรากฏไม่เด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสื่อโทรทัศน์ดาวเทียมที่มีช่องรายการจำนวนมาก

กลไกในการปฏิรูปสื่อ

ประเด็น	สรุปเนื้อหาของประเด็น
การเสริมแรงการกำกับดูแลตนเอง ด้วยมาตรการที่สามารถให้คุณให้โทษ และการกำกับดูแลร่วมกับองค์กรอิสระของรัฐ	การเพิ่มบทบาทในการกำกับดูแลตนเองขององค์กรวิชาชีพสื่อให้มีความเข้มแข็งขึ้น โดยการสร้างบทลงโทษที่มีความเด็ดขาด ชัดเจน และนำแนวทางนั้นไปดำเนินการปฏิบัติจริง
องค์กรกำกับดูแลที่เป็นอิสระจากการครอบงำของรัฐ	องค์กรกำกับดูแลที่สามารถดำเนินงานโดยเป็นอิสระจากการครอบงำของภาครัฐ ที่ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการกำกับดูแลตนเองของสื่อ
การสร้างความรู้เท่าทันสื่อและการตรวจสอบสื่อจากสังคม	การสร้างการกำกับดูแลที่มาจากความร่วมมือของทุกภาคส่วนในสังคม โดยเฉพาะภาคประชาชนซึ่งมีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบระวังเพื่อช่วยให้การกำกับดูแลสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ
การเข้าถึงได้และความโปร่งใสของกระบวนการกำกับดูแลต่อสาธารณะ	การสร้างช่องทางในการเชื่อมโยงผู้รับสารหรือประชาชนกับองค์กรกำกับดูแล เพื่อให้เกิดการสะท้อนกลับความคิดเห็นและการร้องเรียนต่อปัญหาการปฏิบัติงานที่ไม่เหมาะสมของสื่อได้

ระบบเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองของสื่อและความท้าทายจากสื่อใหม่

ประเด็น	สรุปเนื้อหาของประเด็น
ระบบกึ่งผูกขาดในโทรทัศน์ และสัมปทานอภิสิทธิ์	การคำนึงถึงผลประโยชน์ทางธุรกิจเป็นหลัก ซึ่งส่งผลให้สื่อไม่ค่อยมีการพัฒนาทางด้านคุณภาพ มุ่งลดต้นทุนในการทำงาน และนำเสนอข่าวที่ขายได้และรายการที่มุ่งสร้างเรตติ้ง
ระบบเรตติ้งโฆษณา ที่กำหนดทิศทางของเนื้อหา	อิทธิพลของระบบการสำรวจความนิยมของรายการหรือเรตติ้ง (rating) ซึ่งเป็นตัวชี้วัดหลักในเรื่องการได้เวลาในการออกอากาศ (airtime) และการลงโฆษณาของเจ้าของผลิตภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งเป็นรายได้หลักของผู้ผลิต ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเกิดปัญหาการขาดคุณภาพและความหลากหลายของเนื้อหาและรายการของสื่อมวลชน

ประเด็น	สรุปเนื้อหาของประเด็น
การควบคุม และแทรกแซงเนื้อหาผ่านความเป็นเจ้าของ	การถูกควบคุมและแทรกแซงเนื้อหาจากภาครัฐซึ่งเป็นเจ้าของหรือผู้ให้สัมปทาน
รายได้ที่ลดลงและการแสวงหาโมเดลธุรกิจใหม่ของสื่อในบริบทการหลอมรวมสื่อ	ปัญหาของช่องว่างทางกฎหมายและรูปแบบการกำกับดูแลที่เหมาะสมกับบริบทของสื่อที่หลอมรวม
การรับมือกับการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล (digital switchover)	การปรับเปลี่ยนรูปแบบธุรกิจ (business model) และการดำเนินงานขององค์กรสื่อ เพื่อปรับตัวให้อยู่ได้อย่างยั่งยืนหลังการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล

ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินการเพื่อปฏิรูปสื่อขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ

ประเด็น	สรุปเนื้อหาของประเด็น
สถานภาพทางกฎหมายของสภาวิชาชีพสื่อ	องค์กรวิชาชีพสื่อเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยไม่มีสถานภาพทางกฎหมายรองรับ ระเบียบข้อบังคับต่างๆ จึงไม่มีผลบังคับใช้ทางกฎหมาย ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานขาดความเด็ดขาดชัดเจน
ข้อจำกัดด้านบุคลากรขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ	การจัดสรรเวลา และการเข้ามามีส่วนร่วมในองค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อของผู้ประกอบวิชาชีพและกรรมการจากภายนอกซึ่งต่างก็มีงานประจำ ทำให้มีส่วนร่วมได้ไม่เต็มที่
การขาดความตระหนักรู้ของนักวิชาชีพเกี่ยวกับความสำคัญของการกำกับดูแลตนเอง	การขาดความตระหนักรู้ของนักวิชาชีพสื่อในการกำกับดูแลตัวเอง และเพื่อนร่วมวิชาชีพ และวัฒนธรรมของการไม่วิพากษ์วิจารณ์ตรวจสอบกัน
วัฒนธรรมการบริโภคสื่อในสังคมไทยที่ไม่เน้นการตรวจสอบ ทำให้กระบวนการรับเรื่องราวร้องเรียนยังไม่เข้มแข็งนัก	โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมการบริโภคสื่อที่ไม่ส่งเสริมให้ประชาชนมีทัศนคติตระหนักรู้เท่าทันสื่อ หรือมีจิตสำนึกในการตรวจสอบ รวมถึงภาคประชาชนยังมีช่องทางในการสื่อสารกลับสู่สื่อมวลชนที่จำกัด
การเกิดขึ้นของสื่อใหม่และสมาคมที่เป็นตัวแทนของสื่อใหม่ซึ่งในหลายๆ กรณีเป็นลักษณะของกลุ่มผลประโยชน์มากกว่า	การขาดเอกภาพและความเข้มแข็งในการกำกับดูแล และความไม่ทั่วถึงในการดูแลคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ประกอบวิชาชีพ เนื่องจากการเกิดขึ้นของกลุ่มองค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อเป็นจำนวนมาก และแยกย่อยมากเกินไป

อภิปรายผล

องค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อกับการปฏิรูปสื่อ – อภิวัตน์ของประโยชน์สาธารณะ

ในเวทีสาธารณะภายใต้หัวข้อ “ปฏิรูปสื่อ: ผ่านปัญหา...คว้าทางออก” ซึ่งมีองค์กรร่วมจัดคือ สถาบันอิศรา และคณะกรรมการพัฒนาส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและความรับผิดชอบสื่อมวลชน (คพส.)⁵² เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2553 ตัวแทนคณะทำงานปรับปรุงกฎหมายด้านสิทธิเสรีภาพสื่อมวลชนภายใต้ คพส. กล่าวถึงการปฏิรูปสื่อว่า ไม่มีความจำเป็น และไม่จำเป็นต้องไปปฏิรูป เนื่องจากสื่อปฏิรูปตัวเองและทำ อยู่ตลอดเวลา

คำกล่าวดังกล่าวของผู้นำองค์กรวิชาชีพสื่อ นับว่าไม่ได้ผิดไปจากความจริงนัก เพราะจากหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ได้ประมวลมาในงานวิจัยฉบับนี้ ก็สะท้อนให้เห็นว่าองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ และองค์กร/สมาคมที่เป็นตัวแทนของสื่อมีกิจกรรมและแนวทางในการปฏิรูปสื่ออยู่จริง ๆ แม้จะทำอยู่ภายใต้ข้อจำกัด ต่าง ๆ แต่ก็ยังมีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องและมีประเด็นที่ชัดเจนโดยเฉพาะประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพ ของสื่อ แต่สิ่งหนึ่งที่ยังอาจไม่ชัดเจนนักคือเป้าหมายในระดับโครงสร้างว่าต้องการปฏิรูปเพื่อนำไปสู่อะไร

เป้าหมายของการเคลื่อนไหวเพื่อปฏิรูปสื่อในต่างประเทศ มักเป็นไปเพื่ออย่างใดอย่างหนึ่งหรือ มากกว่าหนึ่งอย่างดังต่อไปนี้

- ผลักดันการปฏิรูปนโยบายสื่อของภาครัฐและการกำกับดูแลเพื่อการปรับโครงสร้าง อุตสาหกรรมสื่อและสื่อภาครัฐให้กระจายสู่ประชาชนอย่างเท่าเทียมมากขึ้น
- สร้างระบบสื่อที่มีความเป็นพหุนิยม
- เรียกร้องการทำหน้าที่ของสื่อเพื่อสาธารณะ ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น/ชุมชน ขณะที่ สื่อเชิงพาณิชย์ก็ถูกคาดหวังให้ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมด้วย

แม้แนวทางหลักของการเคลื่อนไหวขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อในสังคมไทยจะปรากฏชัดเจนว่า คือ แนวทางที่มุ่งเปลี่ยนแปลงนโยบาย กฎหมาย และการกำกับดูแลสื่อ แต่เมื่อพิจารณาจากกฎหมายที่เป็นผลจากการขับเคลื่อนขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อก็ยังไม่สามารถสรุปได้ว่าจะส่งผลให้นำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสถาบันสื่อในสังคมที่จะสร้างการเข้าถึงสื่ออย่างเท่าเทียมสำหรับทุกๆ กลุ่ม ในสังคม และนำไปสู่เสรีภาพในการแสดงออกที่ถูกปลดปล่อยจากการควบคุมและครอบงำของรัฐได้อย่าง ยั่งยืนแท้จริง

ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดก็คือพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 ที่มีการผลักดันตั้งแต่การเสนอร่างและมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพิจารณาก่อนออกมา

⁵² คพส. คือ คณะกรรมการอิสระที่จัดตั้งขึ้นเพื่อพัฒนาแผนงานการปฏิรูปสื่อประกอบด้วยตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพสื่อ นักวิชาการ สื่อสารมวลชน นักกฎหมาย ผู้แทนองค์กรด้านการคุ้มครองผู้บริโภค โดยมีแกนนำในการจัดตั้งคือ สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ สภาวิชาชีพ วิทยุและโทรทัศน์ไทย สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย

เป็นกฎหมายโดยตัวแทนจากองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อโดยเฉพาะจากสื่อกระแสหลัก ถึงแม้กฎหมายดังกล่าวจะมีการแบ่งประเภทของกิจการที่ต้องอาศัยคลื่นความถี่ออกเป็นสามประเภทชัดเจนคือ บริการสาธารณะ บริการชุมชน และกิจการธุรกิจ (ในส่วนของกิจการธุรกิจแบ่งเป็น 3 ระดับ คือระดับ ชาติ ภูมิภาค และท้องถิ่น)⁵³ ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นพหุนิยมของสื่อมากกว่าเดิม แต่ภายใต้ กิจการบริการสาธารณะก็ยังคงสงวนพื้นที่ไว้ให้หน่วยงานของรัฐ และหน่วยงานด้านความมั่นคง⁵⁴ซึ่งตามประวัติศาสตร์ของสื่อสารมวลชนในประเทศไทยคือภาคส่วนที่ครอบครองและครอบงำโครงสร้างของสื่อวิทยุและโทรทัศน์ตลอดมา นอกจากนี้กฎหมายดังกล่าวยังกำหนดให้กิจการบริการสาธารณะเพื่อความมั่นคงเป็นบริการสาธารณะเพียงประเภทเดียวที่สามารถหารายได้โดยการมีโฆษณา และยกเว้นให้กรมประชาสัมพันธ์และส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นของรัฐ ที่ประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ ให้ดำเนินกิจการต่อไปจนกว่ามีแผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ใช้บังคับ (มาตรา 73 และ 74) จึงเท่ากับเป็นการสงวนอำนาจให้หน่วยงานเหล่านี้ครอบงำกรรมสิทธิในคลื่นความถี่ซึ่งเป็นทรัพยากรพื้นฐานทางการสื่อสารต่อไป

ขณะเดียวกัน แม้กฎหมายจะเปิดช่องส่งเสริมการรวมกลุ่มผู้ประกอบการวิชาชีพเพื่อจัดทำมาตรฐานทางวิชาชีพแต่ก็ให้อำนาจองค์กรกำกับดูแลที่เป็นอิสระของรัฐที่จะเกิดขึ้นในอนาคตให้สามารถสั่งระงับการออกอากาศรายการในกิจการวิทยุโทรทัศน์ได้โดยทันทีด้วยวาจาในขณะที่กำลังออกอากาศอยู่ (มาตรา 37) จึงเป็นการเปิดช่องสำหรับการควบคุมทางเนื้อหาอย่างชัดเจนเช่นกัน

ข้อสังเกตเหล่านี้จำเป็นต้องพิจารณาไปในบริบทที่แวดล้อมด้วยว่าในช่วงเวลาใกล้เคียงกันก็มีการผ่านกฎหมายเกี่ยวกับสื่ออีกฉบับหนึ่งคือพระราชบัญญัติจัดแจ้งการพิมพ์ พ.ศ. 2550ซึ่งมาแทนที่พระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 ที่มีการควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์อย่างเคร่งครัด เพราะฉะนั้นโดยภาพรวมก็

⁵³ การแบ่งระดับการประกอบกิจการของกิจการเชิงพาณิชย์ดังกล่าวโดยมีข้อกำหนดเรื่องสัดส่วนของการถือหุ้นในกิจการของผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในท้องถิ่นเป็นผลจากการผลักดันของสมาคมวิทยุธุรกิจท้องถิ่น (สวทท.) เพื่อลดโอกาสในการครอบงำของทุนระดับชาติต่องิจการระดับภูมิภาคและท้องถิ่น

⁵⁴ ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะ มีสามประเภทคือ

- (ก) ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะประเภทที่หนึ่ง ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการส่งเสริมความรู้ การศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม การเกษตร และการส่งเสริมอาชีพอื่น ๆ สุขภาพ อนามัย กีฬา หรือการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน
- (ข) ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะประเภทที่สอง ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อความมั่นคงของรัฐหรือความปลอดภัยสาธารณะ
- (ค) ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะประเภทที่สาม ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการกระจายข้อมูลข่าวสารเพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชนและรัฐสภากับประชาชน การกระจายข้อมูลข่าวสารเพื่อการส่งเสริมสนับสนุนในการเผยแพร่และให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข บริการข้อมูลข่าวสารอันเป็นประโยชน์สาธารณะแก่คนพิการ คนด้อยโอกาส หรือกลุ่มความสนใจที่มีกิจกรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือบริการข้อมูลข่าวสารอันเป็นประโยชน์สาธารณะอื่น

เท่ากับว่าองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อสามารถบรรลุถึงระดับหนึ่งของการปฏิรูปโครงสร้างของสื่อโดยการต่อรองกับภาคส่วนในสังคมซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบายในขณะนั้น⁵⁵ แม้จะไม่สามารถปฏิรูปโครงสร้างการถือครองคลื่นความถี่ทั้งระบบให้กระจายสู่ประชาชนอย่างเท่าเทียมก็ตาม

นอกจากนี้ ในการเคลื่อนไหวทางด้านกฎหมายขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อในปัจจุบัน ซึ่งมีการผลักดันร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและส่งเสริมมาตรฐานผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อมวลชน พ.ศ. อยู่ นั่น ก็สะท้อนถึงความพยายามในการแก้ไขการครอบงำและภาวะความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของกิจการสื่อและนักวิชาชีพสื่อ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของสื่อกระแสหลักทั้งสื่อของรัฐและเอกชน แต่ก็ไม่ได้ช่วยแก้ไขปัญหาของการกำกับดูแลตนเองของสื่อซึ่งเป็นแนวทางที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องในการปฏิรูปสื่อตั้งแต่ระลอกแรกในปี พ.ศ. 2540 ปัญหาที่ประสบไม่ว่าจะเป็นเรื่องสถานภาพทางกฎหมายของสภาวิชาชีพสื่อที่ทำให้ไม่สามารถลงโทษผู้ทำผิดได้อย่างเด็ดขาด หรือการขาดความตระหนักของนักวิชาชีพและองค์กรสื่อ (รวมถึงเจ้าของสื่อ) เกี่ยวกับความสำคัญของการกำกับดูแลตนเอง ก็ไม่ปรากฏเป็นประเด็นในร่างกฎหมายฉบับใหม่นี้ สารสำคัญหลักๆ กลับเป็นในเรื่องสิทธิเสรีภาพดังเดิม โดยเน้นในเรื่องการจัดตั้งองค์กรเพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพและความเป็นธรรมในนามของคณะกรรมการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและส่งเสริมมาตรฐานผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อมวลชน ซึ่งในส่วนของการส่งเสริมมาตรฐานผู้ประกอบการวิชาชีพนั้น เป็นประเด็นที่ค่อนข้างรองอยู่มาก และมีการนำเสนอในกฎหมายเพียงสองมาตรา โดยระบุให้ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการปฏิบัติงานขององค์กรวิชาชีพ สามารถร้องเรียนมาที่คณะกรรมการดังกล่าวได้ และองค์กรหรือนักวิชาชีพสื่อที่ถูกร้องเรียนอาจถูกเพิกถอนการได้การรับรองสิทธิเสรีภาพตามกฎหมายนี้ได้เท่านั้น

รูปแบบดังกล่าวของการเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิรูปสื่อขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อสะท้อนให้เห็นถึงอีกมิติหนึ่งของแนวคิดเกี่ยวกับกับสื่อและประโยชน์สาธารณะ ซึ่งแทนที่จะมองว่าประโยชน์สาธารณะจะต้องมีที่มาหรือถูกตัดสินโดยค่านิยมหรืออุดมการณ์ที่มีอิทธิพลในสังคม อย่าง ลัทธิเสรีนิยม ความเชื่อทางศาสนา หรืออุดมการณ์แห่งประชาธิปไตย แต่กลับมองว่าเป็นผลลัพธ์จากกระบวนการแลกเปลี่ยนโต้เถียง และต่อรองกันในสังคม เพราะฉะนั้นประโยชน์สาธารณะตามความคิดนี้จึงไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัว แต่จะเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปเรื่อยๆ ขึ้นกับการต่อรองของกลุ่มต่างๆ ในสังคม

แนวคิดนี้ของประโยชน์สาธารณะจึงค่อนข้างแตกต่างอย่างชัดเจนจากการเคลื่อนไหวปฏิรูปสื่อของภาคประชาชนที่มีเป้าหมายในการต่อสู้เพื่อค่านิยมประชาธิปไตยและเสรีภาพในการแสดงออกและเพื่อปลดปล่อยตัวเองออกจากอำนาจเผด็จการหรืออำนาจรัฐบาลที่ครอบงำ โดยให้ความสำคัญอย่างสูงกับแนวทางการเสริมอำนาจให้กลุ่มทางสังคมและประชาสังคมให้มีเสรีภาพและการเข้าถึงสื่ออย่างเท่าเทียม

⁵⁵ ช่วงเวลาของการออกกฎหมายทั้งสองฉบับเป็นช่วงของรัฐบาลชั่วคราวและของสภานิติบัญญัติแห่งชาติที่แต่งตั้งโดยคณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติ (คมช.)

จิตวิญญาณของการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนเพื่อการปฏิรูปสื่อจึงสะท้อนถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับจิตวิญญาณประชาธิปไตย

ฉะนั้น เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาถึงที่มาและเจตนารมณ์ดั้งเดิมของมาตรา 40 ของ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ที่กล่าวว่า “*คลื่นความถี่ ที่ใช้ในการส่ง วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และ วิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสาร ของชาติ เพื่อประโยชน์สาธารณะ...*” แล้ว จึงคงเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องพิจารณาตามบริบททางประวัติศาสตร์ของแต่ละยุคสมัยที่เปลี่ยนไปและแต่ละกลุ่มทางสังคมที่ขับเคลื่อนการปฏิรูปว่าการปฏิรูปสื่อจะเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะของใครหรือกลุ่มใดเป็นสำคัญ

ปฏิรูปความรู้และการกำกับดูแล: ความท้าทายขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อในยุคสังคมสารสนเทศ

จากการประมวลบทบาทในการปฏิรูปสื่อและการสัมภาษณ์ตัวแทนขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อประเด็นที่ปรากฏขึ้นมาชัดเจนว่าเป็นความท้าทายของการปฏิรูปสื่อในอนาคตก็คือเรื่องของความรู้และการกำกับดูแล

ด้วยพัฒนาการทางเทคโนโลยีของสื่อใหม่และภูมิทัศน์อันหลากหลายของสื่อในปัจจุบัน ทำให้วงการสื่อโดยเฉพาะสื่อข่าวสารไม่ได้จำกัดอยู่กับนักวิชาชีพอีกต่อไป การที่นักวิชาชีพและองค์กรสื่อจะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนก็จำเป็นที่จะต้องมีการปฏิรูปตนเองให้มีความทัดเทียมและแข่งขันได้ภายใต้สภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ในส่วนขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อของสื่อกระแสหลัก โดยเฉพาะสื่อหนังสือพิมพ์ บทบาทเรื่องของการสร้างความรู้และพัฒนาทักษะของนักวิชาชีพค่อนข้างจะมีการดำเนินการอย่างชัดเจน อย่างในกรณีของสถาบันอิศราซึ่งไม่เพียงให้ความรู้และพัฒนาทักษะทางวิชาชีพผ่านการจัดกิจกรรมอบรม และสัมมนาทางวิชาการต่างๆ เท่านั้นแต่ยังมีการปฏิบัติจริงเพื่อให้ได้ประสบการณ์วิชาชีพอย่างโครงการโต๊ะข่าวภาคใต้ โต๊ะข่าวเพื่อชุมชนและ ศูนย์ข้อมูลข่าวสารปฏิรูปประเทศไทย เป็นต้น และยังมีการประยุกต์ความรู้ใหม่อย่างแนวคิดสื่อสันติภาพมาใช้ในการรายงานข่าวในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งสูงอย่างสามจังหวัดชายแดนภาคใต้อีกด้วย

อย่างไรก็ดี แนวทางของสถาบันอิศราเองก็ยังไม่ได้พยายามเตรียมความพร้อมสำหรับนักวิชาชีพสื่อต่อการปรับตัวและการรักษาความเป็นผู้นำทางข่าวสารในสถานการณ์ของการหลอมรวมสื่อและภาวะอันท่วมท้นแห่งข้อมูลข่าวสารของยุคปัจจุบัน ในการให้ปฏิรูปความรู้สู่การทำสื่อในอนาคต องค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อจำเป็นที่จะต้องสร้างความแตกต่างให้เห็นชัดเจนระหว่างนักวิชาชีพสื่อกับผู้ผลิตเนื้อหาทั่วไป ทั้งในแง่ทักษะด้านเทคโนโลยีและการนำเสนอผ่านสื่อรูปแบบต่างๆ ความลึกซึ้งในสายข่าวที่รับผิดชอบ และจรรยาบรรณวิชาชีพ ทั้งนี้เพราะในสังคมสารสนเทศ เป็นเรื่องง่ายมากที่จะนำเสนอเนื้อหาสู่สาธารณะ โดยเฉพาะเนื้อหาที่เป็นขยะ ในสถานการณ์นี้ แม้ว่าอินเทอร์เน็ตจะทำได้ทำลายเศรษฐกิจศาสตร์ของหนังสือพิมพ์ลง แต่ความต้องการข่าวและบทวิเคราะห์ที่มีการทำวิจัยข้อมูลและเขียนมาเป็นอย่างดีก็ยังคง

ไม่หมดไป ตรงกันข้าม ความต้องการนั้นจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และคุณค่าของสื่อคุณภาพที่นำ เชื่อถือศรัทธาก็น่าที่จะทวีคูณขึ้นในการรับรู้ของผู้รับสารหรือผู้ใช้สื่อ

ภาระการให้ความรู้ดังกล่าวไม่เป็นเพียงบทบาทขององค์กร/สมาคมวิชาชีพในสื่อกระแสหลักเท่านั้น แต่เป็นของสมาคมที่เป็นตัวแทนของทุกสื่อซึ่งมีการนำเสนอเนื้อหาสู่สาธารณะที่จะดูแลว่า การผลิตเนื้อหาในองค์กรสื่อที่เป็นสมาชิกมีคุณภาพเพียงพอหรือไม่ และยังขาดความรู้ ทักษะ หรือการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมในส่วนใด

สำหรับการกำกับดูแล ด้วยความเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์สื่อดังกล่าวไปข้างต้น ทำให้มีการเคลื่อนย้ายกระบวนทัศน์สู่การกำกับดูแลตนเองมากขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากโอกาสและความน่าจะเป็นที่องค์กรอิสระของภาครัฐจะสามารถกำกับดูแลได้ทั่วถึงนั้นย่อมจะน้อยลงไปทุกที แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นไม่ได้แปลว่าการกำกับดูแลจากรัฐจะหมดไปโดยสิ้นเชิง ด้วยธรรมชาติของสื่อที่ส่งผลกระทบต่อสังคมทั้งในระดับชุมชนท้องถิ่น และในวงกว้าง จึงจำเป็นต้องคงการกำกับดูแลจากรัฐไว้เป็นมาตรการขั้นสุดท้าย (the last resort) เสมอ แม้ในสังคมที่พัฒนาและมีความก้าวหน้ามากเรื่องการกำกับดูแลตนเองก็ยังคงอำนาจการกำกับดูแลขององค์กรอิสระภาครัฐไว้ และในหลายๆ ประเทศก็เริ่มที่จะมีการทดลองการกำกับดูแลร่วมกับภาครัฐซึ่งก็คือ การอุดหนุนหรือชดเชยข้อโหว่ของการกำกับดูแลตนเองของสื่อด้วยการให้ทุนให้โทษจากอำนาจรัฐนั่นเอง

ในบริบทของสังคมไทย การกำกับดูแลตนเองผ่านรูปแบบของสภาวิชาชีพและจรรยาบรรณของสื่อมวลชนได้เริ่มทำมามากกว่าหนึ่งทศวรรษแล้วด้วยการจัดตั้งสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติในปีพ.ศ. 2540 ซึ่งก็มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังมีประเด็นที่ควรให้ความสนใจเพื่อปรับเปลี่ยนในเรื่องของการกำกับดูแลอยู่บ้าง ซึ่งหลักๆ ก็คือเรื่องของการสร้างความโปร่งใสต่อสาธารณะด้วยการเปิดเผยคำวินิจฉัยต่อข้อร้องเรียนต่างๆ การเปิดช่องทางให้ประชาชนรู้จักและเข้าถึงได้ง่าย และการสร้างความตระหนักในประชาคมสมาชิกทั้งในระดับปัจเจกและระดับองค์กรถึงความสำคัญของการกำกับดูแลตนเองของสื่อในฐานะของการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม

สำหรับองค์กร/สมาคมที่เป็นตัวแทนของสื่อใหม่ๆ อย่างวิทยุชุมชน โทรทัศน์แบบบอกรับสมาชิก และทีวีดาวเทียม แม้จะมีการสร้างมาตรฐานจริยธรรมและกรอบการกำกับดูแลตัวเอง เพื่อบังคับใช้ในกลุ่มของตนเองในระดับที่แตกต่างกันไป แต่ด้วยความที่องค์กรที่บังคับใช้มาตรฐานจริยธรรมดังกล่าวยังเพิ่งจัดตั้งได้ไม่นาน และมีรูปแบบเป็นเพียงสมาคม อีกทั้งยังไม่ได้มีการผูกโยงกันด้วยอุดมการณ์ทางวิชาชีพเหมือนสมาคมหรือสภาวิชาชีพ แต่เริ่มจากการรวมตัวกันเพื่อขับเคลื่อนในประเด็นร่วมเช่นเรื่องของสถานภาพทางกฎหมายของสื่อที่ตนประกอบการร่วมกันอยู่ จึงอาจทำให้อาจขาดความเข้มแข็งและยั่งยืนหากหมดประเด็นของสิ่งที่จำเป็นต้องขับเคลื่อนในเชิงผลประโยชน์ร่วมกันในระดับนโยบาย

นอกจากนี้ การที่สมาคมวิชาชีพของสื่อจะสามารถสร้างการกำกับดูแลตนเองให้เกิดผลจริงๆ ก็ต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นๆ เช่น ความตระหนักถึงความจำเป็นของการมีกฎกลางร่วมกัน ความมั่นคงและยืนยาวระดับหนึ่งของภาคส่วนที่ดำเนินการกำกับดูแล ผลประโยชน์ที่สมาชิกพึงได้จากการมีส่วนร่วมใน

กระบวนการกำกับดูแล ความเหมือนและเป็นเนื้อเดียวกัน (homogeneity) ทางความคิดและผลประโยชน์ร่วมของสมาชิกสมาคม ตลอดจนการมี (หรือความเป็นไปได้ที่จะจัดให้มี) กระบวนการรับและตอบกลับเรื่องราวร้องเรียนต่อสมาชิกในสมาคม ซึ่งทั้งหมดนี้ถือเป็นความท้าทายของการกำกับดูแลตนเองที่องค์กร/สมาคมวิชาชีพหรือสมาคมที่เป็นตัวแทนของสื่อในภาคส่วนต่างๆ พึงตระหนักและจำเป็นต้องหาหนทางพัฒนา หากเชื่อว่าการกำกับดูแลตนเองคือทางเลือกมากกว่าการกำกับดูแลจากภาครัฐ

ยิ่งไปกว่านั้น เพื่อให้การกำกับดูแลเกิดผลโดยสมบูรณ์ จึงจำเป็นต้องมีการบูรณาการกันกับผู้บริโภคสื่อในลักษณะของการสร้างความรู้เท่าทันเพื่อส่งเสริมให้สังคมมีความสามารถในการตรวจสอบเฝ้าระวังสื่อด้วย ซึ่งบทบาทในส่วนนี้ที่ผ่านมา องค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อมักใช้วิธีการจัดฝึกอบรม การสัมมนา และเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อ เป็นหลัก ที่มีทำงานเป็นเครือข่ายกับภาคประชาสังคมบ้างก็เช่นการอยู่ในคณะกรรมการของมีเดีย มอนิเตอร์เป็นต้น เนื่องจากสื่อกระแสหลักคือผู้ที่ก่อปรด้วยความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตสื่อมากที่สุด องค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อที่เป็นตัวแทนในภาคส่วนต่างๆ จำเป็นที่จะต้องแสดงบทบาทเชิงรุกในส่วนนี้ในอนาคตโดยเฉพาะสื่อประเภทบันเทิงที่มีผู้เปิดรับสูงกว่าในเนื้อหาสื่อประเภทอื่น เพราะนี่คือบทบาทหนึ่งของการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมซึ่งสามารถจะทำได้โดยไม่ต้องกังวลถึงเรตติ้ง

ข้อเสนอแนะต่อองค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อเพื่อเสริมบทบาทในการปฏิรูปสื่อ

1. เนื่องจากแนวทางในด้านการปรับเปลี่ยนเนื้อหาเป็นแนวทางที่ยังไม่สะท้อนให้เห็นนักในการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อในส่วนของสมาคม/องค์กรวิชาชีพ จึงน่าที่จะเป็นประเด็นที่ควรจะได้มีการทบทวนและดำเนินการอย่างเป็นระบบ ด้วยการขอความร่วมมือ หรือรณรงค์อย่างเป็นกิจจะลักษณะกับสมาชิก ในเรื่องของการกำหนดโควตาเนื้อหาที่พึงประสงค์ การจัดสรรเวลาให้ประเภทรายการเพื่อสังคม การสร้างระบบประกันคุณภาพของเนื้อหา (โดยใช้กรอบของสื่อกับประโยชน์สาธารณะ โดยเน้นในเรื่องความหลากหลายของเนื้อหา ความไม่เป็นฝักเป็นฝ่าย ตลอดจน บูรณาการทางสังคมและความสมานฉันท์ในสังคม ซึ่งค่อนข้างจะเป็นประเด็นเร่งด่วนและมีผลกระทบกว้างขวางจากการทำหน้าที่ของสื่อในสังคมไทย)
2. แม้จะมีสภาวิชาชีพทำหน้าที่รับเรื่องราวร้องเรียนเกี่ยวกับการทำหน้าที่ของสื่อ แต่ก็ยังไม่สามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างผู้ประกอบการวิชาชีพหรือองค์กรสื่อในกรณีของการไม่ปฏิบัติตามจริยธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพนัก สืบเนื่องจากโครงสร้างและรูปแบบการทำงานที่ไม่คล่องตัว ช่องทางการเข้าถึงที่ยังไม่เปิดกว้างและการขาดความตระหนักรู้ของสังคมเกี่ยวกับการมีอยู่ของสภาวิชาชีพดังกล่าว จึงควรที่จะส่งเสริมให้มีบุคคลหรือหน่วยที่ทำหน้าที่รับเรื่องราวร้องเรียนและเป็นตัวกลางในการสื่อสารระหว่างสื่อกับผู้บริโภคในลักษณะของ ombudsman ในระดับองค์กรสื่อเพื่อกระจายภาระในการกำกับดูแลสู่แต่ละปัจเจกองค์กร

(โมเดลของ ombudsman ของหนังสือพิมพ์ *The Washington Post* ในสหรัฐอเมริกาที่ทำต่อเนื่องมามากกว่า 70 ปีควรถูกถอดบทเรียนเป็นต้นแบบ) และเพื่อเป็นบทพิสูจน์ว่าแต่ละสื่อมีพันธกิจและความรับผิดชอบต่อสังคม โดย ombudsman ของแต่ละองค์กรสื่อต้องมีการประชุมเพื่อสรุปบทเรียนร่วมกัน อย่างน้อยปีละครั้ง หากโมเดล ombudsman ระดับองค์กรไม่สามารถทำได้ ก็ควรรหาทางจัดตั้งขึ้นในระดับประเภทของสื่อ เช่น สื่อประเภทข่าวสาร บันเทิง เคเบิลทีวี ทีวีดาวเทียม วิทยุชุมชน เป็นต้น

3. เพื่อสร้างความโปร่งใส ตรวจสอบได้ให้กับของสภาวิชาชีพสื่อ ควรสร้างแบบแผนในการปฏิบัติ ด้วยการเปิดเผยผลการวินิจฉัยกรณีเรื่องราวร้องเรียนและการทำผิดจรรยาบรรณต่อสาธารณะว่าสื่อใดได้ฝ่าฝืนจริยธรรมในข้อใด จากกรณีใด มีการลงโทษระดับใด การเผยแพร่การวินิจฉัยดังกล่าวผ่านช่องทางที่เหมาะสม เช่น เว็บไซต์ รายงานประจำปีนอกจากจะเป็นการแสดงผลงานของสภาวิชาชีพต่อสาธารณะแล้วว่ามีกระบวนการกำกับดูแลตนเองจริงๆ ก็จะเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเรียนรู้ถึงกระบวนการตรวจสอบสื่อ และการมีส่วนร่วมในการกระบวนการดังกล่าวอีกด้วย
4. เนื่องจากกลไกการรับเรื่องราวร้องเรียนของสภาวิชาชีพยังคงถูกมองว่ามีน้อยและเข้าถึงได้ยาก จึงควรปรับปรุงช่องทางการเข้าถึงให้เปิดกว้างยิ่งขึ้นโดยไม่ผ่านกระบวนการซับซ้อนเกินไป เช่น ปรับปรุงเว็บไซต์ให้มีช่องทางร้องเรียนโดยตรง หรือการแทรกใบรับเรื่องราวร้องเรียนเป็นไปรษณีย์ตอบกลับในสื่อหนังสือพิมพ์ การจัด hotline ทางโทรศัพท์ และการประชาสัมพันธ์ให้สาธารณชนได้รับรู้ถึงช่องทางดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง
5. ปัญหาอย่างหนึ่งที่ทำให้การกำกับดูแลตนเองไม่ค่อยเข้มแข็งเกิดจากการที่องค์กรสื่อต้นสังกัดมักไม่ยอมมีส่วนร่วมกับการกระบวนการตรวจสอบและการลงโทษหลังจากมีคำวินิจฉัยแล้ว จึงควรมีข้อตกลงที่ชัดเจนระหว่างสภาวิชาชีพและองค์กรสื่อที่เป็นสมาชิกเกี่ยวกับเงื่อนไขในการขยายผลของกระบวนการกำกับดูแล เช่น หากคำวินิจฉัยออกมาว่ามีการทำผิดจริยธรรมจริง ก็ต้องมีการลงโทษด้วยการไล่ออก หรือภาคทัณฑ์ หรือตักเตือนตามระดับของความผิด ไม่ใช่เพิกเฉย และการขยายผลดังกล่าวควรมีกำหนดไว้เป็นข้อตกลงหรือเงื่อนไขในการจ้างงานขององค์กรสื่อที่เป็นสมาชิกของสภาวิชาชีพด้วย
6. ในภาคส่วนของสื่อที่มีความพร้อมเพียงพอและในประเด็นที่สามารถสร้างการกำกับดูแลร่วมกับภาครัฐได้ องค์กรวิชาชีพหรือองค์กรที่เป็นตัวแทนของสื่อสามารถสร้างกลไกการกำกับดูแลร่วมกับองค์กรกำกับดูแลที่เป็นอิสระของภาครัฐได้ ทั้งนี้โดยไม่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการกำกับดูแลตนเอง พื้นฐานของการกำกับดูแลร่วมที่ต้องระลึกไว้เสมอคือ การเสริมแรงในการกำกับดูแลจากอำนาจทางกฎหมายของรัฐจะเป็นทางออกท้ายที่สุดหลังจากที่ทุกกลไกหรือมาตรการในการกำกับดูแลตนเองได้ถูกใช้ไปแล้วและยังไม่เกิดประสิทธิผลเท่าที่

7. บทบาทในการให้ความรู้และพัฒนาทักษะทางวิชาชีพด้วยการปฏิรูปแบบแผนการปฏิบัติด้านข่าวสารแบบเดิมที่เน้นความขัดแย้งๆ สู่แบบแผนใหม่ที่เน้นการสื่อข่าวแบบสันติภาพและ เน้นการเชื่อมโยงข้อมูลจากภาคีต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างในกรณีของศูนย์ข่าวอิศราควรจะได้มีการถอดบทเรียนและนำมาเป็นต้นแบบในการปฏิรูปเนื้อหาโดยเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองในสถานการณ์ความขัดแย้งในปัจจุบัน
8. สืบเนื่องจากความเสี่ยงในการปฏิบัติงานในบางพื้นที่หรือในบางสถานการณ์ องค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อสวัสดิภาพของสื่อ เพื่ออุดหนุนค่าใช้จ่ายสำหรับอุปกรณ์ที่ใช้ป้องกันภัยและเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่เสี่ยงภัย
9. เพื่อเป็นหลักประกันคุณภาพของความเป็นองค์กรมืออาชีพและการสร้างธรรมาภิบาล องค์กร/สมาคมวิชาชีพของสื่อที่มีสมาชิก กิจกรรมและการทำงานที่เป็นระบบเพียงพอ ควรที่จะจัดการให้มีการประเมินจากทั้งภายในและภายนอกเป็นระยะๆ
10. ในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาและเสริมศักยภาพแก่นักวิชาชีพสื่อ ควรมีการติดตามประเมินผลทั้งในระยะสั้นและระยะยาวว่าความรู้หรือ ทักษะที่ได้รับจากการอบรมหรือกิจกรรมเสริมศักยภาพอื่น ๆ นั้นส่งผลต่อการพัฒนาในเชิงวิชาชีพหรือถูกนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์หรือไม่อย่างไร
11. สืบเนื่องจากการเกิดขึ้นของสื่อใหม่ๆ อย่างอินเทอร์เน็ต วิทยุชุมชน และทีวีดาวเทียม ส่งผลให้มีการกระจายความสามารถในการผลิตเนื้อหาในสื่อสู่ภาคพลเมืองมากขึ้น เกิดผู้ปฏิบัติการด้านข่าวสารที่ไม่ใช่นักวิชาชีพในความหมายดั้งเดิม ที่อาจไม่มีสังกัดกับสื่อที่เป็นองค์กรวิชาชีพใดเป็นการเฉพาะ (เช่น ผู้ปฏิบัติการวิทยุชุมชนภาคประชาชนส่วนใหญ่จะเป็นอาสาสมัครซึ่งทำอาชีพอื่นเป็นหลัก) ดังนั้นจึงอาจจะต้องปฏิรูปความเข้าใจเกี่ยวกับองค์กร/สมาคมวิชาชีพและกระบวนการกำกับดูแลเสียใหม่ โดยเริ่มจากความเข้าใจที่ว่าองค์กรตัวแทนของสื่อในภาคส่วนต่างๆ ไม่ได้อยู่บนฐานของวิชาชีพเสมอไป แต่อยู่บนผลประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มมากกว่า และองค์กรหรือสมาคมที่จัดตั้งขึ้นก็คือตัวแทนของผลประโยชน์ดังกล่าว นอกจากนี้สิ่งที่สมาคม/องค์กรวิชาชีพสื่อที่มีความเป็นวิชาชีพมากกว่าจะช่วยเสริมได้ก็คือ การให้ความรู้แก่สาธารณะเกี่ยวกับความจำเป็นของการรู้เท่าทันสื่อเพื่อตรวจสอบสื่อตามหลักการของจริยธรรมสื่อซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่ดีและควรจะได้นำไปปรับใช้ให้เป็นสากลในทุกๆ สื่อไม่ว่าผู้ทำเนื้อหาจะเป็นใครก็ตามและเผยแพร่ผ่านช่องทางการสื่อสารใดก็ตาม ด้วยจำนวนของช่องทางสื่อใหม่เหล่านี้ การส่งเสริมการตรวจสอบสื่อจากสังคมจึงเป็นทางเลือกของการกำกับดูแลที่น่าจะเหมาะสมที่สุด

รายการอ้างอิงภาษาไทย

- ดวงกมล ชาติประเสริฐ (2547). สถานภาพการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ที่เกี่ยวกับจริยธรรมวิชาชีพสื่อมวลชน. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- นฤมล วีระวงศ์ชัย (2547). ความรู้ และความคิดเห็นของนักหนังสือพิมพ์ต่อการกำกับดูแลตนเองในวิชาชีพภายใต้สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิรงรอง รามสูต รัตนันท์ และศศิธร ยุวโกศล (2546). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่องการกำกับดูแลเนื้อหาหนังสือวิทยุและโทรทัศน์ในประเทศไทย (โครงการ "การปฏิรูประบบสื่อ: การกำกับดูแลเนื้อหาโดยรัฐการกำกับดูแลตนเอง และสื่อภาคประชาชน"). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วิษณุวานี ชูบุญ (2552). บทบาทของโต๊ะข่าวภาคใต้ สถาบันอิสระกับการเป็นสื่อเพื่อสันติภาพ กรณีเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมหมาย ปาริจัตต์ (2543). พัฒนาการการควบคุมกันเองของหนังสือพิมพ์ วิเคราะห์ความเป็นไปได้ในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2533). การสื่อสารกับสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โสภิต หวังวิวัฒนา, บรรณาธิการ (2548). สื่อวิทยุโทรทัศน์ไทยได้เงื้อมมือ กสช. กรุงเทพฯ : สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย.

รายการอ้างอิงภาษาอังกฤษ

- Ang, Peng Hwa. (2005) "The Possibilities and Limits of Self-Regulation," in Ang Peng Hwa (ed.) *Ordering Chaos: Regulating the Internet*. Singapore: Cengage Learning.
- Bhattarai, B. (2006) 'Nepal's Media: To Dictatorship and Back' in Johanna Son (eds.) *Asia Media: A Crisis Within*. Bangkok: IPS Asia-Pacific Centre Foundation Inc.
- Chen, P. H. (2001) 'Democratizing Taiwan's Media' in Lin Yu-Peng (ed.) *A 21st Century Anthology of Media Criticism*. Taipei Times: The Campaign for Media Reform (Taiwan), 2008. (<http://twmedia.org>)
- Hackett, R.A. (2000) 'Taking Back the Media: Notes on the Potential for a Communicative Democracy Movement', *Studies in Political Economy*. 63 (Autumn): 61-86.
<www.sfu.ca/~hackett/>

- Irving, Larry (1997) *Introduction to Privacy and Self-Regulation in the Information Age*. National Telecommunications and Information Administration (NTIA).
http://www.ntia.doc.gov/reports/privacy/privacy_rpt.htm (accessed April 15, 2009).
- Kim, M.J. (2006) 'Media Reform in South Korea'. Forum on Media Reform. National Economic and Social Advisory Council, Bangkok, 31 August 2006.
- Lin, L. (2008) 'Taiwan Media Watch (TMW): From Monitoring to Empowering', International Conference on Independent Media and Local Practices, National Taiwan University, 9 Nov, 2008.
- McConnell, P. J. and Becker, L.B. (2002) The Role of the Media in Democratization. Paper presented to the Political Communication Section of the International Association for Media and Communication Research at the Barcelona Conference, July.
- Price, Monroe E., Beate Rozumilowicz, and Stefaan G. Verhulst, Ed. (2002) Media Reform. London: Routledge.
- Siriyuvasak, U. (2005) 'People's media and communication rights in Indonesia and the Philippines', Inter-Asia Cultural Studies. 6:2.
- Siriyuvasak, U. (2009). Conditions for Media Reform in Asia. Media Development 1/2009 : 19-24.
- Thomas, P. (2008) 'The Politics of Radio in India'. Media Asia. 34:2.
- Thomas, P. (2009) 'The Operationalisation of Communication Rights in India: The Right to Information Movement & Social Change' in Philip Lee (ed.) Communicating Peace: Entertaining Angels Unawares. Penang: Southbound.

คณะผู้วิจัย

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิงรอรัง รามสูต หัวหน้าคณะวิจัย
 อาจารย์ประจำภาควิชาวารสารสนเทศ
 คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. นางสาว พิมพ์พรรณ ไชยนันท์ นักวิจัย
 นิสิตระดับปริญญาเอก
 คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. นางสาว ชนัญสรุภา อรณพ ณ อยุธยา นักวิจัย
 นิสิตระดับปริญญาเอก
 คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. รองศาสตราจารย์ ดร. ยุบล เบ็ญจวงศ์กิจ ที่ปรึกษา
 คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หน้าที่และความรับผิดชอบของคณะวิจัย

- หัวหน้าโครงการ :** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิงรอรัง รามสูต
 อาจารย์ประจำภาควิชาวารสารสนเทศ
 คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- หน้าที่รับผิดชอบ :**
1. จัดทำและนำเสนอโครงการ
 2. ทบทวนองค์ความรู้ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
 3. จัดประชุมอธิบายวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิด วิธีการวิจัย และการดำเนินโครงการวิจัยแก่ผู้วิจัยและคณะผู้ช่วยวิจัยในทุกขั้นตอน
 4. สร้างเครื่องมือการเก็บข้อมูล และร่วมดำเนินการเก็บข้อมูล
 5. เรียบเรียง วิเคราะห์ และประมวลผลการวิจัย พร้อมจัดทำและตรวจสอบรายงานการวิจัย
 6. บริหาร จัดการ ติดตามให้การดำเนินงานวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนด

- นักวิจัย 1 :** นางสาว พิมพ์พรรณ ไชยนันท์
 นิติระดับปริญญาเอก
 คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- หน้าที่รับผิดชอบ :**
1. ช่วยทบทวนองค์ความรู้ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
 2. ติดต่อและประสานงาน และดำเนินการเก็บข้อมูลการวิจัย
 3. รวบรวมข้อมูล และสรุปผลการวิจัย
 4. ร่วมจัดทำรายงานการวิจัย
- นักวิจัย 2 :** นางสาว ชัญญุตรา อรณพ ณ อยุธยา
 นิติระดับปริญญาเอก
 คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- หน้าที่รับผิดชอบ :**
1. ช่วยทบทวนองค์ความรู้ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
 2. ติดต่อและประสานงาน และดำเนินการเก็บข้อมูลการวิจัย
 3. รวบรวมข้อมูล และสรุปผลการวิจัย
 4. ร่วมจัดทำรายงานการวิจัย
- ที่ปรึกษา :** รองศาสตราจารย์ ดร. ยุกต บุญจรงค์กิจ
 คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- หน้าที่รับผิดชอบ :**
1. ให้คำปรึกษาแนะนำในการทำวิจัย